

ศึกษาวินิจฉัยที่เรื่องกรรมในต้นกวีพระสุคตันทปิฎก

พระปลัดไทรวัชร จิตฺตปาณโธ (กัณฐิณย์พด)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของกรมศึกษานานาชาติ
สาขาวิชาพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

ศึกษาวิเคราะห์เรื่องภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

พระปลัดไทรวัชร จิตฺตปญฺโญ (กัณฺธมัยฺพล)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๖

B 19450

AN ANALYTICAL STUDY OF WIFE IN SUTTANTAPITAKA SCRIPTURE

PHRAPALAD TRAIWATH JITTAPANYO (GANRAMPHON)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS

DEPARTMENT OF BUDDHIST STUDIES

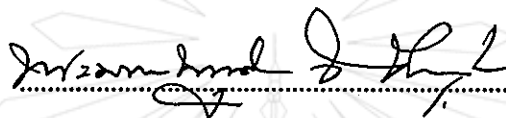
GRADUATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

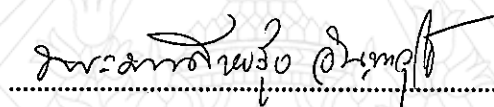
B.E. 2556 (2013)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์เรื่องภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก
ชื่อนักศึกษา : พระปลัดไตรวัชร จิตตปญฺโญ (กันรัมย์พล)
สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร. มานพ นักการเรือน
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาณิต สุขวรรณดี

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

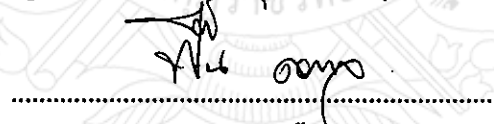

..... รักษาการคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระมหาบุญศรี ฌาณวุฑฺโฒ (ผศ. ดร.))

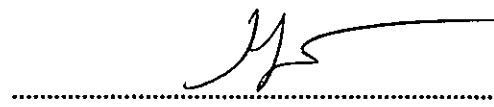
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระมหาสายรุ่ง อินทาวุโธ (ดร.))

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. มานพ นักการเรือน)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาณิต สุขวรรณดี)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ พัน ดอกบัว)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิญ รักษัตย์)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : An Analytical Study of Wife in Suttantapitaka Scripture
Student's Name : Phrapalad Traiwath Jittapanyo (Ganramphon)
Department : Buddhist Studies
Advisor : Assoc. Prof. Dr. Manop Nakkanrian
Co-Advisor : Asst. Prof. Dr. Bhasit Sukhawandee

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial
Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

P.S. Nānavuddho
..... Acting Dean of Graduate School
(Phramaha Boonsri Nānavuddho (Asst. Prof. Dr.))

Thesis Committee

P. Sairung Indāvudho
..... Chairman
(Phramaha Sairung Indāvudho (Dr.))

MANOP
..... Advisor
(Assoc. Prof. Dr. Manop Nakkanrian)

Bhasit Sukhawandee
..... Co-Advisor
(Asst. Prof. Dr. Bhasit Sukhawandee)

Fuen Dokbua
..... Member
(Assoc. Prof. Fuen Dokbua)

D. Suvin
..... Member
(Asst. Prof. Dr. Suvin Ruksat)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์เรื่องภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก
ชื่อนักศึกษา : พระปลัดไตรวัชร จิตตปญโญ (กันรัมย์พล)
สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร. มานพ นักการเรือน
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาวิช สุขวรรณดี
ปีการศึกษา : ๒๕๕๖

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภรรยา ๒) เพื่อศึกษาเรื่องภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก และ ๓) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก วิทยานิพนธ์นี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และผลงานของท่านผู้รู้ในทางพระพุทธศาสนา นำมาวิเคราะห์จัดระบบเป็นหมวดหมู่ แล้วสรุปผลวิจัยนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

๑. แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาต่าง ๆ เช่น แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาคริสต์ พระเจ้าทรงให้ศาสนิกชนของพระองค์รักครอบครัวเป็นคนรักเดียวใจเดียว ซื่อสัตย์ต่อคู่สมรส การแต่งงานในศาสนาคริสต์นั้น นับว่าเป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์ยิ่ง เป็นวันที่พระเจ้าทรงประทานพรให้คู่บ่าวสาว เพื่อ ๑) การเป็นหนึ่งเดียวกัน ๒) การหย่าร้างกันไม่ได้ และ ๓) การแต่งงานมีเป้าหมายเพื่อช่วยกันและกันสู่ชีวิตที่สมบูรณ์ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในทัศนะศาสนาพราหมณ์มีการแบ่งชนชั้นวรรณะ การแต่งงานมีคู่ครองจึงเป็นไปตามวรรณะของตน จะมีแนวคิดเป็นประเภทใหญ่ ๆ ๒ ประเภท คือ ๑) การแต่งงานที่ดี คือสามีอยู่ในวรรณะที่สูงกว่าภรรยา และ ๒) การแต่งงานที่เลว คือ ภรรยาอยู่ในวรรณะที่สูงกว่าสามี แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาอิสลาม ท่านศาสดากำหนดให้มีภรรยาคนเดียว ประเภทรักเดียว แต่ที่แต่งได้ ๔ คน โดยอีก ๓ คนภายหลังเพราะเหตุผล คือ ๑) แต่งงานเพราะมีความเมตตาสงสารหญิงหม้าย และลูก ๆ เพื่อไม่ให้เด็กเป็นกำพร้า ๒) แต่งงานกับบุตรสาวของเพื่อนสนิท และ ๓) แต่งงานเพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรีในทางการเมือง แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในทางสังคมวิทยา คือการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ที่มีภูมิเกณฑ์ของสังคมที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน และทุกคนต้องเคารพตามกฎกติกาของสังคมจึงทำให้เกิดเป็นจารีต และประเพณีเกิดขึ้นในสังคม

๒. ภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ในที่ต่าง ๆ และลักษณะที่จะนำมาเป็นเกณฑ์ในการเลือกคู่ครองว่า แต่ละคนนั้นต้องการภรรยาประเภทใด และประเภทใดเข้ากับจริตของตนได้ จะครองรักกันได้ยาวนาน เพราะผู้ที่จะมาเป็นภรณานั้น ต้องใช้ชีวิตร่วมอยู่ด้วยกันตลอดชีวิต ในพระพุทธศาสนากล่าวถึงภรรยา ๗ ประเภท คือ ๑) ภรรยาเสมอด้วยเพชรฆาต ๒) ภรรยาเสมอด้วยโจร ๓) ภรรยาเสมอด้วยนาย ๔) ภรรยาเสมอด้วยแม่ ๕) ภรรยาเสมอด้วยน้องสาว ๖) ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน และ ๗) ภรรยาเสมอด้วยคนรับใช้ นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงสตรีที่บุรุษนำมาเป็นภรรยา มี ๒๐ จำพวก เมื่อศึกษาแล้วเป็นผลดีต่อบุรุษที่จะเลือกคนที่มาเป็นภรรยา และปฏิบัติหน้าที่ต่อกันและกันทั้งในทางโลกและทางธรรม

๓. วิเคราะห์คุณค่าของภรรยา ใน ๔ ด้าน คือ ๑) คุณค่าต่อครอบครัว การปฏิบัติต่อครอบครัวประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ต้องรู้จักให้ความรักความอบอุ่นแก่คนทุกฝ่าย ภรรยาก็ต้องยึดหลักธรรมในการปฏิบัติให้เกิดความเข้าใจกัน เช่น ข้อปฏิบัติสำหรับผู้หญิงไปอยู่บ้านสามี ๑๐ ประการ ๒) คุณค่าต่อสังคม พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเรื่องทิศ ๖ เหมือนได้สอนคนในสังคมทุกคน ให้ปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน มีความสัมพันธ์ เอื้อเฟื้อกันอย่างกลมกลืน เช่น สามีปฏิบัติต่อภรรยาของตนอย่างไร และภรรยาที่ปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อสามี คนในครอบครัวอย่างดี ๓) คุณค่าต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ภรรยาที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ทั้งที่เป็นอุบาสิกา เช่น นางวิสาขา มหาอุบาสิกา ได้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย ๔ มาโดยตลอด และยังได้สร้างวัดบุพพารามไว้ในพระพุทธศาสนาด้วย และการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในครั้งสมัยพุทธกาลแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ ผู้ที่ทำนุบำรุงด้วยปัจจัย ๔ และประเภทได้ถวายที่ดิน หรือสร้างถาวรวัตถุอุทิศให้กับพระพุทธศาสนา และ ๔) คุณค่าต่อตนเอง ในขั้นต้นนี้ เป็นประโยชน์กับชีวิตประจำวัน ที่บุคคลผู้ครองเรือน หรือคู่สามีภรรยา มีความมุ่งหวังในโลกนี้ คือ ต้องการมีทรัพย์สิน เกียรติ ไม้ตรี ชีวิตคู่ครองที่เป็นสุข เป็นต้น ซึ่งเกิดขึ้นด้วยกำลังสติปัญญา และความเพียรของตน โดยทางชอบธรรม สำหรับภรรยาที่เป็นพุทธศาสนิกชนในสมัยปัจจุบัน ก็ยังมีการปฏิบัติที่น่ายกย่องทั้งในด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และการอุปถัมภ์ในปัจจัยทั้ง ๔ ด้าน แต่พระภิกษุสามเณรอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ ไม่บกพร่องในหน้าที่ของตนทั้งทางโลก และทางธรรม

Thesis Title : An Analytical-Study of Wife in Suttantapitaka Scripture
Student's Name : PhraPalad Traiwath Jittapanyo (Ganramphon)
Department : Buddhist Studies
Advisor : Assoc. Prof. Dr. Manop Nakkanrian
Co-Advisor : Asst. Prof. Dr. Bhasit Sukhawandee
Academic Year : B.E. 2556 (2013)

ABSTRACT

The objectives of this thesis were as follows: 1) to study concept of wife 2) to study about a wife in the text of Suttantapitaka and 3) to analyze value of a wife in the text of Suttantapitaka. This was a documentary research through Tripitaka, Atthakatha and the works of scholars in Buddhism, it was analyzed, organized into categories and research results was concluded to present in the way of description.

The results of research were found as follows:

1) The point of view of different religions such as concept of a wife in Christianity, God taught his followers to love their own family, to have one love and honest to couples. To marry in Christianity way was a holy ceremony, it was the day that God blessed wedding couple; 1) to be one 2) no divorce 3) to help each other to lead perfect life. Concept of a wife in Brahma; marriage depended on castes, there were two cases; 1) good marriage was that a husband was in a higher caste 2) bad marriage was that a wife was in a higher caste. Concept of a wife in Islam; Muhammad was scheduled to have one wife, one love. But a man married four women that was because; 1) for being kind to a widow and her children might not be orphans 2) marry a daughter of a close friend 3) for political relationship. Concept of a wife in sociology; coexistence of human with social rules, everyone had to follow social rules, that was why it became conservation and tradition of society.

2) A wife in the text of Suttantapitaka taught by the Buddha in other places, and a specific way in choosing a partner, that was that each man wanted what kinds of a wife and what kinds of a wife could match themselves and stayed in long married life because one who would be married had to join a married life for a whole life. In Buddhism, there were seven kinds of a

wife; 1. Killer 2. Thief 3. Master 4. Mother 5. Sister 6. Friend 7. Slave. In addition to these kinds of a wife, there were twenty kinds of a wife whom a man wanted to marry. Having studied, it was good for a man to choose the one who would be a wife treating in both secular and religious way.

3) A wife's valuation analyzed in four aspects: 1) the aspect of family; treating to a family consisted father, mother and children, everyone had to be given love and warmth. A wife had to have principles to follow in order to understand each other such as a wife had to go to stay with husband's family 2) the aspect of society; the Buddha taught the 6 directions as if he taught everyone in society to treat each other, have relationship, to be kind each other harmoniously like how a husband treated to his wife, the wife had to treat to him and his family on her best 3) the aspect of Buddhism; a wife appeared in the text of Suttantapitaka such as Visakha Mahaupasika always supported Buddhism with 4 factors and also built Purapharam Temple. Maintenance of Buddhism in Buddha's age was divided into two kinds; who supported with 4 factors and who donated a pot of land or built permanent things and donated to Buddhism and 4) the aspect of oneself; at the first stage, it was daily use that a householder or a husband and a wife hoped in the world; property, honor, friendship, and happy married life, they were created by themselves with wisdom and perseverance in moral way. Buddhist wives in Buddhism' age was commendable in both supporting Buddhism and maintaining 4 factors to monks and novices perfectly, not deficient in their duty, both secular and religious.

กิตติกรรมประกาศ

กราบขอบพระคุณมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สถาบันการศึกษาที่ให้การสนับสนุน การศึกษาวิจัยครั้งนี้

กราบขอบพระคุณคณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราช วิทยาลัยในพระราชูปถัมภ์ กราบขอบพระคุณ พระครูสุนทรธรรมโสภณ (รศ.) รองอธิการบดี ที่ เมตตาขอให้กำลังใจ รวมทั้งคณาจารย์ทุก ๆ ท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้

กราบขอบพระคุณท่าน พระมหาสายรุ้ง อินฺทาวุโธ (ดร.) ประธานกรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์พิน คอกบัว และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิญ รักสัตย์ กรรมการ สอบวิทยานิพนธ์ ที่ช่วยแนะนำสิ่งต่าง ๆ เป็นอย่างดี อนุโมทนาขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. มานพ นักการเรียน อาจารย์ที่ปรึกษา อนุโมทนาขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภาณิต สุขวรรณดี อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ช่วยแก้ไขตรวจสอบปรับปรุงวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สมบูรณ์

กราบขอบพระคุณ พระครูสิริปริยัติวิกรม เจ้าคณะอำเภอศรีราชา กราบขอบพระคุณ พระครูวิบูลปริยัติกิจ รองเจ้าคณะอำเภอศรีราชา กราบขอบพระคุณ พระครูปฐมนันทสาร ผู้ช่วยเจ้า อาวาสวัดเสวตฉัตร วรวิหาร กราบขอบพระคุณ พระครูสุทธิคุณรังสี เจ้าอาวาสวัดรังษีสุทธาวาส ที่เมตตาได้สนับสนุนช่วยเหลือในด้านทุนทรัพย์ และให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยในครั้งนี้ด้วยดีเสมอมา อนุโมทนาขอขอบคุณเพื่อนร่วมรุ่นทุกสาขาวิชา โดยเฉพาะสาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา ผู้วิจัยได้ซาบซึ้ง ในน้ำใจของทุกท่าน ที่เอื้อเฟื้อผู้วิจัยในการค้นคว้าข้อมูล และการเดินทาง

ผู้วิจัยคาดหวังว่า งานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อคณะสงฆ์ สถาบันทางการศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทางด้านการส่งเสริมสุขภาพสตรี เป็นการประกาศเกียรติอันดี งาม ให้มีความรู้ความเข้าใจ รู้จักหลักการ และบทบาทของสตรี ในฐานะภรรยา เพื่อเป็นหลัก ประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสมตรงกับฐานะของตน รู้จักแสวงหาสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีความ เสียสละ มีวินัย มีความซื่อสัตย์ ควรส่งเสริม และเอาใจใส่อย่างจริงจัง

คุณประโยชน์และความสำเร็จที่เกิดขึ้นจากงานวิทยานิพนธ์เรื่องภรรยาณี ผู้วิจัยขอน้อม ถวายเป็นเครื่องบูชาแด่คุณพระรัตนตรัย ขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา พร้อมทั้ง เป็นเครื่องบูชาพระคุณบิดามารดาบูรพาจารย์ท่านทั้งหลายเหล่านั้นที่ได้ให้แสงสว่างทางสติปัญญา และผู้ที่มีพระคุณทุกท่านที่ได้ให้ความอนุเคราะห์และความอุปถัมภ์ช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ของการค้นคว้าวิทยานิพนธ์ครั้งนี้จนบรรลุผลสำเร็จด้วยดี

พระปลัด ไตรวัชร จิตตปญฺโญ (กันรัมย์พล)

สารบัญย่อ

สำหรับงานวิจัยนี้ ผู้วิจัย ได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎก และอรรถกถาแปล ฉบับมหา
มกุฏราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง ได้ใช้ชื่อย่อของคัมภีร์พระไตรปิฎกไว้ในเชิงอรรถของงานวิจัย ซึ่ง
ชื่อย่อนี้มีคำเต็ม ดังนี้

คำย่อ	คำเต็ม
พระวินัยปิฎก	
วิ.มหา.	วินัยปิฎก มหาวิภังค
วิ.จ.	วินัยปิฎก จุฬารก
พระสุตตันตปิฎก	
ที.สี.	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขณรค
ที.ปา.	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ม.ม.	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัลลนาสก
ถ.ส.	สุตตันตปิฎก สักกนิกาย สกถวรรค
ถ.สพ.	สุตตันตปิฎก สักกนิกาย สหายตนวรรค
อง.เอก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกนิปาต
อง.ทุก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิปาต
อง.จตุก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกนิปาต
อง.ปญจก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิปาต
อง.ฉก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิปาต
อง.สตตก.	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตตกนิปาต
ขุ.ชา.	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตค
ขุ.ธ.	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธมมปท
ขุ.เถรี.	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรีคาถา

สำหรับการอ้างตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อคัมภีร์ ผู้วิจัยใช้แบบ ๓ ตอน คือ

เลขเล่ม / เลขข้อ / เลขหน้า ตัวอย่างเช่น ที.ปา. ๑๑/๔๐/๑๖๗. หมายถึง พระสุตตันตปิฎก
ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม ๑๑ ข้อ ๔๐ หน้า ๑๖๗.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญคำย่อ	ฉ
สารบัญเรื่อง	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๒
๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย	๓
๑.๕ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๖
๑.๗ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
บทที่ ๒ ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภรรยา	๑๐
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาต่าง ๆ	๑๐
๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาคริสต์	๑๑
๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาพราหมณ์	๑๖
๒.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาอิสลาม	๒๒
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในทางสังคมวิทยา	๒๗
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในทางชีววิทยา	๓๔

บทที่ ๓ ศึกษาภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก	๓๘
๓.๑ ความหมายของภรรยา	๓๙
๓.๒ ประเภทของภรรยา	๔๑
๓.๒.๑ รูปแบบการแต่งงาน	๔๑
๓.๒.๒ ประเภทของภรรยาตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา	๔๑
๓.๒.๓ สตรีที่บุรุษนำมาเป็นภรรยา	๔๔
๓.๓ หน้าที่ของภรรยา	๔๗
๓.๔ ความสำคัญของภรรยา	๔๙
๓.๕ คุณสมบัติของภรรยา	๕๑
๓.๕.๑ คุณสมบัติของคู่สร้างคู่สม	๕๑
๓.๕.๒ วิธีทำให้ความรักยั่งยืน	๖๐
๓.๖ สิทธิของภรรยา	๖๑
๓.๗ ประวัติความเป็นมาของภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก	๖๕
๓.๗.๑ สถานภาพหญิงที่เป็นภรรยาบวชเป็นพระภิกษุณี	๖๖
๓.๘ คุณธรรมและจริยธรรมของภรรยา	๖๘
๓.๘.๑ พรหมวิหารธรรม ๔	๗๐
๓.๘.๒ ฌราวาสธรรม ๔	๗๑
๓.๘.๓ สังคหวัตถุ ๔	๗๓
๓.๘.๔ สมชีวิตรรม	๗๕
๓.๘.๕ สุขของคฤหัสถ์	๗๖
๓.๘.๖ เบนอจศีลและเบญจธรรม	๗๗
๓.๘.๗ กุศลจริยวัตรธรรม ๔	๗๙
๓.๙ การบรรลุนิยามของภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก	๘๐
๓.๙.๑ การออกบวชและการบรรลุนิยาม	๘๑
๓.๙.๒ ความเป็นเลิศ	๘๘

๓.๕.๓ ภรรยาที่เป็นอุบาสิกาที่ได้รับยกย่อง	๕๐
๓.๑๐ บทบาทหน้าที่ของภรรยาที่มีต่อพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล	๕๓
๓.๑๐.๑ บทบาทหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๕๓
๓.๑๐.๒ ภรรยาที่เป็นอุบาสิกาตัวอย่าง	๕๕
๓.๑๐.๓ สตรีในนิบาตชาดกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย	๑๐๒
บทที่ ๔ วิเคราะห์คุณค่าของภรรยาในกัมภีร์พระสุตตันตปิฎก	๑๐๗
๔.๑ คุณค่าต่อครอบครัว	๑๐๗
๔.๒ คุณค่าต่อสังคม	๑๑๕
๔.๓ คุณค่าต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา	๑๑๘
๔.๔ คุณค่าต่อตนเอง	๑๒๒
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๒๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๗
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๓๔
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๓๔
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๑๓๔
บรรณานุกรม	๑๓๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เนื่องจากในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกได้กล่าวถึง “ภรรยา” ซึ่งเป็นเพศผู้หญิงที่มีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนา ตลอดถึงการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และเป็นอุบาสิกาด້วอย่าง ในบทบาทของภรรยาหรือบทบาทของสตรีเหล่านั้น เช่น พระนางมหาปชาบดี โคตมิ ซึ่งได้รับตำแหน่งพระมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ แห่งเมืองกบิลพัสดุ์ พระนางพิมพา ได้รับตำแหน่งมเหสีของเจ้าชายสิทธัตถะ นางวิสาขาเป็นภริยาของเศรษฐี นางวิสาขาตั้งอยู่ในโอวาทของเศรษฐีผู้เป็นบิดา ๑๐ ข้อว่า “แม่ ธรรมดาหญิงที่อยู่ในสกุลพ่อแล้ว แม่ไม่ควรนำไฟภายในออกไปภายนอก ไม่ควรนำไฟภายนอกเข้าภายใน พึงให้แก่คนที่ให้เท่านั้น ไม่พึงให้แก่คนที่ไม่ให้ พึงให้แก่คนที่ให้ทั้งที่ไม่ให้ พึงนั่งให้เป็นสุข พึงบริโภคให้เป็นสุข พึงนอนให้เป็นสุข พึงบำเรอไฟ พึงนอบน้อมเทวดาภายใน” นางปฏาจารา ผู้เสียคนรัก พระนางกัสาโคตมิ ผู้ไม่เคยมีภรรยานุสสติ พระนางเขมา อัครมเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร นางธัมมทินนา เป็นภรรยาของเศรษฐี นางภัทกาปิลาณี ภรรยาของปิณฑิลมาณฑ พ นางกุลทลเกสา เคยเป็นภรรยาของโจร บรรดาคำแห่งมเหสี หรือภรรยาเหล่านี้ เมื่อเกิดความเบื่อหน่ายในชีวิตการครองเรือน จึงออกบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา และมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล และเป็นแบบอย่างอันดีงามให้สตรีในยุคปัจจุบันด้วย

จะเห็นได้ว่าคำว่า ภรรยา นั้นมีความสำคัญทั้งในบ้านและนอกบ้าน เพราะผู้ที่ดูแลและรักษา รวมทั้งให้คำแนะนำสามี เป็นคู่คิดเพื่อนทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับสามี เพื่อให้งานของสามีดำเนินไปสู่ความสำเร็จได้ และสามีภรรยาที่ประพฤติธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ว่า คู่สร้างคู่สม และได้ขยายความว่ามีหลักธรรมของคู่ชีวิตที่จะทำให้คู่สมรมีชีวิตสอดคล้องกลมกลืน กันเป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้อยู่ครองกันได้อย่างยืนยาว เรียกว่า สมชีวิตรรม ๔ ประการ^๑ คือ ๑. สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน เคารพนับถือในลัทธิศาสนา สิ่งเคารพบูชา แนวความคิดความเชื่อถือ หรือหลักการต่าง ๆ ตลอดจนแนวความสนใจอย่างเดียวกัน หนักแน่นเสมอกัน หรือปรับเข้าหากัน ลงกันได้ ๒. สมสีลา มีศีลเสมอกัน มีความ

^๑ คณะกรรมการแผนกตำรา แปล, พระธัมมปัทฏฐกาแปล, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘๖.

^๒ วจ.จตุกก. ๑๕/๕๕/๑๘๘.

ประพฤติ ศีลธรรม จรรยา มารยาท พื้นฐานการอบรม พอเหมาะสมดคล้อง ไปกันได้ ๓. สมจาคา มีจาคะ
เสมอกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความโอบอ้อมอารี ความมีใจกว้าง ความเสียสละ ความพร้อมที่
จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นพอกลมกลืนกัน ไม่ขัดแย้งบีบคั้นกัน ๔. สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน รู้เหตุรู้ผล
เข้าใจกัน อย่างน้อยทุกคนรู้เรื่อง

ด้วยเหตุนี้ คำว่า “ภรรยา” มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันก็ยังมีใช้ และภรรยาในสมัย
พุทธกาลมีบทบาทสำคัญในตำแหน่งทางการปกครอง และมีหน้าที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เพื่อให้
ชาวพุทธ ได้ศึกษาและตระหนักถึงคุณงามความดีของบทบาทภรรยาที่มีต่อพระพุทธศาสนาเถรวาท

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในหลายทัศนะ และเพื่อให้ได้ตระหนัก
ถึงบทบาทหน้าที่ที่สำคัญ ๆ ของภรรยาในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก
และมองเห็นความสำคัญ ตลอดจนคุณค่าของภรรยา เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาจริยวัตรอันดีงาม
เพื่อนำมาปฏิบัติเพื่อเป็นประโยชน์ต่อครอบครัว ต่อตนเอง ต่อสังคมสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภรรยา
- ๑.๒.๒. เพื่อศึกษาเรื่องภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก
- ๑.๒.๓. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาจะเน้นการวิจัยเอกสาร พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตำราวิชาการ และวิทยานิพนธ์
ที่เกี่ยวข้อง โดยจะทำการศึกษาเนื้อหาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

- ๑.๓.๑ ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภรรยา
- ๑.๓.๒ ศึกษาเรื่องภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก
- ๑.๓.๓ วิเคราะห์คุณค่าของภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากพระไตรปิฎก และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และเอกสาร
ที่เกี่ยวข้อง เช่น ผลงานของท่านผู้รู้ในทางพระพุทธศาสนาพร้อมทั้งวิทยานิพนธ์ และสารนิพนธ์ เป็นต้น

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร คือสำรวจและรวบรวมเอกสารข้อมูล (Documentary Research) ทั้งเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎก และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) อรรถกถา ฎีกา และงานทางวิชาการอื่น ๆ ที่เป็นผลงานของท่านผู้รู้ทางด้านพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการทั่วไป โดยมีขั้นตอนต่อไปนี้

๑.๔.๑ ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารในชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎก

๑.๔.๒ ศึกษาค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ อรรถกถา ฎีกา วิทยานิพนธ์ และหนังสือเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูลดังนี้ คือ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องสมุดมหาวิทยาลัยบูรพา ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร และหอสมุดแห่งชาติ จังหวัดชลบุรี

๑.๔.๓ นำข้อมูลที่ ได้มาศึกษาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญที่กำหนดไว้ เพื่อเรียบเรียงลำดับเป็นหมวดหมู่ แล้วลำดับขั้นตอนจัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม เสนอเป็นวิทยานิพนธ์

๑.๔.๔ เสนอผลการศึกษาค้นคว้าโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๑.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ได้รวบรวมเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ดังนี้

๑.๕.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ฯพณฯ ทวี บุญเกตุ กล่าวไว้ในหนังสือการครองเรือนว่า ทั้งสามีและภรรยาต่างจะต้องหมั่นสำรวจตัวเอง และต่างจะต้องแก้ไขข้อบกพร่องของตน หน้าที่ใครมีอย่างไรให้พยายามปฏิบัติให้ครบถ้วน จะให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำแต่ข้างเดียวไม่ได้จะไม่บังเกิดผล เพราะต่างฝ่ายต่างมีหน้าที่ปฏิบัติต่อกัน และให้ความสุขซึ่งกันและกัน ถ้าท่านทำได้ตามคำแนะนำในหนังสือเล่มนี้แล้ว ความสุขความเจริญ และความยั่งยืนในชีวิตสมรสก็จะมีขึ้นในครอบครัวโดยสมบูรณ์^๑

รศ.ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ กล่าวไว้ในหนังสือมาคสตรีในพระพุทธศาสนาว่า พระพุทธศาสนาได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญขึ้นในปรากฏการณ์ทางจิต นั่นคือ การยอมรับว่าการหลุดพ้นทางจิตนั้นเป็นสิ่งที่อยู่เหนือการจำกัดขอบเขตทางเพศ ความจริงซึ่งศาสนาในสมัยผู้หญิง

^๑ฯพณฯ ทวี บุญเกตุ, การครองเรือน, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๔๓), ๑๕๐ หน้า.

ไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงที่ไม่ได้แต่งงาน ผู้หญิงหม้ายหรือผู้หญิงที่มีแต่บุตร มิได้เป็นสิ่งที่น่าอับอายของสังคม ในทางตรงกันข้าม ผู้หญิงพวกนี้มีความเคารพในตนเอง และไม่ต้องตกเป็นที่ครหาและรังเกียจของสังคมอีกต่อไป พระพุทธศาสนาทำให้ศาสนาเป็นอิสระจากค่านิยมอันผิดเพี้ยนของสังคมและจารีตประเพณี ยอมรับให้มีสตรีเข้ามาบวชได้จากวรรณะและอาชีพต่าง ๆ กัน ได้พากันเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา โดยไม่มีข้อจำกัด ศาสนามิใช่สิทธิโดยสายเลือด หรือโดยวรรณะของบุคคลกลุ่มใดเฉพาะในเถรีคาถา เราจะพบเรื่องราวของพระภิกษุณีซึ่งมาจากอาชีพและวรรณะต่าง ๆ ตั้งแต่เป็นพระราชินีลงไปจนแม้กระทั่งหญิงงามเมือง แต่เมื่อเข้ามาบวชในภิกษุณีสงฆ์แล้ว ผู้หญิงเหล่านี้ก็ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า พวกเธอสามารถเข้าถึงความรู้แจ้ง ได้ทัดเทียมเสมอกันกับพระภิกษุสงฆ์เช่นกัน^๔

ศาสตราจารย์ พิเศษ เรื่องอุไร กุศลาลัย กล่าวไว้ในหนังสือสตรีในวรรณคดีพุทธศาสนาว่า สตรีกลุ่มแรกที่หันเข้ามาหาความสงบร่มเย็นในระบบภิกษุณีสงฆ์ แม้ว่าครั้งแรกพระพุทธเจ้าจะไม่ทรงเต็มพระทัยนักที่ประทานสิทธิให้สตรีบวช แต่ภายหลังด้วยการวิงวอนของสตรีผู้เปี่ยมไปด้วยศรัทธาปสาทะ และด้วยการชี้แจงของพระอานนท์ พระองค์จึงประทานพุทธานุมัติให้รับสตรีเข้ามาบวชได้ ซึ่งปรากฏว่าจำนวนสตรีที่เข้ามาบวชทวีมากขึ้น และที่มาจากตระกูลสูงศักดิ์ก็มีอยู่ไม่น้อย ที่น่าภูมิใจเห็นจะได้แก่สตรีที่เคยตกอยู่ในเงาแห่งความมืดมนของชีวิตมาก่อน เมื่อได้ลิ้มรสพระธรรมจึงเปลี่ยนใจหันเข้าหาความสว่างและความสงบ^๕

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสุชาติ นาคโร (บวชขุนทด) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า บุตรยอมเป็นวัตถุที่ตั้งของมนุษย์ทั้งหลาย บุตรเป็นผู้สืบสายโลหิตให้วงศ์สกุลแพร่หลาย อนึ่งเมื่อชายหญิงที่ร่วมชีวิตกันแล้ว ฝ่ายชายเรียกว่าภัสดา แปลว่า ผู้เลี้ยงดูภรรยา ฝ่ายหญิงเรียกว่า ภรรยา แปลว่า ผู้ควรเลี้ยงของภัสดา และภัสดาเป็นเครื่องปรากฏของสตรีและภรรยาเป็นเพื่อนสนิทของสามี^๖

^๔ รองศาสตราจารย์ ดร. ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, มาดสตรีในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสารมวลชน จำกัด, ๒๕๒๘), ๑๘๕ หน้า.

^๕ ศาสตราจารย์ พิเศษ เรื่องอุไร กุศลาลัย, สตรีในวรรณคดีพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๑๕), ๒๐๐ หน้า.

^๖ พระมหาสุชาติ นาคโร (บวชขุนทด), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, ๒๓๐ หน้า.

พระมหาวชิตร คมภีโร (ศิริรัตน์) ได้ทำวิจัยเรื่อง “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า การดำรงชีวิตคู่สมรสแบบสามีภรรยา นั้น ซึ่งจะต้องแหวกว่ายเวียนวนอยู่ในโลกนี้ ล้วนมีเหตุการณ์มากมายหลายอย่างที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตคู่ของแต่ละคน มีทั้งที่เป็นคุณ และเป็นโทษ บางอย่างก็ทำให้เรา หรือคู่ชีวิตต้องมีคมนเหมือนคนตาบอด ทำให้การดำเนินชีวิตคู่ร่วมกันเป็น ไปอย่างผิดพลาด เปรียบเหมือนความมืดที่ปกคลุมโลกในยามราตรี จึงมีสาเหตุให้สามีภรรยาส่วนมากมักยึดเอา “วัตถุ” เป็นจุดยืนในการดำรงชีวิตการครองเรือน ส่วนเรื่องจิตใจนั้นกลับไม่ให้ความสนใจ และไม่ให้ความสำคัญมากนัก เพราะคิดว่า เมื่อวัตถุสิ่งของเครื่องใช้ครบบริบูรณ์แล้ว จิตใจก็จะสุขสบายไปด้วย และเมื่อเกิดปัญหาอะไรขึ้นในครอบครัว สามีภรรยาก็มักใช้ทรัพย์สินเงินทอง หรือ วัตถุสิ่งของเข้าแก้ไขที่ผิดพลาด และเป็นเรื่องที่น่าห่วงมากในสังคมไทย”

พระมหากมล ฉาวโร (มั่งคำมี) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของสตรีในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน” ผลการวิจัยพบว่า คำว่า ภรรยา ในภาษาไทย เป็นศัพท์ที่มาจากคำภาษาสันสกฤตว่า ภรรยา หรือ มาจากภาษาบาลีว่า “ภริยา” ซึ่งมีความหมายตามภาษาไทยว่า “เมีย” ซึ่งหมายถึง หญิงที่อยู่กินกับผู้ชาย หรือ หญิงที่เป็นคู่ครองของชาย ในวรรณคดีบาลีกล่าวถึงสตรีที่บุรุษนำมาเป็นภริยา หรือ เมียนั้น มีอยู่ ๒๐ จำพวก คือ ๑. มาตุรูกิจิตา หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดา ได้แก่ หญิงที่มีมารดาคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ ๒. ปิตุรูกิจิตา หญิงที่อยู่ในความปกครองของบิดา ได้แก่ หญิงที่มีบิดาคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ ๓. มาตูปิตุรูกิจิตา หญิงที่อยู่ความปกครองของมารดา และบิดา ได้แก่ หญิงที่มีมารดา บิดาคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ ๔. ภาตุรูกิจิตา หญิงที่อยู่ในความปกครองของพี่ชายน้องชาย ได้แก่ หญิงที่มีพี่ชาย น้องชายคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ ๕. ภคเนียรูกิจิตา หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของพี่สาวน้องสาว ได้แก่ หญิงที่มีพี่สาวน้องสาวคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ ๖. ญาติรูกิจิตา หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของญาติ ได้แก่ หญิงที่มีญาติคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ ๗. โศตฺตรูกิจิตา หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของตระกูล ได้แก่ หญิงที่มีบุคคลร่วมตระกูลคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ ๘. ธมฺมรูกิจิตา หญิงที่มีธรรมคุ้มครอง ได้แก่ หญิงที่มีตระกูลประเพณีธรรมร่วมกันคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ ๙. สารกฺขา หญิงที่มีคู่หมั้น ได้แก่ หญิงที่ถูกหมั้นหมายไว้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์โดยที่สุภภรรยา

“พระมหาวชิตร คมภีโร (ศิริรัตน์), “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, ๒๔๕ หน้า.

หญิงที่ชายสวมพวงดอกไม้ให้ด้วยกล่าวว่า หญิงนี้เป็นของเรา ๑๐. สปริทลญา หญิงที่มีกฎหมายคุ้มครองได้แก่ หญิงที่มีพระราชบาบองค์ทรงกำหนดโทษไว้ว่า ชายที่ล่วงเกินหญิงคนนี้ ต้องได้รับโทษเท่านี้ ๑๑. ธนุกิตา ภริยาสินไถ่ ได้แก่ หญิงที่ชายเอาทรัพย์ซื้อมาอยู่ร่วมกัน ๑๒. ฉนทวาสนิ ภริยาที่อยู่ด้วยความพอใจ ได้แก่ หญิงอันเป็นที่รักซึ่งชายคู่รักรับให้อยู่ร่วมกัน ๑๓. โภควาสนิ ภริยาที่อยู่เพราะสมบัติได้แก่ หญิงที่ชายยกสมบัติให้แล้วอยู่ร่วมกัน ๑๔. ปฏวาสนิ ภริยาที่อยู่เพราะแผ่นผ้า ได้แก่ หญิงที่ชายมอบผ้าให้แล้วอยู่ร่วมกัน ๑๕. โอบปตฺตกนิ ภริยาที่เข้าพิธีสมรส ได้แก่ หญิงที่ชายจับมือจุ่มลงในภาชนะน้ำด้วยกันแล้วอยู่ร่วมกัน ๑๖. โอบคจุมภญา ภริยาที่ถูกแปลงเทริด ได้แก่ หญิงที่ชายลอกเทริดลงแล้วอยู่ร่วมกัน ๑๗. ทาสี ภริยาที่เป็นทั้งคนรับใช้เป็นทั้งภริยา ได้แก่ หญิงที่เป็นทั้งลูกจ้างเป็นทั้งภริยา ๑๘. กมมการี ภริยาที่เป็นทั้งลูกจ้างเป็นทั้งภริยา ได้แก่ หญิงที่เป็นทั้งลูกจ้างเป็นทั้งภริยา ๑๙. ธาหาญา ภริยาที่เป็นหญิงชเลย ได้แก่ หญิงที่ถูกนำมาเป็นชเลย ๒๐. มุหุตติกา ภริยาชั่วคราว ได้แก่ หญิงที่อยู่ร่วมกันเป็นครั้งคราว

หญิง ๒๐ จำพวกนี้ พระโบราณจารย์ทั้งหลาย มีอาจารย์ผู้รจนานฎีกา วิมตฺติวินทนี เป็นต้น กล่าวไว้ว่า เป็นอนคมนियัตตสำหรับชาย คือชายไม่ควรประพฤติล่วงเกินในหญิง ๒๐ จำพวกนี้ ถ้าประพฤติล่วงเกิน เป็นกาเมสุมิจฉาจาร ส่วนหญิงท่านมิได้กำหนดอนคมนियัตตไว้ การเป็นกาเมสุมิจฉาจารสำหรับหญิง ท่านถือเอาหญิง ๒๐ จำพวกนี้เป็นเกณฑ์ คือ หญิง ๘ จำพวกข้างต้น ตั้งแต่ ๑ ถึง ๘ เป็นหญิงที่อยู่ในความปกครองของผู้อื่นทั้งเป็นหญิงสาวยังไม่มีสามีด้วย แม้ประพฤติล่วงเกินกับชายอื่น ก็ไม่เป็นกาเมสุมิจฉาจาร เพราะไม่ได้ล่วงเกินกรรมสิทธิ์ของใคร ถึงแม้จะมีผู้ปกครอง ๆ ท่านก็ไม่มีกรรมสิทธิ์ ส่วนหญิงอีก ๑๒ จำพวกข้างปลาย คือ ตั้งแต่ ๙ ถึง ๒๐ ถ้าประพฤติล่วงเกินกับผู้ชายอื่นย่อมเป็นกาเมสุมิจฉาจาร โดยแท้ เพราะล่วงเกินกรรมสิทธิ์ของสามีของตนชื่อว่าเป็นการขโมยไปให้ชายอื่น^๕

สโรชา คุณาริพงษ์ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาศรีตามทัศนะของแม่ชีต้นสนีย์ เสถียรสุด” ผลวิจัยพบว่า คำว่า ภรรยา หมายถึง หญิงที่อยู่กินกับชาย หรือ หญิงที่เป็นที่ครอบครองของชาย สำหรับฐานะภายในครอบครัวของผู้เป็นภริยาในสังคมอินเดียที่นับว่าต่ำ ไม่ได้รับเกียรติ และการยกย่องนับถือ ภริยาต้องนับถือสามีเหมือนเทวดา คอยปรนนิบัติรับใช้และตกอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของสามี ทั้งพ่อแม่ญาติพี่น้องของสามีก็เป็นนายที่คอยสั่งให้ภริยาต้องกระทำตามทุกสิ่งไป โดยตัวผู้เป็นภரியานั้นอาจได้รับสิทธิ์ หรืออำนาจเพียงเล็กน้อย ๆ เท่านั้น เกี่ยวกับกิจการงานภายใน

^๕พระมหากมล ฉาวโร (มังคัม), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของสตรีในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, ๑๗๑ หน้า.

บ้าน แต่จะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นสาธารณะ หากสามีตายภรรยาผู้เป็นหม้ายก็ต้องกลับไปอยู่ได้บังคับบัญชาของบิดาหรือบุตรชาย สตรีในสมัยนี้จึงไม่มีค่า ไม่มีคามหมาย หรือความสำคัญสำหรับสังคมเท่าไรนัก นอกจากเป็นเพียงสมบัติของบุรุษ สตรีไม่ได้รับการยกย่อง ไม่ได้เป็นเจ้าของชีวิต ไม่ได้เป็นตัวของตัวเอง หรือดำรงชีวิตตามที่ตนต้องการ^๕

พระมหาสังเวช ฐมฺมเนตฺติโก (เนตรนิมิต) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องชีวิตภิกษุณีกับการบรรลอรหัตต์ : เฉพาะที่ปรากฏในเถรคาลา” พบว่า ภิกษุณี คือ พระผู้หญิง หรือ สตรีที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ในนิกายเถรวาทภิกษุณี ๓๑๑ ข้อ ภิกษุณีมีสภาพความเป็นอยู่แตกต่างจากผู้ครองเรือน มีชีวิตอยู่โดยอาศัยผู้อื่นเลี้ยงดู เช่นเดียวกับภิกษุ ภิกษุณีต้องปลงผมตัดเล็บ ไม่ตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องของหอม ครองผ้าข้อมน้ำผัดเพียง ๕ ผืน ภิกษุณีต้องอยู่อาศัยในอาวาสใกล้กับภิกษุ และต้องรับโอวาทจากภิกษุทุกกึ่งเดือน การที่พระองค์ทรงยินยอมให้สตรีบวชเป็นภิกษุณีได้ ทั้งที่สภาวะทางสังคมไม่อำนวยก็ด้วยเหตุผลที่ว่า สตรีเมื่อบวชในพระธรรมวินัยแล้ว ก็สามารถประจักษ์แจ้งโลกุตรธรรมตั้งแต่โศคาปัตติผลถึงอรหัตผลได้ เช่นเดียวกับบุรุษ เป็นการเปิดโอกาสการศึกษา และบรรลอรหัตต์ว่าไม่มีจำกัดเพศ ดังที่พระ โสมาเถริกกล่าวว่ “เมื่อจิตตั้งมั่นดีแล้วเมื่อญาณเป็นไปอยู่แก่ผู้รู้แจ้งธรรมอย่างถูกต้องความเป็นหญิงจะเกี่ยวอะไร” พระอาฬวกเถรี กล่าวว่า “ในโลกลนี้ไม่มีทางออกไปจากทุกข์ได้ เราารู้ชัดดีแล้วด้วยปัญญา”^๖

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า สตรีนับว่าเป็นบุคคลที่น่าเห็นใจ เพราะบางศาสนาไม่ให้สตรีที่เป็นภรรยาโคดเค้นกินบุรุษนัก เป็นเพียงเครื่องประดับส่วนหนึ่งของบุรุษ มีหน้าที่ในการดูแลรับใช้คนในตระกูลเท่านั้น แต่ในพระพุทธศาสนานั้นบรรดาสตรีที่เป็นภรรยาต่างได้รับโอกาส ในการพัฒนาชีวิตให้เจริญขึ้นในด้านคุณธรรม และคุณค่าของภรรยา กล่าวคือเมื่อบรรดาภรรยาเหล่านั้นได้เข้ามาพบพระพุทธศาสนา และประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรม โอกาสในการที่จะเข้าถึงพระนิพพาน อันเป็นอุดมคติสูงสุดของพระพุทธศาสนา หรือ ได้ดวงตาเห็นธรรม ไม่ว่าสตรีที่มีฐานะเป็นภรรยา หรือที่ได้ออกบวชในพระพุทธศาสนาเป็นภิกษุณี ก็มีโอกาสได้รับการยกย่อง และได้รับบทบาทในการร่วมพัฒนาสังคมอย่างสมเกียรติของสตรี สตรีเมื่อบวชในพระธรรมวินัยแล้ว ก็

^๕ สโรชา สุณาริพพงษ์, “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีศันสนีย์ เสถียรสุต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑, ๑๘๕ หน้า.

^๖ พระมหาสังเวช ฐมฺมเนตฺติโก (เนตรนิมิต), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง ชีวิตภิกษุณีกับการบรรลอรหัตต์ : เฉพาะที่ปรากฏในเถรคาลา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๑๖, ๑๖๔ หน้า.

สามารถประจักษ์แจ้ง โลกุตระธรรมตั้งแต่ โสคาปัตติผลถึงอรหัตผลได้ เช่นเดียวกับบุรุษ เป็นการเปิดโอกาสการศึกษา และบรรลุนิพพานว่า ไม่มีจำกัดเพศ ดังที่พระโสมนเถริกกล่าวว่า “เมื่อจิตตั้งมั่นดีแล้วเมื่อญาณเป็น ไปอยู่แก่ผู้รู้แจ้งธรรมอย่างถูกต้องความเป็นหญิงจะเกี่ยวอะไร” และพระอาฬวกเถรี กล่าวว่า “ในโลกนี้มีทางออกไปจากทุกข์ได้ เรารู้ชัดดีแล้วด้วยปัญญา”

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๖.๑. ทำให้ทราบเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับภรรยา
- ๑.๖.๒. ทำให้ทราบเรื่องภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก
- ๑.๖.๓. ทำให้ทราบผลการวิเคราะห์คุณค่าของภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก
- ๑.๖.๔. ทำให้สามารถนำผลการวิจัย ไปในชีวิตประจำวัน และเพื่อเป็นสารสนเทศให้สังคมได้รับรู้ เข้าใจในบทบาทของภรรยาอย่างแท้จริง

๑.๗ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ศึกษาวิเคราะห์ หมายถึง การศึกษาหาความรู้ การแยกแยะทางความคิดต่าง ๆ เพื่อที่จะให้เห็นคุณค่าใน ๔ ด้าน คือ ๑) คุณค่าต่อครอบครัว ๒) คุณค่าต่อสังคม ๓) คุณค่าต่อพระพุทธศาสนา ๔) คุณค่าต่อตนเอง และเพื่อศึกษาแต่ละองค์ประกอบให้เห็นเด่นชัด ถ่องแท้ และชัดเจน และเพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะทำให้เกิดสิ่งนั้น หรือเรื่องนั้น ในเนื้อหาของงานวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก”

ภรรยา หมายถึง ผู้หญิงที่อยู่กินกับชายอย่างถูกต้องตามขนบธรรมเนียม หรือจารีตของชุมชนนั้นๆ ด้วยการสู่ขอบ้าง ด้วยการผูกข้อมือบ้าง มีหรือรับขวัญบ้าง อันเป็นที่ยอมรับของสังคม และที่ได้เข้าพิธีมงคลสมรสถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณีนิยมในสังคมปัจจุบัน รวมถึงการจดทะเบียนสมรสอย่างถูกต้องตามกฎหมายด้วย เป็นแม่บ้านแม่เรือน ดูแลความเรียบร้อยความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว

คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก หมายถึง คัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งได้จารึกพระสูตรต่าง ๆ ที่เล่าเรื่องทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ สถานที่ บุคคล และหลักธรรม อีกทั้งเป็นที่จารึกธรรมเนียม ประวัติ และเรื่องราวของพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ได้กล่าวถึงประเภทของภรรยา คุณสมบัติของภรรยา และคุณค่าของภรรยา

คุณค่าต่อครอบครัว หมายถึง ความสำคัญของครอบครัว หรือ สิ่งทีภรรยาทำและมอบให้กับทุก ๆ คน ในครอบครัวที่เกี่ยวข้อง นับว่ามีคุณค่าต่อครอบครัวอย่างยิ่ง ซึ่งจะประกอบไปด้วย ผู้นำ

ครอบครัวที่ดี พ่อบ้านที่ดี แม่บ้านที่ดี สมาชิกที่ดี รู้จักหน้าที่ของแต่ละคนในครอบครัว ปฏิบัติต่อกันให้เกิดความสุข โดยยึดแนวทางตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา

คุณค่าต่อตนเอง หมายถึง คุณค่าต่อตนเอง เป็นคุณค่าที่เกิดกับตัวเราเอง ในที่นี้ หมายถึงตัวภรรยาเอง เพราะว่าในหลักพระพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญกับตัวเองมาก ดังในพุทธภาษิตที่ว่า อดดาหิ อดตโน นาโถ ซึ่งแปลว่า คนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน อดคณา โจทยคตานิ ความว่า จงเตือนตนด้วยตนเอง

คุณค่าต่อพระพุทธศาสนา หมายถึง คุณค่าของภรรยา ที่ให้ความสำคัญต่อพุทธศาสนาที่นำหลักธรรมมาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้ตัวเองที่ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา เพื่อความสงบสันติสุขในการดำเนินชีวิต

คุณค่าต่อสังคม หมายถึง คุณค่าภรรยาที่ปรากฏด้านสังคม ในแง่ของการช่วยเหลือสังคม ที่สามารถจับต้องได้ ก่อให้เกิดความสำคัญเกี่ยวเนื่องของคนในสังคม ที่ต้องปฏิบัติต่อกันในสังคมนี้ ไม่ว่าจะในฐานะของสตรี ผู้ที่มีบทบาททั้งด้านภรรยาของสามี มารดาของบุตรธิดา และอุบาสิกาผู้อุปถัมภ์ค้ำจุนพระภิกษุสามเณร และพระพุทธศาสนา

บทที่ ๒

แนวคิดเกี่ยวกับภรรยา

ภรรยา หรือ ภริยา ของคนในสังคมทุกชนชั้น ที่อยู่กินฉันสามีภรรยา กัน หรือที่จดทะเบียนสมรสถูกต้องตามกฎหมาย ก็มีฐานะเป็นภรรยา และต้องทำตามจารีตประเพณีของแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้คนในสังคมนั้น ๆ ยอมรับ หรือรับรู้ คำว่า “ภรรยา” หญิงที่เป็นคู่ครองของชายซึ่งเป็นบุคคลทั่วไป และมักพบการใช้คำว่า “ภริยา” กับหญิงที่เป็นคู่ครองของชายซึ่งเป็นบุคคลระดับสูงหรือบุคคลสำคัญ

ดังนั้น ในองค์ความรู้ภาษาไทยโดยราชบัณฑิตยสถาน ผู้เขียนจึงขออธิบายให้ได้ทราบถึงความเหมือนและความแตกต่างของสองคำนี้

ความเหมือนของคำว่า “ภรรยา” กับ “ภริยา” คือ เป็นคำนามเหมือนกัน และมีความหมายตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ เหมือนกัน คือ เมีย, หญิงที่เป็นคู่ครองของชาย, คู่กับสามี

ส่วนความแตกต่างของคำว่า ภรรยา กับ ภริยา คือ มีที่มาของคำต่างกัน โดยคำว่า ภรรยา เป็นคำที่มาจากภาษาสันสกฤตว่า ภารยา แต่คำว่า ภริยา เป็นคำที่มาจากภาษาบาลีว่า ดังนั้น การที่คนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่า ภรรยา หมายถึง หญิงที่เป็นคู่ครองของชายซึ่งเป็นบุคคลทั่วไป และคำว่า ภริยา หมายถึง หญิงที่เป็นคู่ครองของชายซึ่งเป็นบุคคลระดับสูงหรือบุคคลสำคัญนั้น จึงเป็นความเข้าใจที่ผิด เพราะไม่ว่าจะ ภรรยา หรือ ภริยา ก็ล้วนแล้วแต่หมายถึง เมียหรือหญิงที่เป็นคู่ครองของชายทั้งสิ้น ไม่มีการแยกแยะว่าคำนี้เป็นเมียของบุคคลทั่วไป หรือคำนี้เป็นเมียของบุคคลระดับสูงหรือบุคคลสำคัญ ผู้วิจัยจะได้กล่าวเป็น ลำดับไป

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาต่าง ๆ

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาต่าง ๆ ศึกษาเฉพาะศาสนาที่มีคนนิยมนับถือที่อยู่ในประเทศไทย และต่างประเทศ มีศาสนาที่ยังมีศาสนิกที่นับถือเป็นจำนวนมากที่เห็นได้ชัด คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาพราหมณ์ เป็นต้น ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำศาสนาที่

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๑๗.

ยังมีศาสนิกชนที่นับถือ นำมาเสนอแนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในทัศนะของศาสนานั้น เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างของประเพณี และวัฒนธรรมของคนที่นับถือศาสนานั้น เช่น ศาสนาพุทธในประเทศไทยเรามีประชากรร้อยละ ๕๕ ที่นับถือ ศาสนาอิสลามมีคนนับถือมากในภาคใต้ และศาสนาคริสต์มีประชากรที่นับถือกระจายอยู่ทุกที่ ในบทนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงแนวคิดของศาสนาต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาคริสต์

แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาคริสต์ จะได้กล่าวถึงภรรยาในศาสนาคริสต์ในแง่มุมของสถานะของสุภาพสตรีที่ถูกกระทำในคัมภีร์ของศาสนาคริสต์นั่นคือ คัมภีร์ไบเบิล ในพันธสัญญาฉบับเก่า ได้ระบุถึงการถูกละเมิดสิทธิของผู้หญิง ความน่าอัปยศของผู้เป็นสุภาพสตรีที่ถูกกลั่นแกล้งโดยคัมภีร์ไบเบิล ดังเช่น ในกรณีของเจ้าสาวในการแต่งงาน ซึ่งถูกกล่าวหาและถูกส่งลงทะเลในขณะแต่งงานในพระราชบัญญัติข้อ ๑๓ – ๒๑ วิวาห์ ข้อ ๑๓ จงลงโทษผู้ชายที่กล่าวร้ายเรื่องภรรยาที่ไร้ความผิด ถ้าชายคนใดได้ภรรยา และได้สมสู่อยู่กับนาง แล้วเกิดเกลียดชังนาง ข้อ ๑๔ และหาเหตุว่าหญิงนั้นประพฤติ สิ่งน่าอาย กระทำให้ชื่อเสียงของนางเสียหาย โดยกล่าวว่า ข้ำรับหญิงคนนี้เป็นภรรยา ครั้นข้าเข้าสมสู่กับนางก็เห็นว่านางมิได้เป็นพรหมจารี ข้อ ๑๕ บิดาของหญิงสาวคนนั้นและมารดาจะต้องนำของสำคัญอันเป็นพยานว่า หญิงนั้นเป็นพรหมจารีมาให้พวกผู้ใหญ่ของเมืองนั้นที่ประตูเมือง ข้อ ๑๖ และบิดาของหญิงสาวนั้นจะบอกกับพวกผู้ใหญ่ว่า ข้าได้ยกลูกสาวของข้าให้เป็นภรรยาชายคนนี้ และเขากลับเกลียดชัง ข้อ ๑๗ คุณเกิดชายผู้นี้หาเหตุกล่าวดิเตียนว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าคุณสาวของท่านเป็นพรหมจารีเลย” นี่แหละเป็นของสำคัญว่าลูกสาวของข้าเป็นหญิงพรหมจารี แล้วเขาจะคลี่ฝ้านั้นออกต่อหน้าพวกผู้ใหญ่ของเมืองนั้นให้เป็นพยาน ข้อ ๑๘ ให้พวกผู้ใหญ่ของเมืองนั้นจับชายคนนั้นมาเถียน ข้อ ๑๙ และปรับเขาเป็นเงินหนึ่งร้อยเชเชล และมอบเงินนั้นให้แก่บิดาของหญิงสาว เพราะเขาทำให้หญิงพรหมจารีอิสราเอลคนหนึ่งเสียชื่อ หญิงนั้นจะเป็นภรรยาของเขาต่อไป เขาจะหย่าร้าง ไม่ได้เลยตลอดชีวิต ข้อ ๒๐ จงเอาหินขว้างคนคิดประเวณีให้ตายเสีย แต่ถ้าเรื่องนั้นเป็นความจริง และหาของสำคัญอันเป็นพยานว่า หญิงนั้นเป็นพรหมจารีสำหรับหญิงสาวนั้นไม่ได้ ข้อ ๒๑ เขาจะพาหญิงสาวนั้นออกมานอกประตูเรือนบิดาของเธอ แล้วพวกผู้ชายในเมืองจะเอาหินขว้างเธอให้ตาย เพราะเธอได้กระทำความโง่งเงลาในอิสราเอล คือเป็นหญิงโสเภณีในเรือนของบิดา ดังนี้แหละท่านจะกำจัดความชั่วออกจากท่ามกลางท่าน

ครอบครัวตามแนวคิดของคริสต์ศาสนาให้คำจำกัดความไว้ว่า “ครอบครัว” หมายถึง ชุมชนพื้นฐานของมนุษย์ที่เกิดขึ้นตามพระประสงค์ของพระเจ้า เป็นครอบครัวในแง่โครงสร้างที่มุ่งไปสู่ครอบครัวในแง่บทบาท กล่าวคือ ผู้คนเป็นครอบครัวเดียวกันเพราะเกี่ยวข้องกันในทางกฎหมาย ทางสายเลือด หรือฝ่ายวิญญาณ มากกว่านั้น พวกเขาจะมุ่งไปสู่การผูกพัน และ

เสริมสร้างซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้ การกล่าวว่า “ชุมชนของผู้เชื่อ คือ ครอบครัวของพระเจ้า” จึงไม่ได้เป็นเพียงการเปรียบเทียบ แต่เป็นการพูดถึงความเป็นจริง เพราะในฐานะที่เป็นคริสเตียน มีทั้งญาติพี่น้องในทางกฎหมาย ทางสายเลือด และฝ่ายวิญญาณ^๒

คุณลักษณะ ๔ ประการ ในครอบครัวของพระเจ้า คือ

๑) รักและยอมรับซึ่งกันและกันอย่างไม่มีเงื่อนไข

๒) เต็มไปด้วยบรรยากาศแห่งพระคุณ

๓) เสริมสร้างชีวิตของกันและกัน

๔) ความใกล้ชิด

จะเห็นได้ว่าในการครองคู่สมรสในศาสนาคริสต์ จะต้องมีการวางแผนตั้งแต่เริ่มจะแต่งงานกันเนื่องจากว่า บาทหลวงหรือผู้นำทางศาสนาจะต้องนัดแนะคู่บ่าวสาวมาซ้อมแต่งงานก่อน และยังได้มาเรียนพระธรรมคำสั่งสอนของคริสต์ในการปฏิบัติตนเมื่อมีคู่ครองไปแล้ว เช่น ที่มองเห็นได้ชัดเจนมากในพิธีแต่งงาน จะเริ่มต้นการสวดขอ ของสถานที่ จัดงานเลี้ยง พิมพ์และส่งการ์ดเชิญ โดยที่สำคัญคือ จองโบสถ์ และการจองผู้ประกอบพิธีกรรม คือ บาทหลวง (สำหรับคาทอลิก) หรือศิษยาภิบาล (สำหรับคริสเตียนหรือโปรเตสแตนต์) การเลือกวันและสถานที่ จัดพิธีแต่งงาน พร้อมการปรึกษาหารือกับบิดามารดาของทั้งสองฝ่ายด้วย ซึ่งสามารถขอคำปรึกษาเกี่ยวกับพิธีแต่งงานในโบสถ์ได้จากบาทหลวง หรือ ศิษยาภิบาล เริ่มต้นก่อนวันสมรสด้วยการซ้อมใหญ่ มักจะทำการซ้อมในคืนก่อนวันสมรส โดยพระผู้ประกอบพิธีกรรม คู่บ่าวสาว และผู้ร่วมพิธีทุกคนจะมาพร้อมกันที่โบสถ์ เพื่อซ้อมลำดับพิธีกรรมทั้งหมดตั้งแต่ต้นจนจบตามธรรมเนียม โดยที่พ่อแม่ฝ่ายชายเป็นเจ้าภาพอาหารค่ำหลังเสร็จจากการซ้อมเสร็จ และนอกจากแขกที่มาร่วมเป็นพยานรักภายในงานแล้ว จะต้องมี ผู้ร่วมประกอบพิธีศีลสมรส อันได้แก่

๑) ผู้ถือแหวน เป็นเด็กชายอายุไม่เกิน ๑๓ ปี ทำหน้าที่ถือพานแหวน ซึ่งอาจจะเป็นแหวนแต่งงานจริง ๆ หรือแหวนที่ทำขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ในพิธีก็ได้

๒) ผู้ถือดอกไม้ เป็นเด็กผู้หญิงอายุ ๓-๗ ปี มีหน้าที่โปรยกลีบดอกไม้หรือถือช่อดอกไม้หน้าหน้าขบวนเจ้าสาว

๓) ผู้จุดเทียน เป็นหญิง ๑ ชาย ๑ ที่คู่บ่าวสาวเลือกให้ทำหน้าที่จุดเทียนที่แท่นบูชา เพื่อเริ่มพิธีศีลสมรส จะเป็นคนคู่แรกที่เดินออกมา เทียนนี้ห้ามมิให้ดับก่อนพิธีเสร็จสิ้น และทั้งสองจะเดินไปจุดเทียนที่ถืออยู่ในมือจากเทียนแท่นที่อยู่ตรงกลางด้านหน้าของโบสถ์ หลังจากนั้นทั้งสอง

^๒ดร. สาธัญ บุญเกียรติ, “ครอบครัวของพระเจ้า”, วารสารข่าวคริสตจักร, ๒๐๑๑),
หน้า ๑๐.

ก็จะนำเทียน ในมือ ไปจุดต่อยังเชิงเทียนด้านซ้ายและขวา เมื่อจุดเทียนเรียบร้อยแล้วทั้งสองคนก็จะเดินออก และคนตรีในโบสถ์ก็จะดั่งขึ้น

๔) ผู้ร่วมขบวนพิธี ขบวนเจ้าสาวก็จะเดินเข้าสู่โบสถ์นำโดยเด็กเล็ก ๆ ไปรดดอกไม้ ต่อด้วยเพื่อนเจ้าสาว เด็กถือแหวนที่ใช้ประกอบพิธี และเจ้าสาวที่เดินคล้องแขนมาพร้อมกับบิดาของตน ซึ่งหมายถึงบิดาเต็มใจที่จะยกลูกสาวให้กับเจ้าบ่าว นั่นเอง โดยพิธีแต่งงานที่สมบูรณ์ตามที่ศาสนาจักรกำหนดจะต้องมีคู่สมรส พระผู้ประกอบพิธี แหวนแต่งงาน และพยาน ๒ คน แต่คู่บ่าวสาวอาจให้มี เพื่อนเจ้าสาว เพื่อนเจ้าบ่าว ผู้ถือดอกไม้ ผู้ถือแหวน ผู้อ่านพระคัมภีร์ร่วมพิธีด้วย

ทั้งนี้ เพื่อนเจ้าบ่าว มักเป็นญาติหรือเพื่อนที่เจ้าบ่าวไว้วางใจให้ช่วยเตรียมงานและดูแลความเรียบร้อยในระหว่างประกอบพิธี บทบาทของเพื่อนเจ้าบ่าวที่สำคัญ คือ เป็นผู้รักษาแหวนให้กับเจ้าบ่าวก่อนถึงพิธีแลกแหวน ส่วนเพื่อนเจ้าสาว อาจมีคนเดียวหรือหลายคน ในกรณีที่มีหลายคนเจ้าสาวจะมอบให้คนหนึ่งเป็นหัวหน้า เรียกว่า Maid of Honor เธอผู้นี้จะเดินนำหน้าขบวนเพื่อนเจ้าสาวในขณะที่เดินเข้าสู่สถานที่ประกอบพิธี เป็นผู้รักษาช่อดอกไม้เจ้าสาวในระหว่างพิธี และเป็นผู้เปิดผ้าคลุมหน้าเจ้าสาวเมื่อบาทหลวงประกาศให้เจ้าบ่าวจูมพิตเจ้าสาวหลังเสร็จสิ้นพิธีแต่งงาน

๕) ผู้อ่านคัมภีร์ มีหน้าที่อ่านคำสอนจากพระคัมภีร์ตามที่พระผู้ประกอบพิธีออกนาม จึงต้องมีการซักซ้อมกันก่อน หัวใจของพิธีการแต่งงานแบบชาวคริสต์อยู่ที่ตรงนี้นั่นเอง เพราะถ้าหากคู่บ่าวสาวทำผิดต่อคำสัญญานี้ก็จะได้ไม่ได้รับพระพรจากองค์พระผู้เป็นเจ้า

๖) ผู้เชิญแขก มีหน้าที่นำพ่อแม่เจ้าบ่าวและเจ้าสาวเข้าสู่ที่ประกอบพิธี และนำแขกเข้านั่งประจำที่ โดยแขกฝ่ายเจ้าสาวจะนั่งทางด้านซ้ายและแขกเจ้าบ่าวจะนั่งด้านขวา

๒.๑.๑.๑ พิธีแต่งงานแบบคริสต์

การแต่งงานของคริสตชนถือเป็น “พิธีอันศักดิ์สิทธิ์” ที่พระเจ้าประทานพระพรพิเศษต่อการดำเนินชีวิตครอบครัว จึงจำเป็นต้องมีพื้นฐานอยู่บนความสมัครใจ ของคู่บ่าวสาวที่มีความรักซึ่งกันและกันอย่างจริงใจ และมอบตนเองแก่กันและกันด้วยการดำเนินชีวิตตามคำสัญญาแห่งความรักว่าจะซื่อสัตย์ต่อกันและกันจนตลอดชีวิต เอกลักษณะการแต่งงานของคริสตชนที่สำคัญ ได้แก่

๑) การเป็นหนึ่งเดียวกัน ในความหมายของการทำเสมือกันของคู่บ่าวสาวในชีวิตครอบครัว ซึ่งเรียกร้องให้เป็นแบบ “สามีเดียว ภรรยาเดียว”

๒) การหย่าร้างไม่ได้ เนื่องจากพระเจ้าทรงโปรดนวมให้บ่าวสาวเป็นหนึ่งเดียวกัน ดังนั้น จึงหย่าร้างหรือแยกจากกัน ไม่ได้

๑) การแต่งงานมีเป้าหมายเพื่อช่วยกันและกันสู่ชีวิตที่สมบูรณ์ และการน้อมรับ “บุตร” ที่พระเจ้าประทานให้เพื่อการมีส่วนร่วมในการสร้างของพระเจ้า และเป็นหน้าที่ของบิดามารดาในการอบรมเลี้ยงดูบุตรที่พระเจ้าประทานให้อย่างดี”

พิธีแต่งงานตามรูปแบบของศาสนาคริสต์ มีลำดับขั้นตอนในพิธีการดังนี้ คือ

๑) เริ่มต้นสถานที่ในการจัดงาน ซึ่งก็คือ “โบสถ์” การประกอบพิธีกรรมและที่สำคัญรองลงมา คือ “ผู้ประกอบพิธี” ซึ่งจะเชิญบาทหลวงสำหรับผู้นับถือคาทอลิก (ถ้านับถือแบบคริสเตียนให้เชิญศิษยาภิบาลแทน) พร้อมด้วยการทาบทามญาติพี่น้องหรือคนรู้จักที่เป็นเด็กมาช่วยในงานพิธีด้วย โดยเด็กน่ารักเหล่านี้เองที่รับหน้าที่เป็นผู้โปรยดอกไม้ และเป็นผู้ถือแหวนเพื่อนำขบวนเจ้าสาวเข้าสู่โบสถ์

๒) พิธีจุดเทียน ไม่จำกัดในเรื่องของอายุว่าจะจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ แต่ที่ถือปฏิบัติต่อ ๆ กันมานั้น นิยมให้เป็นเด็กผู้หญิง ๑ คน และเด็กผู้ชาย ๑ คน หรืออาจจะเป็นเด็กผู้หญิงทั้งคู่ โดยบริเวณด้านหน้าของโบสถ์ที่จะใช้ในการประกอบพิธีจะมีเชิงเทียน ๒ แท่นตั้งอยู่ทางซ้ายและขวา เมื่อเริ่มเข้าสู่พิธีคนจุดเทียนที่ได้รับเลือกจะเดินถือเทียนเปล่าไปต่อไฟจากแท่นเทียนที่อยู่ด้านหน้าโบสถ์ หลังจากนั้นก็นำเทียนที่อยู่ในมือ ไปจุดต่อยังเชิงเทียนด้านซ้ายและขวา ครั้นพอจุดเทียน เรียบร้อยแล้วเด็กทั้งสองจะเดินออกมา

๓) พิธีบรรเลงเพลง เมื่อเด็กน้อยทั้งสองเดินออกมาหลังจากจุดเทียนเสร็จเรียบร้อย วงดนตรีที่อยู่ในโบสถ์ก็จะบรรเลงเพลงต้อนรับ ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วจะใช้นักเปียโนเพื่อให้มาเล่นสำหรับพิธีนี้โดยเฉพาะ

๔) พิธีแต่งงาน หรือ การพาเจ้าสาวเข้าสู่โบสถ์ ขบวนเจ้าสาวประกอบไปด้วยเด็กน้อยผู้ถือแหวนหมั้น เด็กโปรยดอกไม้ เพื่อนเจ้าสาว รวมทั้งบิดาผู้เป็นคนพาเจ้าสาวเดินคล้องแขนเข้ามาภายใน โบสถ์ การที่เจ้าสาวเดินควงแขนมาพร้อมกับคุณพ่อของเธอไปตามทางเดินสู่พิธีนั้น ถือเป็นการมอบกรรมสิทธิ์ให้กับเจ้าบ่าวเป็นผู้รับหน้าที่แทน ในการปกป้องทะนุถนอมดูแลต่อเจ้าสาว รวมทั้งตัวเจ้าสาวเองก็มีหน้าที่ปรนนิบัติและให้ความเคารพนับถือสามีด้วยเช่นกัน จังหวะนี้เองแขกที่มาร่วมพิธีภายในงานต้องลุกขึ้นยืน เพื่อเป็นการให้เกียรติเจ้าสาว

๕) พิธีอ่านคัมภีร์ชีวิต เมื่อบิดาพาเจ้าสาวมาถึงบริเวณที่ประกอบพิธีบาทหลวงหรือศิษยาภิบาลผู้ประกอบพิธีนั้นจะอ่านข้อพระคัมภีร์เกี่ยวกับการใช้ชีวิตคู่ เพื่อให้เจ้าบ่าวและเจ้าสาวรับทราบถึงภาระหน้าที่ ที่ต้องปฏิบัติต่อกันเมื่อก้าวเข้าสู่การใช้ชีวิตคู่ต่อไป

๖) พิธีกล่าวคำปฏิญาณ ซึ่งขั้นตอนนี้ถือได้ว่าเป็นความศักดิ์สิทธิ์มากที่สุด ในสมัยก่อนนั้นคู่บ่าวสาวจะกล่าวคำปฏิญาณตามบาทหลวงหรือผู้ประกอบพิธีกรรม แต่ในปัจจุบันนี้ผู้ประกอบพิธีเพียงแต่กล่าวนำให้เท่านั้น ส่วนคู่บ่าวสาวมักจะมีคำปฏิญาณเป็นของตนเอง ส่วนจะร่างมาก่อนหรือจะมาพูดกันสด ๆ ในพิธีก็ได้

๗) พิธีแลกแหวนแต่งงานและลงนาม หลังจากที่ได้ให้คำมั่นสัญญากันแล้วก็เข้าสู่พิธีการแลกแหวนแต่งงาน ซึ่งทั้งคู่จะสวมแหวนแต่งงานให้แก่กัน และแหวนของชาวคริสต์นั้น ต้องเป็นแหวนที่กลมเกลี้ยงปราศจากรอยต่อใด ๆ เพื่อสื่อถึงความรัก ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งในสมัยก่อนนั้นนิยมใช้แหวนทองคำ เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่ล้ำค่าที่สุด แต่สำหรับในยุคนี้จะนิยมแหวนที่ทำขึ้นด้วยทองคำขาว หรือ เงินตามความชอบของแต่ละบุคคล จากนั้นจึงลงนามในหนังสือสำคัญที่โบสถ์จะเป็นผู้ออกให้

๘) พิธีจุดเทียนครอบครัว ถือเป็นพิธีการสุดท้าย โดยเริ่มจากเจ้าสาวจุดเทียนซ้ายและเจ้าบ่าวจุดเทียนขวา ทั้งคู่ต้องมาจุดเทียนตรงกลางพร้อมกัน เพื่อแสดงถึงการรวมเป็นครอบครัวเดียวกัน หลังจากนั้นบาทหลวงหรือผู้ประกอบพิธีกรรมจะอธิษฐานขอพรสำหรับครอบครัวใหม่ และประกาศการแต่งงานระหว่างคู่บ่าวสาวอย่างเป็นทางการ ถือเป็นพิธีสิ้นสุดพิธีแต่งงาน โดยสมบูรณ์

ในเมื่อคู่สมรสได้แต่งงานกันเรียบร้อยแล้ว สิ่งที่สำคัญคือความต้องการสร้างฐานะให้มีความมั่นคงในครอบครัว ก็ต้องต่อสู้ฟันฝ่าอุปสรรคด้วยกัน สิ่งที่มีมนุษย์มีความต้องการในพื้นฐานของชีวิต มีนักจิตวิทยาได้กล่าวว่ามีมนุษย์มีความต้องการพื้นฐาน ๕ ประการ คือ

- ๑) ความต้องการความมั่นคง
- ๒) ความต้องการมีชื่อเสียง
- ๓) ความต้องการความรัก
- ๔) ความต้องการการทำหาย ผจญภัย
- ๕) ความต้องการสร้างสรรค์ หรือความแปลกใหม่

๒.๑.๑.๒ คำสอนเกี่ยวกับครอบครัว

เมื่อโลกเปลี่ยน สังคมเปลี่ยน คนเริ่มถอยออกห่างจากศาสนา จากที่เคยนำหลักศาสนามาใช้ในครอบครัว ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติ ใช้ในการดำเนินชีวิต มาถึงปัจจุบันนี้มีหลายครอบครัวที่ห่างจากคำสอนในศาสนาของตน แต่ก็ยังมีหลายครอบครัวที่ยังเคร่งครัดในศาสนา แล้วนำหลักคำสอนมาปฏิบัติ และมีนักปราชญ์ของคริสต์ศาสนา ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับหลักการปฏิบัติสำหรับครอบครัว ดังนี้

วิชัย โภคทวี กล่าวถึงวิกฤตครอบครัวไทยในปัจจุบันว่า วิกฤตของครอบครัวไทยเป็นอาการวิกฤตทางสังคมไทย ไม่สามารถมองเฉพาะที่ครอบครัวได้ และวิกฤตทางสังคมจะต้องมองให้ตรงประเด็นจึงจะแก้ไขได้ ซึ่งวิกฤตดังกล่าวเป็น เพราะสังคมไทยขาดศีลธรรม ละเลย ละทิ้งศีลธรรม ไม่ศรัทธาในธรรม โดยเอาผลประโยชน์เข้ามาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต และอาการของสังคมจะไปปรากฏในส่วนที่อ่อนแอของสังคม ก็คือ “ครอบครัว” และจะลงไปยังส่วนที่อ่อนแอในครอบครัว เช่น ในเด็ก ในผู้หญิง ซึ่งเป็นเหยื่อความรุนแรงของปัญหาในครอบครัว สำหรับวิกฤตของสังคมที่เกิดขึ้น มี ๒ สถาบันที่น่าเป็นห่วง คือ สถาบันการศึกษา เพราะปัจจุบันสถาบันการศึกษาให้ความรู้ที่มุ่งเน้นไปในเรื่องการประกอบอาชีพ การศึกษาไม่ได้ทำให้คนเป็นคนที่มีสมบูรณ์ ไม่ได้เน้นที่คุณค่าของวิชาที่เรียน ไม่ได้เน้นที่จรรยาบรรณวิชาชีพต่าง ๆ และสถาบันศาสนา ระบบทุนนิยมนำศาสนาเข้ามาหาผลประโยชน์ให้กับทุนนิยม ศาสนาก็ล้มที่จะทำหน้าที่ สืบสร้างจิตสำนึกให้สังคม สัมที่จะเตือนสติให้กับคนในสังคม ดังนั้น ศาสนาต้องทำหน้าที่ในการเตือนสติให้กับคนในสังคม ต้องนำศีลธรรมกลับสู่ครอบครัวและสังคมให้ได้

มนุษย์กำลังเดินหลงเข้าไปในกระแสสังคม บริโภคนิยม ความสะดวกสบาย ความรวดเร็ว เมื่อหลงเข้าไปแล้วก็จะส่งผลกระทบต่อครอบครัว มนุษย์ไม่เคยได้ทบทวนเลยว่ามนุษย์เราเกิดมาเพื่ออะไร ดังนั้น เราจะต้องตั้งเป้าให้ได้ว่าเราเกิดมาเพื่ออะไร แพทย์ทุกศาสนาจะสอนว่าอย่าเห็นแก่ตัว ศาสนาคริสต์บอกว่าให้เราเป็นผู้รับใช้ ให้เราเป็นคนเพื่อผู้อื่น ดังนั้นสาเหตุของวิกฤตเหล่านี้ ก็คือ เรากำลังพลาดเป้า

การแก้วิกฤตทางครอบครัว จึงต้องมองให้เห็นถึงต้นตอของปัญหา และเข้าไปแก้ไขให้ตรงจุด โดยให้เราจะต้องคืนศีลธรรมกลับคืนสู่สังคม และมองสังคมเป็นเรื่องใหญ่ มองที่ครอบครัว มองที่ตัวของเราเอง แล้วตั้งใจที่จะนำศีลธรรมกลับคืนมาให้ได้ วิธีการก็คือการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายและพอเพียง บนพื้นฐานของธรรมะ ศีลธรรม เพราะหลักศาสนาทุกศาสนาสอนให้เราดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง และต้องดำเนินชีวิตพอเพียงอย่างมีความสุขด้วย การดำเนินชีวิตด้วยการพิจารณาใคร่ครวญ

พระเจ้าในแง่คริสตชนของเราคือหลักการสำคัญ ได้แก่ ความถูกต้อง สัจจะ ความรัก อาจจะเปรียบกับพุทธ คือ ธรรมะ เป็นหลักการในการดำเนินชีวิต แต่ปัจจุบันเรากำลังทิ้งหลักการ ไม่มีใครสนใจว่าจะไร้อุทเทระไรผิด จึงทำให้เกิดการกระทำที่ผิดพลาดในชีวิต^๕

ธงชัย ประดับชนานุรัตน์ กล่าวเสริมว่า ครอบครัวไทยอยู่ในขั้น ล่อแหลมต่ออันตราย เรื่องที่ครอบครัวในสังคมไทยยุคปัจจุบันกำลังประสบวิกฤตคือ ความคาดหวัง ในชีวิตสมรส ความเข้าใจในชีวิตคู่ที่ลดลง ความตั้งใจที่ลดลง ความเต็มใจที่จะร่วมกันแก้ปัญหา ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นลดน้อยลง และความหวังใจที่จะให้เรื่องที่เกิดขึ้นผ่านไปด้วยดีก็ไม่เกิด เมื่อหมดหวัง การให้อภัยก็จะไม่มีขึ้นในครอบครัว ต่างฝ่ายต่างสิ้นหวัง ก็จะเป็นเรื่องตัวใครตัวมัน

เราอาจได้รับการเลี้ยงดูในครอบครัวที่มีความสุขและมั่นคงจากบิดามารดาที่รักเรา เราอาจไม่อยู่ในครอบครัวเช่นนั้น และโตมาอย่างยากลำบาก ไม่ได้รับความรักและการสนับสนุนที่เราปรารถนาอย่างยิ่ง พอเป็นผู้ใหญ่เราจึงปรารถนาครอบครัวที่มีความสุข การอยู่อย่างสงบสุขในครอบครัวไม่ง่ายเสมอไป แต่ในศาสนจักรที่ได้รับการฟื้นฟูของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของชีวิตสมรสและครอบครัวเป็นหน่วยสังคมสำคัญที่สุดเวลานี้และในนิรันดร^๖

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาพราหมณ์

แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ โดยเฉพาะเรื่องการแต่งงานถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะแยกชีวิตกับการแต่งงานไม่ได้ซึ่งสถานภาพ บทบาทหน้าที่ของสตรีก็ขึ้นอยู่กับบุรุษที่ได้ชื่อว่า สามี ของคนเป็นสำคัญด้วยเงื่อนไขที่ถูกกำหนดมาจากคัมภีร์ทางศาสนา คือ คัมภีร์พราหมณะ คัมภีร์อาร์ณยะ คัมภีร์อุปนิษัท

ดังนั้น สตรีเมื่อแต่งงานแล้วต้องไปเป็นสมาชิกในครอบครัวสามีต้องเคารพยำเกรง บิดาของสามีในฐานะเป็นหัวหน้าครอบครัวพร้อมกันนั้นหน้าที่สำคัญ คือ ปรนนิบัติบิดามารดาของสามีด้วย ถ้าบิดาชราไม่สามารถปกครองครอบครัวต่อไปได้ ลูกชายคนโตเป็นผู้ใหญ่จะรับหน้าที่หัวหน้าครอบครัวต่อบิดา เมื่อสตรีและบุรุษแต่งงานกันแล้วภายในครอบครัวถือว่าสามีเป็นนายของบ้าน ส่วนภรรยา นั้น แม้จะอยู่ในฐานะอันเป็นที่ยกย่องนับถือและได้ชื่อว่า เป็นนายหญิงของบ้านร่วมกับสามี มีอิสระเท่าเทียมกับชาย ตลอดจนมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในกิจการบ้านเรือน และปกครองสมาชิกหญิงในครอบครัวรวมทั้ง พวกทาสก็ตามแต่ก็ต้องขึ้นอยู่กับสามี และต้องเคารพนบนอบสามีด้วย

^๕<http://www.eduzones.com/knowledge-2-3-45322.html>, (10/7/2556).

^๖เรื่องเดียวกัน, (10/7/2556).

การแต่งงาน โดยที่สามีภรรยาอยู่วรรณะเดียวกัน เมื่อมีลูก ลูกก็จะอยู่ในวรรณะเดียวกับพ่อแม่ แต่หากบุคคลทั้ง ๔ วรรณะนี้มีการแต่งงานข้ามวรรณะกัน จะมีวรรณะต่างกันเรียกว่า วรรณะสังกร และมีการแต่งงานประเภทต่าง ๆ มี ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

๑) การแต่งงานที่ดี คือสามีอยู่ในวรรณะที่สูงกว่าภรรยา

๑.๑) สามีวรรณะพราหมณ์ ภรรยาวรรณะกษัตริย์ จะมีลูกเป็นวรรณะ
มูรชาวสิกตะ

๑.๒) สามีวรรณะพราหมณ์ ภรรยาวรรณะแพศย์ จะมีลูกเป็นวรรณะ
อัมพัชฐะ

๑.๓) สามีวรรณะพราหมณ์ ภรรยาวรรณะศูทร จะมีลูกเป็นวรรณะนิษาทะ

๑.๔) สามีวรรณะกษัตริย์ ภรรยาวรรณะแพศย์ หรือ ศูทรจะมีลูกเป็นวรรณะ
มาหิษยะ

๑.๕) สามีวรรณะแพศย์ ภรรยาวรรณะศูทร จะมีลูกเป็นวรรณะกรณะ

๒) การแต่งงานที่เลว คือภรรยาอยู่ในวรรณะที่สูงกว่าสามี

๒.๑) ภรรยาวรรณะพราหมณ์ สามีวรรณะกษัตริย์ จะมีลูกเป็นวรรณะสูตะ

๒.๒) ภรรยาวรรณะพราหมณ์ สามีวรรณะแพศย์ จะมีลูกเป็นวรรณะ
ไวทหละ

๒.๓) ภรรยาวรรณะพราหมณ์ สามีวรรณะศูทร จะมีลูกเป็นวรรณะจันฑาล
กลุ่มนี้จะถูกเหยียดหยามจากสังคม และต้องไม่ได้ แม้แต่เงา

๒.๔) ภรรยาวรรณะกษัตริย์ สามีวรรณะแพศย์ จะมีลูกเป็นวรรณะมาคะระ

๒.๕) ภรรยาวรรณะกษัตริย์ สามีวรรณะศูทร จะมีลูกเป็นวรรณะกษัตตถ

๒.๖) ภรรยาวรรณะแพศย์ สามีวรรณะศูทร จะมีลูกเป็นวรรณะยาโยควะ

นอกจากนี้ยังมีวรรณะอื่น ๆ อีก ๓,๐๐๐ วรรณะเกิดจากการแต่งงานของลูกของ สามีภรรยาในข้อ ๒ และ ๓ และยังขึ้นกับการทำอาชีพของคนนั้น ๆ ด้วย เช่น คนวรรณะพราหมณ์ ถ้าทำอาชีพแบบศูทร ๗ ชั่วโมง ก็จะเป็นวรรณะศูทร เป็นต้น และวรรณะสังกรยกเว้นจันฑาล ก็ยังสามารถเข้าสู่ ๔ วรรณะแรกได้ เช่น ตระกูลพราหมณ์ชายที่แต่งงานกับหญิงวรรณะนิษาทะ มาแล้ว ๗ ชั่วโมง ลูกที่เกิดมาในรุ่นต่อมาจะมีวรรณะพราหมณ์

เมื่อพิจารณาหลักทั่วไป ชายวรรณะสูงแต่งงานกับหญิงวรรณะต่ำได้ แต่การ แต่งงานที่ดีที่สุด คือการแต่งงานกับคนวรรณะเดียวกัน ระบบวรรณะไม่ได้เป็นอุปสรรคการอยู่ ร่วมกันของคนต่างวรรณะ แต่ข้อจำกัดต่อมาคือพราหมณ์และกษัตริย์ไม่เหมาะที่จะแต่งงานกับหญิง วรรณะศูทร แม้เมื่อตนตกอยู่ในสภาวะเดือดร้อน และชายทวิชาติ คือ พราหมณ์ กษัตริย์ และไวศยะ

แต่งงานกับหญิงไว้บรรณจะนำตระกูลตกต่ำ และพราหมณ์แต่งงานกับบุตรจนเกิดบุตรเป็นพราหมณ์ต่อไปไม่ได้ ยิ่งเห็นได้ชัดว่าเป็นการกีดกันมิให้คนวรรณะสูงแต่งงานกับคนวรรณะต่ำ^๑

๒.๑.๒.๑ ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับวรรณะ มีกฎสำหรับวรรณะให้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ดังนี้

๑) การแต่งงาน ผู้ที่จะแต่งงานกันได้จะต้องอยู่ในวรรณะเดียวกัน จะแต่งงานข้ามวรรณะไม่ได้ แม้ในวรรณะเดียวกันก็ยังจำกัดด้วยตระกูลและโคตรอีกชั้นหนึ่งด้วย ผู้ใดฝ่าฝืน มีโทษถูกประณามหรือถูกตัดขาดจากโคตร จากวรรณะ ผู้นั้นจะไม่มีใครคบสมาคมด้วย แม้ญาติมิตร บุตร และภรรยาที่รังเกียจไม่ยอมคบหาสมาคมด้วย

๒) อาหารการกิน ได้มีกฎกำหนดว่าจะกินได้ หรือไม่ได้ สำหรับวรรณะนั้นๆ ไม่กินอาหารร่วมกับคนต่างวรรณะ คนวรรณะสูงไม่กินอาหารที่คนวรรณะต่ำกว่าปรุง แต่ของที่จำเป็นต้องใช้ร่วมกัน เช่น ใช้น้ำในสระเดียวกัน ก็ให้แบ่งเขตกันใช้ หรือปีนระยะที่จะต้องอยู่ห่างกัน เช่น วรรณะนั้นห่างจากวรรณะนี้ ๘๖ ก้าว ๔๐ ก้าว ๑๕ ก้าว ๑๒ ก้าว เป็นต้น

๓) การทำมาหากิน พวกพราหมณ์จะมีอาชีพเป็นนักบวช หรือครูอาจารย์ หรือประกอบพิธีกรรม พวกกษัตริย์เป็นนักปกครอง ดูแลความสงบสุขบ้านเมือง พวกแพศย์เป็นพวกค้าขายและประกอบกิจการกรรม ส่วนพวกบุตรเป็นกรรมกร

๔) เภศถานที่อยู่ ตามกฎดั้งเดิม ห้ามไปตั้งถิ่นฐานนอกประเทศอินเดีย และห้ามโดยสารไปทางทะเล แต่ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยถือกันแล้ว

ข้อปฏิบัติเกี่ยวกับวรรณะทั้ง ๔ ดังกล่าวข้างต้นนี้ แต่เดิมมาชาวฮินดูปฏิบัติอย่างเคร่งครัดมาก แต่ในปัจจุบันคนชั้นสูง หรือ ผู้ได้รับการศึกษาแผนปัจจุบันไม่ค่อยถือมากนัก^๒

๒.๑.๒.๒ ประโยชน์สูงสุดของชีวิตในทัศนศาสนาพราหมณ์

๑) อรณะ (Wealth) การแสวงหาทรัพย์ หรือสร้างฐานะในทางเศรษฐกิจตามคำสอนในคัมภีร์อรรถศาสตร์ แต่งโดยท่านเกาทัณฑ์ เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการปกครอง การจัดระบบเศรษฐกิจ ระเบียบในการสงคราม

^๑ปรีชา ช่างขวัญอิน, สตรีในคัมภีร์ตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๖๕.

^๒เดือน คำดี, ศาสนศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕.

๒) กามะ (Pleasure) เป็นการให้ความสำคัญต่อชีวิตครอบครัว การแสวงหาความสุขนั้น ตามหลักคำสอนของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จะต้องดำเนินไปตามแบบแผนหรือระเบียบแห่งความประพฤติของสังคม

๓) ธรรมะ (Norm) หมายถึง หลักศีลธรรมของสังคมฮินดู โดยทั่วไป ธรรม หมายถึง หน้าที่ที่ต้องปฏิบัติเป็นการบังคับให้ทำตามหลักของศาสนา

๔) โมกษะ (Liberation) คืออิสรภาพของวิญญาณ อันเป็นอุดมคติและคุณค่าสูงสุดในชีวิต เป็นชีวิตที่ข้ามพ้นจากสังสารวัฏเข้าสู่ความสุขอันเป็นนิรันดร์ นั่นคือ การปฏิบัติให้รู้จักตนเองว่าคือใคร พรหมคือใคร ในโลกนี้มีอะไรที่มีสาระสำคัญหรือมีค่าสูงสุด การรู้แจ้งในตนเองว่าเป็นพรหมและรู้แจ้งพรหมว่าเป็นปฐมวิญญาณของตน นี่คือการรวมเอาวิญญาณ (อาตมัน) อันเป็นของตนไปรวมกับปฐมวิญญาณ (ปรมาตมัน) จึงเรียกว่า การเข้าถึงโมกษะ คือการปลดปล่อยวิญญาณให้เป็นอิสระอย่างสมบูรณ์ อันเป็นจุดหมายสูงสุดในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู^๕

๒.๑.๒.๓ หน้าที่ของภรรยาตามคัมภีร์มนูธรรมศาสตร์

คัมภีร์มนูธรรมศาสตร์ อันเป็นคัมภีร์อินเดียโบราณ ได้บัญญัติหน้าที่ของภรรยาไว้อย่างเข้มงวด โดยเฉพาะความซื่อสัตย์และการปฏิบัติตนต่อสามี ซึ่งเมื่อเทียบกับข้อบัญญัติที่ให้สามีมีภรรยาใหม่ได้หลายข้อแล้ว จะเห็นได้ว่าภรรยาเป็นฝ่ายเสียเปรียบมาก ข้อบัญญัติเช่นนี้อาจจะลบเลือนความคิดแนวยกย่องผู้หญิง และด้วยเหตุนี้ก็ทำให้ตีความการดูแลรักษาผู้หญิงไว้ในบ้านไปในเชิงลบได้ ผู้หญิงที่เป็นภรรยา มีหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑) หน้าที่ตามจุดมุ่งหมายของการแต่งงาน ก็คือ การมีบุตร และเลี้ยงดูบุตร มนูธรรมศาสตร์กำหนดหน้าที่นี้ไว้เป็นหน้าที่ของภรรยา คือ “มีลูก เลี้ยงลูกและควบคุมดูแลการดำเนินชีวิตตามปกติ งานแต่ละอย่างนี้ขึ้นกับภรรยา”

นอกจากเรื่องลูกแล้ว หน้าที่สำคัญอย่างอื่น คือการให้ความสุขทางกามารมณ์แก่สามีและการเชื่อฟังสามี หน้าที่ทางศาสนานับเป็นหน้าที่สูงสุดซึ่งภรรยาจะทำให้สามีและบรรพบุรุษของสามีได้ขึ้นสวรรค์ ในส่วนเกี่ยวกับบุตรคือมีลูกชายเพื่อให้สามีได้ขึ้นสวรรค์ เนื่องจากบุตรชายเป็นผู้ทำพิธีทางศาสนา ในส่วนพิธีกรรมแม้ภรรยาจะทำพิธีไม่ได้ แต่มีส่วนสำคัญในการเตรียมการต่าง ๆ เพื่อทำพิธีภรรยาทำหน้าที่นี้อย่างดีจึงเป็นผู้ส่งเสริมสามีและบรรพบุรุษของสามีได้ขึ้นสวรรค์ ภรรยาซึ่งทำหน้าที่ของภรรยาอย่างดีก็ขึ้นสวรรค์ด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ภรรยาต้องมีความรับผิดชอบกิจการต่าง ๆ ภายในบ้านล้วนเป็นหน้าที่ของภรรยาทั้งสิ้น คือ “เธอจักต้องมีความยินดีและฉลาดในงานบ้าน รักษาเครื่องเรือนให้สะอาด และไม่ใช้จ่ายมือเดิบ”

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

๒) หน้าที่ต่อสามี หน้าที่ต่อสามีนั้นที่จริงก็เป็นหน้าที่ตามจุดมุ่งหมายของการแต่งงาน แต่เป็นหน้าที่ในชั้นความคิด การประพฤติปฏิบัติต่อสามีซึ่งมนุษยธรรมศาสตร์ให้ความสำคัญและกำหนดรายละเอียดมากกว่าหน้าที่อื่นซึ่งได้กล่าวมาแล้ว จึงเห็นควรที่จะนำมากล่าวเป็นหัวข้อต่างหาก หน้าที่ที่ได้กล่าวไว้แล้วคือการเชื่อฟังสามี คำว่าการเชื่อฟังนั้นมีความหมายหนักกว่าความหมายทั่วไปที่เราเข้าใจ และการเชื่อฟังดังกล่าวอาจไม่เหมาะสมกับสังคมที่ผู้หญิงมีการศึกษาคดี เราต้องไม่ลืมว่ามนุษยธรรมศาสตร์เป็นหนังสือที่เขียนขึ้นในสภาพแวดล้อมที่อายุแต่งงานเมื่ออายุน้อย และคงไม่มีโอกาสเรียนหนังสือมากนัก สามีจึงเหมือนพ่อแม่และครูของเธอ การเชื่อฟังเช่นนั้นก็สมควร ดังที่ได้บัญญัติว่า “กับชายที่บิดาหรือพี่ชายของเธอยกให้โดยความเห็นชอบของบิดา เธอเชื่อฟังเขาตลอดชีวิต แม้ตายแล้วก็ยังต้องปฏิบัติเช่นนั้น แม้ประพฤติเลว มัวมาในการเล่น หรือขาดคุณสมบัติที่ดี ภรรยาที่ดีฟังบุชาสามีดูเทพเจ้าโดยสม่ำเสมอ” สตรีที่ประพฤติเช่นนี้คือยอมศิโรราบทั้งใจ วาจา และกาย จักได้รับความสรรเสริญในโลกนี้ และได้อยู่ร่วมกับสามีในโลกหน้า”^{๑๑}

๒.๑.๒.๔ สิทธิหน้าที่ของภรรยาตามคัมภีร์อรรถศาสตร์

ในคัมภีร์อรรถศาสตร์ซึ่งรจนาโดยพระมหาเถรภูติภายหลังกัมภีร์มนุษยธรรมศาสตร์ ราว ๒ ทศวรรษ มีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของสตรีและภรรยาหลายประการ เช่น

๑) การสมรสจะถือว่าถูกต้องสมบูรณ์ ถ้าทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องให้การยอมรับและพอใจ แต่ในคัมภีร์มนุษยธรรมศาสตร์ถือว่าการสมรสจะถูกต้องต่อเมื่อบิดาเห็นชอบเพียงฝ่ายเดียว

๒) ภรรยามีสิทธิครอบครองทรัพย์สิน และปัจจัยแห่งการดำรงชีพ ในกรณีสามีไม่อยู่ก็มีสิทธิจับจ่ายใช้สอยเลี้ยงดูบุตรได้เต็มที่

๓) ภรรยามีสิทธิหย่าร้าง หรือขอแยกจากสามีเมื่อสามีประพฤติชั่ว หรือไปต่างถิ่นเป็นเวลานานสมควร เป็นกบฏต่อพระเจ้าแผ่นดิน ทำร้ายภรรยาอยู่เสมอ หรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของสามีได้

^{๑๑}ปรีชา ช้างขวัญยืน, สตรีในคัมภีร์ตะวันออก, อ้างแล้ว, หน้า ๖๓-๖๖.

๔) ในกรณีสามีภรรยาเกิดความเกลียดชัง และทะเลาะเบาะแว้งกันถึงขนาดไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ และมีความปรารถนาจะหย่าขาดจากกันก็มีสิทธิกระทำได้ โดยให้ทั้งสองฝ่ายคืนสินเดิมซึ่งกันและกัน^{๑๑}

๒.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาอิสลาม

ประมาณกว่า ๑,๕๐๐ ปีล่วงมาแล้ว สมัยที่โลกยังมีอายุน้อย และยังมีประชากรของโลกไม่มากนัก การมีภรรยาหลายคนเป็นการช่วยเพิ่มจำนวนประชากร ของโลกเพื่อที่จะมาสนองรับใช้พระองค์ “อัลลอฮ์” ในการที่พระองค์ อัลลอฮ์ได้วางแผนไว้ให้แล้ว เมื่อตอนถึงเวลาที่อัลลอฮ์ประทานอัลกุรอาน ในเวลานั้นประชากรในพื้นโลกมีมากพอสมควร และประกอบทั้งสภาพสังคมอยู่ในสถานะสงคราม มีชายมุสลิมถูกฆ่าตายเป็นจำนวนมากและมีแม่หม้ายและเด็กกำพร้าเพิ่มมากขึ้น

ในขณะนั้นพระองค์อัลลอฮ์ได้ส่งกบฏบัญญัติลงมาห้ามการมีภรรยาหลายคน เป็นครั้งแรกในสังคมมนุษย์ การมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน ได้รับการอนุญาตให้กระทำได้ในอัลกุรอานภายใต้สถานการณ์และเงื่อนไขที่เข้มงวด ถ้าผู้ใดก็ตามที่นำบัญญัติข้อนี้ไปใช้ในทางที่ผิดจะได้รับ การลงโทษอย่างรุนแรง ดังนั้น ถึงแม้ว่าการมีภรรยา มากกว่าหนึ่งคนที่ได้รับการอนุญาตจากพระองค์อัลลอฮ์ เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของเราที่จะต้องพิจารณา สถานการณ์และหลักการ เงื่อนไข ต่าง ๆ อย่างรอบคอบก่อนที่จะเราจะกล่าวว่า การมีภรรยา มากกว่าหนึ่งคนนั้นได้รับการอนุญาต จากพระองค์อัลลอฮ์ ให้เรากระทำได้ ท่านร่อซูล คืออลีลลอลฮูอะลัยฮิวะซัลลิม (ศาสนดามมัด) เป็นตัวอย่างที่ดีที่เห็นได้อย่างชัดเจน ว่าท่านปฏิบัติตามกฎที่อัลลอฮ์ทรงบัญญัติไว้ในเรื่อง การมีภรรยา มากกว่าหนึ่งคน ท่านร่อซูล คืออลีลลอลฮูอะลัยฮิวะซัลลิม แต่งงานกับนางคอดีละห์ และอยู่กับนางมีลูกด้วยกันหลายคน ภรรยาของท่านร่อซูล (นางคอดีละห์) คนนี้ อยู่กับท่านร่อซูล อย่าง ผัวเดียว เมียเดียว มาเป็นเวลา ๒๕ ปี จนกระทั่งนางสิ้นชีวิตลง ท่านร่อซูลให้ ความดูแลเธอและ ลูก ๆ ของท่านอย่างมีความสุขสบาย ในระหว่างที่นางมีชีวิตอยู่ ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่า เพื่อความสุขที่แท้จริง การแต่งงานกับผู้หญิงที่เรารัก และต้องการให้เป็นภรรยา คู่ชีวิตของเรานั้น ในทางปฏิบัติที่ถูกต้องแล้ว คือ มีเพียงคนเดียว ดังเช่นตัวอย่างที่ท่านร่อซูล แสดงให้เห็นว่าท่านร่อซูล มีภรรยาคนเดียว ตั้งแต่อายุ ๒๕ – ๕๐ ปี ในระหว่างชีวิตที่ท่านเหลืออยู่ ๑๓ ปีนั้น ท่านร่อซูล แต่งงานกับหญิงหม้ายผู้มีอายุซึ่งเป็นแม่หม้าย ของเพื่อนท่านที่เสียชีวิต และทิ้งลูกไว้

^{๑๑}อาหมัด อัลฟารีดี, “สิทธิและหน้าที่ของภริยาตามกฎหมายอิสลาม : ศึกษากรณีการปฏิบัติในจังหวัดปัตตานี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์), ๒๕๕๗, หน้า ๑๕.

หลายคนเนื่องจากเด็กกำพร้า เหล่านั้น ต้องการครอบครัวที่อบอุ่น และมีบิดาที่เป็นหัวหน้าครอบครัว ท่านรอซูล คืออลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลิม ได้ช่วยเหลือเด็กเหล่านั้น โดยการแต่งงานกับหญิงหม้ายผู้นั้น และดูแลลูกของเธอให้ความอบอุ่น แก่เด็กกำพร้าเหล่านั้น การให้การเลี้ยงดูเด็กกำพร้าโดยวิธีที่ท่านรอซูล ปฏิบัตินี้ ตรงตามที่อัลกุรอาน ซูเราะห์ อนิสา อายะห์ ๓ ซึ่งเป็นสถานการณ์สิ่งแวดล้อม ที่อัลลอฮ์ ทรงอนุมัติ ให้กระทำได้ ซูเราะห์อนิสา อายะห์ ๓ พระองค์อัลลอฮ์ทรงบัญญัติว่า “ถ้าเจ้าไม่แน่ใจว่าเจ้าจะมีความสามารถที่จะให้ความยุติธรรมกับบรรดาลูกกำพร้า จงแต่งงานกับหญิงที่เจ้าเลือกแล้ว ๒ หรือ ๓ หรือ ๔ คน แต่ถ้าเจ้าไม่คิดว่าจะให้ความยุติธรรมกับภรรยาทุก ๆ คนได้ ดังนั้น เจ้าจงแต่งงานกับหญิงเพียงคนเดียว หรือ จะแต่งงานกับหญิงหลายที่อยู่ในความครอบครองของเจ้าทั้งนี้จะเป็นการสมควร เพื่อป้องกันตัวเจ้าเองจากการกระทำความยุติธรรม”

นอกจากการแต่งงานกับแม่หม้าย เพื่ออุปการะลูกกำพร้า ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ท่านรอซูล ได้แต่งงานอีก ๓ ครั้ง ในระยะเวลา ๑๓ ปี ในช่วงหลังของชีวิตของท่าน คือ

- ๑) ท่านแต่งงานกับลูกสาวของเพื่อนสนิทของท่าน คือ นางอาอิชะฮ์
- ๒) ท่านแต่งงานกับลูกสาวของเพื่อนสนิทของท่านอีกคนหนึ่ง คือ นางฮัฟซะฮ์
- ๓) ท่านแต่งงานกับหญิงชาวอิยิปต์ มาเรีย ซึ่งผู้ปกครองของอิยิปต์ยกให้เพื่อเป็นการสร้างสัมพันธภาพทางการเมือง

จะเห็นได้ว่า ท่านรอซูลแต่งงานในระหว่างระยะเวลา ๑๓ ปี ช่วงหลังของชีวิตของท่านนี้ ในข้อ ๑) และข้อ ๒) ท่านแต่งงานเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับหญิงที่เป็นลูกสาวของเพื่อนสนิทของท่าน คือ อาบูบัคร์ และ อุมร์ ที่เขาทั้งสองขอร้องให้ท่านรอซูลแต่งงานกับลูกสาวของเขา เพื่อรักษาความสัมพันธ์ตามประเพณีของครอบครัว (แต่งด้วยความยินยอมของบิดาของหญิงตามประเพณีรับ ซึ่งถือว่าเป็นการให้เกิดใจด้วยความรักระหว่างเพื่อน เพื่อที่จะได้รวมเป็นครอบครัวเดียวกัน) การแต่งงานในข้อ ๓) เนื่องจากหญิงชาวอิยิปต์นางมาเรีย เป็นกรรมสิทธิ์ของท่านรอซูลที่ผู้ครองประเทศอิยิปต์ยกนางให้ท่าน แต่งงานเพื่อยกนางมาเรีย ให้พ้นจากการเป็นทาส เพื่อจะได้มีความเสมอภาคกับภรรยาคนอื่น ๆ ท่านรอซูล คืออลลัลลอฮุอะลัยฮิวะซัลลิม เป็นตัวอย่างที่สมบูรณ์ที่แสดง ให้เห็นว่าชายผู้เป็นสามี จะต้องให้ความสนใจและให้เกิดใจต่อภรรยาและครอบครัวอย่างเต็มที่ เพื่อ ที่จะนำมาเพื่อความสุข ในครอบครัว อัลกุรอาน ย้ำในเรื่องการจำกัดจำนวน มีภรรยาหลายคนให้ จำกัดอยู่ที่ไม่เกิน ๔ คน และกำหนดไว้ด้วยโองการที่เขียนขาดว่า “ถ้าเจ้ากลัวว่าเจ้า จะไม่สามารถให้ความยุติธรรมแก่ภรรยา ในการที่เจ้า มีมากกว่า ๑ คน ดังนั้น เจ้าจง มีความพอใจต่อการมีภรรยาเพียงคนเดียวเท่านั้น”

พระองค์อัลลอฮ์ ทรงกล่าวเตือนไว้อีกว่า “เจ้าไม่มีทางที่จะให้ความยุติธรรม (แก่หญิง) ในการมีภรรยาหลายคนได้ ไม่ว่า เจ้าพยายามอย่างมากเท่าใดก็ตาม”

การมีภรรยาหลายคนในบางกรณีของศาสนาอิสลามนั้น ถ้าเป็นศาสตร์ทางการแพทย์ อิสลามถือว่าการมีเพศสัมพันธ์เป็นแนวทางที่สมบูรณ์วิธีหนึ่งที่ท่านศาสดา ซล. ได้แนะนำแก่เราว่ามีส่วนช่วยในการรักษาสุขภาพ ทำให้ได้รับความอภิมัย และความสุขทางด้านจิตใจ ทำให้ได้ถึงเจตนารมณ์ของผู้ที่วางกฎเกณฑ์มาเพื่อให้มีสิ่งนี้ขึ้น การมีเพศสัมพันธ์ถือว่าเป็นหลักที่สำคัญอันหนึ่งเนื่องจากเหตุผล ๓ ประการ คือ

๑) เพื่อสืบเชื้อสายเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ให้ดำรงอยู่จนกว่าจุดประสงค์ของพระเจ้าจะเป็นเจ้าจะเสร็จสมบูรณ์

๒) เพื่อเอาน้ำหรือของเหลวที่ถักค้ำอยู่ จะเป็นอันตรายต่อร่างกายออกไปจากร่างกาย

๓) เพื่อสนองความต้องการทางเพศ เพื่อความสุขทางเพศ เกิดความรู้สึกยินดีในเมตตาของอัลลอฮ์ ซบ. ที่ทรงประทานให้และนี่คือจุดมุ่งหมายเดียวในการมีเพศสัมพันธ์ที่เหลื่ออยู่ในสวรรค์ เนื่องจากในสวรรค์ไม่ต้องการการสืบสกุลและไม่มีน้ำที่เป็นอันตรายต่อร่างกายที่จะต้องเอาออก^๒

อัลกุรอาน จำกัดการมีภรรยามากกว่าหนึ่งคน โดยชี้ให้เห็นว่า ในการปฏิบัติ เช่นนั้นมีทางที่จะใช้กฎบัญญัติในทางที่คิดได้ ดังนั้น เราควรทำความเข้าใจความหมายของกฎเกณฑ์ในอายะ อย่างชัดเจนและแน่ใจว่าเราสามารถที่จะทำตามและมีคุณสมบัติครบทุกอย่างตามที่อัลลอฮ์บัญญัติไว้ โดยไม่ใช่บัญญัติของพระองค์ในทางที่คิด เพื่อประโยชน์ของตัวเองหรือใช้ในการเอาเปรียบเพศตรงข้าม เพราะความมักมากในกามคุณ แต่เพื่อให้แน่ใจที่สุดว่า เราจะไม่มีหมิ่นเหม่ในการประพฤติผิดกฎของอัลลอฮ์ เราควรจะหนีห่างจากความคิด หรือ การพยายามที่จะมีภรรยา มากกว่า ๑ คน โดยการอดทนต่อความใคร่และความละโมภของเรา ถ้าเหตุการณ์(สถานการณ์) และสิ่งแวดล้อมของสังคม ไม่บีบบังคับให้เราจำเป็นต้อง มีภรรยา มากกว่า ๑ คน สิ่งที่ดีที่ควรทำที่สุดก็คือ ทุ่มเทความสนใจของเราต่อภรรยาคนเดียวและลูก ๆ ในครอบครัวของเราให้มากที่สุดเท่าที่ความสามารถจะทำได้ ให้มีความอดทนต่อสิ่งเข้ยวนต่าง ๆ พระองค์อัลลอฮ์ได้เตรียมการให้ชายมีความอดทน ในเรื่องความมักมากในกามรมย์ ไว้เรียบร้อยแล้วในอายะ โดยเฉพาะในสังคมและประเทศที่มีกฎหมายห้ามการมีภรรยา มากกว่า ๑ คน “จงกล่าวเถิดมุฮัมมัดแก่บรรดาชายมุสลิม

^๒ อิบนิ กอซออิม อัลญะซียะห์, การแพทย์ตามแนวทางท่านศาสดามุฮัมมัด ซล., แปลโดย นายแพทย์ กษิณิษ ศรีสง่า, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาานโยบายเพื่อการพัฒนา (ศศนพ.), ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๑.

ให้พวกเขาลดสายตาของพวกเขาลงต่ำ และให้พวกเขารักษาความบริสุทธิ์ของพวกเขา นั่นเป็นการบริสุทธิ์ยิ่งแก่พวกเขา แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรอบรู้สิ่งที่พวกเขากระทำ” ดูตัวอย่างของท่านรอซูล ที่ท่านใช้ชีวิตครอบครัวอยู่กับภรรยาคนแรกของท่านจนสิ้นชีวิตจากท่านไป เป็นเวลานานถึง ๒๕ ปี โดยที่ไม่มีประวัติว่า ท่านรอซูลทำการนอกใจ ท่านหญิง “คอดียะฮ์” สักครั้งเดียว ในสังคมยอมรับ และในประเทศที่อนุญาต ให้ชายมีภรรยามากกว่า ๑ คนได้ มีหลักการเบื้องต้น ที่ชายมุสลิมที่อยู่ในสังคมนั้น จะต้องรำลึก ก่อนที่จะตัดสินใจมี ภรรยามากกว่า ๑ คน ดังนี้

๑) สิ่งแวดล้อม และสถานการณ์ในสังคมบีบบังคับให้ต้องกระทำ เช่น ในสถานะที่สังคมนั้น ไม่มีหลักการหรือกฎหมายในการป้องกัน และคุ้มครองหญิงหม้าย และเด็กกำพร้า เช่น ในสถานะสงครามที่กรุงมะดีนะ ในสมัยท่านรอซูล

๒) การมีภรรยามากกว่า ๑ คน สร้างความปวดร้าวในจิตใจให้แก่ภรรยา และ ลูก ๆ ในครอบครัว ดังนั้น ชายจึงไม่ควรมาอ้างเพื่อหลอกหลวง ภรรยาว่า เป็นซุนนะห์ ที่จะต้องทำตามท่าน ศาสดามุฮัมมัด และภรรยาคนแรกจะได้บุญด้วย เพราะแสดงถึงเป็นคนมีใจกว้างที่อนุญาต ให้สามี ทำตามซุนนะห์ “ท่านมุสลิมะห์ (สุภาพสตรีมุสลิม) ทั้งหลายโปรดให้ความสนใจ ข้อนี้ เป็นพิเศษ อย่าให้สามี ครุสอนศาสนาอิสลาม และบรรดาอิหม่ามต่าง ๆ หรือ แม้แต่พี่น้องในครอบครัว ของ คุณ และของสามีนำเอา “ฮาดิษและซุนนะห์” ต่าง ๆ มาหลอกหลวงว่า “ถ้าคุณอนุญาตให้สามีมีภรรยา คนที่สองได้ไม่ว่า จะมีเหตุผลในทางสุขภาพ และทางศาสนาอย่างไรก็ตาม คุณจะได้อะไรอย่าง มหาศาล”

๓) ถ้าชายที่เริ่มตั้งครอบครัวใหม่ การมีภรรยามากกว่า ๑ คน เป็นการนอกใจ ภรรยาและเป็นการใช้หลักการบิดเบือนบทบัญญัติของอัลลอฮ์ ในทางที่ผิดอย่างแน่นอน

๔) การมีภรรยาคนที่สองที่มีอายุน้อยกว่า ภรรยาคนแรก หรือ มีภรรยาคนที่สอง เพื่อเอามาแทนภรรยาคนแรก ที่หมดความงามและแก่ แล้ว เป็นการผิดหลักการของ “อิสลาม” และ คือสิ่งต่อบัญญัติของ อัลลอฮ์

ท่านนบี ซล. กระตุ้นให้แต่งงานกันในหมู่ประชาชาติของท่าน โดยกล่าวว่า “จงแต่งงานกันเถิด เพราะฉันต้องการให้ประชาชาติของฉันมีจำนวนมาก ๆ” ท่านอับนิอับบาส ได้กล่าวว่า “ผู้ที่ดีที่สุดในบรรดาประชาชาติมุสลิม คือผู้ที่มีภรรยามากที่สุด”^{๑๑}

ท่านนบี ซล. กล่าวว่า “แท้จริงฉันได้แต่งงานกับผู้หญิงสาว ฉันนอนและฉันก็ตื่นนอน ฉันถือศีลอด และฉันก็ละศีลอด ผู้ใดที่ไม่ชอบแนวทางของฉันก็ไม่ใช่พวกฉัน”

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๒.

ท่านนบี ซล. ยังได้สนับสนุนให้แต่งงานเพื่อให้มีหลานมาก ๆ ด้วย ท่านไม่ชอบหญิงที่ไม่มีบุตรดังเช่นในรายงาน “สุนันอบีดาวูด” จากมะอกออล บินยะซารว่า มีชายผู้หนึ่งมาหาท่านนบี ซล. และกล่าวว่า ฉันพบหญิงสาวคนหนึ่งมีความสวยงามมีชื่อเสียงที่ดีแต่ไม่สามารถมีบุตรได้ ฉันควรจะแต่งงานกับนางหรือไม่ ท่านนบี ซล. ได้กล่าวว่า ไม่ควร ชายคนนั้นก็ได้อีกเป็นครั้งที่สองท่านก็ยังห้ามไม่ให้แต่งงาน ชายคนนั้นถามอีกเป็นครั้งที่สาม ท่านจึงกล่าว “พวกท่านจงแต่งงานกับหญิงที่ดีที่สามารถมีบุตรได้หลายคน เพราะฉันต้องการให้พวกท่านมีจำนวนมาก ๆ”^{๑๔}

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาของศาสนาอิสลามนั้น ท่านศาสดาของศาสนาอิสลามสอนให้มีเมียเดียว รักเดียวใจเดียว ที่ท่านรอซูลมีเมีย ๔ คน เป็นเพราะเหตุผลบางอย่างเท่านั้น เช่น มีความเมตตาสงสารหญิงหม้าย และลูก ๆ เพื่อไม่ให้เด็กเหล่านั้น เป็นเด็กกำพร้า และแต่งงานกับอีกสองคนหลังเป็นเพราะเป็นบุตรสาวของเพื่อนสนิท และหญิงชาวอิยิปต์เพื่อเชื่อมสัมพันธไมตรีกันในทางการเมือง แสดงให้เห็นว่าทุกอย่างมีเหตุมีปัจจัย

๒.๑.๓.๑ ฐานะของผู้หญิงในทัศนะของศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามมีทัศนะเกี่ยวกับสตรีคล้ายกับพระพุทธศาสนา แต่ด้วยเหตุที่ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่นับถือพระเจ้า คือ พระอัลลอฮ์ และสภาพแวดล้อมทางสังคมมุสลิมแต่เดิมก็แตกต่างจากสังคมพุทธ ความคิดที่มุ่งเน้นและเหตุผลที่อ้างอิงแตกต่างกันไปบ้าง แต่เมื่อประมวลความคิดทั้งหมดโดยรวมขอดแล้วก็มีความเห็นตรงกัน แต่ศาสนาอิสลามก็เห็นความแตกต่างกันของผู้ชายกับผู้หญิง จึงได้กล่าวถึงบทบาท และหน้าที่ของผู้หญิงและการปฏิบัติต่อผู้หญิงในฐานะต่าง ๆ ที่สำคัญไว้ดังนี้ คือ

๑) ผู้หญิงในฐานะภรรยา

หน่วยสังคมที่ศาสนาอิสลามมุ่งเน้นมากที่สุดในส่วนที่เกี่ยวกับผู้หญิงคือ ครอบครัว เพราะถ้าครอบครัวเป็นสุขดี สังคมส่วนรวมย่อมเป็นสุข ดังนั้นบทบาทของสตรีในฐานะภรรยาและมารดา จึงเป็นบทบาทสำคัญในการจรรโลงสังคม เป็นงานสำคัญ มีเกียรติควรยกย่อง มิใช่งานของทาสหรือคนรับใช้ซึ่งต้องแบกภาระโดยไม่มีค่าจ้าง เป็นการแบ่งเบางานของสามีผู้เป็นที่รัก ศาสนาอิสลามมองความสัมพันธ์ระหว่างชายหญิงซึ่งเป็นสามีภรรยากันในแง่ที่เป็นการร่วมแรงร่วมใจสร้างครอบครัวที่เป็นสุข ในความสัมพันธ์ดังกล่าว ผู้หญิงได้รับเกียรติและความยกย่องทุกชั้นตอน^{๑๕}

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

^{๑๕} ปรีชา ช่างขวัญยืน, สตรีในคัมภีร์ตะวันออก, อ้างแล้ว, หน้า ๑๗๐.

๒) ผู้หญิงในฐานะมารดา

ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญแก่ผู้หญิงในฐานะมารดาอย่างมาก เช่นเดียวกับศาสนาอื่น ๆ แม้แต่บิดาก็ถือว่ามีความค่าน้อยกว่ามารดา เพราะแม้ว่าทั้งบิดามารดาจะเป็นผู้ให้กำเนิด แต่มารดาเป็นฝ่ายรับความทุกข์ทรมานต่าง ๆ เพื่อจะรักษาชีวิตของลูกไว้ ดังที่อัลกุรอานบัญญัติว่า “และเราได้สั่งแก่มวลมนุษย์ให้ทำดีต่อผู้ให้กำเนิดทั้งสองของเขา โดยเฉพาะมารดาของเขาได้คุ้มท้องเขามาอย่างทรमान และได้คลอดเขาอย่างทรमान”^๖

สรุปได้ว่า ศาสนาอิสลามนั้นได้ยกย่องฐานะของสตรี ไว้ใน ๒ สถาน ที่สูงค่าที่สุด คือในฐานะของภรรยา ผู้ให้กำเนิดทายาทแก่สามี และในฐานะของมารดา ผู้บำรุงรักษาบุตรอันเป็นทายาทของสามีนั้นให้รุ่งเรือง และในคัมภีร์อัลกุรอาน ก็ยกย่องสตรีมุสลิมในฐานะมารดา ที่มีคุณค่ามากกว่าบุรุษผู้เป็นบิดาคด้วย เช่นเดียวกับทางพระพุทธศาสนา ก็ยกย่องสตรีในฐานะมารดา อย่างยิ่งใหญ โดยพิจารณาจากหลักธรรมข้ออนันตริยกรรม ๕ นั้น ข้อที่ ๑ มาตุฆาต ผู้ใดได้ล่วงละเมิดชีวิตของมารดาให้สิ้นไป (ฆ่ามารดา) นั้นกรรมส่งผล หรือกรรมหนักกว่าอนันตริยกรรมอื่นอีก

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในทางสังคมวิทยา

แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในทางสังคมวิทยา เมื่อได้ศึกษาแล้วพบว่า คำว่า “สังคม” หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบ กฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน เช่น สังคมชนบท วงการหรือสมาคมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชาวบ้าน ที่เกี่ยวกับการพบปะสังสรรค์หรือชุมนุมชน เช่น วงสังคม งานสังคม^๗ “วิทยา” หมายถึง ความรู้, มักใช้ประกอบกับคำอื่น เช่น วิทยากร วิทยาการ จิตวิทยา สังคมวิทยา^๘ เมื่อนำคำมารวมกันเป็น “สังคมวิทยา” หมายถึง วิชาว่าด้วยเรื่องสังคม^๙ เป็นการศึกษาการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ที่มีกฎมีเกณฑ์ของสังคมที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน และทุกคนต้องเคารพตามกฎกติกาของสังคมจึงทำให้เกิดเป็นจารีต และประเพณีเกิดขึ้นในสังคม เป็นแนวปฏิบัติที่ทำให้เกิดคุณค่าทางด้านจิตใจ

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๗.

^๗ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๕๙.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗๕.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕๙

มีนักสังคมวิทยาได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ สถาบันทางสังคมวิทยา คือ “ระบบต่าง ๆ ของการพัฒนา ค่านิยม ตำแหน่งและกิจกรรมต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อบรรลุเป้าหมายของสังคม สถาบันทางสังคมเป็นพื้นฐานที่ทำให้สังคมอยู่รอดได้” และยังมีนักสังคมวิทยาอีกท่านหนึ่งคือ Persell ได้ให้ความหมายไว้ว่า คือ บรรทัดฐานทางสังคม และพฤติกรรมต่าง ๆ ที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อสมาชิกของสังคมอยู่รอดได้ และถือเป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติให้เกิดผลในสังคมของตน ในแต่ละภูมิภาคมีความแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อดั้งเดิม และศาสนาที่ตนนับถือ และมีลักษณะเด่นของสังคมมี ๕ ประการ คือ

๑) External Reality หมายถึง สังคมอยู่ภายนอกตัวมนุษย์ แต่มันมีอำนาจ มีอิทธิพลต่อมนุษย์ทุกคนในสังคม

๒) Objectivity หมายถึง สังคมเป็นสิ่งที่คนจำนวนมากของสังคมยอมรับว่าเหมาะสมถึงสมควรปฏิบัติตาม

๓) Coerciveness หมายถึง สังคมมีอำนาจเป็นทางการ ที่จะลงโทษผู้กระทำความผิดกฎหมายต่าง ๆ

๔) Moral Authority หมายถึง สังคมมีอำนาจทางอ้อม บังคับให้ปฏิบัติตามในระดับย่อย เช่น พ่อแม่ บังคับลูกได้ระดับหนึ่งเท่านั้น

๕) Historicity หมายถึง สังคมมักเกิดขึ้นมานานแล้ว และจะยังคงมีอยู่ต่อไป^{๒๐}

Prof. Alvin Gouldner นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันให้ทัศนะว่า ข้อเขียนของเพลโตมีหลักสังคมวิทยาอยู่มาก ในหนังสืออุดมรัฐ ว่า ในอุดมรัฐของเพลโตมีแต่ความผาสุก เพราะผู้ปกครองเป็นราชาปราชญ์ คือ เป็นทั้งราชามีอำนาจ และเป็นปราชญ์ คือ ทรงไว้ซึ่งความรู้ มีความคล้ายกับหลักการในพระพุทธศาสนา เช่น ในเรื่องทศ ๖ ได้กล่าวถึงหน้าที่ควรปฏิบัติต่อกันของบุคคลในฐานะต่าง ๆ กัน ก็เข้าลักษณะแห่งการเป็นสังคมวิทยา

นักสังคมวิทยาให้ทัศนะว่า ธรรมชาติของมนุษย์ คือ สัตว์สังคมที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มมีการติดต่อสัมพันธ์กัน เพื่อความสงบสุขของสังคมนั้น ๆ ต้องมีกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมพฤติกรรมให้ในทางที่ถูกต้อง เรียกว่า ปทัสถาน (Norms) ซึ่งจำแนกได้เป็น ๓ ประเภท^{๒๑} คือ

^{๒๐}งามพิศ สัตย์สงวน, สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวฉวน, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๕.

^{๒๑}ม.ร.ว. สมพร สุทัศนีย์, มนุษยสัมพันธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๑.

๑) วิถีประเพณี (Folkways) คือ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลควรปฏิบัติ เช่น การแต่งงาน การบวช เป็นต้น

๒) จารีตประเพณี (Mores) คือ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลต้องปฏิบัติ หากฝ่าฝืนถือว่าเป็นการกระทำผิดทางศีลธรรม สังคมจะประณาม เช่น การเลี้ยงดูพ่อแม่ยามแก่เฒ่า

๓) กฎหมาย (Laws) คือ ระเบียบแบบแผนที่ทุกคนต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามกฎหมาย

ถ้าคนในกลุ่มได้ปฏิบัติตามปทัสถานของสังคมก็จะได้รับการยกย่อง ชมเชย สังคมยอมรับ และสังคมจะอยู่อย่างสันติสุข

Auguste Comte ถือเป็นอาจารย์คนแรกของสังคมวิทยา ได้แบ่งสังคมวิทยาออกเป็น ๒ สาขา ได้แก่ สังคมสถิต (Social Statics) และ สังคมพลวัต (Social Dynamics) ในทัศนะของคองท์ สังคมสถิตเป็นการศึกษาเรื่องราวภายในสังคม คือศึกษาส่วนย่อยได้แก่สถานต่าง ๆ ของสังคม ดังนี้

- สถาบันเศรษฐกิจ
- สถาบันครอบครัว
- สถาบันการเมือง
- สถาบันศาสนา
- สถาบันการศึกษา

เมื่อกล่าวถึงองค์รวมของสังคมวิทยาแล้ว ต่อไปก็จะได้กล่าวถึงหลักการศึกษานี้ คือ ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการใช้ชีวิตคู่สมรส จึงศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับครอบครัวหรือคู่สมรส ในประเด็นดังต่อไปนี้ คือ

๑) วัฒนธรรม

๒) ขนบธรรมเนียมประเพณี หรือ จารีต

เมื่อเห็นแล้วว่าลักษณะต่าง ๆ ของสังคมนั้น ก็เพื่อให้มนุษย์ในสังคมอยู่ร่วมกันได้ โดยถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน ที่จะกล่าวในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภรรยา อยู่ ๒ ประการ คือ

๑) ประเพณี

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมเมื่ออยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน จึงเกิดประเพณีต่าง ๆ ขึ้น โดยการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนนั้น ๆ

ภิกขุโพธิ์ แสตนยานุภาพ กล่าวว่า ประเพณีพิธีกรรมก็เปรียบเสมือนคอกที่ล้อมคนในสังคมให้เข้ามารวมกันไว้เป็นหมู่เป็นพวก เพื่อไม่ให้กระจัดกระจายกันไปต่างคนต่างทำกิจกรรมกันไปคนละทิศคนละทาง ไม่อาจจะร่วมกันเป็นปึกแผ่นสามัคคีกันได้ คนประเภทที่ฉลาดน้อยจำเป็นต้องเอาประเพณีเข้าล้อมไว้ก่อน ถ้ามีสติปัญญาสูงขึ้นไปก็จะสามารถเข้าใจและถ้อย ๆ เข้า

รื้อคอก คือ ประเพณีออกมาได้เอง ข้อนี้นับว่าเป็นวิธีการที่ดี ถ้าเหตุการณ์เป็นไปเช่นกล่าวมานี้ แต่เท่าที่เป็นอยู่ปัจจุบัน คนเราคิดที่ประเพณีพิธีกรรมจนลืมเหตุที่มาไม่ขึ้น คิดอยู่ในคอกของประเพณี พิธีกรรมจนเข้าไม่ถึงหลักคำสอนที่แท้จริงของศาสนา เช่นคนไทยชาวพุทธบางคน เห็นว่า พระพุทธรูป คือ พระพุทธเจ้า มีคำที่นักปราชญ์ท่านหนึ่งกล่าวว่า “พระพุทธรูปบังพระพุทธเจ้า ไบลานบังพระธรรม ผ้าเหลืองบังพระสงฆ์”^{๒๒} และประเพณีพิธีกรรมเปรียบเสมือนเรือที่มีไว้ให้คนนั่งพายเข้ามาหาฝั่ง คือ ศาสนา แต่เมื่อขึ้นฝั่งได้แล้วจงสละเรือเสีย อย่ามัวมาคิดอยู่ในเรือนั้น ถ้ายังคิดอยู่ในเรือก็ไม่ได้ขึ้นฝั่งสักที ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า ประเพณีกับเรือเป็นเพียงเครื่องมือที่จะนำคนไปสู่จุดหมายปลายทาง ซึ่งอยู่นอกประเพณีพิธีกรรม และนอกเรือ ถ้ามัวคิดอยู่แต่ในประเพณี พิธีกรรมก็จะไม่ได้บรรลุจุดหมายที่แท้จริง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงประเพณีเกี่ยวกับภรรยา เช่น ประเพณีมงคลสมรส หรือ แต่งงาน เพื่อคู่ครองเป็นสามีภรรยา กัน อยู่ร่วมกันในบ้าน

คำว่า “สมรส” เริ่มใช้ในภาษาไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นคำที่ใช้เรียกชื่อการแต่งงานของบ่าวสาว มีพระราชกฤษฎีกา บัญญัติไว้ว่า ถ้าใช้กับราชินิกุล ชั้นเจ้าฟ้าใช้คำว่า อภิเษกสมรส ชั้นพระองค์เจ้าหรือหม่อมเจ้าใช้คำว่า เสกสมรส สำหรับข้าราชการ ผู้มีบรรดาศักดิ์ใช้คำว่า สมรส สมัยปัจจุบันนี้ แม้สามัญชนก็นิยมใช้คำว่า สมรส หรือ มงคลสมรส กฎหมายลักษณะครอบครัวปัจจุบันก็ใช้คำว่า สมรส^{๒๓}

“สมรส” ก. แต่งงาน เช่น นาย ก สมรสกับนางสาว ข ว. ที่เกี่ยวกับการแต่งงาน เช่น พิธี มงคลสมรส^{๒๔}

คำว่า “แต่งงาน” ความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายว่า ทำพิธีเพื่อให้ชายหญิงอยู่กินเป็นสามีภรรยาตามประเพณี^{๒๕} เสถียร โกเศศ ได้อธิบายไว้ในหนังสือ “ประเพณีเรื่องการแต่งงานบ่าวสาวของไทย” สรุปใจความได้ว่า แต่ง แปลว่า จัดให้ งาม ทำให้ดี การแต่งงานจึงหมายความว่า พิธีการทำโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นสิริมงคลแก่การ เริ่มต้นชีวิตใหม่ของคู่สมรส กล่าวคือ ทำให้ดี ทำให้ถูก และทำให้ควร คำว่า ทำให้ดี คือ

^{๒๒} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุเมธ เมธาวิทย์กุล, สังคัมภีร์พิธีกรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอเคียน สโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๑.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๐.

^{๒๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๒๘.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗๕.

๑) ทำแล้วมีประโยชน์แก่ทุกฝ่าย เช่น กลุ่มสมรสได้สมปรารถนาที่อยากจะอยู่ร่วม ใช้ชีวิตร่วมกันตามที่ใฝ่ฝัน

๒) ทำให้ชีวิตกลุ่มสมรสมีความสุข มีที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทั้งทางกาย และทางใจ

๓) ทำให้ได้สมาชิกใหม่ของสังคม

๔) ทำให้เกิดสถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นองค์กรทางสังคมที่ทำหน้าที่ปลูกปั้นหล่อหลอมให้คนเป็นมนุษย์โดยขบวนการสังคมนี้นั้น (Socialization)

คำว่า ทำให้ถูก คือ พิธีการแต่งงานเป็นที่ยอมรับของสังคมว่า ทำให้ความสัมพันธ์ของชายหญิงเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามจารีตประเพณี ศีลธรรม และกฎหมาย เช่นตามหลักจารีต ชายหญิงจะสมสู่กันได้ก็ต่อเมื่อ ได้ทำพิธีแต่งงานซึ่งผู้ปกครองของทั้งสองฝ่ายยินยอมแล้วเท่านั้น และเมื่อเป็นสามีภรรยาแล้ว ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะไปมีเพศสัมพันธ์ หรือ แต่งงานใหม่ไม่ได้ เป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย

ฉะนั้น การแต่งงานเป็นสามีภรรยา ก็เป็นขบวนการทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ วัฒนธรรม คือ สิ่งที่แสดงออกให้เห็นว่ามนุษย์นั้นเจริญกว่าสัตว์ วัฒนธรรมเกี่ยวกับการแต่งงานนี้ วิวัฒนาการมาจากความต้องการที่จะสนองสัญชาตญาณของมนุษย์ในเรื่องความต้องการทางจิตวิทยา และทางเพศความต้องการที่จะสงวนไว้ซึ่งเผ่าพันธุ์ของตนให้คงอยู่ต่อไป^{๒๖}

ถ้าเป็นสมัยโบราณของไทยนิยมแต่งงานแบบคลุมถุงชน (Custom Match) คือผู้ใหญ่จัดการคู่ขอให้ แม้สมัยปัจจุบันนี้การแต่งงานจะเป็นแบบชายหญิงเลือกคู่เอง (Love Match)^{๒๗} เริ่มต้นที่ชายหญิงที่มีความรักความพึงพอใจกัน มีความเข้าใจ และตกลงที่จะใช้ชีวิตร่วมกัน จึงไม่ได้อาศัยความรักอย่างเดียว ต้องมีความพยายามที่จะดำเนินชีวิตร่วมกันเพื่อความสุขในการครองเรือน เพราะการที่บุคคล ๒ คน มีพื้นฐานต่างกัน มีความคิดต่างกัน เมื่อจะมาอยู่ร่วมกัน ย่อมเกิดการกระทบกระทั่งกันได้ง่าย แม้ซีตันสตันีย์ เสธิสรุต กล่าวไว้ว่า “ความรักที่เริ่มต้นด้วยความไม่ถูกต้อง และขาดสติปัญญา จะนำมาซึ่งความทุกข์และความเกลียดชัง หากคิดจะรักต้องรักด้วยปัญญา ถ้ารักอย่างหลงใหล ผล คือ โง่ ... และเจ็บปวด”^{๒๘}

ในเวลาแต่งงานกันเป็นสามีภรรยา และในพิธีมงคลสมรสระหว่างคู่บ่าวสาว นิยมเชิญแขกผู้ใหญ่ที่มีความเคารพและนับถือของคนในสังคมนั้น มาอวยพรให้คู่บ่าวสาว คำที่มักได้ยินอยู่

^{๒๖} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุเมธ เมธาวิทยกุล, สังคัปพิธีกรรม, อ้างแล้ว, หน้า ๑๓๑.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗.

^{๒๘} วรรณภา จารุสมบุรณ์, คู่แท้คู่ธรรม หลักการครองชีวิตคู่ตามวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : อักษรสัมพันธ์ (๑๙๘๗) จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓.

เป็นประจำแทบทุกงานมงคลสมรส อวยพรว่า “ขอให้ครองรักครองเรือนกันอย่างมีความสุข หนักนิตเบาหน้อยก็ให้อภัยกัน”^{๒๕}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ข้อคิดว่า “ครองเรือน ครองรัก จักเลิศแท้ ด้วยครองธรรม” หมายถึง จะครองเรือนได้ดี ย่อมต้องมีความรักเป็นพื้นฐาน ขณะเดียวกันผู้ครองเรือน ประสบความสำเร็จในชีวิตคู่ ต้องรู้จักครองธรรม หรือมีปัญญาคอยกำกับให้ชีวิตครอบครัวอยู่ได้อย่างเหมาะสม เป็นประโยชน์เกื้อกูลทั้งต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม ข้อธรรมนั้นคือ ฌราวาสธรรม มีทั้งหมด ๔ ข้อ คือ ๑) สัจจะ ความจริงใจต่อกัน ๒) ทมะ ฝึกฝนข่มใจไม่ให้ทำในสิ่งที่ไม่ดี พยายามปรับตัวให้เข้ากันให้ได้ ๓) ขันติ มีความอดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก และ ๔) อากะ มีความเสียสละแบ่งปัน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงเทศนาธรรมเกี่ยวกับภรรยา ในการอยู่ร่วมกันกับสามีนั้น ความเข้มแข็งอดทนที่แสดงออกมาในชีวิตประจามี ๓ ด้าน คือ

ด้านที่ ๑ คือ อดทนต่อความลำบากตรากตรำ เกี่ยวกับการประกอบอาชีพการงาน ซึ่งต้องใช้ความอดทนบ่อย ๆ

ด้านที่ ๒ คือ อดทนต่อทุกขเวทนา เป็นธรรมชาติของชีวิตมนุษย์บางทีก็เจ็บปวดเมื่อยล้า หรือ บางคราวเจ็บไข้ ต้องอดทนให้ได้

ด้านที่ ๓ คือ อดทนต่อสิ่งกระทบกระทั่งใจ ข้อนี้ตรงกับโบราณพูดว่า “ลั่นกับพินก็ยังกระทบกันได้” เมื่ออยู่ร่วมกันแม้ไม่มีเจตนา บางทีอาจพูดไปโดยพลั้งผลแล้วไปกระทบกระเทือนจิตใจอีกฝ่ายหนึ่ง หรือกิริยาอาการบางอย่างที่แสดงออกแม้ไม่ได้ตั้งใจก็กระทบถึงกันได้ ซึ่งเราควรใช้เป็นเครื่องทดสอบตัวเอง เป็นเครื่องพิสูจน์ความอดทน

พระไพศาล วิสาโล กล่าวเตือนสติคู่สามีภรรยาอยู่บ่อย ๆ ว่า “คนเรามีความทุกข์จาก ๒ สิ่ง คือ พัดพรากสิ่งที่รัก และประสบกับสิ่งที่ไม่ชอบ อย่างแรกนั้นอาจทำได้ยากในตอนแรก แต่ก็ยอมรับได้ในที่สุด อย่างหลังนั้นดูเหมือนง่ายแต่ทำได้ยากกว่า เพราะเรามักคุ้นเคยกับการเอาชนะ และคำว่า ตัวฉัน ก็สำคัญกว่าคนอื่น หรือ สิ่งอื่นอยู่รำไปเราจึงอดไม่ได้ที่จะแสดงความรู้สึก หงุดหงิด งุ่นง่าน รำคาญใจ หรือ แสดงอาการไม่พอใจเมื่อสามีหรือภรรยาไม่ได้ตั้งใจ”^{๓๐}

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ในหนังสือ สตรีในฐานะมารดาของโลก ว่า ถ้ามองในแง่ของ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ภรรยาเป็น ไปเพื่อประโยชน์แก่ผู้นั้นในทางบ้านเรือน เป็นคู่ทุกข์คู่ยาก คู่ทำมาหากิน อย่างนี้ก็นับว่าเป็นความหมายที่ดี แต่เดี๋ยวนี้ต่ำลงมาถึงขนาดว่า เป็นเครื่องหลงไหล

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖.

เป็นสิ่งสำหรับความหลงใหล เป็นสิ่งสำหรับความ โอ้อวด เป็นสิ่งสำหรับวัดฐานะอย่างนี้ ผู้ชาย
 อุตส่าห์เล่าเรียนเกือบเป็นเกือบตาย ก็เพื่อที่จะหาภรรยาที่มีฐานะ เป็นเครื่องวัดฐานะว่าสวยหรือดี
 ผู้หญิงก็กลายเป็นวัตถุอันหนึ่ง สำหรับเป็นของเล่น ไม่เป็นอุดมคติ มันเป็นไปตามความรู้สึก
 ธรรมดาสามัญของกิเลส เป็นเหตุให้ผู้หญิงสาละวนแต่ในเรื่องที่จะทำให้เกิดความสวยความงาม ไม่
 มีความคิดมากไปกว่านั้น กลายเป็นหากินด้วยความงามไปเสีย มันก็เป็นเรื่องหลอกลวง ถ้าภรรยาตก
 อยู่ในลักษณะอย่างนี้แล้ว มนุษย์ก็ลุ่มหลงมาก ถ้าเป็นฝ่ายที่มีความหมายสำหรับคู่สร้างสรรค์ ความ
 เจริญแก่ครอบครัว เช่นนี้นับว่าดี^{๓๐} ถ้ามองในแง่ลึก พื้นเหนือความรู้สึกของกิเลส เป็นอุดมคติทาง
 วิญญาณอย่างนี้ ก็ต้องพูดว่า ภรรยาสามีนี้เป็นคู่เดินทางหรือเพื่อนเดินทางสำหรับ ไปนิพพาน
 เหมือนกัน มนุษย์ทุกคนเกิดมาสำหรับเดินทางไปนิพพาน จึงถึงที่สุด เพราะฉะนั้นนิพพานนี้ต้องผ่าน
 โลกศีลเสียก่อน การผ่าน โลกศีลเป็นการหนีการสับสนรู้ไปไม่พิน จะหนีการที่จะมีคู่หัวตัวเมียสำหรับ
 การสับสนรู้ไปไม่พิน

๒) จาริตบ้านเมือง

เมื่อแต่งงานกันตามประเพณีแล้วได้ชื่อว่าเป็นสามีภรรยา ให้สังคมได้รับรู้โดยพฤตินัย
 แล้วต้องให้ถูกต้องตามนิตินัย คือถูกต้องตามจาริตของบ้านเมือง นั่นคือเรื่องของกฎหมาย ก็ต้องมี
 การจดทะเบียนสมรสเป็นกิจกรรมทางกฎหมาย สมัยปัจจุบันชายหญิงเป็นสามีภรยากันโดยนิตินัย
 ได้ก็ต่อเมื่อ ได้จดทะเบียนสมรสถูกต้องตามระเบียบราชการแล้วเท่านั้น การที่ชายหญิงได้ผ่านการ
 ประกอบพิธีสมรสแล้วตามจาริตประเพณีนั้น ยังไม่สำเร็จเป็นสามีภรรยาตามกฎหมายลักษณะ
 ครอบครั้ว ที่ปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ พุทธถึงลักษณะครอบครั้วการ
 หมั้น การสมรส เป็นต้น สำหรับเรื่องการสมรส กล่าวได้ว่าคู่สมรสจะต้องมีอายุ ๑๗ ปีบริบูรณ์
 จะต้องได้รับคำยินยอมจากบิดามารดา หรือ ผู้ปกครองก่อนจึงจะจดทะเบียนสมรสได้ การจด
 ทะเบียนถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในแง่นิติกรรม คือ ใบทะเบียนสมรสจะต้องใช้เป็นหลักฐานเมื่อคู่
 สมรสกระทำนิติกรรม วิธีการจดทะเบียนสมรสมีดังนี้ คือ

๒.๑) คู่สมรสไปจดทะเบียนกันที่อำเภอ หรือ เขต หรือเชิญเจ้าหน้าที่ทะเบียนไป
 ดำเนินการในพิธี

๒.๒) คู่สมรสจะต้องใช้หลักฐานทางเอกสารประกอบ คือ

๒.๒.๑ สำเนาทะเบียนบ้าน

๒.๒.๒ บัตรประชาชน และ

^{๓๐}พุทธทาสภิกขุ, สตรีในฐานะมารดาของโลก, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเมตตาธรรมรักษ์,
 ม.ป.พ.), หน้า ๑๓-๑๔.

๒.๒.๓ ต้องกรอกข้อความลงในทะเบียนสมรสด้วยซึ่งจะไว้เป็นหลักฐานทางราชการต่อไป เสร็จแล้วเจ้าหน้าที่ก็จะมอบทะเบียนสมรสให้คนละ ๑ แผ่น^๒

สามีภรรยาที่ครองคู่กันถูกต้องตามกฎหมาย ได้จดทะเบียนเรียบร้อยแล้ว ในส่วนทรัพย์สินที่ได้ร่วมกันระหว่างครองคู่สมรสนั้น จะต้องเป็นไปตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ หมวด ๔ ว่าด้วยทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา ในมาตรา ๑๔๑๔ สินสมรสได้แก่ทรัพย์สิน ดังต่อไปนี้

๑) ทรัพย์สินที่คู่สมรสได้มาระหว่างสมรส

๒) ทรัพย์สินที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้มาระหว่างสมรสโดยพินัยกรรม หรือ โดยการให้เป็นหนังสือเมื่อพินัยกรรมหรือหนังสือยกให้ระบุว่าเป็นสินสมรส

๓) ที่เป็นดอกผลของสินสมรสส่วนตัว

ถ้ากรณีเป็นที่สงสัยว่าทรัพย์สินอย่างหนึ่งเป็นสินสมรสหรือไม่ ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นสินสมรส^๓

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาทางสังคมวิทยา คือ แบบแผนพฤติกรรมที่เป็นแนวปฏิบัติในสังคมของภรรยา เพื่อแก้ปัญหาพื้นฐานของสังคม และทำหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อให้สังคมอยู่ได้ เพราะมนุษย์เรามีความต้องการพื้นฐานเรียกว่าต้องการในปัจจุบัน ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค มนุษย์ทุกคนต้องการอยู่อย่างปลอดภัย ต้องการมีคู่ครองไว้เป็นคู่คิดในบ้าน เพื่อสร้างฐานะทางครอบครัว จึงมีการแต่งงาน มีภรรยาไว้ การมีภราก็มีเหตุผลหลายอย่าง คือ มีไว้เพื่อเป็นคู่คิด มีไว้เพื่อเป็นมิตรเดินทาง มีไว้เพื่อสืบพันธุ์ มีไว้เพื่อมารดาเลี้ยงลูก เป็นต้น

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในทางชีววิทยา

“ชีวิต” ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นคำนาม ความเป็นอยู่, ตรงข้ามกับ ความตาย. (ป., ส.)^๔

ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงชีวิตในมุมมองที่แตกต่างกันว่า “เรื่องของชีวิตคืออะไรนี้ มันก็มีหลายแง่ หลายมุม ถ้ามองในแง่วัตถุชีวิตก็มีความหมายอย่างหนึ่ง ถ้ามองในแง่จิตใจก็มี

^๒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุเมธ เมธาวิทยกุล, สังคัปพิธีกรรม, อ่างแล้ว, หน้า ๑๓๐.

^๓ พิชัย นิลทองคำ, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑-๖ และประมวลกฎหมายอาญา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : อจตยาภิบาลเนียม, ๒๕๔๓), หน้า ๔๕๔.

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ่างแล้ว, หน้า ๓๓๖.

ความหมายอีกอย่างหนึ่ง ถ้ามองในแง่ธรรมะสูงสุด มันก็มีความหมายอีกอย่างหนึ่ง แต่เราก็เอาความหมายธรรมดา ๆ ที่ว่า ชีวิตคือความที่ยัง ไม่ตาย ยังมีชีวิตอยู่ นี่มันคืออะไร ด้วยคำถามต่อไปอีกว่าเพื่ออะไร เพื่อทำอะไร

ชีวิตตามทรรศนะของท่านพุทธทาสภิกขุทำให้เราทราบลึกกลงไปอีกว่าชีวิตมีจุดหมายปลายทาง มิใช่แต่เพียงสักว่ามีอยู่ เป็นอยู่เท่านั้น ซึ่งจุดหมายปลายทางของชีวิตดังกล่าวคือ ความอยู่รอดซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการปฏิบัติหรือเดินตามกฎธรรมชาติ ความอยู่รอดดังกล่าว หมายถึงการรักษาชีวิตของตนเองและรวมไปถึงการอยู่รอดของผู้อื่นในแวดวงเดียวกันด้วย ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมของหมู่สัตว์ที่มีสัญชาตญาณ ในการดูแลรักษาเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอดด้วยการหาอาหาร และป้องกันภัยให้แก่ลูกน้อยและบริวารของตน ดังนั้น ความอยู่รอดจึงเป็นเป้าหมายของชีวิตในระดับสากล ทั้งในคน สัตว์ และพืช

ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ในหนังสือสตรีในฐานะมารดาของโลก ว่า ถ้ามองในแง่วัตถุชีววิทยา ภรรยาก็คือ แม่พันธุ์ ผู้ที่จะมาเป็นแม่พันธุ์เหมือนที่เป็นกัน ในสัตว์เดรัจฉาน ในต้นไม้ สตรีก็มาเป็นฝ่ายแม่พันธุ์ ในแง่ของสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ภรรยาเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ผู้นั้น ในทางบ้านเรือน เป็นคู่ทุกข์คู่ยาก คู่ทำมาหากิน อย่างนี้ก็นับว่าเป็นความหมายที่ดี แต่เดี๋ยวนี้ต่ำลงมาถึงขนาดว่า เป็นเครื่องหลงไหล เป็นสิ่งสำหรับความหลงไหล เป็นสิ่งสำหรับความโอ้อวด เป็นสิ่งสำหรับวัดฐานะอย่างนี้ ผู้ชายอุทิศส่ำห่าเล่าเรียนเกือบเป็นเกือบตาย ก็เพื่อที่จะหาภรรยาที่มีฐานะ เป็นเครื่องวัดฐานะว่าสวยหรือดี ผู้หญิงก็กลายเป็นวัตถุอันหนึ่ง สำหรับเป็นของเล่น ไม่เป็นอุดมคติ มันเป็นไปตามความรู้สึกธรรมดาสามัญของกิเลส เป็นเหตุให้ผู้หญิงสาละวนแต่ในเรื่องที่จะทำให้เกิดความสวยความงาม ไม่มีความคิดมากไปกว่านั้น กลายเป็นหากินด้วยความงามไปเสีย มันก็เป็นเรื่องหลอกลวง ถ้าภรรยาตกอยู่ในลักษณะอย่างนี้แล้ว มนุษย์ก็ลุ่มหลงมาก ถ้าเป็นฝ่ายที่มีความหมายสำหรับคู่สร้างสรรค์ ความเจริญแก่ครอบครัว เช่นนี้นับว่าดี^{๑๔} ถ้ามองในแง่ลึก ฟันเหนื่อความรู้สึกของกิเลส เป็นอุดมคติทางวิญญาณอย่างนี้ ก็ต้องพูดว่า ภรรยาสามัญนี้เป็นคู่เดินทางหรือเพื่อนเดินทางสำหรับไปนิพพานเหมือนกัน มนุษย์ทุกคนเกิดมาสำหรับเดินทาง ไปนิพพาน จึงถึงที่สุด เพราะว่านิพพานนี้ต้องผ่านโลกคือเสียก่อน การผ่าน โลกคือเป็นการหนีการสืบพันธุ์ไปไม่พ้น จะหนีการที่จะมีคู่ผู้ตัวเมียสำหรับการสืบพันธุ์ไปไม่พ้น

การเริ่มต้นชีวิต ชีวิตในทัศนะพระพุทธศาสนาเกิดโดยอาศัยกระบวนการทางปฏิบัติสมบูรณ์ คืออาศัยเหตุปัจจัยเชื่อมโยงกันโดยไม่ขาดสาย ในเรื่องกำเนิดของชีวิตนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในมหาสัทธาสูตรว่า สัตว์โลกหรือสิ่งมีชีวิตถือกำเนิดได้ ๔ ลักษณะ คือ

^{๑๔} พุทธทาสภิกขุ, สตรีในฐานะมารดาของโลก, อ้างแล้ว, หน้า ๑๓-๑๔.

ลักษณะที่ ๑ อัมตชะ ได้แก่ เหล่าสัตว์ผู้จะทำลายเปลือกไข่แล้วเกิด หรือสัตว์ที่เกิดจากฟองไข่ แล้วฟักออกมาเป็นตัวภายหลัง เช่น ไก่ เป็ด นก เป็นต้น

ลักษณะที่ ๒ ชลาพุชะ ได้แก่ เหล่าสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ ถอดคอกออกมาเป็นตัว เช่น คน ช้าง เป็นต้น

ลักษณะที่ ๓ สังกะชะ ได้แก่ เหล่าสัตว์ที่เกิดในปลาเน่า ซากศพเน่า หรือสัตว์ที่เกิดขึ้นในที่ชื้นแฉะ โสโครก ที่เน่าหมักหมมหรือ ในถ้ำโคล เช่น พวกหนอนต่าง ๆ

ลักษณะที่ ๔ โอปปาติกะ ได้แก่ สัตว์ที่เกิดผุดขึ้นเต็มตัวในทันที อาจกล่าวได้ว่าเมื่อเกิดก็ผุดเป็นตัวเลยทันที เช่น เทวดา สัตว์นรก เปรต อสุรกาย เป็นต้น^{๑๖}

การที่มนุษย์จะถือกำเนิดมาเป็นคนนั้น ในลักษณะกำเนิดของชลาพุชะคือเกิดในครรภ์ตามระบบของชีววิทยาแล้ว เมื่อมนุษย์มีการแต่งงานกันเรียบร้อยอยู่กันเป็นครอบครัว จึงจะมีลูกได้ถูกต้องตามประเพณี แต่ในระบบชีววิทยานั้น อาศัยผู้หญิงกับผู้ชายที่มีเพศสัมพันธ์กัน และผู้หญิงยังมีระดูพร้อมที่จะสืบพันธุ์

ส่วนการเกิดในโลกของมนุษย์ เช่นการเกิดของคนและสัตว์ ต้องอาศัยพ่อแม่เป็นเชื้อให้ด้วยการผสมพันธุ์ อาศัยธรรมชาติ อาศัยอาหาร ตามพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า การเกิดเป็นมนุษย์เริ่มตั้งแต่มีปฏิสนธิวิญญาน ซึ่งเกิดขึ้นต่อจากจุดจิตในมรณาสันนวิถิ อันเป็นดวงจิตสุดท้ายต่อจากชาติก่อน ตายจากชาติก่อนแล้วเกิดทันที องค์ประกอบแห่งการเกิดในครรภ์ด้วยปัจจัย ๓ ประการ คือ

๑) บิดามารดาอยู่ร่วมกัน

๒) มารดามีระดู (ไข่พร้อมที่จะสืบพันธุ์)

๓) กัมภัพพะ (มีปฏิสนธิจิตหรือปฏิสนธิวิญญานมาอาศัย)^{๑๗}

ในพระสูตรของทางพระพุทธศาสนายังได้กล่าวองค์ประกอบของการกำเนิดชีวิตใหม่ด้วยอาศัยเหตุปัจจัยประกอบกันจึงถือกำเนิดในครรภ์มารดา และยังได้กล่าวถึงการกำเนิดมนุษย์ในโลกนี้ในอัครัญญสูตร ถือว่าเป็นการเริ่มต้นของระบบชีววิทยาในโลก ระบบสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ได้เกิดขึ้นตามมาให้โลกเกิดความสมดุล

สรุปได้ว่า มนุษย์ทุกคนเลือกที่เกิดไม่ได้ บางแห่งมีสิทธิเลือกนับถือศาสนา แต่บางที่ไม่สามารถเลือกได้อย่างที่ใจต้องการ เพราะจะนับถือศาสนาตามบรรพบุรุษ มีความเชื่อตามชุมชนที่เกิดมาแล้วพบเจอ และเราก็ประพฤติปฏิบัติตามนั้น อย่างไม่แคลงใจ แต่ถึงอย่างไรก็ตามไม่ว่าจะอยู่ในศาสนาใด หลักคำสอนของแต่ละศาสนาก็สอนไม่แตกต่างกัน เราสามารถนำหลักศาสนา

^{๑๖}ม.ม. ๑๒/๑๕๒/๑๕๑.

^{๑๗}ม.ม. ๑๒/๔๐๘/๔๔๔.

ปฏิบัติได้ หากครอบครัว คนทุกคน นำหลักศาสนามาใช้กับการดำเนินชีวิต สังคมไทยก็จะสงบสุข ครอบครัวก็จะเข้มแข็ง ปัญหาต่าง ๆ ก็จะไม่เกิด หรือถึงเกิดปัญหา ก็สามารถที่จะใช้สติปัญญา ไตร่ตรองใคร่ครวญแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้อย่างลุล่วง

บทที่ ๓

ศึกษาภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

จากบทที่ ๒ ทำให้ทราบถึงแนวคิดและทัศนะเกี่ยวกับภรรยา ก็ล้วนแต่ให้หน้าที่ภรรยาในศาสนาของตนมีความสำคัญที่ลดหลั่นกันไป และได้มอบบทบาทที่เหมือนกันคือ เป็นผู้ที่ยอดดูแลคนในครอบครัวทุกชีวิต ไม่ให้ขาดตกบกพร่องในปัจจัยทั้ง ๔ และในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก เพื่อให้รู้ถึงหน้าที่สำคัญของภรรยาหรือ มเหสีของพระมหากษัตริย์ในสมัยพุทธกาล เนื่องจากหลังจากที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงมีพุทธานุญาตให้สตรีบวชในพระพุทธศาสนาได้ มีผู้หญิงจำนวนมากเข้ามาบวชและบรรลุนิพพานขั้นสูงสุด คือ พระอรหันต์ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นจากคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก แล้วปรากฏว่ามีจำนวนมาก และสตรีเหล่านี้มีบทบาท และคุณค่าต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก

สำหรับฐานะภายในครอบครัวของผู้เป็นภรรยาในสังคมอินเดียก็นับว่าต่ำ ไม่ได้รับเกียรติ และการยกย่องนับถือ ภรรยาต้องนับถือสามีเหมือนเทวดา คอยปรนนิบัติรับใช้และตกอยู่ภายใต้บังคับบัญชาของสามี ทั้งพ่อแม่ญาติพี่น้องของสามีก็เป็นนายที่คอยสั่งให้ภรรยาต้องกระทำตามทุกสิ่งไป โดยตัวผู้เป็นภรณานั้นอาจได้รับสิทธิ์หรืออำนาจเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น เกี่ยวกับกิจการงานภายในบ้าน แต่จะไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่น ๆ ที่เป็นสาธารณะ หากสามีตายภรรยาผู้เป็นหม้ายก็ต้องกลับไปอยู่ใต้บังคับบัญชาของบิดา หรือบุตรชาย สตรีในสมัยนี้จึงไม่มีค่า ไม่มี ความหมาย หรือความสำคัญสำหรับสังคมเท่าไรนัก นอกจากเป็นเพียงสมบัติของบุรุษ สตรีไม่ได้รับ การยกย่อง ไม่ได้เป็นเจ้าของชีวิต ไม่ได้เป็นตัวของตัวเอง หรือดำรงชีวิตตามที่ตนเองต้องการ แต่ในทางพระพุทธศาสนาเมื่อทุกคนหันมานับถือพระพุทธศาสนาแล้วทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ไม่แบ่งชั้นวรรณะ ทุกคนต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนเหมือนกัน

๓.๑ ความหมายของภรรยา

ผู้วิจัยได้ศึกษา และค้นคว้าจากตำราต่าง ๆ ที่นักปราชญ์ด้านภาษาทั้งหลาย ได้ให้ความหมาย และคำจำกัดความของคำว่า “ภรรยา” ดังนี้

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า ภรรยา, เมีย, หญิงที่เป็นคู่ครองของชาย คู่กับสามี (ส.ภรรยา, ป. ภริยา)^๒ ศัพท์ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับภรรยาตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน มีคำว่า “เมีย” เป็นนาม คือ ภรรยา, หญิงที่เป็นคู่ครองของชาย คู่กับผัว, ว. คำบอกเพศ หมายความว่า ตัวเมีย เช่น ไก่เมีย ม้าเมีย เมียน้อย น. หญิงที่ชายเลี้ยงดูอย่างภรรยา แต่ไม่มีศักดิ์ศรีเท่าเมียหลวงหรือไม่ได้จดทะเบียน เมียหลวง น. เมียที่ยกย่องว่าเป็นใหญ่^๓

ชายา (ราชา) น. หมายถึง หม่อมเจ้าหญิงซึ่งเป็นภรรยาของพระราชวงศ์, ถ้าพระองค์เจ้าหญิงซึ่งเป็นภรรยาของพระราชวงศ์ เรียกว่าพระชายา^๔

ชายินทร์ และ ชายศ (กลอน) น. เมีย (ส.)^๕

ทาร (ทาระ-) น. หมายถึง เมีย เช่น ทารทาน คือ การให้เมียเป็นทาน. (ป., ส.)^๖

พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ให้ความหมายไว้ว่า ภริยา น. ภรรยา, เมีย (ผู้ที่สามีพึงเลี้ยงดู) n. the wife.^๗

พจนานุกรมบาลี - ไทย ให้ความหมายไว้ว่า ภริยา อิต. ภรรยา^๘ ทาร ป. เมีย หรือ ภรรยา

สรุปได้ว่า คำว่า “ภรรยา” ในภาษาไทย เป็นศัพท์ที่มาจากคำภาษาสันสกฤตว่า “ภรรยา” หรือ มาจากคำภาษาบาลีว่า “ภริยา” ซึ่งมีความหมายตามภาษาไทยว่า “เมีย” ซึ่งหมายถึง “หญิงที่อยู่

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๘๑๗.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑๔.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๑.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๑.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๕.

^๗ สุชีพ ปุญญานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ.อังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๕.

^๘ พระอัครคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), รองศาสตราจารย์ ดร.จำลอง สารพัตน์, พจนานุกรมบาลี - ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๘๑.

กินกับชาย หรือหญิงที่เป็นคู่ครองของชาย”^๕ ซึ่งเป็นคำที่เข้าใจกันง่ายว่า เมีย แต่ทางภาษานาสิมีคำเรียกไปหลายอย่าง และมีความหมายต้นลึกแตกต่างกัน เช่น เรียกว่า ทาระ ซายา ปริจาริกา และภริยา (ภรรยา) เป็นต้น คำว่า ทาระและซายา แปลว่า เมีย ส่วนคำว่า ปริจาริกา ก่อนข้างจะเป็นคำที่ดูแคลน ผู้หญิง แปลว่า ผู้ปรนนิบัติ (บ่าวเฝ้า) บางทีตกลงไปถึง ปาทปริจาริกา ซึ่งแปลว่า นางบ่าวเฝ้าเฝ้า คุ เหมือนจะหมายถึงว่าเป็นคนนวดแข้งนวดเท้า แต่คำเหล่านี้ก็มีที่ใช้บ่อย ส่วนมากเป็นคำที่ฝ่ายหญิงเรียกตัวเองเพื่อให้สามีสงสารในคราวที่ขอความเห็นอกเห็นใจเท่านั้น^๖

ดังนั้น คำว่า “ภริยา” แปลว่า “คนควรเลี้ยง” เป็นคู่กับคำว่า “ภัสดา” ซึ่งแปลเอาความว่า “ผู้เลี้ยง” คำสองคำนี้ เป็นคำที่กินความหมายในทางที่ดี และเป็นคำคู่กัน ผู้ชายที่จะได้ชื่อว่าเป็นสามีก็เพราะเลี้ยงดูภรรยา และผู้หญิงที่จะได้นามว่าเป็นภรรยาก็เพราะทำตัวให้เป็นคนที่น่าเลี้ยง มีพุทธภาษิตว่า “ภริยา ปรมา สขา. ภรรยาเป็นเพื่อนสนิทที่สุดของสามี”^๗ ฉะนั้น ภริยา จึงแปลได้ว่า หญิงอันสามีพึงเลี้ยงดู ในบรรดาเพื่อนทั้งหลาย ภรรยาชื่อว่า เป็นเพื่อนสนิทกว่าเพื่อนคนใดทั้งสิ้น ฉะนั้น ท่านกล่าวว่ คนที่อยู่ใกล้กันเหมือนดินกับพินกล่าวคือจะต้องรักษามารยาทและอารมณ์ของตนไว้ให้ดี มีสติอยู่เสมอแล้วจะพบกับความสุขในชีวิตคู่ และครอบครัวตลอดไป^๘

จะเห็นได้ว่าการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความหมายของภรรยา จะมีหลายคำที่ใช้ในทำนองเดียวกันนี้ เช่น คำว่าภริยา ภรรยา เมีย ทาร บาทปริจาริกา และซายา เป็นต้น ศัพท์เหล่านี้ จะมีความหมายคล้ายกัน แต่จะต่างตรงการใช้กับผู้หญิงที่มีลักษณะตำแหน่งต่างกัน

ไม่ว่าจะใช้คำเรียกว่าอย่างไร ก็ล้วนแต่หมายถึง หญิงผู้เป็นคู่ครองของชาย ทั้งที่ถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง และถูกต้องตามจารีตประเพณี รวมทั้งมีสิทธิและหน้าที่ของภรรยา ตามบริบทหรือสังคมที่ภรรยาเหล่านั้นดำรงอยู่

^๕ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ่างแล้ว, หน้า ๘๗๕.

^๖พันเอก ปิ่น มุทุกันต์, มงคลชีวิต ภาค ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๖-๑๓๑.

^๗ศ.ศ. ๒๔/๑๖๕/๒๗๖

^๘พระมหาวิจิตร กมภิโร (ศิริรัตน์), “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้า ๑๔.

๓.๒ ประเภทของภรรยา

๓.๒.๑ รูปแบบการแต่งงาน

การแต่งงานที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนา มี ๓ แบบ คือ

๑) การแต่งงาน โดยผู้ปกครองของทั้ง ๒ ฝ่ายจัดการให้

โดยทั่วไปแล้ว การแต่งงานแบบนี้ ๑ นี้ นับว่าแพร่หลายมาก ข้อคำนึงที่สำคัญก็คือ ทั้งเจ้าบ่าวและเจ้าสาวต้องมีฐานะทางสังคม สกุลและการเงินไม่ต่างกันมากนัก เช่น ในเรื่องธัญชัยเศรษฐี ให้ลูกสาวของตน ชื่อนางวิสาขาแต่งงานกับบุตรชายของมิกคารเศรษฐี ก็พิจารณาจากหลักการข้างต้น โดยกล่าวว่า “แม้จะเท่าเทียมกันไม่ได้ทางทรัพย์สมบัติก็จริง แต่ก็เท่าเทียมกันทางชาติตระกูล ธรรมดาว่าคนที่เพียบพร้อมไปทุกอย่างหาได้ยาก”

๒) การแต่งงานแบบสยุมพร

การแต่งงานแบบนี้ ๒ นี้ หญิงจะเลือกสามีของตน โดยเลือกจากผู้เข้าแข่งขันหลายคน ต่อหน้าธารกำนัล เช่น ในกุณาสชาดก พระนางกัณหาเลือกโอรสทั้ง ๕ พระองค์ ได้แก่ พระอชชุนะ พระนกุล พระกิมเสน พระยชิษฐิต และพระสหเทพ ของพระเจ้าปณทุราชมาเป็นพระสวามี สัตย์รักที่พระนางกัณหาแสดงต่อชายทั้ง ๕ ผู้ชนะดวงใจของเธอก็คือ การโยนพวงมาลัยไปสวมคอให้เสร็จแล้วเธอ ก็ได้เหล่านั้นมาเป็นพระสวามีสมความปรารถนา

๓) การแต่งงานแบบคนธรรมดา

ในการแต่งงานแบบนี้ หนุ่มสาวจะเลือกคู่กัน โดยผู้ปกครองไม่ทราบและไม่ได้รับอนุมัติ ทั้งอยู่กินร่วมกันในฐานะสามีภรรยาโดยปราศจากพิธีรดองใด ๆ เช่น ในอรรถกถาธรรมบท และอรรถกถา เถรีคาถา นางปฎาจารา ธิดาของเศรษฐีในเมืองสาวัตถี บิดาของเธอหวงแหนเธอยิ่งนัก ถึงกับจัดให้เธออยู่ในห้องมิดชิด บนชั้น ๗ ของคฤหาสน์ เธอได้หลงรักคนรับใช้ ฝ่ายบิดาไม่ทราบจึงจัดหาผู้หญิงที่มีสกุลและฐานะดีให้ ครั้นถึงวันแต่งงาน ปรากฏว่า นางปฎาจารา กลับหนีไปกับคนรับใช้ ทำให้บิดาเสียใจเป็นอย่างยิ่ง สามีหนุ่มและภรรยาสาวคู่นี้ได้หนีไปอยู่ ณ ชนบทไกลแห่งหนึ่ง^{๑๑}

๓.๒.๒ ประเภทของภรรยาตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาลนั้น ได้กล่าวถึงประเภทต่าง ๆ ของภรรยาตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสถึงด้วยพระองค์เองบ้าง และได้ตรัสถึงประเภทของภรรยาตามที่มีคนทูลถามบ้าง เพื่อให้ข้อคิดหรือหลักในการปฏิบัติตนต่อสามี และให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และยังมีหลักธรรมที่

^{๑๑}ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มานพ นักการเรือน, พระพุทธศาสนากับสตรีศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๖๘.

ภรรยาจะต้องปฏิบัติต่อสามี ในบั้นนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล และจากหนังสือที่นักปราชญ์ทั้งหลายได้ให้ความหมายไว้ ประเภทของภริยานั้นตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า ครั้งนั้น ในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ประทับนั่งบนอาสนะ ในตอนนั้นมนุษย์ทั้งหลายในบ้านท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีส่งเสียงอื้ออึง พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสถามว่า เหตุใดเหตุไรหนอ มนุษย์ทั้งหลายในนิเวศน์ของท่านจึงส่งเสียงอื้ออึง เหมือนชาวประมงแย่งปลากัน อนาถบิณฑิกเศรษฐีกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นำนางสุชาดาคนนีมาจากตระกูลมั่งคั่งมาเป็นสะใภ้ในเรือน นางไม่เชื่อถือแม่ผัว ไม่เชื่อถือพ่อผัว ไม่เชื่อถือสามี พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกนางสุชาดา นางสุชาดาเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสถึงภรรยาของบุรุษ ๗ จำพวกนี้ คือ

๑) ฆณาภริยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยเพศฆาต เป็นพวกที่มีจิตใจไม่ดี ชอบทำร้าย ชอบด่าทอสาปแช่ง คิดฆ่าสามี หรือกล่าวแต่คำอาฆาตพยาบาทอันเป็นคำพูดให้หวาดกลัว บางครั้งถึงกับตีด้วยไม้ตีด้วยมือ รวมความว่าชอบทำ ชอบคิดในทางร้ายต่อคู่ครองของตนปกครองกันด้วยอำนาจบาตรใหญ่ มีการทุบตีแข่งชกให้อีกฝ่ายหนึ่งมีอันจะตายเร็ว ๆ นับว่าเป็นภรรยาผีที่จ้องล้างผลาญชีวิตร่างกายของกันและกัน

๒) โจริภริยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยโจร เป็นคนล้างผลาญ สร้างหนี้สิน หาได้เท่าไรก็ไม่พอ คือผลาญทรัพย์สินสมบัติ เพราะโจรย่อมเพ่งทรัพย์ ไม่ว่าจะไปพำนักอยู่ที่ไหน สายตาจะคอยกวาดดูทรัพย์ในที่นั้น และถ้าเห็นของมีค่าก็มีอันอยากจะขโมยเอาไปเสีย ภรรยาประเภทนี้ ชอบเบียดบังชุกช่อนเอาทรัพย์ของครอบครัว เอาไปบำรุงบำเรอคนภายนอกครอบครัวบ้าง เอาไปซื้อความสุขสนุกสนานเป็นส่วนตัวตามลำพัง ทำอย่างนี้จึงจะเป็นโจร ถ้าหากเป็นที่ตกลงกันไว้ให้แต่ละฝ่ายถือเอาไว้ใช้จ่ายได้ตามชอบใจอย่างนั้น ไม่ผิด ส่วนภรรยาที่ชอบไปที่ยวักอหนี่ไว้ นอกบ้าน ไม่บอกให้อีกฝ่ายรู้เห็นด้วย แต่ต้องคอยรับบาปปรับกรรมตามใช้หนี้รายแล้วรายเล่า ให้มีอันต้องทุกข์ใจ หรือเอาเรื่องในบ้านไปโพทนาให้คนข้างนอกรับรู้ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียง

๓) อัยยาภริยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยนาย เป็นคนชอบข่มสามีให้อยู่ในอำนาจ ไม่ให้เกียรติสามีเมื่ออยู่ต่อหน้าผู้อื่น ชอบสั่งการหรือเอาแต่ใจตัวเอง เห็นสามีเป็นคนไร้ความสามารถ แต่ตัวเองเป็นผู้นำ ภรรยาถือว่าตัวเป็นใหญ่ในครอบครัว และกล่าวคำข่มขีลบลู่ดูหมิ่นทำลายศักดิ์ศรีของสามี และทะเลาะเบาะแว้งกันถึงขั้นมีขี้ขี้กฏ หมดความเคารพนับถือในสามี ชอบต่อปากต่อคำกัน

๔) มาตาภริยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยแม่ คือผู้ที่มีความรักต่อสามีอย่างสุดซึ้ง ไม่เคยทอดทิ้งแม้ยามทุกข์ยาก บัวไข ไม่ทำให้มีเรื่องสะเทือนใจ เป็นความรักที่มารดามีต่อลูก ซึ่งเป็นความรักที่ประคบประกำด้วยคุณธรรมสองประการ คือ เมตตาและกรุณา ไม่มีที่สิ้นสุด ความรักลูกที่

อยากให้เจริญรุ่งเรืองก็ไม่มีที่สิ้นสุด มารดาไม่เคยคิดขีดชั้นไว้ว่าขอให้ลูกเจริญแค่นั้นแค่นี้ เพราะความรักของมารดาเป็นความรักที่ไม่มีที่สิ้นสุด

๕) ภคินีภริยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยน้องสาว คือผู้ที่มีความเคารพต่อสามีในฐานะพ่อบ้าน แต่ขัดใจกันบ้างตามประสาคนใกล้ชิดกันแล้วก็ให้อภัยกัน โดยไม่คิดพยาบาทเดินตามแนวทางของสามี ต้องฟังพาสามี ภรรยาประเภทนี้มักจะมีอายุและวัยไม่ต่างกันเท่าไร พวกกันสร้างความอบอุ่นให้แก่ครอบครัวและช่วยเหลือกัน มีความเข้าใจและเห็นใจกันและกัน อยู่ด้วยกันเหมือนพี่ร่วมท้องน้องร่วมสายโลหิต

๖) สขีภริยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน ต่างคนต่างก็มีอะไรที่เหมือนกัน ความสามารถพอกัน ไม่จำเป็นต้องฟังพากัน ไม่ค่อยขอมกัน เป็นตัวของตัวเอง แต่ก็รักกันและช่วยเหลือกัน โดยต่างคนต่างทำหน้าที่ของตัวเอง สามีภรรยาที่รักและอยู่กินกันด้วยฐานะเพื่อน ความรักแบบนี้ คือ รักกันเพราะชอบนิสัยใจคอ ที่เราพูดกันสั้น ๆ ว่า ถูกคอกัน หรือ คอเดียวกัน หมายความว่ารสนิยมเข้ากันได้ เมื่อเราชอบคนตรี เขาก็ชอบ เราชอบอ่านหนังสือ เขาก็ชอบ เป็นต้น เราจะสังเกตได้จากการวางตัวของสามีและภรรยาแต่ละคู่ นั่นเอง สามีภรรยาประเภทนี้มักจะดีเสมอ

๗) ทาสีภริยา หมายถึง ภรรยาเสมอด้วยคนรับใช้ คือภรรยาที่อยู่ภายใต้คำสั่งสามี โดยไม่มีข้อโต้แย้ง สามีเป็นผู้เลี้ยงดู ตั้งอะไรก็ทำอย่างนั้นแม้จะไม่เห็นด้วยก็ไม่ออกความเห็นอดทนทำงานตามหน้าที่ตามแต่สามีจะสั่งการ แม้ถูกดูค่า เขียนตึกก็ยังทนอยู่ได้ โดยไม่ได้ตอบ มีความรู้สึกนึกคิดอย่างคนใช้ คือทาส หรือคนใช้นั้นต้องทำงานให้นายด้วยความจำใจ อาจจำใจอยู่เป็นทาสเพื่อใช้หนีอย่างทาสครั้งโบราณก็ตาม หรือจำใจทำงานเพื่อค่าจ้างอย่างคนใช้ทุกวันนี้ก็ตาม แต่เมื่อรวมความแล้วก็คือ จำใจ อยู่เป็นคนใช้ทั้งนั้น ถ้านายเลี้ยงดีมีค่าจ้างให้มาก ก็เอาการเองงาน^{๑๔}

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสสรุปไว้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ภรรยาเสมอด้วยเพศฆราวาส ภรรยาผู้เสมอด้วยใจ และภรรยาเสมอด้วยนาย ภรรยาทั้ง ๓ จำพวกนั้นล้วนแต่เป็นคนทุศีล หยาบช้ำไม่เอื้อเฟื้อ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงนรก ส่วนภรรยาที่เรียกว่า ภรรยาเสมอด้วยมารดา ภรรยาเสมอด้วยพี่สาวน้องสาว ภริยาเสมอด้วยเพื่อน และภรรยาเสมอด้วยทาสี ภรรยาทั้ง ๔ จำพวกนี้ เพราะตั้งอยู่ในศีล ถนอมรักไว้ยั่งยืน เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติ เมื่อนางสุชาดาได้ฟังแล้ว กราบทูลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงจำหม่อมฉันว่า เป็นภรรยาของสามีผู้เสมอด้วยทาสี

จะพบว่า ภรรยาמיใช่เป็นเพียงทศเบื้องหลังหรือผู้ตามเท่านั้น แต่ควรจะเป็นเพื่อนที่ดี หรือมิตรสนิทใจของสามีด้วย ในวัตถุกุสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ภรรยาเป็นเพื่อนที่ขอดีเยี่ยม

^{๑๔} อ.จ. สตุตต. ๓๗/๖๐/๑๖๑.

ในโลกนี้ เพราะเมื่อพิจารณาคุณลักษณะที่สามมีบำรุงภรรยาและภรรยาช่วยเหลือสามีแล้วมีด้วยกันคนละ ๕ สถาน เท่ากัน ไม่มีใครได้เปรียบเสียเปรียบ ข้อที่ทั้งสองฝ่ายควรมีต่อกัน ย่อมแสดงให้เห็นถึงสังคมสมัยนั้นว่า มีความละเอียดลออสุขุมในการไม่ประพฤติดิถีประเวณี และพรหมจรรย์เป็นอย่างดี^{๑๔}

๓.๒.๓ สตรีที่นุรุษนำมาเป็นภรรยา

ภรรยาในพระพุทธศาสนา คำว่า “ภรรยา” นั้นมาจากภาษาบาลีว่า “ภริยา” หรือคำที่มาจากคำสันสกฤตว่า “ภรรยา” ให้ความหมายในภาษาไทยว่า “เมีย” หมายถึง หญิงที่อยู่กินกับชาย หรือ หญิงที่เป็นคู่ครองของชาย^{๑๕} ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวในวรรณคดีบาลีกล่าวถึงสตรีที่นุรุษนำมาเป็นภรรยา หรือ เมียนั้นมีอยู่ ๒๐ จำพวก คือ

๑) มาตุรูกิชา หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดาได้แก่ หญิงที่มีมารดาคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

๒) ปิตุรูกิชา หญิงที่อยู่ในความปกครองของบิดา ได้แก่ หญิงที่มีบิดาคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

๓) มาตูปิตุรูกิชา หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของมารดาและบิดาได้แก่ หญิงที่มีมารดาบิดาคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

๔) ภาตุรูกิชา หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองที่ชายน้องชาย ได้แก่ หญิงที่มีพี่ชายน้องชายคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

๕) ภคนิรูกิชา หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของพี่สาวน้องสาว ได้แก่ หญิงที่มีญาติคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

๖) ญาติรูกิชา หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของญาติ ได้แก่ หญิงที่มีญาติคอยระวัง ควบคุมระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

๗) โคตตุรูกิชา หญิงที่ยังอยู่ในความปกครองของตระกูล ได้แก่ หญิงที่มีบุคคลร่วมตระกูลคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

^{๑๔}พระมหากมล ถาวโร (มิ่งคำมี), “การศึกษาวิเคราะห์หีบหบาทของสตรีในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีหีบหบาทของสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, หน้า ๔๓.

^{๑๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๘๑๗.

๘) ธมฺมมรุกขิตา หญิงที่มีธรรมคุ้มครอง ได้แก่ หญิงที่มีตระกูลประพฤดิธรรม
ร่วมกันคอยระวัง ควบคุม ห้ามปราม ให้อยู่ในอำนาจ

๙) สารกษา หญิงที่มีคู่หมั้นหมายไว้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์โดยที่สุดกระทั่งหญิงที่ชาย
สวมพวงดอกไม้ให้ด้วยกล่าวว่า หญิงนี้เป็นของเรา

๑๐) สปริทฐา หญิงที่มีกฎหมายคุ้มครอง ได้แก่ หญิงที่มีพระราชบาบองค์ทรง
กำหนดโทษไว้ว่า ชายที่ล่วงเกินหญิงคนนี้ ต้องได้รับโทษเท่านี้

๑๑) ธนุกีตา ภรรยาสินไถ่ ได้แก่ หญิงที่ชายเอาทรัพย์สินซื้อมาอยู่ร่วมกัน

๑๒) ฉนฺทวาสินี ภรรยาที่อยู่ด้วยความพอใจ ได้แก่ หญิงอันเป็นที่รักซึ่งชายคู่รัก
ให้อยู่ร่วมกัน

๑๓) โภควาสินี ภรรยาที่อยู่เพราะสมบัติ ได้แก่ หญิงที่ชายยกสมบัติให้แล้วอยู่
ร่วมกัน

๑๔) ปฎฺฐวาสินี ภรรยาที่อยู่เพราะแผ่นผ้า ได้แก่ หญิงที่ชายมอบผ้าให้แล้วอยู่
ร่วมกัน

๑๕) โอปตฺตคินี ภรรยาที่เข้าพิธีสมรส ได้แก่ หญิงที่ชายจับมือจุ่มลงในภาชนะ
น้ำด้วยกันแล้วอยู่ร่วมกัน

๑๖) โอบคจุมภฎา ภรรยาที่ถูกแปลงเทริด ได้แก่ หญิงที่ชายถอดเทริดลงแล้วอยู่
ร่วมกัน

๑๗) ทาสี ภรรยาที่เป็นทั้งคนรับใช้เป็นทั้งภรรยา ได้แก่ หญิงที่เป็นทั้งทาสีเป็นทั้ง
ภรรยา

๑๘) กมฺมการี ภรรยาที่เป็นทั้งลูกจ้างเป็นทั้งภรรยา ได้แก่ หญิงที่เป็นทั้งลูกจ้างเป็น
ทั้งภรรยา

๑๙) ธชาหฎา ภรรยาที่เป็นหญิงเชลย ได้แก่ หญิงที่ถูกนำมาเป็นเชลย

๒๐) มุหุตฺติกา ภรรยาชั่วคราว ได้แก่ หญิงที่อยู่ร่วมกันเป็นครั้งคราว^{๑๖}

หญิง ๒๐ จำพวกนี้ พระโบราณจารย์ทั้งหลาย มีอาจารย์ผู้รจนานฎีกา วิมตฺติวินทนี เป็นต้น
กล่าวไว้ว่า เป็นอคมนียวัตถุสำหรับชาย คือชายไม่ควรประพฤติล่วงเกินในหญิง ๒๐ จำพวกนี้ ถ้า
ประพฤติล่วงเกิน เป็นกามเมสุมิจฉาจาร ส่วนหญิงท่านมิได้กำหนด อคมนียวัตถุไว้ การเป็น
กามเมสุมิจฉาจารสำหรับหญิง ท่านถือเอาหญิง ๒๐ จำพวกนี้เป็นเกณฑ์ คือ หญิง ๘ จำพวกข้างต้น
ตั้งแต่ ๑ ถึง ๘ เป็นหญิงที่อยู่ในความปกครองของผู้อื่นทั้งเป็นหญิงสาวยังไม่มีสามีด้วย แม้ประพฤติ

^{๑๖}วิ.มหา. ๑/๓๐๔/๒๓๕-๒๓๖.

ล่วงเกินกับชายอื่น ก็ไม่เป็นกามสมุจฉาจาร เพราะไม่ได้ล่วงเกินกรรมสิทธิ์ของใคร ถึงแม้จะมีผู้ปกครอง ๆ ท่านก็ไม่มีการมสิทธิ์ ส่วนหญิงอีก.๑๒ จำพวกข้างปลาย คือ ตั้งแต่ ๙ ถึง ๒๐ ถ้าประพฤติกล่วงเกินกับชายอื่นยอมเป็นกามสมุจฉาจาร โดยแท้ เพราะล่วงเกินกรรมสิทธิ์ของสามี ของคนชื่อว่าเป็นการขโมยไปให้ชายอื่น พฤติกรรมที่ภรรยาทำไปแล้ว สามีต้องระแวงอยู่เสมอ เป็น พฤติกรรมที่คนเป็นภรรยาที่ได้แต่งงานมีเจ้าของเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ไม่ควรทำเป็นพฤติกรรมของ ผู้หญิงช่วยวนชายด้วยเหตุ ๔๐ ประการ คือ

๑) สะบัดสะบิ้ง	๒) ก้มตัวลง
๓) กรีดกราย	๔) ทำอาย
๕) แคะเล็บ	๖) เอาเท้าเหยียบกัน
๗) เอาไม้ขีดแผ่นดิน	๘) ทำกระโดดเอง
๙) ให้เด็กกระโดด	๑๐) เล่นเอง
๑๑) ให้เด็กเล่น	๑๒) จุมพิตเด็ก
๑๓) ให้เด็กจุมพิต	๑๔) กินเอง
๑๕) ให้เด็กกิน	๑๖) ให้ของแก่เด็ก
๑๗) ขอบของจากเด็ก	๑๘) ทำตามที่เด็กกระทำ
๑๙) พุดเสียงสูง	๒๐) พุดเสียงต่ำ
๒๑) พุดเปิดเผย	๒๒) พุดกระซิบ
๒๓) ทำซิกซี้ด้วยการพ้อน ด้วยการจับ ด้วยการประโคม ด้วยการร้องให้ด้วยการแต่งกาย	
๒๔) ซิกซี้	๒๕) จ้องมองดู
๒๖) ยักเอว	๒๗) ส่ายผ้าที่ปิดของลับ
๒๘) เลิกขา	๒๙) ปิคขา
๓๐) ให้เห็นนม	๓๑) ให้เห็นรักแร้
๓๒) ให้เห็นท้องน้อย	๓๓) หลีวตา
๓๔) เลิกคิ้ว	๓๕) เม้มปาก
๓๖) แลบลิ้น	๓๗) เปลื้องผ้า
๓๘) กลับนุ่งผ้า	๓๙) สยายผม
๔๐) เกล้าผม ^{๑๔}	

^{๑๔}พ.ช.า. ๖๒/๓๐๕/๕๒๔.

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้ในที่ต่าง ๆ และลักษณะที่จะนำมาเป็นเกณฑ์ในการเลือกคู่ครองว่า แต่ละคนนั้นต้องการภรรยาประเภทใด และประเภทใดเข้ากับจริตของตนได้ จะครองรักกันได้ยาวนาน เพราะการเลือกคู่ครองนั้น ถ้าเลือกผิดพลาดหรือตัดสินใจผิดก็จะทำให้เสียใจไปทั้งชีวิต เพราะผู้ที่จะมาเป็นภรณานั้น ต้องใช้ชีวิตร่วมอยู่ด้วยกันตลอดชีวิต และลักษณะผู้ที่เป็ภรรยาไม่ควรแสดงพฤติกรรมต่อหน้าชายอื่นที่ไม่ใช่สามีมีอยู่ด้วยกัน ๔๐ ประการ เป็นลักษณะที่แสดงพฤติกรรมเหล่านี้ออกไปแล้วทำให้สามีไม่ชอบใจ เพราะเป็นยั่วยวนชายอื่นให้เกิดความหลงใหลในตัวนาง

๓.๓ หน้าทีของภรรยา

คำว่า “หน้าที” (น.) หมายถึง กิจที่จะต้องทำด้วยความรับผิดชอบ^๑ หน้าทีของภรรยา จึงหมายถึง กิจที่ภรรยาควรทำ หรือกิจที่ภรรยาต้องทำ ต่อสามี พ่อ แม่ ลูก และญาติพี่น้อง ด้วยความรับผิดชอบ ในอดีตที่ผ่านมามีการเปรียบเทียบว่าสามีเป็นช้างเท้าหน้า ส่วนภรรยาก็เหมือนช้างเท้าหลัง แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป บทบาทของภรรยาก็เปลี่ยนตาม ปัจจุบันสามีและภรรยาไม่ใช่เท้าหน้าเท้าหลัง แต่เป็นเท้าซ้ายเท้าขวาที่เกือหนุนกัน แต่ละฝ่ายต้องรู้จักรับผิดชอบ รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตน ตามบทบาทนั้น ๆ ให้ถูกต้องด้วยดี เป็นแม่บ้านแม่เรือน ในหน้าที่เป็นผู้ดูแลความเป็นอยู่ของบุคคลในครอบครัว ทั้งสามี บุตรธิดา ตลอดจนญาติผู้ใหญ่ฝ่ายสามีอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติตนอยู่ในทำนองคลองธรรมสมกับคำว่า “แม่ศรีเรือน”

๓.๓.๑ หน้าทีของภรรยาที่ดี มีดังนี้

๑) รู้จักการจัดการ สามารถบริหารงานบ้านให้เป็นที่เรียบร้อยน่าอยู่ จัดอาหารให้ถูกปาก จัดเสื้อผ้าเครื่องใช้ให้สะอาดอยู่เสมอ ในด้านการเงินก็สามารถวางแผนจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่จ่ายสิ่งฟุ่มเฟือยมีเงินเหลือไว้เก็บออม และยังคงมีความสามารถในการบริหารงานบุคคล ปกครองดูแลคนในบ้านให้มีความสามัคคี มีระเบียบวินัยอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๒) ความสัมพันธ์กับครอบครัวและญาติของสามี ด้วยการพูดจาไพเราะอ่อนหวาน เอื้อเฟื้อให้ความช่วยเหลือตามฐานะที่จะทำได้

๓) ซื่อสัตย์ไม่นอกใจสามี

๔) มีธยัสถ์ รู้จักใช้ทรัพย์อย่างประหยัด ไม่สร้างหนี้สินให้เป็นภาระแก่สามี

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๑๒๔๘.

๕) ขยันทำงาน เอาใจใส่และรับผิดชอบในหน้าที่การงานทั้งปวง ในสภาพสังคมปัจจุบัน ครอบครัวต้องแบกรับภาระเศรษฐกิจหนักมากขึ้น ทำให้สามีผู้เป็น หัวหน้าครอบครัวเครียดได้ง่าย ภรรยาจึงมีส่วนช่วยเหลือดูแลสุขภาพจิตใจของสามีได้โดยการให้กำลังใจ ไม่พูดอะไรที่ทำให้เสียหน้าหรือพูดขัดแย้ง ให้เกียรติยกย่องสามีทั้งต่อหน้าและลับหลัง ให้สามีเป็นใหญ่นอกบ้าน เป็นคู่คิด เป็นเพื่อนปลอบใจแก่สามีเมื่อมีทุกข์ ไม่ขี้บ่นทั้งเรื่องในบ้านและเรื่องของสามี

ในเมื่อภรรยาปฏิบัติหน้าที่ที่ดีต่อสามีแล้ว สิ่งที่สำคัญสามีก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ที่ดีต่อภรรยาตอบเพื่อให้การครองรักในฐานะชีวิตคู่ได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และให้การดำเนินชีวิตที่ยาวนาน จึงจำเป็นที่สามีต้องทำหน้าที่ดังนี้ คือ

- ๑) ยกย่องว่าเป็นภรรยา
- ๒) ค้ำขยันไม่ดูหมิ่นให้เกียรติภรรยา
- ๓) ค้ำขยันไม่ประพฤตินอกใจรักเดียวใจเดียว
- ๔) ค้ำขยันมอบความเป็นใหญ่ให้
- ๕) ค้ำขยันให้เครื่องแต่งตัว

ในสมัยโบราณยังสอนให้ผู้หญิงที่จะเป็นภรรยาให้รู้จักสู้จักขู้ เพื่อนำสิ่งที่ดีไปปฏิบัติ และให้ละสิ่งชั่ว เรียกว่า รู้ดีหนีชั่ว ท่านสุนทรภู่ก็เอ่ยยังสอนผู้หญิงไว้ในสุภาษิตสอนสตรีว่า

“เป็นสตรีสุคติแต่เพียงหัว	จะดีชั่วก็ยกกำลังสาว
ลงจนสองสามจึกไม่ยี่ดียว	จะกลับหลังอย่างสาวสิดีตรอง
ถ้าคนดีมิได้ชำระยาขับ	ถึงขัดสนจนทรัพย์ไม่เศร้าหมอง
คงมีผู้ช่วยประคับประคอง	เปรียบเหมือนทองธรรมชาติราคามี
ถ้าเม้นตัวชั่วชำระยาแล้ว	จะปิดผนึกวางฝันไม่คืนที่
เหมือนทองแดงแฝงผ้าเป็นราศี	ยากจะมีผู้ประสงค์จ้านงใน” ^{๒๐}

ในสมัยก่อนผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว ทำมาหาเลี้ยงครอบครัวแต่ผู้เดียว ผู้หญิงเพียงทำหน้าที่แม่บ้าน แต่ก็มีคำพูดที่ยกย่องบทบาทของผู้หญิงอย่างไรเพราะว่า “แม่ศรีเรือน” ในความหมายอันยิ่งใหญ่ผู้หญิงเป็นมิ่งขวัญของครอบครัว คือมีหน้าที่เลี้ยงลูกและคอยปรนนิบัติรับใช้สามีให้มี ความสุขสบายทุกอย่างและดูแลบ้าน ดูแลรักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้เท่านั้น ผู้หญิงเป็นมิ่งขวัญของครอบครัวคือมีหน้าที่เลี้ยงลูกและคอยปรนนิบัติรับใช้สามีให้มีความสุขสบายทุกอย่างและดูแลบ้าน ดูแลรักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้เท่านั้น ผู้หญิงจึงไม่จำเป็นต้อง

^{๒๐} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ชีวิตและผลงานของสุนทรภู่, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๑๘), หน้า ๕๕๗.

เรียนหนังสือมากมาย แต่พออ่านออกเขียน ได้ก็พอแล้ว เพราะมีสามี คอยหาเลี้ยง ความสุขความทุกข์ ของผู้หญิง จึงฝากไว้กับสามี คังคำโบราณที่กล่าวว่า “สามีเหมือนฉัตรแก้วกั้นเศกงามเนตรงามหน้า ทุกเวลา” เมื่อกาลเวลาผ่านไปทำให้สังคมแปรเปลี่ยน บทบาทหน้าที่ของคนในสังคมย่อมเปลี่ยนแปลงตาม ผู้หญิงในยุคปัจจุบัน จึงมีโอกาพัฒนาตัวเองได้มากขึ้น อยากจะเรียนหนังสือหรือฝึกวิชาชีพก็มี หน่วยงานช่วยเหลือ มีการอบรม มีมหาวิทยาลัยเปิด ผู้หญิงสามารถพัฒนาตัวเองในฐานะที่เป็นบุคคลโดย ไม่ต้องอ้างความเป็น หญิงเป็นชายมาเปรียบเทียบการได้เปรียบเสียเปรียบจะดีจะชั่ว อยู่ที่ตัวเอง ไม่ใช่ชั่วเพราะชาย หรือสุดคืออยู่ที่หัว เมื่อผู้หญิงมีการศึกษาก็สามารถใช้ความรู้ที่มีประกอบอาชีพมีรายได้เป็นของตัวเอง และมีส่วนช่วยแบ่งเบาภาระเศรษฐกิจอันหนักหน่วงของครอบครัวอีกทางหนึ่ง ผู้หญิงมีบทบาทมากขึ้นจากเดิมที่เคยใช้แค่แรงงานก็ได้ใช้สมองควบคู่กันไป ด้วยการ ทำงานให้ส่วนรวมในขณะที่งานแม่บ้านก็ยังต้องรับผิดชอบอยู่ ภาพพจน์ของผู้หญิงในปัจจุบันจึงมีความเป็นตัวของตัวเอง มีความสามารถ เชี่ยวชาญ น่าจะกล่าวได้ว่ามีบทบาทต่อสังคมภายนอกเกือบเท่าผู้ชาย การที่ผู้หญิงมีโอกาสตอบแทนสังคมด้วยการเป็นผู้ให้ ได้สร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม แทนที่จะคอยปรนนิบัติคนเพียง ๕ – ๖ คน เท่านั้น ทำให้ผู้หญิงมีความภาคภูมิใจที่ได้ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า แต่มีข้อที่ภรรยาพึงสังวรไว้ คือ การจัดสรรเวลาระหว่างการทำงานนอกบ้านและในบ้านให้ดี ถ้าทุ่มเทเวลาให้กับงานนอกบ้านมากเกินไป จนทอดทิ้งครอบครัวลืมหืมตาของภรรยาและแม่ ครอบครัวก็ย่อมวิบัติ ซึ่งอาจส่งผลให้เด็กเติบโตมีปัญหาทางสุขภาพจิต เช่น ดิคาเสพย์ติด หรือเป็นโรคจิตประสาท ถ้าเยาวชนจำนวนมากไร้คุณภาพแล้วประเทศชาติจะเจริญได้อย่างไร ฉะนั้นภรรยา ผู้มีความสามารถจะต้องบริหารครอบครัวด้วยความรอบคอบระมัดระวังเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปึกติสุข

๓.๔ ความสำคัญของภรรยา

ภรรยา หรือ ภรรยา นั้น มีความสำคัญอยู่ที่หน้าที่การปฏิบัติต่อสามี ซึ่งในคำว่า ภรรยา หรือ ภรรยา หมายถึง สตรีที่บุรุษพึงเลี้ยงดู ชื่อว่า ภรรยา ได้แก่ หญิงที่ครองชีวิตอยู่กินกับชาย หรือ หญิงที่เป็นคู่ครองชาย^{๒๐} ภรรยา เป็นคำที่มาคู่กันกับคำว่า สามี ซึ่งหมายถึง ผู้เลี้ยงดู (ภรรยา) หรือ เจ้าของ (ภรรยา) มีวิเคราะห์คำศัพท์ว่า ส เอดสฺสาคฺติติ สามี โภ แปลว่า ความเป็นเจ้าของ ย่อมมีแก่ชายนั้น เพราะเหตุนั้น ชายนั้น ชื่อว่า สามี ภรรยา - สามี ถือว่าเป็นหุ้นส่วนชีวิตซึ่งกันและกัน ทั้งสองต้องตั้งอยู่ในภราวาสธรรม คือธรรมผู้ครองเรือน กล่าวคือ ต้องมีความจริงใจต่อกัน รู้จักข่มใจเมื่อ

^{๒๐}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๘๑๗.

ประสบกับอารมณ์ที่ไม่ปรารถนา มีความอดทนอดกลั้น และรู้จักให้ปันสิ่งของแก่กัน ให้ความเห็นอกเห็นใจกัน^{๒๒}

หน้าที่ของสามี ก็คือ เอาใจใส่ดูแลภรรยา การอยู่ร่วมกันในฐานะสามีภรรยามีใช่เป็นเพียงความรักที่เกิดจากความใคร่ แต่เป็นความรัก ความผูกพัน ความเข้าใจซึ่งกันและกัน โดยที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องมีความเอื้อเฟื้อทั้งด้านร่างกาย และด้านจิตใจต่อกันด้วย เพราะถือว่านี่เป็นหลักเบื้องต้นของการอยู่ร่วมกันแบบสามีภรรยา ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่าบุคคลที่จะมาอยู่ร่วมกัน ใช้ชีวิตคู่ครองเรือนร่วมกันนั้น มีสาเหตุมาจากความรักเป็นเบื้องต้น ๒ ประการ คือ

๑) เพราะการเคยร่วมกันในชาติปางก่อน

๒) เพราะการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในปัจจุบัน

ความรักตามหลักพระพุทธศาสนา ย่อมทำให้ไม่หลงแสวงหาความรักที่ขาดเหตุผลซึ่งจะนำไปสู่ความเดือดร้อนเสียหายด้วยประการต่าง ๆ เพราะฉะนั้น เมื่อสามีภรรยาได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน ก็จะต้องช่วยกันประคับประคองความรักด้วยคุณธรรมความดี คือทำแต่สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ต่อกัน ผลตอบแทนที่จะได้กลับมาก็คือ ได้รับความรัก ความอบอุ่น สดชื่น มีความสุขทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ และเป็นความรักการครองเรือนที่ยั่งยืน และแน่นแฟ้นยาวนาน เพราะชีวิตครอบครัวจะมีความราบรื่นก็ต่อเมื่อสามีภรรยามีการปฏิบัติตนต่อกันอย่างถูกต้องตามหน้าที่ มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน สามารถปรับตัวเข้าหากัน รู้จักปรับปรุงตนเองในส่วนที่บกพร่อง หากมีข้อบกพร่องใด ๆ เพราะแต่ละคนย่อมมีนิสัยใจคอต่างกัน สามีภรรยาก็มีนิสัย และความประพฤติแตกต่างกัน มากบ้าง น้อยบ้าง แล้วแต่การสั่งสมประสบการณ์ของแต่ละคนการใช้ชีวิตครอบครัว จึงต้องรู้จักรับผิดชอบ ต่อหน้าที่ มีความเคารพ ให้ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มีความเกรงใจต่อกัน มีความรักความผูกใจกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกันไว้ สามารถครองใจให้อยู่ร่วมกันด้วยความรักได้ เพราะการครองเรือนเป็นการครองชีวิตคู่ ต่างฝ่ายจะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จึงจะทำให้สามีภรรยามีชีวิตที่เหมาะสม หรือมีความราบรื่นสม่ำเสมอกลมกลืนกันในการครองเรือน อยู่ครองชีวิตสมรสเป็นสามีภรรยาได้ยาวนาน เมื่อสามีภรรยามีหลักธรรม คุณธรรม ก็จะมีเป้าหมายคือ เพื่อความมั่งคั่ง และปลอดภัยต่อชีวิต และการมีบุตรด้วยกัน ตลอดถึงการสร้างฐานะทางด้านครอบครัว^{๒๓}

^{๒๒} พระมหาสุชาติ นาคโร (บวชขุนทด), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตร และภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๑๐.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

จะเห็นได้ว่าภรรยาทั้งสามมีความสำคัญเหมือนกัน ขึ้นอยู่กับหน้าที่ที่ทำงานและคุณธรรมความดีของแต่ละฝ่ายในการรับผิดชอบซึ่งกันและกันทำหน้าที่ต่อกันเพื่อให้เกิดสันติสุขขึ้นในครอบครัว

๓.๕ คุณสมบัติของภรรยา

๓.๕.๑ คุณสมบัติของคู่สร้างคู่สม

คุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นคู่ครองกันนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาจากคำราชาศัพท์ของนักปราชญ์ และจากพระไตรปิฎก พบว่าในบทแสดงธรรมของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๒๔} ที่แสดงไว้ในหนังสือลิจิตธรรมว่า เนื้อความในสังวาสสูตรว่า พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบชายที่เป็นคนดี มีศีลธรรมเหมือนเทพบุตร หญิงที่เป็นคนดีมีศีลธรรมเหมือนเทพธิดา และทรงเปรียบเทียบชายที่เป็นคนเลวไร้ศีลธรรมเหมือนภูตผี และหญิงที่เป็นคนเลวไร้ศีลธรรมเหมือนปีศาจ การจับคู่แต่งงานของชายหญิงเหล่านี้ ทำให้ได้สามีภรรยา ๔ คู่ ดังต่อไปนี้ คือ

คู่ที่ ๑ ชายภูตผีแต่งงานกับหญิงปีศาจ ทั้งสามีและภรรยาเป็นคนเลวไร้ศีลธรรม ต่างฝ่ายต่างชวนกันทำทุจริตผิดศีลธรรม ในที่สุดก็หันไปหายาเสพติด ทรัพย์สินที่เป็นมรดกตกทอดมาจากพ่อแม่ ถูกล้างผลาญหมด สมัยนี้เรียกคู่ครองประเภทนี้ว่า คู่ล้างคู่ผลาญ เพราะต่างฝ่ายต่างทำทุกวิถีทางที่จะทำลายชีวิตครอบครัวให้พังพินาศ

คู่ที่ ๒ ชายภูตผีแต่งงานกับหญิงเทพธิดา ภรรยาเป็นคนดีมีศีลธรรม ในขณะที่สามีไม่อยู่ในศีลธรรม สามีไม่มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว เวลาสามีเมากลับบ้านเป็นต้องทุบตีภรรยาทุกทีไป สมัยนี้เรียกคู่ครองประเภทนี้ว่า คู่เวรคู่กรรม เพราะต่างฝ่ายต่างทนอยู่ทนทานกัน จนกว่าจะหมดเวรหมดกรรม

คู่ที่ ๓ ชายเทพบุตรแต่งงานกับหญิงปีศาจ สามีเป็นคนดีมีศีลธรรม ในขณะที่ภรรยาไม่อยู่ในศีลธรรม ภรรยาทั้งดื่มสุรา ทั้งเล่นการพนัน ทรัพย์สินที่สามีหามาได้ก็ถูกภรรยาผลาญไปหมดสามีพยายามทำบุญแต่บางทีก็ถูกภรรยาดึงไปในทางบาป สมัยนี้เรียกคู่ครองประเภทนี้ว่า คู่บุญคู่บาป คือฝ่ายหนึ่งพยายามทำบุญ แต่อีกฝ่ายหนึ่งก็คอยแต่จะทำบาป

คู่ที่ ๔ ชายเทพบุตรแต่งงานกับหญิงเทพธิดา ต่างฝ่ายต่างเป็นคนดีมีศีลธรรมเหมือนกัน ต่างคนต่างส่งเสริมให้คู่ครองของตนเจริญก้าวหน้า ซึ่งก็พาให้ครอบครัวเจริญรุ่งเรือง สมัยนี้เรียกคู่ครองประเภทนี้ว่า คู่สร้างคู่สม เพราะต่างฝ่ายต่างสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกันในการสร้างครอบครัวให้มีแต่มงคล คือความเจริญรุ่งเรือง

^{๒๔} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ลิจิตธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๓๒-๓๓๓.

สามิภรรยาประเภทคู่สร้างคู่สมนี้ อาจเป็นเนื้อคู่ที่เคยอยู่ร่วมกันมาแต่ชาติปางก่อนแล้ว กลับมาอยู่ร่วมกันอีกในชาตินี้ก็อีก ท่านเรียกว่า นุพเพสันนิवास ทั้งคู่เคยทำบุญร่วมชาติ ตักบาตรร่วมขัน เก็บดอกไม้วางต้น สร้างกุศลร่วมกัน ดังบทโคลงที่ว่า

“เก็บดอกไม้วางต้น	เดียวกัน
เคยตักบาตรร่วมขัน	ก็ได้
ทำบุญร่วมชีวิต	ปางก่อน
ผลก่อเกิดดลให้	ชาตินี้พบพาน”

การที่คนเราจะเป็ญคู่สร้างคู่สม ที่เกิดชาติไหน ๆ ก็ได้พบพานกันตลอดไป^{๒๔}

คุณสมบัติของคู่สร้างคู่สมนี้ ผู้ที่จะเป็นคู่กันต้องมีคุณสมบัติหรือลักษณะที่สมกัน ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระสุตตันตปิฎก และพบว่าในพระสุตตันตปิฎกได้แสดงลักษณะของภรรยาที่ดีไว้ ๗ ประการ ดังนี้ คือ

๑) มีวัยเสมอกัน	(ตุลยวยา)
๒) อยู่ร่วมกันด้วยความปรองดอง	(สมคคา)
๓) ประพฤติตามใจกันและกัน	(อมุพพตา)
๔) เป็นคนใคร่ธรรม	(ชมมกามา)
๕) ไม่เป็นหญิงหมั้น	(ปะชาตา)
๖) มีศีลโดยสมควรแก่สกุล	(โกลินิยา สีลวตี)
๗) รู้จักปรนนิบัติสามี	(ปะติพพตา) ^{๒๖}

ส่วนสตรีผู้เป็นภรรยาที่ดีและที่ได้ชื่อว่าสามารถบังคับ หรือควบคุมสามีได้นั้น ต้องประกอบด้วยกำลัง ๕ อย่าง ดังนี้

๑) กำลังคือรูปสวย	(รูปพลล์)
๒) กำลังคือ โภคทรัพย์	(โภคพลล์)
๓) กำลังคือญาติ	(ญาติพลล์)
๔) กำลังคือบุตร	(บุตตพลล์)
๕) กำลังคือศีล ได้แก่มีมารยาทดีงาม	(ศีลพลล์) ^{๒๗}

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๔.

^{๒๖} พุ.ชา. ๕๕/๑๔๗๘/๕๔๔.

^{๒๗} ตี.สพ. ๒๕/๔๖๑/๖๘.

กำลังทั้ง ๕ อย่างนี้ เป็นกำลังของภรรยาที่สามารถทำให้สามีเกรงใจภรรยาได้ กำลัง ๕ อย่างนี้ของภรรยา เพราะว่าทั้ง ๕ ข้อนั้นจะเป็นเครื่องคอยปราม คอยกระตุ้นเตือนสามีให้มีความคิด มีความรอบคอบใช้ปัญญาในการครองเรือนว่าตนมีภรรยาดีขนาดนี้แล้ว มีลูกแล้ว จะพูด จะทำอะไร เพื่อภรรยา และลูกที่อยู่บ้าน ให้ได้รับความสุขกาย สบายใจมากกว่า

อย่างไรก็ตาม ถ้าสตรีใดขาดความประพฤติดังกล่าว และมีเพียงรูปสมบัติ ก็มักจะมีคำกล่าวในเชิงตำหนิว่า สวยแต่รูปจวบไม่หอม ฉะนั้น จึงถือเป็นธรรมเนียมของสตรีโดยทั่วไป นอกจากนี้ยังต้องปฏิบัติภาระหน้าที่ประการสำคัญในด้านให้บริการสามี ซึ่งทั้งนี้จะต้องประกอบไปด้วย กิริยามารยาทเรียบร้อย สงบเสงี่ยมเจียมตัว และมีอัธยาศัยไมตรีอันดี โดยเรามักจะยกย่องสตรีที่มีคุณลักษณะดังกล่าวว่า นางแก้ว ตรงนี้ สันนิษฐานได้ว่าเราน่าจะได้รับคตินี้มาจากอินเดีย กล่าวคือ พระราชาผู้จะเป็นพระมหากษัตริย์ได้นั้นต้องมีแก้ว รัตนะ ๗ ประการ เป็นองค์ประกอบและนางแก้ว เป็นแก้วประการหนึ่งในองค์ประกอบนั้น อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่เรียกสตรีผู้เป็นภรรยาว่า “นางแก้ว” นั้นควรมีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์ของภรรยาที่ดี ๔ ประการ ได้แก่

๑) ภรรยาผู้เป็นมารดาได้	หมายถึงช่วยเหลือเกื้อกูลในเวลาเจ็บป่วย
๒) ภรรยาผู้เป็นน้อง	หมายถึงเป็นเพื่อนร่วมทุกข์และสุขได้
๓) ภรรยาผู้เป็นภรรยาได้	หมายถึงในทางการสืบเชื้อชาติ
๔) ภรรยาผู้เป็นบ่าวได้	หมายถึงการปรนนิบัติรับใช้

ฉะนั้น สามีภรรยาที่อยู่ร่วมกัน จะต้องรักษาอารมณ์ให้เยือกเย็น พุดจาอ่อนหวาน ฝ่ายใดร้อน อีกฝ่ายต้องเย็นไว้ อย่างร้อนพร้อมกัน เมื่อนำเรื่องกลุ่มใจทุกข์ใจมาคุยมาปรึกษากัน อย่าเครียด ให้เป็นกันเอง ตามคติโบราณที่บอกไว้ว่า “อยู่คนเดียวให้ระวังความคิด อยู่ร่วมมิตรให้ระวังวาจา”^{๒๔}

ในการเลือกคู่ครองนั้น ต้องศึกษาให้คิดว่าผู้หญิงที่จะนำมาเป็นภรณยานั้นมีลักษณะตรงตามต้องการ เพื่อให้เป็นแม่ศรีเรือน จากการศึกษาค้นคว้าของผู้วิจัยและยังพบว่า มีลักษณะ โดยทั่วไปของผู้หญิงที่จะมีแม่ศรีเรือนอีก ๘ พวก คือ

- ๑) แม่หญิง หมายถึง ผู้หญิงที่มีคุณสมบัติแห่งกุลสตรี รอบรู้กิจการงานบ้านเรือน มีกิริยามารยาทเพียบพร้อมน่าชื่นชม พุดไพเราะ มีคุณสมบัติความเป็นผู้ดีทุกกระเบียดนิ้ว มีศีลธรรม นำจิตใจ เป็นต้น จึงเรียกว่า แม่หญิง

^{๒๔} พระมหาวชิตร คมภิโร (ศิริรัตน์), “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้า ๑๕.

๒) แม่ขี้ก หมายถึง ผู้หญิงที่มีอุปนิสัยเกียจคร้าน ไม่มีคุณสมบัติเป็นแม่ศรีเรือน ไม่เอาใจใส่กิจการงานของตนเอง เมื่อปฏิบัติกิจธุระอันใดก็ไม่เสร็จปล่อยให้ค้างคาเสมอ ๆ เช่น ซักผ้าก็ยังไม่ซักอาหารก็ยังไม่ปรุง ข้าวก็ยังไม่ได้หุง เป็นต้น เพราะว่าอะไร ๆ ก็ยังไม่ได้ทำ จึงเรียกว่า แม่ขี้ก

๓) แม่กระซังหน้าใหญ่ หมายถึง ผู้หญิงที่อยากจะได้น้ำได้ตา มีกิจการงานอะไรก็เสนอหน้ารับอาสาไปก่อน โดยขาดการพิจารณาถึงความเหมาะสมกับตนเอง สิ่งที่ทำไปแล้วได้น้ำชื่อเสียงจะท่วมเทสุดตัว เพื่อให้ได้น้ำอย่างเดียวน โดยไม่รู้จักประมาณในศักยภาพของตนเอง จนเป็นต้นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ในภายหลัง จึงเรียกว่า แม่กระซังหน้าใหญ่

๔) แม่ไขว่หน้าผัว หมายถึง ผู้หญิงที่มีพฤติกรรมชอบอวดฉลาด (โง่อวดฉลาด) เสนอได้ทุกเรื่อง รู้แต่ไม่รู้จริง ไม่รู้จักกาล และบุคคล บางครั้งทำให้เสียการใหญ่ เช่น เมื่อสามีมีแขกขลุ่ยธุระจะมานั่งฝั่งหน้าคอยพูดสลับจากแทน อย่างไม่เกรงอกเกรงใจ เป็นที่อับอายขาดความพองาม เป็นต้น จึงเรียกว่า แม่ไขว่หน้าผัว

๕) แม่ขนครีวลงต่ำ หมายถึง ผู้หญิงที่มีพฤติกรรมขี้อโมโห โกรธง่าย ขาดเมตตาจิต และความอดทน เรื่องเล็กน้อยทำให้เป็นเรื่องใหญ่ บางครั้งไม่มีเรื่องก็สรรหาให้มีเรื่อง ถ้ามีโทโสที่ไรพาลพาโลแกล้งทำลายทูป หรือขนหม้อข้าวหม้อแกงเครื่องใช้ต่าง ๆ ในครัวเรือนหนึ่งเมื่อปกติก็ขนกลับมา เป็นต้น จึงเรียกว่า แม่ขนครีวลงต่ำ

๖) แม่อย่างม้าเหาะ หมายถึง ผู้หญิงที่มีพฤติกรรมชอบทำหน้าที่ที่ผู้อื่นไม่ต้องการ ทำตัวเป็นผู้หวังดีแต่ประสงคร้าย อยู่กับบ้านไม่คิด ขอบไปบ้านโน้นนี่ กลุ่มนี้ เทียวหาเรื่องราวที่จะกล่าวขวัญคนอื่น หรือ นินทาชาวบ้าน คุยประจำประจำเป็นนักโฆษณาประกาศข่าวที่สังคมเขาไม่ต้องการ เป็นต้น จึงเรียกว่า แม่อย่างม้าเหาะ

๗) แม่เดาะคันชั่ง หมายถึง ผู้หญิงที่ประพฤตินขาดความรับผิดชอบต่อน้ำที่ของตน ไม่รู้งานบ้านการเรือน เทียวไปยุ่งกับเรื่องของชาวบ้าน มีธุระกิจกรรมที่ไรก็เสนอหน้าเข้าไปยุ่งเกี่ยวทุกงานแต่ไม่บรรลุดตามเป้าหมายทุกงานเช่นกัน เสมือนคังแม่ค้ำปากคลองตลาดที่ขวิดถือนันชั่งหาซื้อของไปขายตามตลาด ออกจากบ้านโน้นขึ้นบ้านนี้ เป็นต้น จึงเรียกว่า แม่เดาะคันชั่ง

๘) แม่นั่งภาวนา หมายถึง ผู้หญิงที่มีพฤติกรรมชอบเป็นคนขี้นใจน้อยมีเรื่อง ๆ น้อย ๆ ที่ไม่ประสพกับอารมณ์ความต้องการก็ชอบด่า ชอบบ่น ชอบว่ากล่าว ชอบแข่ง พึม ๆ ฟ่ำ ๆ โดยขาดการไตร่ตรองหาเหตุผล กล่าวคือเป็นคนขาดเหตุผลใจไม่เย็น ไม่นิ่ง บางครั้งคนที่มียุบนิสัยขี้นใจด่าก็อาจจะทำให้เสียการใหญ่ในโอกาสอันควรก็ได้ เป็นต้น จึงเรียกว่า แม่นั่งภาวนา^{๒๕}

^{๒๕} พระมหาสุขพัฒน์ อนนท์จารย์, ดร. ปรีศนาปรัชญาธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ลูก ศ.ธรรมภักดี, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๕-๒๐๗.

ในการเลือกคู่ครองนั้น แต่ละคนอาจแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับเหตุการณ์ สถานการณ์ และบุญกรรม จึงเห็นได้ว่าจะมีประเภทของกลุ่มต่าง ๆ คือ มีทั้งคู่กัด คู่กาม คู่กรรม คู่ธรรม และคู่บารมี^{๑๐} จะเห็นได้ว่า คู่กัด เป็นคู่ที่พยายามเอาชนะกันมาตั้งแต่ชาติที่แล้วมาถึงชาติปัจจุบัน อย่างเช่นพระเวทที่ต่ออาฆาตพระพุทธเจ้าทุกชาติทุกภพ คู่ที่สอง คือ คู่กาม มีความสัมพันธ์ทางกามารมณ์ คู่ที่สาม คือ คู่กรรม เป็นคู่ที่ได้ร่วมทำบุญหรือบาปมาด้วยกัน ทำให้มีกรรมพัวพันกันต้องเกิดมามีความสัมพันธ์กันในฐานะต่าง ๆ เช่น เป็นพ่อแม่ลูกกันบ้าง เป็นสามีภริยากันบ้าง เป็นเพื่อนกันบ้าง คู่ที่สี่ คือ คู่ธรรม เป็นคู่ที่มีการประพฤติปฏิบัติคุณธรรมร่วมกันเกือบทุกกัน และคู่ที่ห้า คือ คู่บารมี เป็นคู่ที่อธิษฐานว่าจะบำเพ็ญบารมีร่วมกัน เจริญสุขเจริญทุกข์ด้วยกัน คอยประคองประคองกันให้ถึงเป้าหมายสูงสุดอันแสนไกล คู่บารมีจะมีลักษณะเป็นเพื่อนแท้ ที่ยอมตายให้แก่กันและกันได้ มีความเสียสละสูง

สำหรับสามี ภรรยา ถือว่าเป็นคู่ครอง เป็นหุ้นส่วนชีวิตของกันและกัน ร่วมสุขร่วมทุกข์ เพื่อสืบทอดมรดกทางธรรมชาติ สร้างชีวิตใหม่ การใช้ชีวิตร่วมกันของสองชีวิตที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะ จำเป็นต้องรู้จักรับผิดชอบหน้าที่ ที่มีความผูกพัน มีความเกรงใจกัน ให้เกียรติแก่กัน มีความรักครองใจกัน การอาหารห่วยใย ให้การสงเคราะห์แก่กัน เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของสามีภรรยา ควรปฏิบัติต่อกัน ดังนี้

๑) สามีภรรยาเป็นคู่สร้างคู่สม คือ สามีภรรยาต้องปรับปรุงตนเองให้เป็นคู่ครองแบบเป็นคู่สร้างคู่สม ปฏิบัติต่อกันด้วยจริยธรรมแห่งการครองรัก คือ

- ๑.๑) มีความเชื่อ มีอุดมการณ์ มีความคิดเห็น วิสัยทัศน์เสมอ
- ๑.๒) มีคุณธรรม จริยธรรม ความประพฤติ เสมอ
- ๑.๓) มีน้ำใจ เสียสละ ให้อภัยไม่เห็นแก่ตัว ทำประโยชน์เสมอ
- ๑.๔) มีสติ มีความรู้ ปรับตัวเข้าหากัน ปรึกษากันสม่ำเสมอ

๒) ครองใจกัน ซื่อสัตย์ต่อกัน รู้จักข่มใจ ควบคุมอารมณ์ รู้จักประนีประนอม อดทน อดกลั้น ต่อสิ่งมากระทบ มั่นคง อดออม และเสียสละปันใจแก่กัน

๓) สร้างฐานะ มีความเพียรพยายาม ขยันทำอาชีพที่สุจริต คบเพื่อนที่ดี รู้จักประมาณในการใช้สอยทรัพย์สินสมบัติที่ถูกต้องที่ควร สามีภรรยาที่ปฏิบัติต่อกันอย่างดี มีจริยธรรมของความรัก^{๑๑}

^{๑๐}ดร.ไชย ฌ พล, จิตวิทยาแห่งความรัก การเลือกคู่และการอยู่คนเดียว, (กรุงเทพมหานคร : TRUTH AUTHORIZATION INSTITUTE), ม.ป.ป., หน้า ๖๑.

^{๑๑}พระมหาสุชาติ นาคโร (บวชุนทศ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๕.

พื้นฐานอันมั่นคงที่จะทำให้สามภรรยาครองชีวิตกันยืนยาว มีความสุข คือ คู่สามีภรรยาต้อง มีสมชีวิธรรม ได้แก่

๑) สมสัทธา มีศรัทธาเสมอกัน ได้แก่ มีหลักการ มีความเชื่อมั่นในศาสนา มีเป้าหมายชีวิต เหมือนกัน มีค่านิยมและรสนิยมที่ไปในแนวทางเดียวกัน หรือ พอปรับเข้าหากันได้

๒) สมลีลา มีศีลเสมอกัน ได้แก่ ความประพฤติศีลธรรมจรรยาภิยามารยาทอบรมมาดี เสมอกัน มีภิยามารยาท และพื้นฐานการอบรมบ่มนิสัยเหมาะสมกลมกลืน ไปด้วยกันได้

๓) สมจาละ มีจาละเสมอกัน ได้แก่ มีนิสัยเสียสละชอบช่วยเหลือไม่เห็นแก่ตัว ใจกว้าง เสมอกัน

๔) สมปัญญา มีปัญญาเสมอกัน ได้แก่ มีเหตุมีผล มีความคิดสร้างสรรค์ ไม่คือด้านดันทุรัง เข้าใจกัน เห็นอกเห็นใจกัน พูดยกกันรู้เรื่อง

ผู้ที่เป็นภรรยาต้องมีคุณสมบัติตามหลักทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้สามีและภรรยาอยู่ ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เพราะต้องเป็นทั้งเพื่อนทั้งแม่ ในคนเดียวกันดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ภริยา ปรมา สขา. ภรรยาเป็นเพื่อนสนิท อยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขมาด้วยกัน มีข้อยืนยันว่าภรรยาเป็นเพื่อนที่ ยอดเยี่ยมใน โลกนี้ เมื่อเทวดาทูลถามพระพุทธองค์ว่า “อะไรเล่าเป็นเพื่อนที่ยอดเยี่ยมใน โลกนี้” พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ภรรยาเป็นเพื่อนที่ยอดเยี่ยมใน โลกนี้”^{๓๒} ทั้งสามีและภรรยาเมื่อเป็นเพื่อน ที่ดีของกันและกันแล้วยังต้องมีคุณสมบัติเฉพาะของแต่ละคน สามีที่ดีต้องมีคุณสมบัติหรือคุณธรรม สำหรับที่จะปฏิบัติต่อภรรยา ดังนี้ คือ

๑) ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา ยกย่องว่าเธอเป็นภรรยา และถือว่าเธอเป็นภรรยา ไม่ใช่เป็น คนใช้ เวลาไปไหนด้วยกันบอกคนอื่นว่าเป็นเพื่อนเป็นน้อง หรือเป็นอะไรเพื่อจะหลอกคนอื่นอัน เป็นลักษณะที่ไม่ยกย่องนับถือภรรยาตัวเอง

๒) ไม่คูหมีน เช่น คำว่าด้วยคำหยาบ ๆ เวลาพูดอะไร ๆ ไม่กระทบกระทั่งพ่อ แม่ ถึงเรื่อง หลัง ถึงรูปร่างหน้าตา แม้แต่การทำอาหาร เป็นต้น

๓) ไม่ประพฤตินอกใจหรือล่วงใจ คือ ไม่ไปมีหญิงอื่น สำนวนปัจจุบันว่า ไม่มีส่วนเกิน สมัยโบราณ ถ้าเลี้ยงดูเป็นหลักเป็นฐานก็เป็นเงื่อนใจที่สังคมยอมรับ แต่ทั้งนี้ยังคงอยู่ในขอบข่าย ของการไม่มีหญิงอื่น ไม่เชิดชูหญิงอื่นเหนือภรรยาของตนเอง

๔) มอบความเป็นใหญ่ให้ ภรรยาได้ชื่อว่า แม่เรือน การมอบความเป็นใหญ่ภายใน ครอบครัว อำนาจภายในบ้านก็ปล่อยให้ในฐานะเป็นแม่เรือน อย่างที่เรียกกันว่าพ่อบ้าน แม่เรือน เพื่อให้เกิดความภูมิใจ และความรับผิดชอบ เหมาะสมแก่ฐานะของแม่เรือน

^{๓๒} ตี.ศ. ๒๔/๑๖๓/๒๗๔.

๕) ให้เครื่องแต่งตัว หมายถึง มีของฝากของขวัญในโอกาสอันควรเป็นการแสดงความมีน้ำใจ ทั้งนี้มิได้หมายถึงการเอาใจภรรยาจนเกินไป ไปซื้อหาของฝากของขวัญจนเกินกำลังความสามารถ^{๓๓}

นอกจากนี้แล้ว สิ่งที่สามีพึงเข้าใจในความทุกข์เฉพาะของผู้หญิงซึ่งไม่เกิดแก่ผู้ชาย แต่ภรรยา ผู้ชายซึ่งเป็นสามีควรทำความเข้าใจในเรื่องนี้ และปฏิบัติต่อภรรยาด้วยความเอาใจใส่เห็นอกเห็นใจกัน คือ

๑) ผู้หญิงต้องพลัดพรากจากญาติพี่น้องมาอยู่กับตระกูลสามีทั้งที่ยังเป็นเด็กสาว สามีควรให้ความอบอุ่นใจ

๒) ผู้หญิงมีประจำเดือน ซึ่งบางครั้งก่อให้เกิดความแปรปรวนทั้งทางร่างกายและจิตใจ ฝ่ายสามีควรเข้าใจ

๓) ผู้หญิงตั้งครรภ์ ซึ่งขามันนั้นต้องการความเอาใจใส่บำรุงร่างกายและจิตใจเป็นพิเศษ

๔) ผู้หญิงคลอดบุตรซึ่งเป็นคราวเจ็บปวดทุกข์แสนสาหัส และเสี่ยงชีวิตมาก สามีควรใส่ใจเหมือนเป็นทุกข์ของตน

๕) ผู้หญิงต้องคอยปรนเปรอเอาใจใส่ฝ่ายชาย ฝ่ายผู้ชายนั้นไม่ควรเอาแต่ใจตัว พึงซาบซึ้งในความเอื้อเฟื้อ และมีน้ำใจตอบแทน^{๓๔}

ภรรยาเมื่อได้การปฏิบัติต่อตนเองเช่นนี้ ก็ต้องมีการปฏิบัติต่อสามีในฐานะภรรยาที่ดี คือ

๑) จัดการงานดี คือ งานในขอบข่ายฐานะของแม่บ้าน งานอะไรก็ตามจัดการให้ดี เพราะมีขวัญมีกำลังใจในการทำงานตามหน้าที่ของตน อย่างภาษิตที่ว่า “อาสาตัวจนตัวตาย อาสานายจนพอแรง”

๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี ไม่ว่าจะเป็นพ่อเป็นแม่ พี่น้องของสามี ญาติของสามี มีอหิชาสัยไมตรีต่อคนเหล่านี้ สงเคราะห์อ่อนนุเคราะห์กันตามที่ควร ไม่ใช่ว่าญาติฝ่ายสามีมาบ้านทำหน้าบึ้งตึง

๓) ไม่ประพฤตล่วงใจสามี คือไม่นอกใจสามีไปเกี่ยวข้องกับชายอื่น

^{๓๓} พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ), ธรรมปริทรรศน์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศรีสมบัติการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๓๐๕

^{๓๔} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มานพ นักการเรือน, พระพุทธศาสนากับสตรีศึกษา, อ่างแก้ว, หน้า ๖๕.

๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหาได้มาไว้ให้ดี ไม่นำไปเล่นการพนัน ซื่อหาของที่ไม่จำเป็นจนเกินไป เป็นการแสดงน้ำใจว่าเมื่อสามีไว้เนื้อเชื่อใจเรา เราก็มั่นใจเขา จึงแสดงอัธยาศัยไมตรีตอบ^{๓๕}

การงานที่สามีมอบหมายให้ภรรยา เพื่อให้งานนั้นลุล่วงด้วยดีภรรยาต้องตั้งใจทำงานนั้น สมกับเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี สิ่งทีภรรยาหรือแม่บ้านแม่เรือนที่ดีต้องมี และปฏิบัติเรียกว่า คุณสมบัติของการเป็นแม่บ้านที่ดีนั้น ต้องถือกิจเรือน ๓ น้ำ ๔ ไว้ประจำชีวิต ดังนี้

เรือน ๓ มีโคลง โลกนิติได้ชี้แจงแสดงไว้ว่า

“เรือนเหี้ยคนอยู่นั้น	อย่าหมอง
เรือนชะตาแผ่นดินทอง	วาดไว้
เรือนผมอย่ายุ่งหยอง	หวิหย่งไว้หนา
สามประการนี้ให้	หมั่นผู้สงวนงาม” ^{๓๖}

ความหมายก็คือ สตรีมีเรือนสำคัญในชีวิต ๓ เรือนใหญ่ ๆ ได้แก่

เรือนที่ ๑ ได้แก่ เรือนผม หมายความว่า ภรรยาต้องรู้จักรักษาความสะอาดร่างกาย ประดับตกแต่งร่างกายให้สวยงาม และให้ดูดีอยู่เสมอ มีบุคลิกภาพดี แต่งตัวให้เหมาะกับกาลเวลา สถานที่ และบุคคล ตามสถานะเศรษฐกิจของครอบครัว ให้สามีไม่อายชาวบ้านเขา โดยมีความภูมิใจว่ามีภรรยาที่ดูดีอยู่เสมอ

เรือนที่ ๒ ได้แก่ เรือนครัว หมายความว่า รู้จักหน้าที่ความเป็นแม่ศรีเรือนที่ดี รู้จักรับผิดชอบงานบ้าน มีฝีมือในการทำอาหาร รักษาความสะอาดปิดกวาดเช็ดถู โดยเฉพาะในห้องครัว ต้องรักษาความสะอาดเครื่องใช้ในครัว จัดเก็บให้เป็นที่เป็นทางพร้อมที่จะใช้งานได้เสมอ

เรือนที่ ๓ ได้แก่ เรือนหลับนอน หมายความว่า ให้รู้จักปิดกวาดเช็ดถูให้สะอาด ภายในบริเวณบ้านและนอกบ้าน เช่น ในห้องนอน ห้องรับแขก สนามหน้าบ้าน เป็นต้น ต้องรู้จักรักษาจัดเก็บเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยพร้อมที่จะใช้งานได้ทุกโอกาส

น้ำ ๔ มีโคลง โลกนิติได้ชี้แจงแสดงไว้ว่า

“น้ำใช้ใส่คุ่มคั่ง	เต็มคิ
น้ำอบอำอินทรี	อย่าพริ้ง
น้ำปูนใสค้ำมี	อย่าขาด
น้ำจืดอย่าให้ข้อง	ขัดน้ำใจใคร” ^{๓๗}

^{๓๕} พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ), ธรรมปริทรรศน์, อ่างแก้ว, หน้า ๓๐๖.

^{๓๖} พลตรีเฉลิมชัย เสียงใหญ่, ธรรมโมวาท ชุดที่ ๑, ม.ป.ป., หน้า ๑๐๔.

ความหมายก็คือ สตรีมีน้ำสำคัญในชีวิต ๔ น้ำ ใหญ่ ๆ ได้แก่

น้ำที่ ๑ ได้แก่ น้ำดื่ม น้ำรับแขก หรือน้ำในตู้เย็น ต้องมีพร้อมอยู่เสมอเวลามีคนมาเยี่ยมก็สามารถต้อนรับเขาได้ และรักษาภาชนะบรรจุน้ำให้สะอาดอยู่เสมอ

น้ำที่ ๒ ได้แก่ น้ำใช้สอย เป็นน้ำใช้ต่าง ๆ เช่น น้ำอาบ น้ำล้างเท้า น้ำรดต้นไม้ น้ำล้างรถ เป็นต้น ต้องเตรียมให้พร้อมใช้อยู่เสมอ

น้ำที่ ๓ ได้แก่ น้ำเตาปูน หมายถึง น้ำผสมปูนเวลากินหมาก ไม่ให้ปูนของพ่อสามีแม่สามีแห้ง แต่ปัจจุบันหมายถึงการมีน้ำใจปรนนิบัติพ่อแม่ของสามี ต้องหมั่นดูแลอยู่เอาใจใส่ท่านเสมอหรือญาติ และแขกฝ่ายสามีมาเยือน

น้ำที่ ๔ ได้แก่ น้ำคำ หมายถึง การเจรจาไพเราะ มีคุณสมบัติผู้ดี เป็นน้ำทิพย์หล่อเลี้ยงหัวใจ เป็นน้ำแห่งความผูกพันเอ็นดูรักใคร่ต่อกัน เป็นน้ำค้ำชูจิตใจสามี เป็นน้ำแห่งชัยชนะใจสามี^{๑๑๑}

เมื่อได้ทั้ง “เรือน ๓ น้ำ ๔ “ แล้ว โบราณท่านยังสรุปต่อไป เพื่อฝากเตือนสติของคู่ครอง เรือนไว้ว่า ชีวิตคู่จะอยู่สุข ต้องให้ชีวิตคู่ มี

๑) น้ำรักดี จงรัก สัตย์ซื่อ	น้ำมือ ร่วมแรง ร่วมกิจ
น้ำคำ ฉ่าหวาน สมานจิตร	น้ำจิตร น้ำใจ ไฉนตรี
๒) จงอย่าเห็นสั้นดีกว่ายาว	จงอย่าเห็นยาวดีกว่าสั้น
๓) รักยาวจงบั้น รักสั้นจงต่อไมตรี	แต่อย่ากลัวความยาว สาวความยึด
๔) ให้เป็นคนรู้จักให้ เพราะผู้ให้ย่อมผูกมิตรไมตรีไว้ได้ และจะมีหวังทั้งมนุษย์สมบัติ	

สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติดังประสงค์^{๑๑๒}

คำสอนนี้มุ่งที่จะให้ตระหนักในการไม่ประพฤติดิถีประเพณี และพรหมจรรย์ ทั้ง ๆ ที่สังคมนิยมชมชอบในเรื่องไม่ผิดประเพณีและพรหมจรรย์กันอย่างนั้น แต่สตรีหรือบุรุษบางคนยังงใจฝ่าฝืน บางคนล่วงละเมิดประเพณี และพรหมจรรย์ด้วยเจตนาและจงใจ แต่สตรีที่ประพฤติดิถีเพราะความจำเป็นบังคับก็มี และมีสตรีบางพวกที่รังเกียจสามี เพราะสามีตกอยู่ในฐานะ ๘ ประการคือ

- ๑) เพราะความเป็นคนจน
- ๒) เพราะความเป็นคนป่วยกระเสาะกระแสะ

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๑๑๒} พระมหาสุภาพพัฒน์ อนนทจักร์, ดร. ปริศนาปรัชญาธรรม, อ่างแก้ว, หน้า ๔๐๗.

^{๑๑๓} พลตรีเฉลิมชัย เสียงใหญ่, ชรรโฆวาท ชุดที่ ๑, อ่างแก้ว, หน้า ๑๐๕.

- ๓) เพราะความเป็นคนแก่ชรา
- ๔) เพราะความเป็นนักเลงสุรา
- ๕) เพราะความเป็นคนโง่เขลา
- ๖) เพราะความเป็นคนมัวเมาในกามคุณ
- ๗) เพราะคล้อยตามกิจการงานทั้งปวง
- ๘) เพราะหาทรัพย์ทั้งปวงเพิ่มเติมไม่ได้

สตรีที่ไม่ประพฤติคิดประเวณีและพรหมจรรย์ เพียงแต่ไม่พอใจและดูหมิ่นสามีเมื่อสามีติดอยู่ในภาวะ ๘ ประการนั้น ประการใดประการหนึ่ง ซึ่งสังคมสมัยนั้นไม่ประณามทำไร่นัก^{๔๐}

๓.๕.๒ วิธีทำให้ความรักยั่งยืน

การเป็นสามีภรรยาดี เป็นเรื่องที่จะว่ายากก็เหมือนง่าย แต่ครั้งจะว่ายากก็เหมือนยาก เพราะเพียงแต่เราตั้งคำถามว่า ทำอย่างไรสามีภรรยาจึงจะมีความรักยั่งยืนอยู่กินกันราบรื่นเพียงประเดี๋ยวเดียว แต่หาคำตอบที่ชัดเจนลำบาก เพราะถามลิบคนก็มีลิบคำตอบ บ้างก็ว่าเกี่ยวกับดวงชะตาธาตุ ต้องวางฤกษ์ วางลัคน์ให้เหมาะ ๆ บ้างก็ว่าเป็นเรื่องของพรหมลิขิต ที่หัวสมัยใหม่หน่อยก็ว่า สำคัญที่แหวนหมั้นชั้นหมากเงินทุนให้มาก ๆ เข้าไว้ ความสุขในชีวิตสมรสจะมีเอง แต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเรื่องมงคลสมรสไว้สั้น ๆ เพียงคำเดียวว่า “สังคหะ” แปลว่าการสงเคราะห์กัน และให้ปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ๔ เพื่อเป็นการยึดเหนี่ยวหัวใจกันดังนี้

๑) ทาน การปันกัน, การให้ คนเราถ้ารักที่จะอยู่ด้วยกันต้องปันกันกินปันกันใช้ หามาได้แล้ว ควรรวมกันไว้เป็นกองกลางแล้วจึงแบ่งกันใช้ หากไม่เอามารวมกัน อาจเกิดการระแวงกันได้ ที่ใดที่ปราศจากการให้ที่นั้นย่อมแห้งแล้งเหมือนทะเลทราย การปันกันนี้รวมทั้งการปันทุกข์กันในครอบครัวด้วย เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีความทุกข์ มีปัญหา ก็ควรนำมาปรึกษากัน

๒) ปิยวาจา พูดกันด้วยวาจาไพเราะ แม้การตักเตือนกัน ก็ต้องระมัดระวังคำพูด ถ้าถือเป็นคนเองมากเกินไป อาจเกิดทิฐิ ทำให้ครอบครัวไม่สงบสุข โดยถือหลักว่า ก่อนแต่งงานเคยพูดไพเราะอย่างไร หลังแต่งงานก็พูดให้ไพเราะ ๆ อย่างนั้น

๓) อัถถจริยา ประพฤติตนเป็นประโยชน์ต่อกัน เมื่อรู้ว่าอะไรดีหรือไม่ดีควรหรือไม่ควร ก็นำมาเล่าสู่กันฟัง พยายามศึกษาหาความรู้ทางธรรม เอาใจมาหนึ่ง ซึ่งแท้จริงแล้ว ย่อม

^{๔๐}พระมหากมล ถาวโร (มั่งค้ำมี), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของสตรีในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, อ่างแล้ว, หน้า ๖๐.

มีความคิดด้วยกันทั้งคู่ อย่างน้อยก็คิดที่ไม่หาวิธีที่เหมาะสม สั่งสอนตักเตือนกัน ปล่อยให้อีกฝ่ายหนึ่งทำความผิด

๔) สมานัตตตา วางตัวให้เหมาะสมกับที่ตัวเป็น เป็นพ่อบ้านก็ทำตัวให้สมกับเป็นพ่อบ้าน เป็นแม่บ้านก็ทำตัวให้สมกับเป็นแม่บ้าน ต่างก็วางตัวให้เหมาะสมกับหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายทั้งในบ้านและนอกบ้าน ซึ่งข้อนี้จะประพฤติปฏิบัติได้ดี ต้องฝึกสมาธิให้ใจผ่องใสเป็นปกติ เพราะคนที่ใจผ่องใสจะรู้ว่าในภาวะเช่นนั้น ควรจะวางตนอย่างไร ไม่ระเริงโลก จนวางตนไม่เหมาะสม โดยสรุป คือ ปฏิบัติตนตามหลักทาน (การให้ปันสิ่งของ) รักษาศีล (เพื่อให้มีคำพูดที่ไพเราะ และเพื่ออุดข้อบกพร่องของตน จะได้เป็นคนมีประโยชน์) เจริญภาวนา (คือ การฟังธรรมและทำสมาธิ เพื่อให้ใจผ่องใสเกิดปัญญาจะได้วางตัวได้เหมาะสมกับที่ตัวเป็น)

๓.๖ สิทธิของภรรยา

สิทธิ หมายถึง ความสำเร็จหรือประโยชน์ที่บุคคลควรจะได้รับ

หน้าที่ หมายถึง กิจที่ควรทำ หรือกิจที่จะต้องทำ หน้าที่เป็นฝ่ายเหตุทำให้เกิดผลคือสิทธิ ส่วนสิทธิเป็นฝ่ายผลที่เกิดมาจากหน้าที่^{๔๑}

ในสมัยพุทธกาลนั้น ผู้เป็นสตรีในเพศแม่ ซึ่งย่อมมีสิทธิเสรีภาพในด้านต่าง ๆ ให้เกิดความเท่าเทียมระหว่างหญิง แม้ในครั้งพุทธกาลยังมีการดำเนินการให้ผู้หญิงได้บวชพระพุทธานุสา โดยที่พระอานนท์ต้องอาบัติเพราะต้องการให้ผู้หญิงมีสิทธิบางอย่างบ้าง เช่น พระมหากัสสปะยังได้สวดช้านและถามสงฆ์ว่า การไม่บัญญัติสิ่งไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤตินิสัยขบถทั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว ชอบแก่ผู้ใด ท่านผู้นั้นพึงเป็นผู้หนึ่ง ไม่ชอบใจแก่ผู้ใด ขอผู้นั้นพึงพูด ผลปรากฏว่า ไม่มีใครพูดอะไรเลยทุกรูปนั่งเงียบ ในที่สุดเมื่อไม่มีใครคัดค้านเลย พระมหากัสสปะจึงใช้อำนาจสงฆ์ทั้งหมดให้สงฆ์ยอมรับข้อคิดดังกล่าว จึงสวดสรุปว่า สงฆ์ไม่บัญญัติสิ่งไม่ทรงบัญญัติ ไม่ถอนพระบัญญัติที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤตินิสัยขบถทั้งหลายตามที่ทรงบัญญัติแล้ว ชอบแก่สงฆ์ เหตุนี้จึงนั่ง ข้าพเจ้าทรงความนี้ไว้ด้วยอย่างนี้^{๔๒} เมื่อปัญหาเกี่ยวกับสิกขาบทข้อเล็กน้อยจบลงเท่านั้น พระเถระหลายรูปต่างมีความคิดเห็นเช่นเดียวกันว่า พระอานนท์ต้องอาบัติทุกกฏ ๕ สถาน คือ

๑) ไม่ทูลถามให้ชัดเจนว่า สิกขาเล็กน้อยคืออะไรบ้าง

^{๔๑} วัระ วัณณนิรันตร์, กรองรัก กรองเรือน, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

^{๔๒} วิ.จ. ๓/๔๔๒/๓๘๒-๓๘๓.

- ๒) เขยิบผ้าอาบน้ำฝนของพระพุทธเจ้า
- ๓) ปล່อยให้สตรีถวายบังคมพระสรีระศพก่อน
- ๔) ไม่ทูลวิงวอนให้พระพุทธเจ้าให้ทรงมีอายุต่อไป
- ๕) ดำเนินการให้สตรีบวชในพระบวรพุทธศาสนา^{๔๓}

พระอานนท์ยินดีน้อมรับอาบัติเหล่านั้นด้วยความเกรงใจพระเถระ และได้ชี้แจงข้อสงสัยที่ตนต้องทำไปเพราะเหตุผลคือ

- ๑) ระลึกไม่ได้
- ๒) เขยิบผ้าอาบน้ำฝนด้วยความเคารพ
- ๓) สตรีไม่ควรอยู่ในเวลาศึกมีด
- ๔) ถูกมารคลใจ
- ๕) พระนางมหาปชาบดีโคตมี เป็นผู้ทรงคุณูปการต่อพระพุทธองค์อย่างยิ่ง

จะเห็นได้ว่าพระอานนท์มองถึงประโยชน์ที่ผู้หญิงจะได้รับเท่าเทียมกับผู้ชาย ที่ต้องทูลการอุปสมบทให้กับพระนางมหาปชาบดีโคตมี และให้โอกาสสตรีที่จะมาถวายบังคมพระบรมสรีระของพระบรมศาสดาก่อน เพราะใกล้เวลาค่ำมีดจะไม่สะดวกในการเดินทาง แสดงว่าผู้หญิงก็มีสิทธิเท่าเทียมกันกับผู้ชาย

เมื่อศึกษาค้นคว้าแล้วพบว่าสิทธิของภรรยาในพระสูตรนั้นมีปรากฏเรื่องที่เกิดขึ้นในกรุงสาวัตถี ครั้งนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ประทับถวายอภิวัตแล้ว ประทับนั่ง ณ ที่สมควร ลำดับนั้น บุรุษคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศล ถึงที่ประทับแล้วกราบทูล ณ ที่ใกล้พระกรรณของพระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “ขอเดชะใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท พระนางมัลลิกาเทวีประสูติพระธิดาแล้ว” เมื่อราชบุรุษกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ไม่ทรงเบิกบานพระทัย พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่ “พระเจ้าปเสนทิโกศลไม่ทรงเบิกบานพระทัย” จึงได้ตรัสคาถาเหล่านี้ในเวลานั้นว่า

“มหาบพิตรผู้เป็นใหญ่ยิ่งกว่าปวงชน
แท้จริง แม่หญิงบางคนก็ยิ่งดีกว่า
ขอพระองค์จงชุบเลี้ยงไว้เถิด
หญิงผู้มีปัญญา มีศีล บำรุงแม่ศิวพ่ออุชเทวดา
จงรักภักดีต่อสามี ยังมีอยู่
บุรุษที่เกิดจากหญิงนั้นย่อมเป็นคนแก้วกล้า เป็นใหญ่ในทิศ

^{๔๓}วิ.ญ. ๗/๔๔๓/๓๘๔.

ได้บุตรของภรรยาดีเช่นนั้นก็ครองราชสมบัติ^{๔๔}

แสดงว่า พระพุทธองค์ทรงเสนอพรคนใหม่ที่ล้วนกับพรคนเดิมโดยเห็นว่า หญิง ชาย ก็มีความสามารถเสมอกัน บุคคลจะดีได้นั้นเพราะความรู้ความสามารถการกระทำไม่ใช่ที่เพศ และ ค่ายเหตุนี้พุทธศาสนาจึงเห็นว่าบุตรหญิงก็อาจดีกว่าบุตรชายได้

ในด้านฐานะของหญิงสาวในสมัยพุทธกาล ก็จัดได้ว่าดีกว่าสมัยก่อนพุทธกาลซึ่งสตรีเปรียบเพียงวัตถุหรือสินค้าที่จะถูกประมูลในตลาดวิเวห์โดยไม่มีสิทธิเสรีภาพที่จะจัดการกับชีวิตของตนเองเลย หากพิจารณาตามหลักฐานในพระไตรปิฎกแล้ว จะเห็นว่ามีการณีที่แสดงให้เห็นถึงการที่สตรีได้รับการอนุญาตให้มีเสรีภาพขึ้นบ้าง การแต่งงานเริ่มที่จะไม่เป็นที่จำเป็นสำหรับหญิงสาว และการไม่ได้แต่งงานก็ไม่เป็นสิ่งที่น่าอับยศอดสู เช่นที่เคยถือกัน แต่ผู้ที่เต็มใจแต่งงานก็ยังมีอยู่มาก หากสตรีคนใดต้องการแต่งงานก็ไม่จำเป็นต้องรีบแต่งตั้งแต่อายุยังน้อย และไม่จำเป็นต้องยอมรับชายที่บิดามารดาเลือกให้ แต่ผู้ที่เต็มใจแต่งงานกับผู้ที่พ่อแม่เลือกให้ก็มีมาก เช่น นางภัททกาปิลาณี ผู้เป็นธิดาของกบิลพราหมณ์กับนางสุจิติมวดี และเป็นภรรยาของปิณฑลิมานพ พวกเจ้าหญิงและหญิงในตระกูลสูงศักดิ์นั้นดูเหมือนจะมีสิทธิมีเสียงในการเลือกชายผู้ที่จะเป็นสามีมากกว่าหญิงในชนชั้นธรรมดา

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบบุคคลในฐานะต่าง ๆ ที่ต้องมีความสัมพันธ์กันกับทิศต่าง ๆ พระพุทธองค์ทรงจัดภรรยาไว้เป็นหนึ่งใน ๖ ทิศ คือ

- ๑) มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า
- ๒) บุตรภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง
- ๓) ครูอาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา
- ๔) มิตรอำมาตย์เป็นทิศเบื้องซ้าย
- ๕) สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน
- ๖) ทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้องต่ำ

ถ้าพิจารณาตามนี้แล้วก็จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญต่อภรรยาเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม การพิจารณาเพียงว่าพระองค์ทรงจัดภรรยาไว้เป็นทิศเบื้องหลัง แล้วสรุปว่าทรงมีพรคนะที่เห็นสตรีต่ำคือยด้อยกว่าบุรุษ เพราะเห็นภรรยาเป็นเพียงผู้ตามสามีนั้น อาจไม่ถูกต้องนัก เพราะการพิจารณานั้นน่าจะได้พิจารณาควบคู่ไปกับข้อที่พระองค์ทรงกล่าวถึงหน้าที่ของสามีและภรรยาควบคู่ไปด้วย ในเมื่อมีการพิจารณาถึงหน้าที่ของสามีภรรยาที่ปฏิบัติต่อกันแล้ว ซึ่งได้กล่าวไว้ในข้างต้น จะเห็นได้ว่าภรรยาไม่ได้เป็นผู้ที่อยู่ใต้ หรือผู้ตามสามีเท่านั้น แต่ภรรยาเป็นผู้แบ่งเบา

^{๔๔} ส.ส. ๒๔/๑๒๗/๑๕๐.

ภาระ ดูแลทุกสิ่งทุกอย่างในบ้านให้เรียบร้อย คือ หมายถึงว่าถ้าเป็นกิจการภายในบ้านแล้ว ภรรยา มีอำนาจพอสมควรในการที่จะดำเนินการซึ่งก็เป็นการชี้ให้เห็นถึงหน้าที่สิทธิในด้านนี้ อย่างชัดเจน ดังนั้นภรรยาจึงไม่ใช่แค่ผู้ตามเท่านั้น แต่เป็นผู้ช่วยเหลืออยู่ในฐานะเป็นมิตรสนิทของสามี ดังที่กล่าวไว้ในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาลวรรคว่า ภรรยาเป็นสหายอย่างยิ่ง

นอกจากนั้นยังกล่าวถึงภรรยาว่าเป็นผู้ที่สมควรได้รับความไว้วางใจ เป็นผู้ที่สามีจะขอความลับสุดขอดให้รู้ได้ ดังที่ว่า “สามีควรเปิดเผยข้อความที่ควรคิดเขียน หรือควรสรรเสริญ อันเป็นเนื้อความลับแก่ภรรยาผู้มีศีล”

ในอำนาจและสิทธิของสตรีนั้น ถ้าจะพิจารณาต่อไปอีกในข้อที่พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงพลังอำนาจ หรือกำลังของผู้เป็นภรรยาที่กล่าวมาแล้วในข้างต้นนั้นมี ๕ อย่าง คือ

- ๑) กำลังคือรูป
- ๒) กำลังคือ โภคะ
- ๓) กำลังคือ ญาติ
- ๔) กำลังคือ บุตร
- ๕) กำลังคือ ศील

โดยที่พระพุทธองค์ตรัสว่า สตรีใดถ้าประกอบด้วยกำลัง ๕ นี้ ก็จะสามารถอยู่ในบ้านในครอบครัวได้ด้วยความมั่นใจ และอาจมีอำนาจ บังคับ ช่มชู้ ทั้งยังทำให้สามีดีขึ้นได้ เป็นการแสดงถึงทรรศนะที่ว่าสตรีก็สามารถมีอำนาจเด็ดขาด ครอบงำสามีได้ ดังนั้น ธรรมเนียมที่ภรรยาจะเสมอเท่าสามี หรือเหนือกว่าสามีก็ย่อมเป็นได้เช่นกัน

ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ยังได้กล่าวถึง อำนาจของเสียงผู้หญิงไว้ในเรื่องจักขุบาล ตอนที่สามณเรผู้เป็นหลานชายของท่านพระจักขุบาล เมื่อเดินทางถึงบ้านที่พระเถระเคยอศัยชื่อสังกัฏฐะ ในระหว่างทางสามณเร ได้ยินเสียงสาวน้อยร้องเพลง เสียงนั้นสามารถแผ่ไปทั่วสระของบุรุษทั้งหลาย ถึงขนาดทำให้สามณเรถึงซึ่งความวิบัติแห่งศีล แสดงว่ามีอำนาจมาก พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นเสียงอื่นแม้สักอย่าง อันจะยึดจิตของบุรุษตั้งอยู่เหมือนเสียงหญิงนะภิกษุทั้งหลาย”^{๔๕}

พระพุทธเจ้าจึงเป็นบุรุษพระองค์แรกของโลกที่ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของสตรี โดยการยืนยันว่า การบรรลुरुธรรมมิได้ขึ้นอยู่กับเพศชายหรือหญิงเลย ดังนั้นพระพุทธองค์จึงทรงประทานอุปสมบทแก่สตรีชาวสากยวงศ์ ซึ่งนำโดยพระนางปชชาติ โคตมิ จนถึงพระภิกษุณีสงฆ์ขึ้นในโลก

^{๔๕} พ.ศ. ๔๐/๑/๒๖.

เมื่อกล่าวถึงปัญหาของพระพุทธศาสนาต่อสถานภาพของสตรี แสดงความคิดเห็นแตกต่างกันเป็นสองกลุ่ม พวกแรกคือชาวพุทธที่ค่อนข้างมั่นใจว่า คำสอนของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งเรื่องสถานภาพสตรีนี้ด้วย เป็นคำสอนที่ถูกต้องและสอดคล้องกับสามัญสำนึกของคนสมัยใหม่ที่เป็นปัญญาชน คนเหล่านี้จะพยายามแสดงหลักฐานในคัมภีร์ให้เห็นท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อสถานภาพของสตรี เป็นท่าทีที่ก้าวหน้าให้เกียรติ และให้ความสำคัญแก่ผู้หญิงอย่างเสมอเหมือนชาย^{๔๖} พระพุทธศาสนาเน้นความเสมอภาคมีการปฏิบัติเท่าเทียมกันทุกชั้นวรรณะ

สรุปได้ว่า คำว่าภรรยา นั้น มีทั้งที่เป็นภาษาบาลี ก็จะเขียนเป็น “ภริยา” ถ้าเข้าเป็นภาษาสันสกฤต เขียนเป็น “ภรรยา” และยังมีคำว่า ทาระ, ซายา แปลว่า เมีย บาทปริจาริกา แปลว่า นางบำเรอใกล้เท้า ในภาษาไทย ใช้คำว่าเมีย เมื่อศึกษาแล้วโดยส่วนมาก เวลาใช้เป็นทางการนิยมใช้คำว่า ภริยา หรือ ภรรยา เพราะเป็นคำสุภาพ ซึ่งมีความหมายว่า เมีย หรือ หญิงที่อยู่กินกับชาย หรือ หญิงที่เป็นคู่ครองของชาย ท่านพุทธทาสภิกขุ ให้ความหมายไว้ว่า ภรรยา ก็คือ แม่พันธุ์ผู้ที่จะมาเป็นแม่พันธุ์ มองในแง่วัดอุชิวิทยา

เมื่อศึกษาประเภทของภรรยาในภริยาสูตรได้กล่าวถึงภรรยาไว้ ๗ ประเภท คือ ๑) ภรรยาเสมอด้วยเพศขนาด ๒) ภรรยาเสมอด้วยใจ ๓) ภรรยาเสมอด้วยนาย ๔) ภรรยาเสมอด้วยแม่ ๕) ภรรยาเสมอด้วยน้องสาว ๖) ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน ๗) ภรรยาเสมอด้วยคนรับใช้ และยังมีในวรรณคดีบาลีได้กล่าวถึงสตรีที่บุรุษนำมาเป็นภรรยามี ๒๐ จำพวก ในบรรดาประเภทของภรรยา นั้น เมื่อศึกษาแล้วเป็นผลดีต่อบุรุษที่จะเลือกคนที่มาเป็นภรรยา และปฏิบัติหน้าที่ต่อกันทั้งในทางโลกทางธรรม อีกทั้งทำให้เข้าใจในเหตุผล หลักการคิดที่จำแนกให้เห็นบุคคลที่ได้ชื่อว่าภรรยา นั้นอย่างลึกซึ้ง ในการทำความเข้าใจ เพื่อไม่ให้บุคคลที่ประพฤตินิดในศีลธรรมอันดีงามสลับไป

๓.๗ ประวัติความเป็นมาของภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

ภรรยาในสมัยพุทธกาลที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกนั้นมีจำนวนมาก แต่ผู้วิจัยได้ศึกษาและค้นคว้ามาเป็นตัวอย่างเฉพาะที่เป็นเลิศทางพระพุทธศาสนา ภรรยาบางคนได้บวชในพระพุทธศาสนาเป็นภิกษุณีตามปฐมภิกษุณี คือ พระนางมหาปชาบดีโคตมี บางคนได้เป็นอุบาสิกาตัวอย่างในพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงบทบาทหน้าสำคัญของภรรยาทั้งหลายเหล่านั้น ผู้วิจัยได้นำเสนอประวัติของตำแหน่งมเหสี ในกษัตริย์ที่เป็นเจ้าเมือง หรือเจ้าชาย และภรรยาของ

^{๔๖}สมภาร พรหมทา, สตรีในทัศนะของพระพุทธศาสนา, บทความใน ร่วมโพธิ์แก้ว, (นนทบุรี : การพิมพ์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๗.

ปูลุชนคนทั่วไป เพราะในสมัยพุทธกาลนั้น ได้แบ่งคนออกเป็น ๔ วรณะ ด้วยกันเพื่อบอกหน้าที่และความสำคัญของแต่ละวรรณะไว้อย่างชัดเจน

๓.๓.๑ สถานภาพหญิงที่เป็นภรรยาของพระภิกษุณี

สถานภาพหญิงที่เป็นภรรยาในสมัยพุทธกาล และออกบวชเป็นนางภิกษุณีจนได้สำเร็จมรรคผล จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมสืบเนื่องมาจากการถือวรรณะนั่นเอง จากการศึกษาพบว่าภรรยาที่บวชเป็นนางภิกษุณีมาจากตระกูลต่างกัน จึงทำให้มีสถานภาพทางสังคมก่อนบวชต่างกันบ้างเหมือนกันบ้าง ตามการถือชั้นวรรณะ ดังนี้

- ๑) ภิกษุณีผู้มีเชื้อสายพราหมณ์มหาศาล มี ๕ รูป ได้แก่ พระมุตตาเถรี พระเมตติกาเถรี พระอปราจูดตมาเถรี พระกุตตาเถรี และพระสุภาชีวกัมพวนิกาเถรี
- ๒) ภิกษุณีผู้มีเชื้อสายกษัตริย์มหาศาล มีรูปเดียว ได้แก่ พระอัญญาตราเถรี
- ๓) ภิกษุณีผู้มาจากตระกูลคฤหบดีมหาศาล มี ๕ รูป ได้แก่ พระปุลณาเถรี พระจิตตาเถรี พระสามาเถรี พระอุพพีเถรี พระสุกกาเถรี
- ๔) ภิกษุณีผู้เคยเป็นนางสนม มี ๖ รูป ได้แก่ พระอัญญาตราติสสาเถรี พระธีราเถรี พระวีราเถรี พระมิตตาเถรี พระภัทราเถรี และพระอุปสมาเถรี
- ๕) ภิกษุณีผู้มีเชื้อสายเป็นกษัตริย์ มี ๕ รูป ได้แก่ พระอภिरูปันทาเถรี พระเชนตาเถรี พระมิตตาเถรี พระสุนทรินันทาเถรี และพระมหาปชาบดีโคตรมีเถรี
- ๖) ภิกษุณีผู้เคยเป็นราชธิดา มี ๒ รูป ได้แก่ พระเสลาเถรี พระเขมาเถรี
- ๗) ภิกษุณีผู้เคยเป็นกนิษฐภคินีของกษัตริย์ มีรูปเดียว คือ พระวุฑฒปีพพิตสูมนาเถรี
- ๘) ภิกษุณีผู้เคยเป็นน้องสาวของอมตย์ มีรูปเดียว คือ พระสีหาเถรี
- ๙) ภิกษุณีผู้เคยเป็นธิดาของพราหมณ์ มี ๘ รูป ได้แก่ พระภัททกาปีลานีเถรี พระมิตตกาพิเถรี พระสกุลาเถรี พระจันทาเถรี พระจาลาเถรี พระอุปจาลาเถรี พระสีสุปจาลาเถรี พระโรหิณีเถรี และพระสุนทรเถรี
- ๑๐) ภิกษุณีผู้มีเชื้อสายปุโรหิต มีรูปเดียว คือ พระทันติกาเถรี
- ๑๑) ภิกษุณีผู้เคยเป็นธิดาตระกูลสามัญชน มี ๑๑ รูป ได้แก่ พระขัมมทินาเถรี พระขัมมาเถรี พระอภยาเถรี พระอปราสามาเถรี พระโสณาเถรี พระคิงสมัตตาเถรี พระปัญจสทมัตตาเถรี พระวาสิฏฐีเถรี พระวิชาเถรี พระอุตตราเถรี พระวัฑฒมาตุเถรี
- ๑๒) ภิกษุณีผู้เคยเป็นธิดาของปุโรหิต มีรูปเดียว คือ พระโสณาเถรี
- ๑๓) ภิกษุณีผู้เคยเป็นแม่นม มีรูปเดียว คือ พระสูมังกลมาตุเถรี

๑๔) ภิกษุณีผู้เคยเป็นธิดาของเศรษฐี มี ๘ รูป ได้แก่ พระอัทธกะเถรี พระอุตตมาเถรี พระภัททาภุคณาเถรี พระปฏาจาราเถรี พระสุชาดาเถรี พระอินปมาเถรี พระอุบลวรรณาเถรี พระอิสิทาเถรี

๑๕) ภิกษุณีผู้เคยเป็นธิดาของพราหมณ์ยากจน มี ๒ รูป ได้แก่ พระมุตตาเถรี พระอัญญาเถรี

๑๖) ภิกษุณีผู้เคยเป็นธิดาของกษัตริย์ มีรูปเดียว คือ พระกสิศาโคตรมีเถรี

๑๗) ภิกษุณีผู้เคยเป็นธิดาของนายพรานเนื้อ มีรูปเดียว คือ พระจาปาเถรี

๑๘) ภิกษุณีผู้เคยเป็นธิดาของช่างทอง มีรูปเดียว คือ พระสุภากัมมารีเถรี

๑๙) ภิกษุณีผู้เคยเป็นธิดาของนางทาสี มีรูปเดียว คือ พระปณณาเถรี

๒๐) ภิกษุณีผู้เคยเป็นหญิงงามเมือง มี ๓ รูป ได้แก่ พระอภยเถรี พระวิมลเถรี พระอัมพาลีเถรี

ในสภาพสังคมปัจจุบัน ได้มีการกล่าวโจมตีว่า พระพุทธศาสนาคดขี่สตรี เช่น การที่ไม่ยอมให้สตรีบวชตั้งแต่ต้น หรือแม้ยอมให้สตรีบวชแล้วก็ยังกำหนดศีลมากกว่า และอยู่ในฐานะต้องเคารพภิกษุ แม้ภิกษุณีจะแก่พรรษาดีกว่าก็ตาม^{๔๖}

กล่าวโดยสรุปแล้วพระพุทธศาสนาไม่ให้ความสำคัญแก่ความเป็นหญิงหรือชาย ไม่เอาเพศเป็นเครื่องแบ่งฐานะ กรรมของแต่ละบุคคลนั้นเสมอกันทั้งชายและหญิง เช่น ความมีปัญญา แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าพระพุทธศาสนาไม่เห็นความแตกต่างระหว่างชายกับหญิง ความแตกต่างบางอย่างนั้นมีแน่นอน และเป็นสิ่งที่ทำให้ชายกับหญิงมีฐานะและบทบาททางสังคมต่างกันด้วย

ความเท่าเทียมกันในทางศาสนา ศาสนาไม่แต่เพียงเห็นว่าสตรี และบุรุษเสมอภาคกันเท่านั้น ศาสนายังยกย่องสตรีในฐานะต่าง ๆ ทางสังคม เช่น ในฐานะมารดา และภรรยา ในพระพุทธศาสนาสตรีที่มีบทบาทสำคัญ และเป็นที่ยกย่องว่าดีเด่นในกิจกรรมทางศาสนาอันถือเป็นกิจกรรมสำคัญสูงสุด ในแง่พัฒนาและการเข้าถึงฐานะสูงสุด คือ การเป็นอริยบุคคล จุดมุ่งหมายของชีวิตไม่ใช่การบริโภควัตถุ หรือ การต่อสู้กันทางการเมือง แต่อยู่ที่การดำเนินชีวิตที่ดี เพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์ ศาสนาจึงเป็นกิจกรรมสำคัญสูงสุด

พระพุทธเจ้ายังทรงให้ความสำคัญแก่สตรียิ่งกว่านั้นอีก กล่าวคือ สังคมอินเดียโบราณนั้นนับถือนักบวช ไม่ว่านิกายใด เนื่องจากถือว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นแม้แต่กษัตริย์ก็เคารพ

^{๔๖} พระมหาสังเวช ธรรมเนตติโก (เนตรนิมิต), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง ชีวิตภิกษุณีกับการบรรลอรหัตผล : เฉพาะที่ปรากฏในเถรีคาถา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๖, หน้า ๔๐.

นักบวช การที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สตรีบวชเป็นภิกษุณีนั้น นับเป็นการยกย่องสตรีอย่างสูง และเป็นที่ยกย่องว่าสตรีก็สามารถเข้าถึงความหลุดพ้นได้เช่นเดียวกับบุรุษ

เมื่อทรงอนุญาตให้สตรีบวชแล้วปรากฏว่ามีสตรีซึ่งมาจากวรรณะต่าง ๆ เข้ามาบวชเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ตระกูลกษัตริย์ไปจนถึง โสเภณีซึ่งแสดงให้เห็นว่าความหลุดพ้นนั้นไม่เกี่ยวกับวรรณะ ภิกษุณีจำนวนไม่น้อยมีความสามารถเข้าใจธรรมะได้เร็ว และได้เป็นเอตทัคคะเสมอกับพระภิกษุ มีบทบาทในการเผยแผ่ธรรมะ เช่น ปฎิหาราภิกษุณี อุลลันทาภิกษุณี ธรรมทินนาภิกษุณี^{๔๔} เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าให้โอกาสคนทุกชนชั้นที่มาบวชในพระพุทธศาสนา และได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระองค์ แล้วได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ มีทุกวรรณะ สูงสุดตั้งแต่กษัตริย์ เช่น พระนางมหาปชาบดีโคตมี คนชั้นที่ต่ำ เช่น พระปุลณณาเถรี ซึ่งเป็นคนยากจน ไม่มีแม้กระทั่งข้าวจะกิน ยังได้มีโอกาสถวายข้าวแ่งจีแค่พระพุทธองค์ และได้ฟังธรรมแล้วได้บรรลุพระโสดาบัน นับว่าท่านที่นางถวายแค่พระพุทธองค์ ได้บังนาคผลในปัจจุบันทันตาเห็น

๓.๘ คุณธรรมและจริยธรรมของภรรยา

ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมของคู่ครองที่จะครองรักกันจนถือนิมนต์ไม่ทำยอดทอง กระบองยอดเพชร เนื่องจากว่าคู่ครองมีคุณธรรมประจำใจเป็นแนวทางปฏิบัติ เมื่อมีคุณธรรมก็จะทำให้การปฏิบัติออกมาดีเรียกว่าจริยธรรม จึงทำให้เป้าหมายแห่งการแต่งงานอยู่ที่การสร้างครอบครัวที่มีแต่ความรักใคร่กลมเกลียว โดยไม่มีการหย่าร้าง สามีภรรยาจะบรรลุถึงเป้าหมายดังกล่าวได้ก็ต่อเมื่อมีการปฏิบัติธรรมร่วมกัน การปฏิบัติธรรมจะช่วยให้ชีวิตคู่เข้มแข็งมั่นคงพอที่จะฝ่ามรสุมต่าง ๆ ไปได้ ดังนั้น คู่สามีภรรยาที่ต้องการมีชีวิตการแต่งงานที่ยั่งยืนตลอดไป ต้องร่วมกันปฏิบัติธรรม

กล่าว ธรรม ในที่นี้หมายถึงคุณธรรมและจริยธรรม^{๔๕} หรือสภาพที่ทรงไว้ซึ่งความดี, คุณธรรมความดี, ความถูกต้อง, ความประพฤติชอบ, แบบแผน, ธรรมเนียม, หน้าที่, ความชอบ, ความยุติธรรม

^{๔๔} พระมหากมล ถาวโร (มั่งคำมี), “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของสตรีในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, อ่างแล้ว, หน้า ๖๕-๖๖.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

คุณธรรม ได้แก่ คุณสมบัติที่ดีภายในจิตใจ เช่น ความรัก ความสงสาร ซึ่งช่วยให้คนเราทำหน้าที่ของสามีภรรยาได้โดยไม่ต้องฝืนใจ ต่างคนต่างมีคุณธรรมประจำที่จิตใจของตนเองแล้วการดำเนินชีวิตคู่ก็ไปได้ได้อย่างมีความสุข เมื่อเจอปัญหาหรืออุปสรรคต่าง ๆ ทั้งคู่ก็จะพากันผ่านพ้นอุปสรรคนั้นไปได้ เมื่อความคิดที่มีในจิตใจเป็นของมั่นคง จิตใจไม่หวั่นไหวแม้มีสิ่งต่าง ๆ มาช่วยโยให้แตกหักกัน เพราะคุณธรรมเป็นความดีงามมีสภาพที่เกื้อกูลกัน^{๕๐} ให้รู้จักสิ่งดีสิ่งไม่ดี

จริยธรรม ได้แก่ หลักแห่งความประพฤติที่ดีงามที่จะต้องปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของตนเอง ครอบครัว และสังคม จริยธรรมเป็นข้อปฏิบัติซึ่งกำหนดไว้โดยศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และกฎหมาย ว่าอะไรเป็นหน้าที่ที่สามีภรรยาจะต้องทำเพื่อความผาสุกแห่งครอบครัว^{๕๑}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ว่า ธรรมคือความประพฤติ, ธรรมคือการดำเนินชีวิต, หลักความประพฤติ หลักการดำเนินชีวิต ๑. ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม หรือ กฎศีลธรรม ๒. จริยะ อันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริยธรรม หรือ พรหมจรรย์ แปลว่า ความประพฤติอันประเสริฐ หรือ การดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ^{๕๒}

จริยธรรมเป็นเรื่องการควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและทางวาจา ซึ่งคนอื่นสามารถรับรู้และประเมินได้ว่า เรามีจริยธรรมมากน้อยเพียงใด เช่น การที่สามีภรรยาต้องให้เกียรติกันและกันเป็นจริยธรรมอย่างหนึ่ง คนทั่วไปสามารถมองเห็นได้ว่าสามีภรรยาทั้งคู่ให้เกียรติกันและกัน ตรงกันข้ามกับคุณธรรมซึ่งเป็นเรื่องภายในจิตใจซึ่งยากที่คนทั่วไปจะตรวจสอบได้ว่ามีมากน้อยเพียงใด เช่น ความรักเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่ง คนอื่นไม่สามารถจะมองเห็นความรักภายในจิตใจของเราว่ามีมากน้อยเพียงใด เท่าที่คนทั่วไปจะทำได้ก็คือ คาดคะเนจากพฤติกรรมภายนอกของเราว่าเรามีความรักในใจมากน้อยแค่ไหน

คุณธรรมเป็นรากฐานของจริยธรรม เมื่อสามีมีคุณธรรม คือ ความรักภรรยาอยู่ในหัวใจ เขาก็จะปฏิบัติหน้าที่ของสามีต่อภรรยาโดยไม่ต้องฝืนใจ ความรักทำให้สามียอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อครอบครัวของเขา ดังนั้น ความรักจึงเป็นรากฐานสำคัญของชีวิตแต่งงาน คู่สามีภรรยาที่

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๕๑.

^{๕๑} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ลีขิตธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๑๖.

^{๕๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแล้ว, หน้า ๕๗.

แต่งงานกันด้วยความรักจะสามารถปรับตัวเข้าหากัน ได้ดีกว่าคู่ที่แต่งงานกัน โดยไม่มีความรัก เพราะความรักจะทำให้คู่รักยอมลงให้กันและทนกันได้

ความรักในหนุ่มสาวที่จะเป็นคู่ครองกันนั้น ต้องมีองค์ประกอบให้เกิดความรักต่อกัน จนถึงขั้นแต่งงานกัน และชีวิตคู่ทำให้มีความสุขได้ ในทางพระพุทธศาสนานั้นความรักมี ๒ ประเภท คือ

๑) เปรมา ได้แก่ ความรักใคร่หรือความรักแบบโรแมนติค ซึ่งเกิดจากสาเหตุ ๒ ประการ คือ ๑. บุพเพสันนิวาส หญิงชายเคยอยู่ร่วมกันมาแต่ชาติปางก่อน เมื่อเกิดใหม่มาพบกันในชาตินี้จึงเป็นเนื้อคู่กันและรักกัน ๒. การดูแลช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชาติปัจจุบัน ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งของการรัก แม้หญิงชายจะไม่เคยอยู่ร่วมกัน มาแต่ชาติปางก่อนทั้งคู่ก็รักกันได้เพราะความมีน้ำใจของอีกฝ่ายหนึ่งที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๒) เมตตา ได้แก่ ความปรารถนาดีหรือความหวังดี หรือความหวังดี ที่จะให้คนอื่นมีความสุข ซึ่งเกิดจากการมองเห็นความดีงาม หรือความน่ารักของคนอื่นแล้วเกิดความรักประทับใจจนถึงกับคิดส่งเสริมให้เขามีความดีงามหรือความน่ารักยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๓.๘.๑ พรหมวิหารธรรม ๔

ความรักแบบเมตตาเป็นเพียงคุณธรรมหนึ่งใน ๔ ข้อที่เป็นพื้นฐานสำคัญของชีวิต การแต่งงาน คุณธรรมทั้ง ๔ ประการ รวมเรียกว่า พรหมวิหารธรรม แปลว่า ธรรมเครื่องอยู่ของ พระพรหม คือ ผู้ประเสริฐซึ่งประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

คำว่า พรหมวิหารธรรม แปลว่าธรรมเครื่องอยู่ของพรหมนี้ ชวนให้นึกถึงภาพของ พระพรหม ๔ หน้า พระพรหมใช้หน้าแต่ละหน้าไว้ดูแลทิศทาง ฉันทิ สามีภรรยาที่ใช้พรหมวิหารธรรม แต่ละข้อเพ่งพินิจลักษณะแต่ละด้านของคู่ครอง ฉะนั้น คุณธรรมทั้ง ๔ ข้อมีหลักปฏิบัติเหมือนกันตรงที่ว่า ตัวเราเองเป็นผู้สร้างคุณธรรมเหล่านั้นให้เกิดขึ้นในใจด้วยการกำหนดทิศทางแห่งความสนใจให้เพ่งพินิจไปยังลักษณะแต่ละด้านของคนอื่น ดังนี้

พรหมวิหารธรรมข้อที่ ๑ เมตตา หมายถึงความรักความเมตตา คู่รักคู่ครองต้องมีความรักความเมตตาต่อกัน ช่วยเหลือกันในทุกด้าน มีความหวังให้แต่ละฝ่ายทั้งสามีและภรรยามีความสุขในชีวิตคู่ทั้งความสุขทางกายและทางใจ เกื้อกูลต่อกันเห็นอกเห็นใจกัน อาจแสดงออกได้ด้วยการช่วยเหลือกันทางกายหรือพูดจาด้วยดีด้วยเมตตา คือ ปรารถนาดีต่อกัน ไม่กล่าวคำโกหก คำส่อเสียด คำหยาบ คำพ้อเจ้อ เหลวไหล^{๕๓} ต่อคู่ครองของตน มีความซื่อสัตย์ต่อกัน

^{๕๓} พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ), ธรรมปริทรรศน์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศรีสมบัติการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๖๘.

พรหมวิหารธรรมข้อที่ ๒ คือ กรุณา หมายถึงความสงสาร หวังใจปรารถนาจะช่วย
ให้คนอื่นพ้นทุกข์ เมื่อคู่ครองของเราประสบความทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วยในขณะนั้น
เราหยุดเพ่งพินิจความดีงามของเขาเป็นการชั่วคราว แต่หันไปให้ความสนใจต่อความเจ็บป่วยของ
เขาเพื่อดูแลกันในยามเจ็บไข้ คู่ครองต้องไม่ทอดทิ้งกันในยามจนและยามเจ็บ ที่สำคัญก็คือคู่ครอง
ต้องยื่นหยัดเคียงข้างช่วยประคับประคองให้อีกฝ่ายหนึ่งผ่านพ้นปัญหาและอุปสรรคไปได้ ดังคำ
กล่าวที่ว่า “มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุขร่วมสุข” มีทุกข์ร่วมทุกข์ด้วยกรุณา มีสุขร่วมสุขด้วยเมตตา

พรหมวิหารธรรมข้อที่ ๓ คือ มุทิตา หมายถึงความพลอยยินดีเมื่อคนอื่นได้ดีมีสุข
เวลาที่คู่ครองของเราประสบความสำเร็จในชีวิต เราต้องแสดงความยินดีอย่างจริงใจด้วยมุทิตา คู่
สามีภรรยาจะไม่อิจฉาริษยากันเอง เพราะมองเห็นความสำเร็จของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นความสำเร็จของ
ส่วนรวม คือ ครอบครัว ต่างฝ่ายต่างเป็นกำลังใจให้กันและกัน เดินหน้าไปสู่ความสำเร็จ จนสามารถ
พูดได้เต็มปากว่า เนื่องหลังความสำเร็จทุกครั้งต้องมีเขาคอนนั้นเป็นกำลังใจให้เสมอ

พรหมวิหารธรรมข้อที่ ๔ คือ อุเบกขา หมายถึงมีใจเป็นกลางวางเฉยต่อสภาวะอัน
ไม่น่าพอใจของคนอื่น เมื่อสามีภริยามาจากภูมิหลังแตกต่างกันทั้งด้านการศึกษา สังคม และ
วัฒนธรรมทั้งสองฝ่ายต้องยอมรับความแตกต่างนั้นด้วยอุเบกขา คือยอมปล่อยให้อีกฝ่ายหนึ่งมีความ
เป็นตัวของตัวเองบ้าง โดยไม่มีการก้าวท้าวแทรกแซงจนเกินไป การฝึกลมองข้ามข้อบกพร่องของกัน
และกันก็เป็นอุเบกขาอย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้ทนอยู่ด้วยกันได้^{๔๔} ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุ ประพันธ์ไว้ว่า

“เรามีส่วน เลวบ้าง ช่างหัวเขา
จงเลือกเอา ส่วนที่ดี เรามีอยู่
เป็นประ โยชน์ ต่อ โลกบ้าง ยังนำดู
ส่วนที่ชั่ว อย่าไปรู้ ของเขาเลย”^{๔๕}

๓.๘.๒ ฃรวาธธรรม ๔

หลักธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับชีวิตของผู้ครองเรือน
หรือผู้ที่ต้องการมีความสุขกับชีวิตคู่ ต้องนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความผาสุกในชีวิตคู่
เพราะหลักธรรมนี้ คือ ฃรวาธธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ท่านอาฬวกยักษ์ทรงรับสั่งใน

^{๔๔} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ฃชิตธรรม, อ้างแล้ว, หน้า ๓๒๑-๓๒๓.

^{๔๕} พุทธทาสภิกขุ, โสภณธรรมท่านพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร : สร้อยทอง, ๒๕๔๓),

ลักษณะทำทายเป็นว่า เธอจงเที่ยวไปในโลกกว้างนี้ไปดูสิ สังคมใดถ้าขาดธรรมะ ๔ ประการนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวแล้วจะมีความสุขก็หาไม่^{๕๖} นั่นคือธรรมสำหรับผู้ครองเรือน ๔ ประการ

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวว่า เป้าหมายแห่งการแต่งงานอยู่ที่ การสร้างครอบครัวที่มีแต่ความรักใคร่กลมเกลียว โดยไม่มีการหย่าร้าง สามภรรยาจะบรรลุถึง เป้าหมายดังกล่าวได้ก็ต่อเมื่อมีการปฏิบัติธรรมร่วมกัน การปฏิบัติธรรมจะช่วยให้ชีวิตคู่เข้มแข็ง มั่นคงพอที่จะฝ่ามรสุมต่าง ๆ ไปได้ ดังนั้น คู่สามีภรรยาที่ต้องการมีชีวิตการแต่งงานที่ยั่งยืน ตลอดไป ต้องร่วมกันปฏิบัติธรรม^{๕๗}

คำว่า ครอบครัว เป็นคำที่สำคัญ และมีความหมายซ่อนปริศนาธรรมอยู่ภายใน แยกมาจาก คำว่า ครอบครัว คำว่า ครัว คำว่า ครอบครัว มีความหมายว่า การเอาของที่มีลักษณะภายในไปรงคล้าย ๆ กันคว่ำปิดเอาไว้ และ คำว่า ครัว มีความหมายว่า เรือนหรือโรงทำกับข้าว ในที่นี้คือ บ้านหรือเรือน นั้นเอง ดังนั้น ครอบครัว จึงหมายถึง การครอบคนสองคนไว้ในบ้าน หรือ เรือนเดียวกันไม่ให้จาก กันไปไหน เมื่อทราบความหมายอย่างนี้แล้ว ก็จะให้เห็นภาพชัดว่า การมีครอบครัวก็คือการใช้ ชีวิตอยู่ร่วมกันภายใต้หลังคาบ้าน หรือเรือนเดียวกันไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่

การที่คนสองคนใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันนั้น ย่อมเป็นเรื่องที่ยากพอสมควร เพราะความคิดเห็น ของคนทั้งสองอาจมีไม่เหมือนกัน จำเป็นต้องมีการปรับ หรือจนความคิดเห็นเข้าหากัน เพื่อลด ความบาดหมางกัน หรือโกรธเคืองกัน หากสามารถสร้างความคิดเห็นให้เป็นอย่างเดียวกันได้ ก็จะ นำไปสู่การสร้างครอบครัวให้มีความสุข ดังนั้น จึงควรทราบหลักธรรมที่ใช้สำหรับการดำเนินชีวิต ครอบครัวยุคใหม่ เพื่อสร้างความรัก ความเข้าใจกันให้มากขึ้น หลักธรรมที่อยากจะนำมาเสนอไว้ในที่นี้คือ หลักธรรมวาสนธรรม คือ ธรรมะสำหรับผู้ครองเรือน ๔ ประการ มีดังนี้ คือ

๑) สัจจะ หมายถึง ความซื่อสัตย์ต่อกัน ความไว้เนื้อเชื่อใจกัน ไม่นอกใจกัน สามภรรยา ภรรยาที่รักสามีตอบ ต่างฝ่ายต่างจริงใจและซื่อสัตย์ต่อกัน ไม่มีความลับต่อกัน พุดง่าย ๆ คือ ให้รัก เดียวใจเดียว อย่าเป็นคนหลายใจ อย่าหึงกันมากจนเกินเหตุ เพราะจะนำไปสู่การผิดใจกัน ทำให้เกิด การโกรธเคืองกันและอาจทำให้ชีวิตครอบครัวพังลงได้

๒) ทมะ หมายถึง การรู้จักข่มใจ หักห้ามใจในเวลาที่มีเรื่องราวที่ไม่สบายใจเกิดขึ้น เช่น เวลา โกรธ ก็ให้พยายามข่มใจไม่ให้โกรธ หรือแสดงความโกรธนั้นต่ออีกฝ่าย เพราะจะทำให้อีกฝ่ายไม่ พอใจหรืออาจโกรธตอบ อันจะนำไปสู่การทะเลาะกัน เป็นต้น

^{๕๖} พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตฺญา โณ), ธรรมปริทรรศน์, อ้างแล้ว, หน้า ๒๘๕.

^{๕๗} <http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=569&menutype=1&articlegroup_id=21 (15/5/2556).

๓) ขันติ หมายถึง ความอดทน หมายความว่า ให้รู้จักอดทนต่อคำกล่าวติฉินนินทาของอีกฝ่าย หรือคนอื่น ๆ เขาจะว่าอะไรก็ให้พยายามอดทนเอาไว้ เก็บอารมณ์เอาไว้ อย่าแสดงออกตอบ เพราะหากแสดงออกตอบก็จะนำไปสู่การก่อวิวาทกัน โกรธเคืองกัน ผิดใจกัน เวลาที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โกรธ ก็ให้อีกฝ่ายพยายามอย่าโกรธตอบ หรือทางที่ดีที่สุดให้เดินหนีไปให้ไกล อย่าพูดด้วยรอยให้อาการความ โกรธสงบลงเสียก่อน จึงค่อยพูดด้วย เพราะในเวลาที่โกรธคนเรามักจะขาดสติ มักไม่ยอมรับฟังเหตุผลของอีกฝ่าย มักใช้กำลังในการแก้ปัญหา ขึ้นพูดด้วยก็จะเข้าสำนวนไทยที่ว่า “สี่ขอให้ควายฟัง” หรือ “แปปีให้ควายฟัง” พูอย่าง ไรก็ไม่รู้เรื่อง ดังนั้น จึงต้องอดทนเอาไว้

๔) จาคะ หมายถึง การเสียสละ กล่าวคือ การรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนตนให้แก่อีกฝ่าย หรือการรู้จักเสียสละความสุขของตนเพื่ออีกฝ่าย พยายามยอมกัน ในบางเรื่องหรือทุกเรื่อง สามียอม ภรรยา ภรรยายอมสามี สามีรู้จักเสียสละต่อภรรยา ภรรยารู้จักเสียสละต่อสามี ต่างฝ่ายต่างรู้จักเสียสละต่อกัน ก็จะทำให้ชีวิตครอบครัวมีความสุขได้

หลักธรรมที่ได้หยิบยกเอามาฝากใน โอกาสนี้ ถือว่าเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการสร้างความเข้าใจในการมีชีวิตครอบครัวได้เป็นอย่างดี สามารถปฏิบัติต่อกันได้อย่างถูกต้อง และสามารถประคับประคองชีวิตครอบครัวให้ดำเนินไปตามแนวทางแห่งความสุขและความสงบร่มเย็นได้ ทั้งนี้ เพราะต่างฝ่ายต่างมีหลักปฏิบัติต่อกัน ทำให้เห็นอกเห็นใจกัน และเข้าใจกันมากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จะทำให้ผู้ครองเรือนทุกคนมีชีวิตครอบครัวที่มีความสุข ความเจริญ ไม่มีเรื่องที่ต้องคิดให้ปวดหัว สามารถขจัดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ทำให้รักกันมากขึ้น และสามารถใช้ชีวิตคู่อยู่ด้วยกันไปจนแก่เฒ่า ตลอดจนถึงวันตายได้อย่างมีความสุข

๓.๘.๓ สังคหวัตถุ ๔

ในหัวข้อธรรมข้อนี้ เมื่อผู้ครองจะผูกใจกันให้ครองรักกันอยู่นาน นั้น ต้องมีการปรนนิบัติเอาใจผู้ครองได้ถูกจุด เรียกว่า การสงเคราะห์บุตรและภรรยาหรือสามี เป็นมงคลอันสูงสุด ถ้าเราสงเคราะห์ผู้ครอง ได้อย่างดี มงคลคือ ความโชคดียิ่งก็จะเกิดตามมา เพราะเมื่อเราบริการเอาใจผู้ครองเราอย่างดีแล้ว เราอยากได้อะไร เขาจะพยายามหามาให้ ในอรรถกถามงคลสูตรสอนให้คนเราปรนนิบัติเอาใจผู้ครองด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการ คือ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตคา แต่ละข้อมีแนวปฏิบัติสำหรับการครองคู่ ดังนี้ คือ

๑) ทาน คือ การให้ เป็นการแบ่งปันด้วยน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทาน มี ๒ อย่าง คือ อามิสทาน ให้สิ่งของ และธรรมทาน ให้ธรรมะให้ปรึกษา การให้เงินทองสิ่งของเครื่องใช้รวมทั้งของขวัญวันเกิดหรือวันครบรอบแต่งงานเป็นต้น แก่ผู้ครองจัดเป็นอามิสทาน การให้เช่นนี้เป็นการแสดงออกซึ่งน้ำใจที่ดีงามของผู้ให้ ดังนั้น ผู้ให้ย่อมได้รับน้ำใจตอบแทน ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏใน

พระสุตตันตปิฎกกว่า ทพมาโน ปิโย โหติ ผู้ให้ยอมเป็นที่รัก^{๔๘} การให้ความรักและการให้อภัย รวมทั้ง การให้คำปรึกษาหารือเป็นต้นแก่ผู้ครองจัดเป็นธรรมทาน

การให้อภัยทานหรือ การให้อภัยกัน เป็นสิ่งสำคัญในชีวิตคู่ เพราะการอยู่ใกล้กัน ย่อมมีการกระทบกระทั่งล่วงเกินกันบ้างเป็นธรรมดา เราต้องพร้อมที่จะให้อภัยคู่ของเรา เพื่อให้การใช้ชีวิตคู่อยู่รอดอย่างปลอดภัย ดังคำกล่าวที่ว่า

“ถ้าไม่มีการให้อภัยคิด
และไม่คิดที่จะลืมซึ่งความหลัง
จะหาสามัคคียากลำบากยิ่ง
ความผิดพลั้งย่อมมีทั่วทุกตัวคน”^{๔๙}

การให้ความรักและการให้อภัย จัดเป็นธรรมทานอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสว่า “สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ การให้ธรรมเป็นทานชนะการให้ทั้งปวง”^{๕๐} การให้ความรักและการให้อภัยจึงเป็นของขวัญที่มีค่ามากที่สุดในชีวิตการแต่งงาน

๒) ปิยวาจา คือ พูดจาไพเราะอ่อนหวาน เรียกขานกันด้วยถ้อยคำที่ฟังแล้วชื่นหัวใจ สามิภรรยาควรฝึกเรียกขานกันด้วยถ้อยคำไพเราะอ่อนหวานตั้งแต่เริ่มต้น เพื่อให้เกิดความเคยชินติดเป็นนิสัย เวลาที่มีปากเสียงกันก็พยายามหลีกเลี่ยงการใช้ถ้อยคำหยาบกระด้างทิ่มแทงหัวใจกัน เพราะอีกฝ่ายหนึ่งอาจจะจดจำไปนานทีเดียว ดังคำกลอนของสุนทรภู่ที่ว่า

“อันอ้อยตาลหวานลิ้นแล้วสิ้นซาก
แต่ลมปากหวานหุมิรู้หาย
ถึงเจ็บอื่นหมิ่นแสนจะแคลนคลาย
เจ็บจนตายนั้นเพราะเหน็บให้เจ็บใจ”^{๕๑}

๓) อิตถจริยา คือ ทำตนให้เป็นประโยชน์ เช่น ฝ่ายหนึ่งทำงานนอกบ้านหาเลี้ยงดูบุตรธิดา ต่างฝ่ายต่างมีน้ำใจพร้อมที่จะบริการช่วยทำกิจธุระให้กันและกัน ที่สำคัญก็คือ สามิภรรยา ช่วยดูแลรักษาพยาบาลกันในยามเจ็บไข้ ดังบทโคลงโลกนิติที่ว่า

^{๔๘} อัง.ปญจก. ๓๖/๓๕/๘๒.

^{๔๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “อริยฐานจิต เริ่มชีวิตใหม่” บทบรรยายใน เทศกาลปีใหม่ ๒๕๕๓, ม.ป.พ.

^{๕๐} ส.ส. ๒๔/๑๓๘/๒๔๒.

^{๕๑} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ชีวิตและผลงานของสุนทรภู่, อ้างแล้ว, หน้า ๒๘.

“ดูข้าคูเมื่อใช้	การหนัก
คูมิตรพงศารัก	เมื่อไร
คูเมียบเมื่อไขจัก	จวนชีพ
อาจจกรู้จิตไว้	ว่าร้ายฤาดี” ^{๖๒}

๔) สมานัตตตา คือ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย คือ ตอนเริ่มต้นชีวิตคู่สามีภรรยาได้ปฏิบัติดีต่อกันตามหลักสังคหวัตถุ ๓ ข้อแรก เช่น ให้ความรัก พูดยาไพเราะอ่อนหวาน เป็นธุระจัดการงานให้ แม้จะอยู่กินด้วยกันมานานหลายสิบปี ก็ยังคงทำดีต่อกันอย่างนั้นเสมอต้นเสมอปลาย ไม่เปลี่ยนแปลงไป แบบกลับหน้ามือเป็นหลังมือ แม้ว่าชีวิตครอบครัวจะมีขึ้นมีลงอย่างไร สามีภรรยาก็ยังคงยืนหยัดเคียงคู่ครองรักกันไปจนถึไม้เท้ายอดทอง กระบองยอดเพชร ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า

“หญิงใด เมื่อสามียากจน ก็ยอมยากจนด้วย
เมื่อสามีร่ำรวย ก็พลอยร่ำรวยมีชื่อเสียงไปด้วย
หญิงนั้นแหละนับว่าเป็นยอดภริยา”^{๖๓}

๓.๘.๔ สมชีวิธรรม

สมชีวิธรรม แปลว่า ธรรมะที่ทำให้คนครองคู่อยู่ร่วมกัน ได้ยั่งยืนด้วยการมีธรรมที่เสมอกัน ๔ ประการ ดังพระบาลีว่า อุโฆ อสุสุ สมสพฺธา สมสีลา สมจาคา สมปญฺญา^{๖๔} แปลความว่า บุคคลเมื่อหวังที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขในชาตินี้และหวังจะได้พบกันในอนาคตต่อ ๆ ไปนั้น ทั้งสองฝ่ายต้องมีธรรมะเหมือนกัน ๔ ประการ คือ สมศรัทธา ต้องมีศรัทธาเสมอกัน สมศีลา มีศีลเสมอกัน สมจาคา มีจาคะเสียสละเหมือน ๆ กัน และสมปัญญา มีความรู้มีปัญญาเสมอกัน คู่ชีวิตที่ดี เพื่อนสนิท มิตรสหายที่ดี เพื่อนร่วมงานที่ดีที่มีธรรมะเสมอกันทั้ง ๔ ประการนั้น ต่างจะส่งเสริมสนับสนุนให้แต่ละฝ่ายมีความเจริญพัฒนาในชีวิตส่วนตัว และหน้าที่การงานได้อย่างเต็มตามศักยภาพ โดยพัฒนาอัตตหิตสมบัติ คือ ความรู้ความสามารถส่วนตัวยิ่งขึ้น ไปด้วย ในขณะที่เดียวกันก็สามารถทำปรหิตปฏิบัติ คือ บำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวมได้อย่างสมบูรณ์ สมชีวิธรรมทั้ง ๔ ประการ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงแก่พราหมณ์ ชื่อว่านกุลบิดาและภรรยา มีใจความว่า ผู้ใดก็ตามประสงค์ที่จะมีชีวิตคู่ที่ราบรื่นอยู่เป็นสุข ถึไม้เท้ายอดทอง กระบองยอดเพชร สามารถคบหาและมีความรักสมัคสมานกันเนิ่นนาน ต้องมีธรรมะที่เสมอกันทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ศรัทธา

^{๖๒} http://www.baanjommyut.com/library/thai_literature/lokaniti/04.html. (12/11/2556).

^{๖๓} จ. ชาคก ๕๘/๕๘๑/๕๑๒.

^{๖๔} อ.จ. จตุกก ๓๕/๕๕/๑๘๕.

คิด จาคะ และปัญญา^{๖๔} สามิภรรยาผู้ประสงค์จะได้พบพานกัน และใช้ชีวิตครองคู่อยู่ด้วยกัน ตลอดไปทุกภพทุกชาติ ต้องปฏิบัติตามสมชีวิธรรม ทั้ง ๔ ประการ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า

“ถ้าภรรยาและสามีทั้งสองหวังจะพบกันทั้งในชาตินี้และชาติหน้าภรรยาและสามี ทั้งสองพึงเป็นผู้มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน พวกเขาย่อมได้พบพานกัน ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า”^{๖๕}

๓.๗.๕ สุขของภคฤหัสถ์

สุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมี และควรขวนขวายให้มืออยู่เสมอ มี ๔ อย่าง คือ

๑) อัถลิสฺสุข คือ สุขเกิดจากความมีทรัพย์ ที่ได้มาด้วยเรี่ยวแรงของตน โดยทางชอบธรรม ประกอบอาชีพสุจริต ในการทำมาหากินแล้วได้ทรัพย์นั้นมา การครองเรือนต้องมีมาก ๆ จึงรู้สึกมีความสุข เป็นเป้าหมายในการดำรงชีวิตของผู้ครองเรือน

๒) โภคสุข คือ สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ เลี้ยงตน เลี้ยงคนควรเลี้ยง และทำประโยชน์ คือ สามารถที่จะซื้อหาสิ่งต่าง ๆ มาสนองตอบความต้องการของตนได้ ต้องการอะไรก็ซื้อหาจับจ่ายสิ่งเหล่านั้นมาได้ไม่เคັดร้อน ฝืดเคือง เป็นสุขแบบชาวบ้าน

๓) อนนฺตสุข คือ สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ เวลามีหนี้ยืมสินของเขามา จะหาความสุขไม่ได้เนื่องจากว่า ต้องมีความกังวลในการหาเงินมาใช้หนี้สิน ถ้าไม่เป็นจะดำรงชีวิตอยู่ได้ อย่างมีความสุข คือ การเป็นหนี้ เป็นทุกข์ในโลก ดังพุทธพจน์ที่ว่า อิมาทานํ ทุกฺขํ โลกํ^{๖๖}

๔) อนวัชชสุข คือ สุขเกิดจากการประกอบการอันไม่มีโทษ มีสุจริตทั้ง กาย วาจา และใจ^{๖๗} ฉะนั้นการงานที่ปราศจากโทษ คือ การได้มาซึ่งสิ่งของต่าง ๆ และงานอาชีพ ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม นี่คือความสุขที่แท้จริง

คู่สามิภรรยาจะอยู่ด้วยกันได้ยืนยาวนาน ก็ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน และเว้นข้อที่พระพุทธเจ้าห้าม เมื่อเว้นในสิ่งที่ควรเว้นได้แล้วชีวิตก็จะมีแต่ความสุข ในที่นี้ให้เว้นจากอคติ ๔ ซึ่งหลักธรรมนี้ถ้าละเว้นได้ ความยุติธรรมก็จะเกิดในสังคมครอบครัว บ้านเมือง และประเทศชาติใน

^{๖๔} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระธรรมเทศนา ๕๗ กัณฑ์, (กรุงเทพมหานคร : หจก.สามลดา, ๒๕๕๖), หน้า ๑๖๐-๑๖๑.

^{๖๕} อ.จตุกก ๓๕/๕๖/๑๕๑.

^{๖๖} อ.จตุกก ๓๕/๖๒/๒๐๕.

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว, หน้า ๔๕๔.

ที่สุด เพราะการดูแลบริหารความสงบสุขของบ้านเมืองนั้น หากขาดความยุติธรรม ขาดความเที่ยงตรงเสียแล้ว ชุมชน สังคม หรือรัฐนั้น ๆ ก็จะเกิดความระส่ำระสาย เกิดความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย เมื่อมีความไม่เสมอภาคในหมู่ชนที่อยู่รวมกันเกิดขึ้น ก็จะทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำค่าสูง เกิดความไม่เป็นธรรม ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้ง ขัดขืน ไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง ข้อบังคับ ซึ่งจะก่อให้เกิดอุปสรรคปัญหาแก่การบริหารและการปกครองอย่างใหญ่หลวงได้ เช่นสถาบันครอบครัว ถ้าสมาชิกในครอบครัวไม่ได้รับความยุติธรรม เช่น เมื่อลูกไม่ได้รับความยุติธรรม ลูกก็จะขัดขืนต่อคำสั่งคำสอนของบิดามารดา เกิดความน้อยใจโดยหันไปติดยาเสพติด หรือก่อปัญหาต่าง ๆ นานา ประชดบิดามารดาโดยการหนีออกจากบ้าน เป็นเด็กเร่ร่อน เป็นเด็กขายบริการทางเพศ เป็นต้น ฉะนั้น ผู้บริหาร ผู้ปกครองทุกสถาบัน จะต้องใช้ความเที่ยงตรง ให้ความยุติธรรม เว้นจากอคติ ๔ ประการ ดังนี้

๑) ฉันทาคติ ถ้าเอียงเพราะรักใคร่กัน ได้แก่ การทำลายความยุติธรรมเพราะลู่อ่านางแก่ความรักใคร่ชอบใจ เช่น คนที่ตนรักทำผิดสมควรจะลงโทษ แต่ก็ไม่ลงโทษ เป็นต้น

๒) โทษาคติ ถ้าเอียงเพราะไม่ชอบกัน ได้แก่ การทำลายความยุติธรรมเพราะลู่อ่านางแก่ความเกลียดชังกัน เช่น เขาไม่ได้ทำผิดก็กล่าวหาว่าเขา และลงโทษเขาเสีย

๓) โมหาคติ ถ้าเอียงเพราะเขลา ได้แก่ การที่ทำอะไรลงไปให้เสียความยุติธรรมเพราะความโง่เขลาเบาปัญญาของตน เช่น ผู้ใหญ่ตัดสินลงโทษผู้น้อยโดยที่ยังมิได้ไต่สวนหรือสอบสวนความผิด ขาดความรอบคอบ ทำให้เกิดความเสียหายแก่ผู้น้อย

๔) ภยาคติ ถ้าเอียงเพราะกลัว ได้แก่ มีความเกรงกลัวว่าจะมีภัยมาถึงตัวจึงไม่ปฏิบัติหน้าที่โดยยุติธรรม เช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ เห็นผู้มีอำนาจทำผิดแต่ไม่จับกุม เป็นต้น

หลักอคติ ๔ นี้ สามิภรรยาจะเกิดความไว้วางใจกันถ้วนถ้วนจากอคติแล้ว ทำให้สังคมของครอบครัวมีความยุติธรรม เห็นตามความเป็นจริง ผิดเป็นผิด ถูกเป็นถูก

จะเห็นได้ว่าสามิภรรยาจะอยู่ด้วยการได้อย่างมีความสุขนั้น จะต้องมียุติธรรมปฏิบัติมาภายใน ทั้งที่เป็นคติความเชื่อทางศาสนา และทางวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของแต่ละท้องถิ่นเป็น หลักธรรมย่อยลงมา ที่ถือกันเฉพาะคนหมู่น้อย หรือในชุมชนเท่านั้น ๆ ด้วย ก็เพื่อความสงบสุขของชีวิตคู่สมรส

๓.๘.๖ เบนญศีลและเบญจธรรม

หลักธรรมพื้นฐานที่มีคุณค่าต่อการอยู่ร่วมกันของสามิภรรยา และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข นั้นคือ หลักเบญญศีล และเบญจธรรม เป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานแต่มีคุณค่ามากในเชิงภาคปฏิบัติ

สามีภรรยาเมื่อมาร่วมเป็นครอบครัวเดียวกันแล้ว พึงควบคุมคนให้ได้ในทางกาย และวากก่อนเป็นอย่างน้อย ด้วยการประพฤติตามหลักเบญจศีล ดังนี้

๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการทำชีวิตของสัตว์อื่นให้ตกลงไป กล่าวคือ ไม่ทำลายชีวิตของมนุษย์หรือสัตว์อื่น คือ ความประพฤติหรือการดำเนินชีวิตประจำวันที่ไม่เบียดเบียนทำร้ายชีวิตร่างกายของผู้อื่น หรือแม้แต่ชีวิตของตนเอง ทั้งทางตรงก็คือไม่ฆ่าไม่ทำลายชีวิตผู้อื่น ทั้งทางอ้อม คือ การส่งเสริมให้มีการทำเช่นนั้น โดยวิธีการต่าง ๆ

๒) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาวัตถุสิ่งของที่เจ้าของ ไม่ได้ให้ กล่าวคือ ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของหวงแหน และเจ้าของไม่ได้ให้โดยอาการวิธีต่าง ๆ เช่น การลักขโมย การขโมยออก น้อฉล การล่วงละเมิดลิขสิทธิ์กรรมสิทธิ์ เป็นต้น

๓) กาเมสุมิจจาจารา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดิคนอกใจ คือ ละเว้นการประพฤติดิคนอกใจ ไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวงแหน อันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจ ตลอดจนทำให้วงศ์ตระกูลของเขาให้สับสนเป็นทุกข์ รวมทั้งคู่ชีวิต และครอบครัวของตนด้วย

๔) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ คือการไม่ประทุษร้ายคนอื่น หรือ ประโยชน์สุขของคนอื่นด้วยวาจา ศีลข้อนี้มีไว้เพื่อประกันคุณภาพของผู้ในสังคม ให้มีความจริงใจต่อกัน มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ไม่พูดเท็จด้วยหวังผลทางด้านวัตถุหรือชื่อเสียง เป็นต้น

๕) สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐาณา เวรมณี เว้นจากการดื่มสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ได้แก่สุราเมรัยรวมทั้งสิ่งเสพติดทุกชนิดนั้นสามารถทำให้ผู้ดื่ม หรือเสพแล้วมีอาการเมาเสียสติ มีอารมณ์แปรปรวน ทำในสิ่งที่ไม่ควรทำได้ เช่น เมื่อเมาหรือมีเมามาจนเกิดภาพหลอน แล้วยังก็สามารถทำให้ศีลอีก ๔ ข้อ ข้างต้นผิดด้วย เมื่อขาดสติแล้วสามารถฆ่าคน ได้ ลักทรัพย์ ข่มขืนผู้ที่มีโชภรรยาของตน พูดเท็จ ได้ ศีลอีก ๔ ข้อก็จะขาดหายไปด้วย ในบรรดาศีล ๕ ข้อ ข้อที่ทำให้ศีลข้ออื่นขาดได้ด้วยก็คือศีลข้อที่ ๕

ส่วนผลที่จะได้รับเมื่อคู่สามีภรรยาเป็นคนที่ศีลมีธรรมนั้น มีบาลีที่แสดงอานิสงส์ของการรักษาศีล ตอนพระสงฆ์กล่าวสรุปเมื่อให้ศีลเรียบร้อยแล้วว่า “สีเลน สุคติ ынุติ, สีเลน โภคสมุปทา, สีเลน นิพพุติ ынุติ” แปลได้ความว่า หนทางที่จะไปสู่สวรรค์หรือสถานที่ที่ตีมีความสุข การจะได้ทรัพย์สมบัติ และการจะดับความเดือดร้อนต่าง ๆ ในปัจจุบันเช่นการงาน ชีวิตครอบครัว เป็นต้น และการจะเข้าสู่พระนิพพานได้นั้นก็ด้วยศีล เพราะฉะนั้น ศีลนี้เองจึงเป็นเกราะกำบังให้ชีวิตคู่ของสามีภรรยาในการดำเนินชีวิตแห่งการครองเรือนได้อย่างมีความสุข

เมื่อสามีภรรยาได้ประพฤติปฏิบัติตามศีล ๕ ข้อ ซึ่งถือว่าหลักของศีล ๕ นั้นเป็นข้อห้าม ที่ไม่ให้สามีภรรยาประพฤติดิคนอกใจทั้ง ๕ แล้วยังต้องประพฤติธรรม ๕ ข้อ เรียกว่าเบญจธรรม เป็นหลักที่ควรประพฤติ เบญจธรรมทั้ง ๕ ข้อนี้ คู่สามีภรรยาต้องประพฤติปฏิบัติ มีดังนี้

๑) เมตตา และกรุณา ความรักใคร่และความสงสาร เมื่อสามิภรรยาควั่นจากการฆ่าสัตว์ การเบียดเบียน การใช้ความรุนแรงต่อทุกชีวิตแล้ว ก็ควรเจริญความรักความเมตตา และความกรุณาต่อกัน แก่ผู้คนที่อยู่ร่วมในชุมชน สังคม ประเทศชาติ และใน โลก รวมทั้งสรรพสัตว์ น้อยใหญ่ที่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งนั้น

๒) สัมมาอาชีวะ ประกอบการทำงานที่บริสุทธิ์สุจริต เมื่อสามิภรรยาไฉ่ควั่นจากการลักขโมยได้แล้ว พึ่งเจริญสัมมาอาชีวะ คือการเลี้ยงชีพโดยสุจริต ไม่ผิดศีลผิดธรรม มีความขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อต่อปัญหาในการเป็นอยู่ร่วมกัน

๓) กามสังวร ความสำรวมระมัดระวังในเรื่องกาม เมื่อสามิภรรยาไฉ่ควั่นการประพฤติผิดทางเพศได้แล้ว ก็พึงเจริญกามสังวร โดยไม่หลงไหลไปในกามคุณต่าง ๆ ที่อาจนำพาชีวิตคู่ของเราต้องแตกร้างได้ มีความพอใจยินดีเฉพาะคู่ครองของตน

๔) สัจจะ มีสัจจะความจริงใจ ความซื่อสัตย์ เมื่อสามิภรรยาไฉ่ควั่นการกล่าวคำเท็จได้แล้ว ก็พึงสัจจะไว้เป็นบรรทัดฐาน พูดด้วยใจจริง พูดคำจริงที่มีประโยชน์ต่อกัน เมื่อทำผิดก็ยอมรับผิด อีกคนก็พึงให้อภัยกัน

๕) สติสัมปชัญญะ มีสติความระลึกได้และสัมปชัญญะความรู้ตัว เมื่อสามิภรรยาไฉ่ควั่นการเสพสิ่งซึ่งทำให้มีเมมาประมาททุกชนิดได้แล้ว ก็ควรเจริญสติและสัมปชัญญะ เพื่อให้รู้แจ้งในสรรพสิ่งที่เป็นไป ไม่หลงมกมายในสิ่งที่ไร้สาระ ไม่เลินเล่อประมาทในเรื่อง ๆ อันจะเป็นเหตุให้ชีวิตคู่ของเราต้องล่มสลายลงได้

ในเบญจธรรม ๕ ข้อ นี้บางตำราว่าแปลกลับไปบางข้อ คือ ข้อ ๒ ทาน ข้อ ๓ สหการสันโดษ คือ พึงพอใจเฉพาะภรรยาของตน ข้อ ๕ อัปปรมาทะ คือ ไม่ประมาท^๖ ถ้าคู่ครองสามารถปฏิบัติตามหลักของข้อห้าม และข้อควรปฏิบัติได้จะทำให้สังคม ครอบครัว ชุมชน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

๓.๘.๖ กุลจิริฎฐิติธรรม ๔ ประการ

นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมที่มีคุณค่าต่อสามิภรรยาที่ใช้ชีวิตคู่ในการครองเรือนแล้ว เกิดมีความสุขร่วมกัน มีความสุขทั้งทางกาย ทางใจ คือหลักธรรมสำหรับส่งเสริมการพัฒนาครอบครัว คือหลักธรรมกุลจิริฎฐิติธรรม ได้แก่ ธรรมสำหรับดำรงความมั่นคงของตระกูลให้ยั่งยืนหรือธรรมที่เป็นเหตุทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นานมี ๔ ประการ ดังนี้

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๘๗.

๑) นัฏฐะคะเวสะนา รู้จักแสวงหาสิ่งที่หายกลับคืนมาได้ อีก ได้แก่ เมื่อมีวัตถุสิ่งของใดในบ้านเรือนหายไป ถ้าอยู่ในวิสัยที่จะหามาได้ สามิภริยาที่รีบแสวงหามาไว้ ไม่ปล่อยให้สูญหาย เพราะชีวิตฆราวาสผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวนั้นต้องสร้าง และอบรมคนในครอบครัวให้มีจิตสำนึก หรือให้มีนิสัยรัก และบำรุงรักษาทรัพย์สินของตนเองและครอบครัวให้ปลอดภัยและเพิ่มพูนขึ้นโดยลำดับ

๒) ชินณะปฏิสังขระระณา รู้จักบูรณะ ซ่อมแซมของเก่า ของชำรุด ได้แก่ เมื่อสามีภรรยาพบเห็นอุปกรณ์ของใช้อันใดชำรุด ก็รีบจัดการบูรณะซ่อมแซมให้ใช้งานได้ดังเดิม ไม่ทิ้งขว้างเสีย จัดเป็นภาระหน้าที่ของผู้ครองเรือน เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่เราสร้างขึ้นหรือแสวงหามา นั้น ฉะนั้น สามิภริยาพึงตรวจตราอย่างสม่ำเสมอ

๓) ปริมิตะปานะโกชะนา รู้จักประมาณในการกินการใช้จ่าย หมายถึงสามิภรรยา รู้จักประหยัดกิน และประหยัดใช้ ไม่ฟุ่มเฟือยหรือสุรุ่ยสุร่าย รู้จักประมาณในการใช้จ่ายใช้สอยเครื่องอุปโภค และบริโภคให้เหมาะสมกับฐานะของตนและครอบครัว

๔) อธิปจจะสีละวันตะสะถาปะนา รู้จักตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน ได้แก่ เมื่อเห็นว่าในครอบครัวของตน ผู้เป็นพ่อบ้านแม่บ้านคนใดเป็นคนฉลาดรอบรู้มีศีลธรรม มีคุณธรรม ก็รู้จักมอบหมายให้ผู้นั้นเป็นผู้มีอำนาจปกครองครอบครัว

หากครอบครัวใด ไม่มีหลักธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ หรือประพฤติดตรงกันข้ามนี้หรือรู้เข้าใจดีแล้ว แต่ไม่ปฏิบัติตามที่ข้อมเป็นเหตุให้ตระกูลนั้น ครอบครัวนั้นล่มสลายได้ในที่สุด หลักธรรมนี้จึงเป็นหลักธรรมที่ทำให้คู่สามีภรรยาประพฤติปฏิบัติตาม แล้วครอบครัวจะถึงซึ่งความมั่นคง และมั่งคั่ง และเกิดความผาสุกในที่สุด

๓.๕ การบรรลุลักษณะของภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

คำว่า บรรลุ หมายถึง ถึง หรือ สำเร็จ^{๑๐} ถ้าบรรลุลักษณะมีหลายคำที่ปรากฏในสมัยพุทธกาล เช่น คำว่า ธรรมจักขุ คือ ดวงตาเห็นธรรม คือ ปัญญา รู้เห็นความจริงว่า สิ่งใดก็ตามมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา ธรรมจักขุ โดยทั่วไป เช่น ที่เกิดแก่ท่าน พระโกณฑัญญะ เมื่อระดับธรรมจักร ได้แก่ โสคาปัตติมรรค หรือ โสคาปัตติมคคญาณ คือ ญาณที่ทำให้เป็นโสดาบัน^{๑๑} การบรรลุลักษณะของภรรยาในพระสุตตันตปิฎก จะแยกคำที่มีความหมายเกี่ยวกับ

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๗๔.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓.

ภรรยา ที่มีหน้าที่ต่างกัน เช่น ในตำแหน่งมเหสีบ้าง พระชายา บ้าง ภรรยาบ้าง เมียบ้าง อย่างเช่น ภิกษุณีรูปแรกคือ พระนางปชาบดีโคตมี ซึ่งเดิมนั้นมีตำแหน่งเป็นอัครมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ กษัตริย์แห่งเมืองกบิลพัสดุ์

๓.๕.๑ การออกบวช และบรรลุนิพพาน

คำว่า การออกบวช หมายถึง การตั้งใจที่จะละเว้นความชั่วทุกอย่าง^{๑๒} โดยความหมายที่เข้าใจกัน คือ การถือเพศเป็นนักพรตทั่วไป บวชพระ คือ บวชเป็นภิกษุ เรียกว่า อุปสมบท บวชเป็นสามเณร เรียกว่า บรรพชา ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงการออกบวชของนางภิกษุณี ผู้ที่เป็นปฐมภิกษุณี คือ พระนางมหาปชาบดีโคตมี ในการออกบวชครั้งแรก ๆ นั้น เป็นการยากลำบากมากแก่นางภิกษุณี พระนางมหาปชาบดีโคตมี มีความพยายามสูงมาก ทูลขอบวชครั้งแรก ไม่สำเร็จ พระนางจึงตัดสินใจตัดสินพระทัยตัดพระเกศาแล้วทรงนุ่งห่มผ้ากาสาเยะ พวกกับหญิงบาทปริจาริกา ๕๐๐ นาง เป็นครั้งที่สอง ได้ให้พระอานนท์ทูลอ้อนวอนพระศาสดา จึงได้บรรพชา และอุปสมบท^{๑๓}ตามความประสงค์ของพระนาง จะเห็นได้ว่าการบวชของนางภิกษุณีในสมัยแรก ๆ นั้น เป็นเรื่องที่ยากมาก เมื่อเริ่มมีภิกษุณี ภิกษุณีทั้งหลาย ต่างก็มุ่งมั่นในการปฏิบัติธรรมจนทำให้ได้บรรลุนิพพาน ในที่นี้จะได้กล่าวถึงการออกบวช และการบรรลุนิพพานของนางภิกษุณี ดังต่อไปนี้

๑) พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระนางเป็นพระมเหสีของพระราชาแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ คือ พระเจ้าสุทโธทนะ ซึ่งพระนางเป็นพระกนิษฐาของพระนางสิริมหามายาพระมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ ภายหลังพระนางสิริมหามายาทิวงคต พระเจ้าสุทโธทนะจึงอภิเษกกับพระนางปชาบดีโคตมี เพื่อมาอภิบาลเลี้ยงดูเจ้าชายสิทธัตถะ ต่อมาพระนางได้ประสูติพระโอรส คือ เจ้าชายนันทกุมาร และพระธิดา คือ เจ้าหญิงรูปนันทา

สาเหตุการออกบวช พระนางได้ทรงแสดงความประสงค์จะบวชต่อพระพุทธเจ้าในคราวที่พระองค์เสด็จไปโปรดพระพุทธรบิดาและพระประยูรญาติ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ แต่พระพุทธเจ้ามิได้ทรงอนุญาตให้พระนางผนวช เนื่องจากยังไม่เคยทรงอนุญาตให้สตรีอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปเมืองเวสาลีและประทับอยู่ที่ ภูฏาคารศาลาป่ามหาวัน พระนางมหาปชาบดีโคตมีพร้อมด้วยเหล่านางสาวกียานี้จำนวนมาก จึงได้ปลงพระเกศาห่มผ้ากาสาเยะ เป็นการแสดงเจตนาที่จะบวชอย่างแรงกล้า โดยเสด็จไปยังภูฏาคารศาลาป่ามหาวัน

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๗๖.

^{๑๓} พุ.เถรี. ๕๔/๔๕๖/๒๔๐.

เมืองเวสาลี เพื่อทรงทูลขออุปสมบท โดยพระนางได้ทรงแจ้งพระประสงค์ต่อพระอานนท์ให้นำความไปกราบทูลองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขอให้พระนางพร้อมทั้งเหล่านางสาภิยานี้ได้อุปสมบทเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระอานนท์ใช้ความพยายามอยู่หลายหน พระองค์จึงทรงออกหลักปฏิบัติเป็นพิเศษสำหรับสตรีผู้ที่จะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา คือครุธรรม ๘ ซึ่งพระนางมหาปชาบดีโคตมี ทรงยินดีปฏิบัติตามครุธรรม ทั้ง ๘ ประการ จึงได้รับการอุปสมบทในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งเหล่านางสาภิยานี้

การบรรลุลหกรรม ภายหลังจากการอุปสมบท พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ได้ทรงเรียนกรรมฐานที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประทานและปฏิบัติ อย่างจริงจัง จนได้บรรลุพระอรหัตต์ แม้ภิกษุณีเหล่าสาภิยานี้ที่อุปสมบทพร้อมกับท่านก็ได้บรรลุพระอรหัตต์เหมือนกัน

๒) พระปฎาจาราเถรี เป็นภรรยาของคนใช้ในบ้านของตนเกิดความรักความเสน่หา จึงหนีออกจากบ้าน ไปอยู่ด้วยกันนอกเมือง

สาเหตุการออกบวช นางปฎาจารา สาเหตุมาจากความสูญเสียลูกน้อยทั้งสอง สูญเสียสามี สูญเสียพ่อแม่พี่ชาย ทำให้นางเกิดความเศร้าโศกเสียใจ เดินไปตามทางอย่างไร้สติสำนึกของนางหลุดไม่รู้ตัว แล้วคร่ำครวญเพลงรำพันพิลาปจนครบคาถาว่า

“อุโภ ปุตุตา กาลกตา   ปนเถ มยหิ ปตี มโต
 มาตา ปิตา จ ภาดา จ   เอกจิตตกสมิ ทยุทธ.
 บุตรสองคนก็ตาย สามีเราก็ตายเสียที่หนทาง
 มารดาบิดาและพี่ชาย เขาก็เผลอที่เชิงตะกอนเดียวกัน”^{๑๔}

นางเที่ยวไปในที่ต่าง ๆ โดยไม่มีความละอาย เพราะร่างของนางเปลือยไม่ใส่เสื้อผ้า มหาชนทั้งหลายจึงขนานชื่อนางว่า ปฎาจารา วันหนึ่งพระพุทธรเจ้ากำลังแสดงธรรมแก่มหาชน นางก็เข้าไปในพระวิหารยืนอยู่ท้ายบริษัท พระพุทธรเจ้าจึงทรงแม่พระเมตตาคตรัสว่า “น้องหญิงจงกลับได้สติ น้องหญิง จงกลับได้สติเถิด” นางได้ฟังแล้วเกิดหิริโศดคัมปะะ จึงนั่งลงกับพื้น แล้วผู้ชายที่อยู่ใกล้นาง โยนผ้าถุงไปให้ นางจึงนุ่งผ้าแล้วฟังธรรม

การบรรลุลหกรรม พระพุทธรองค์ทรงเห็นจริยาของนางที่จะได้บรรลุมรรคผล จึงตรัสพระคาถาในพระธรรมบท ดังนี้ว่า

น สนฺติ ปุตุตา ตาณาย   น ปิตา น พนฺธวา
 อนฺตเคนาธิปฺนฺนสฺส   นคฺฉิ ญฺยาคีสุ ตาณตา.
 ไม่มีบุตรจะช่วยให้ บิดาก็ไม่ได้ พวกพ้องก็ไม่ได้

^{๑๔} อจ.เอก. ๓๓/๑๕๐/๒๖.

เมื่อบุคคลถูกความตายครอบงำแล้ว หมู่ญาติก็ช่วยไม่ได้เลย

เอตมตฺตวสึ ญฺตฺวา   ปณฺฑิตฺโต สีสํ ฐฺโต

นิพฺพานคมนํ มคฺคํ   จิปรุเมว วิโสธเย.

บัณฑิตรู้ความจริงข้อนี้แล้ว ดำรวมในศีล พึงรับแรงชำระ

ทางไปพระนิพพานทีเดียว^{๗๕}

พอบพระคาถา นางปฎาจาราก็ตั้งอยู่ใน โสคาปัตติผล แล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดาทูล
ขอบวช พระองค์ประทานการบวชของนาง ครัสให้ไปสำนักภิกษุณีแล้วบวชที่นั่น ได้บวชแล้วไม่
นานนางก็ได้บรรลุพระอรหันต์ และเรียนพุทธวจนะจนชำนาญในพระวินัยปิฎก

๓) พระธัมมทินนาเถรี ผู้ซึ่งเป็นภรรยาของท่านวิสาขเศรษฐี ท่านเศรษฐีเป็น
พระสหายของพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อท่านเศรษฐีได้ไปเฝ้าพระทศพล และได้ฟังธรรมจนทำให้บรรลุ
พระโสดาบัน ต่อมาได้ทำให้แจ้งพระอนาคามีผล

สาเหตุการออกบวช เพราะเห็นสามีเปลี่ยนไปเนื่องจากสามีบรรลุเป็นพระอนาคามี
และสามีให้นางเอาทรัพย์แล้วกลับไปหาครอบครัวเดิม นางจึงขออนุญาตบวช สามีของนางจึงส่งไป
สำนักภิกษุณีเพื่อบวช

การบรรลุธรรม นางเข้าไปหาอุปัชฌาย์อาจารย์ แล้วเล่าว่า จิตของดิฉันน้อมไปใน
สถานที่เคยไปบ่อย ๆ ดิฉันจะไปยังอาวาสใกล้บ้าน บรรลุมรรคเบื้องต้นแล้วเริ่มต้นเจริญวิปัสสนา
เพื่อมรรคเบื้องสูงในกาลใดในกาลนั้น ได้กล่าวคาถานี้ว่า

“ผู้ที่เกิดฉันทะ มีที่สุด พึงถูกต้องพระนิพพาน ด้วยใจ

ผู้ที่มีจิตไม่ปฏิบัติในกามทั้งหลาย ท่านเรียกว่า ผู้มีกระแสในเบื้องต้น”^{๗๖}

พระเถรีไม่อาจห้ามจิตนางได้ จึงพานางไปยังหมู่บ้าน เพราะเหตุที่นางยังย่ำยั้งขารได้
ในอดีตกาล ไม่นานนางได้บรรลุพระอรหันต์พร้อมปฏิบัติสมาธิ

๔) พระภัททากัจจนาเถรี เป็นพระธิดาของพระเจ้าสุปปพุทธะ และพระนางอมิตา
แห่งโกถยวงส์ มีพระนามว่า ยโสธรา หรือ พิมพา เมื่อเจริญวัยได้อภิเษกเป็นพระชายาของพระมหา
โพธิสัตว์เจ้าสิทธัตถะ ต่อมาพระนางได้ประสูติพระโอรสพระนามว่า พระราหุลกุมาร ในวันที่
ประสูติพระโอรส พระมหาโพธิสัตว์เจ้าสิทธัตถะเสด็จออกผนวช พระนางพิมพาจึงทำหน้าที่เป็นพระ
แม่สีที่ดีในการเลี้ยงดูพระกุมารจนเจริญวัยขึ้น

^{๗๕} อัง.เอก. ๓๓/๑๕๐/๒๗.

^{๗๖} ขุ.เถรี. ๕๔/๔๑๓/๒๗.

สาเหตุการออกบวช พระนางพิมพา ทรงอุปสมบทเป็นภิกษุณีหลังจากที่พระเจ้าสุทโธทนะปรินิพพานแล้ว โดยได้อุปสมบทในสำนักของพระมหาปชาบดีโคตมี พร้อมกับพระนางรูปนันทาชนปทกัลยาณี เมื่อพระนางบวชเป็นภิกษุณีแล้ว ได้พระนามใหม่ว่า ภัททากัจจानา

การบรรลุลหกรรม ภายหลังจากอุปสมบทพระภัททากัจจานา ได้เจริญวิปัสสนาบรรลุลหกรรมอรหัตต์แล้วเป็นผู้ชำระชำนานในอภิญญา และนั่งขัดสมาธิครั้งเดียว ระลึกชาติได้ถึงอสงไขยหนึ่งขั้วด้วยแสนกัปโดยการระลึกถึงครั้งเดียว^{๓๖}

๕) พระกิสาโคตมีเถรี เป็นธิดาของตระกูลขัตตชนตระกูลหนึ่ง ในพระนครสาวัตถี เดิมชื่อว่า “โคตมี” ต่อมาได้ชื่อใหม่ว่า “กิสาโคตมี” เพราะมีรูปร่างบอบบาง นางได้แต่งงานกับบุตรชายของเศรษฐีในเมืองสาวัตถี และมีบุตรชายคนหนึ่ง นางเป็นภริยาที่ดีและรักลูกน้อยของนางมาก

สาเหตุการออกบวช เมื่อนางได้บุตรน้อยอยู่ในวัยกำลังน่ารักแล้วบุตรน้อยถึงแก่กรรม นางเกิดความเศร้าโศกเสียใจมาก นางทำทุกวิธีเพื่อให้ลูกน้อยของนางฟื้นคืนชีพ ในที่สุดนางได้พบกับพระศาสดา พระพุทธองค์จึงตรัสให้นางไปหาแม่ลี้คพันธ์ผู้พักอาศัยจากบ้านเรือนที่ไม่มีคนตาย นางไปหาที่ไหนก็ไม่มี เพราะทุกบ้านมีคนเคยตายทั้งนั้น นางจึงคิดได้ว่า พระพุทธองค์ทรงอนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูลแก่นาง นางจึงเกิดความสังเวชใจ จึงอุ้มลูกน้อยไปที่ป่าช้าฝึคิบแล้วทิ้งลูกในป่าช้าฝึคิบแล้วกล่าวคาถาว่า

น คามชฺชโม โน นิคมสฺส ชฺชโม

น จาปิยํ เอกกุลสฺส ชฺชโม

สพฺพสฺส โลกสฺส สเทวกสฺส

เอเสว ชฺชโม ยทิทํ อนิจฺจตา.

ธรรมนี้แหละคือความไม่เที่ยง มิใช่ธรรมของชาวบ้าน

มิใช่ธรรมของนิคม ทั้งมิใช่ธรรมกุศลเดียวคาย

แต่เป็นธรรมของโลกทั้งหมด พร้อมทั้งเทวโลก^{๓๗}

พระพุทธองค์ตรัสคาถาในธรรมบทแก่นางว่า

คํ ปุคฺคปฺปสฺตมฺมคํ

พฺยาสคฺคตฺตมนสํ นรี

สุคฺคํ คามํ มโหโฆว

มจฺจุ อาทาย คจฺจติ.

มฤตยูย่อมพาเอานรชน ผู้มัวเมาในลูกและสัตว์เลี้ยง

^{๓๖} อัง.เอก. ๓๓/๑๕๐/๔๕.

^{๓๗} ขุ.เถรี. ๕๔/๔๖๔/๓๐๓.

ผู้มีใจข้องอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ ไป เหมือนห้วงน้ำใหญ่
พัดพาเอาชาวบ้านที่หลับไหลอยู่ไป ฉะนั้น^{๑๕}

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสพระคาถาจบนางกิสสาโคตมี ก็ดำรงอยู่ใน โสคาปัตติผล ทูลขอ
บรรพชา พระพุทธองค์ทรงอนุญาตการบรรพชาให้ นางทำประทักษิณ ๓ ครั้ง แล้วถวายบังคม จึง
ไปบวชในสำนักภิกษุณี

การบรรพชธรรม เมื่อพระกิสสาโคตมี ได้บรรพชาและอุปสมบทแล้ว ไม่นานนักทำ
กรรมในโยนิโสมนสิการ เจริญวิปัสสนาลำดับนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสพระคาถาพร้อมด้วยเปล่ง
โอภาส (รัศมี) แก่นางว่า

โย จ วสุสสดี ชีเว   อปสุลัม อมตัม ปทัม

เอกาหัง ชีวีตัม เสยโย   ปสุโต อมตัม ปทัม.

ก็ผู้ใด ไม่เห็นอมตบพ พึงมีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี

ชีวิตของผู้เห็นอมตบพเพียงวันเดียว ยังประเสริฐกว่า ดังนี้^{๑๖}

พอบพระคาถา พระกิสสาโคตมีได้บรรพชพระอรหันต์ เป็นผู้เคร่งครัดยิ่งในการใช้
สอยบิหาร

๖) พระภัททกาปิลาณีเถรี เป็นธิดาของพราหมณ์โกถียโคตร ในเมืองสาละ นางภัทท
กาปิลาณีได้แต่งงานกับปิปผลิมานพโดยวิธีคลุมถุงชน คือผู้ใหญ่หาผู้ครองให้ ทั้งที่ทั้งสองคนไม่ได้
รักใคร่กันเพราะทั้งสองไม่ปรารถนาที่จะแต่งงาน แต่ในที่สุดคนใช้ได้แปลงจดหมายจึงทำให้ทั้ง
สองได้แต่งงานกัน

สาเหตุการออกบวช เมื่อแต่งงานกับปิปผลิมานพทั้งสองก็ตกลงกันว่าจะออกบวช
ด้วยกัน คือไม่ยินดีในการครองเรือน และต่างฝ่ายก็ออกเดินทางหาครูที่จะสอนให้บรรลุมรรคผล
ปิปผลิมานพได้ทางไปพบพระพุทธเจ้าที่ พุทฺธุตตนิโคธ ส่วนนางภัททกาปิลาณีเดินทางไปอยู่ที่
ตติถียราม (วัดของพวกนิกบวชนอกพุทธศาสนา) ภายหลังพระนางปชบาดีโคตมีได้ออกบวชเป็น
ภิกษุณี นางภัททกาปิลาณีจึงออกบวชในสำนักของภิกษุณี

การบรรพชธรรม เมื่อพระภัททกาปิลาณีได้บวชในสำนักภิกษุณี พระภัททกาปิลาณี
ตั้งใจปฏิบัติธรรมจนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ พระเถรีเป็นผู้เชี่ยวชาญในการระลึกชาติได้ ต้องการ
ระลึกชาติ ๆ ก็สามารระลึกได้หมด

^{๑๕} จุ.เถรี. ๕๔/๔๖๔/๓๐๔.

^{๑๖} อัง.เอก. ๓๓/๑๕๐/๕๓.

๑) พระโศภณาเดวี เป็นชาวเมืองสาวัตถี สมัยที่เป็นภคินีท่านมีบุตรหลายคน สามีก้ออกบวช นางจึงต้องเลี้ยงลูกคนเดียว เมื่อลูก ๆ แต่งงานออกเหย้าออกเรือนกันไปหมดแล้ว จึงแบ่งสมบัติที่มีอยู่ให้ลูก ๆ ทุกคน ไม่เหลือไว้เพื่อตนเองแม้แต่น้อย คิดว่าตัวคนเดียวลูก ๆ อาจช่วยกันดูแลได้

สาเหตุการออกบวช เมื่อนางแบ่งสมบัติให้ลูก ๆ แล้ว เวลานั้นจะไปอยู่กับลูกก็จะเกียจจนกัน เมื่อไปอยู่กับลูกชายคนโต ลูกสะใภ้ก็คอยยุยงสามี และพูดกระทบกระเทียบบ้าง ๆ นานาน่าคุณแม่คงเห็นว่าลูกร่ำรวยกว่าคนอื่น ๆ กระทบทั้ง ๆ ที่แบ่งสมบัติเท่า ๆ กัน พอไปอยู่กับลูกคนรองก็พูดเหมือนกัน ในที่สุดก็ไปอยู่กับคนเล็ก ตอนอยู่ใหม่ ๆ ก็เอาใจใส่แม่เป็นอย่างดี ต่อมาก็เป็นเหมือนพี่ของเขาที่ผ่านมา จึงทำให้นางโศภณาปลงถึงความเป็นอนิจจังแห่งชีวิต จิตใจน้อมไปในการบรรพชา^{๕๑} จึงให้ลูกพาไปบวชในสำนักของภิกษุณี เมื่อนางบวชแล้วเหล่าภิกษุณีไม่ค่อนข้างใจในการสอนนางเพราะพระโศภณาบวชตอนแก่แล้ว ส่วนมากใช้พระโศภณาต้มน้ำให้ภิกษุณีเดรีอาบ เมื่อภิกษุณีทั้งไปฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้านางขอไปด้วย แต่ภิกษุณีทั้งหลายก็ปฏิเสธไม่ให้ไปด้วยเพราะแก่แล้ว

การบรรพชาธรรม เมื่อพระโศภณาเป็นผู้ปรารถนาความเพียรมาก นางก็เดินจงกรมที่โรงไฟก่อนน้ำเคือด ท่องปณอการ ๓๒ เจริญวิปัสสนา นางจึงนั่งสมาธิ สักพักจิตก็ตั้งลงสู่ความแน่วแน่ทั้ง ๆ ที่หลับตาอยู่ ปรากฏมีแสงสว่างวาบเข้ามา จนต้องลืมตาขึ้น ได้พบพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยืนใกล้ ๆ พระสุรเสียงกังวานตรัสพระคาถาว่า

โย จ วสุสสดี ชีเว ..... อปสุลํ ฐมมมุดมํ

เอกาหํ ชีวิตํ เสยฺโย ..... ปสฺสโต ฐมมมุดตมํ.

ผู้เห็นธรรมสูงสุด มีชีวิตเป็นอยู่วันเดียวประเสริฐกว่า

ผู้ไม่เห็นธรรมสูงสุด มีชีวิตเป็นอยู่ถึงร้อยปี^{๕๒}

จบพระคาถา พระโศภณาที่บรรพชาพระอรหันต์ จะเห็นได้ว่าแม้จะมีอายุมากหรือน้อยก็ตาม ถ้าตั้งใจปฏิบัติแล้วก็จะบรรลุคุณธรรมขั้นสูงได้

๒) พระภัททากุณฑลเกสาเดวี สมัยครองเรือนท่านเป็นลูกสาวเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ กุณฑลเกสึเห็นนักโทษประหารเกิดจิตปฏิบัติพัทธรักใคร่ บิคาจึงได้ให้สินบนกับผู้คุมเพื่อให้ปล่อยนักโทษแล้วนำมาเป็นลูกเขย เมื่อนางได้มหาโจรมาเป็นสามีก็ปรนนิบัติบำเรออย่างดี แต่โจรก็คือ

^{๕๑} เสถียรพงษ์ วรรณปก, พุทธสาวก พุทธสาวิกา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา และสถาบันบัณฑิตธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๒.

^{๕๒} อัง.เอก. ๓๓/๑๕๐/๓๕.

โจร เมื่อเห็นสมบัติมากมายของนางก็คิดอยากได้มาเป็นของตนแต่เพียงผู้เดียว จึงคิดอุบายที่จะฆ่าภริยาของตนแล้วเป็นเจ้าของสมบัติทั้งหมด มหาโจรจึงลวงภริยาให้พาไปแก๊บนที่เขาทิ้งโจร เพื่อทำพิธีแก๊บนต่อเทพเจ้าบนหุบเขา จากนั้นก็จะฆ่านาง แต่นางเป็นคนฉลาด จึงขอโอกาสไหว้สามิอันเป็นที่รักก่อนตาย เมื่อนางทำประทักษิณมหาโจรสามารถกุมกราบสามิผู้ยืนหันหลังให้ด้วยความประมาท แล้วก็ผลึกมหาโจรตกเขาตาย

สาเหตุการออกบวช เมื่อนางได้ผลึกมหาโจรผู้เป็นสามีสุดที่รักตกเขาตาย นางไม่คิดกลับบ้าน เพราะเกรงบิดามารดาจะทำโทษ จึงไปบวชเป็นปริพาชก ในสำนักปริพาชกมีชื่อเสียงในการได้วาตะ นางเรียนจบเคล็ดวิชาทั้งหมดจากอาจารย์แล้ว ก็สัญจรไปยังเมืองต่าง ๆ เพื่อได้วาตะกับผู้รู้ทั้งหลายโดยบังเอิญไม่หวัง ถ้าใครเหยียบกิ่งไม้หว้า แสดงว่าต้องการ ได้วาตะกับนาง อยู่มาวันหนึ่งพระสารีบุตรเดินผ่านมาแล้วบอกให้เด็ก ๆ เหยียบกิ่งไม้หว้า นางถามพระเถระว่าท่านสามารถตอบปัญหาของดิฉันได้หรือไม่ พระเถระตอบว่า “ได้” พอนางถามปัญหาพระเถระ ท่านตอบได้ทุกข้อ พอพระเถระถามนางคืนบ้างว่า อะไรชื่อว่าหนึ่ง นางตอบไม่ได้ พระเถระเฉลย จึงทำให้นางต้องการให้พระเถระสอนนางบ้าง แต่พระเถระกล่าวว่าถ้าต้องการเรียนก็ต้องบวชเป็นบรรพชิตก่อน นางจึงบวชเป็นภิกษุณีในสำนักของภิกษุณี

การบรรพชากรรม เมื่อนางบวชเป็นนางภิกษุณีได้เพียงสองสามวันเท่านั้นก็ได้บรรพชาพระอรหันต์ โดยได้ฟังพระพุทธเจ้าตรัสพระคาถาในธรรมบทตามความเหมาะสมกับภริยาของนางที่เคยพิจารณาเห็นสังขารอันทุกข์บีบคั้นแล้ว ต่อไปว่า

สหสสมปี เจ คาถา   อนาคตปทสยหิตา

เอกิ คาถาปทํ เสยโย   ยํ สุตฺวา อุปสมฺมตฺติ.

หากคาถาไม่ประกอบด้วยบทอันมีประโยชน์ แม้จะมีตั้ง ๑,๐๐๐ คาถาก็ตาม

คาถาเดียวที่บุคคลฟังแล้วสงบได้ ยังประเสริฐกว่า ดังนี้^{๔๓}

เมื่อจบพระคาถาสั้น ๆ นางได้บรรพชาพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิตา

จะเห็นได้ว่าเมื่อศึกษาค้นคว้าในเรื่องของภริยาหรือตำแหน่งพระมเหสี ที่รับหน้าที่เป็นภริยาที่ดีแล้ว เมื่อได้ศึกษาในพระสูตรต้นฉบับถูกต้องแล้วพบว่า ภริยาเหล่านั้นได้หันหน้ามาสู่ร่มผ้ากาสาวัตร บวชเป็นภิกษุณีแล้วทำประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบางท่านก็บรรพชาเป็นพระอรหันต์แล้วยังได้บรรพคุณพิเศษด้วย เช่น พระอุบลวรรณา เป็นผู้มฤตยู บางท่านมีทิพยจักขุ และยังได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะ คือตำแหน่งความเป็นเลิศ ถือได้ว่าพระพุทธเจ้าให้โอกาสภรรยาเหล่านั้นได้ทำประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนา

^{๔๓} อจ.เอก. ๓๓/๑๕๐/๔๖.

๓.๕.๒ ความเป็นเลิศ

คำว่า ความเป็นเลิศ หรือ เรียกว่า เอตทัคคะ แปลว่า นั้นเป็นยอด, นี้เป็นเลิศ บุคคล หรือสิ่งที่ยอดเยี่ยม คิเด่น หรือ เป็นเลิศในทางใดทางหนึ่ง เช่น ในพุทธพจน์ว่า “เอตทคฺคํ ภิกขเว มม สวากานํ ภิกขุณฺํ รตฺตคณฺณํ ชทฺธิทํ อญฺญา โภณฺพญฺ โย ภิกขุทฺถํหลายบรรดาภิกขุสาวกของเรา ผู้รัตตัญญูอัญญา โภณทัญฺญะ นั้นเป็นผู้ยอดเยี่ยม”^{๔๔} ถือว่าเป็นผู้ที่ได้ยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้มีลักษณะเด่นกว่าใคร มีทั้งพระภิกษุ พระนางภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่ได้รับยกย่องมีความเด่นต่างกัน ในที่นี้จะกล่าวถึงความเด่นของภิกษุณี และอุบาสิกา ที่เคยเป็นอดีตภรรยามาก่อน

เมื่อศึกษาความเป็นเลิศของนางภิกษุณี จากการศึกษาพบว่า ผู้ที่บวชเป็นนางภิกษุณี มีจำนวนมากนับไม่ถ้วน ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นล้วนได้บรรลุคุณธรรมพิเศษ คือได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ภริยาทั้งหลายเหล่านั้นสามารถบรรลุธรรมขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาได้ แล้วก็มีภิกษุณีอีกหลายรูป ที่ได้รับยกย่องในตำแหน่งอันเลิศ หรือเอตทัคคะในด้านต่าง ๆ ดังที่ยกมาแสดงดังต่อไปนี้

๑) พระนางมหาปชาบดีโคตมี เมื่อบวชเป็นภิกษุณีรับเอากรรมฐานจากพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติ ไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหันต์ พระพุทธองค์ทรงยกย่องพระนางมหาปชาบดีโคตมีเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุณีสาวิกาทั้งหลายของเรา ผู้เป็นรัตตัญญู^{๔๕} หมายความว่าผู้รู้ราตรีนาน

๒) พระเขมาเถรี ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับนั่ง ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงสถาปนาภิกษุณีทั้งหลายไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ จึงทรงสถาปนาพระเขมาไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าภิกษุณีสาวิกาทั้งหลาย ในทางมีปัญญามาก อัครสาวิกาเบื้องขวา

๓) พระปฎาจาราเถรี ท่านศึกษาพุทธวจนะจนมีความชำนาญชำนาญในพระวินัย ปฎักกายหลัง พระพุทธเจ้าประทับนั่ง ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงสถาปนาเหล่าภิกษุณีทั้งหลายไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ จึงทรงสถาปนาพระปฎาจาราเถรีไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าภิกษุณีสาวิกาทั้งหลาย ในทางทรงวินัย^{๔๖}

๔) พระธัมมทินนาเถรี พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร เมื่อทรงสถาปนาเหล่าภิกษุณีไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ ตามลำดับ ทรงนำจุฬเวทิลลสูตรนี้แล ให้เป็นอรรถอุปบัติ

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว, หน้า ๕๗๖.

^{๔๕} อัง.เอก. ๓๓/๒๓๕/๓๐.

^{๔๖} อัง.เอก. ๓๓/๑๕๐/๒๘.

เหตุเกิดเรื่อง จึงทรงสถาปนาพระธัมมทินนาเถรีไว้ในตำแหน่งเขตทัตตะจะเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาในทางเป็นธรรมกถิก^{๔๗}

๕) พระนันทาเถรี พระเถรีเป็นผู้ยินดีในฉาน ภายหลังพระพุทธเจ้าประทับนั่ง ณ พระเชตะวันมหาวิหาร เมื่อทรงสถาปนาเหล่าภิกษุณีไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ จึงทรงสถาปนาพระนันทาเถรีไว้ในตำแหน่งเขตทัตตะเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกา ผู้ยินดีในฉาน^{๔๘}

๖) พระโสณาเถรี ท่านพระเถรีเป็นผู้มีความเพียรท่องป้อนาการ ๓๒ ทั้งในที่ ๆ นั่ง ทั้งในที่ ๆ ยืน นับว่าพระเถรีบวชเมื่อแก่ก็ยังดำรงอยู่ในผลอันเลิศในเวลาไม่นาน เพราะเป็นปรารถนาความเพียร เมื่อพระพุทธเจ้าประทับนั่ง ณ พระเชตะวันมหาวิหาร ทรงสถาปนาเหล่าภิกษุณีไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ ตามลำดับ จึงทรงสถาปนาพระโสณาเถรีไว้ในตำแหน่งเขตทัตตะ เป็นเลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกา ผู้ปรารถนาความเพียร^{๔๙}

๗) พระสกุลาเถรี เมื่อพระสกุลาเถรีบวชไม่นานก็บรรลุพระอรหันต์ ตั้งแต่นั้นมา ท่านเป็นผู้ชำระชานาญในทิพยจักขุ ภายหลังพระพุทธเจ้าประทับนั่ง ณ พระเชตะวันมหาวิหาร เมื่อทรงสถาปนาเหล่าภิกษุณีไว้ในตำแหน่งเขตทัตตะต่าง ๆ จึงทรงสถาปนาพระเถรีนี้ไว้ในตำแหน่งเขตทัตตะเป็นเลิศกว่าภิกษุณีสาวิกา ผู้มีทิพยจักขุ^{๕๐}

๘) พระภัททาคุณชลกเสาเถรี เมื่อพระภัททาคุณชลกเสาบวชแล้ว ในกาลต่อมาเกิดสนทนากันขึ้นในท่ามกลางบริษัท ๔ ว่า นางภัททาคุณชลกเสานี้ใหญ่ยิ่งจริงหนอบรรลุพระอรหันต์ในเวลาจบคาถาเพียง ๘ บท พระพุทธเจ้าทรงกระทำเหตุนี้ให้เป็นอรรถอุปบัติเหตุเกิดเรื่องแล้ว ทรงสถาปนาพระเถรีไว้ในตำแหน่งเขตทัตตะเป็นเลิศกว่าภิกษุณีสาวิกา ผู้รู้แจ้งธรรมได้เร็วพลัน^{๕๑}

๙) พระภัททกาปิลาณีเถรี นางได้บรรพชาและอุปสมบทในสำนักพระเถรี ในกาลต่อมาฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้บรรลุพระอรหันต์ จึงเป็นผู้มีความชำระชานาญในบุพเพนิวาสญาณเมื่อพระพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่ ณ พระเชตะวันมหาวิหาร เมื่อทรงสถาปนาภิกษุณีทั้งหลายไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ จึงทรงสถาปนาพระเถรีนี้ไว้ในตำแหน่งเขตทัตตะเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาผู้มีบุพเพนิวาสญาณ^{๕๒} ในทางระลึกชาติก่อนได้

^{๔๗} อจ.เอก. ๓๓/๑๕๐/๓๑.

^{๔๘} อจ.เอก. - พุท. ๓๓/๑๕๐/๓๔.

^{๔๙} อจ.เอก. - พุท. ๓๓/๑๕๐/๓๖.

^{๕๐} อจ.เอก. - พุท. ๓๓/๑๕๐/๓๗.

^{๕๑} อจ.เอก. - พุท. ๓๓/๑๕๐/๔๖.

^{๕๒} อจ.เอก. - พุท. ๓๓/๑๕๐/๔๘.

๑๐) พระภัททากัจจนาเถรี เมื่อพระภัททากัจจนาเถรีบรรลุพระอรหันต์แล้วเป็นผู้
ข้าของชำนานูในอภิญญาทั้งหลาย นั่งขัดสมาธิครั้งเดียว เมื่อคุณความดีนั้นของนางปรากฏชัดแล้ว
พระพุทธเจ้าประทับนั่ง ณ พระเชตวันมหาวิหาร เมื่อทรงสถาปนาภิกษุณีทั้งหลายไว้ในตำแหน่ง
เอตทัคคะต่าง ๆ ตามลำดับ จึงทรงสถาปนาพระเถรีนี้ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นเลิศกว่าภิกษุณี
สาวิกา ผู้ได้บรรลุอภิญญาใหญ่^{๕๓}

๑๑) พระกิสาโคตมีเถรี เมื่อนางได้บรรพชาและอุปสมบทแล้ว ได้ทำกรรมใน
โยนิโสมนติการ เจริญวิปัสสนา และได้บรรลุพระอรหันต์ เป็นผู้เคร่งครัดยิ่งในการใช้สอยบริวาร
ห่มจีวรประกอบด้วยความปอน ๓ อย่าง ต่อมาพระพุทธเจ้าประทับนั่งในพระเชตวันมหาวิหาร
เมื่อทรงสถาปนาเหล่าภิกษุณีไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ ตามลำดับ จึงทรงสถาปนาพระกิสาโคตมีไว้ใน
ตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกา ผู้ทรงจีวรเศร้าหมอง

๑๒) พระสิงคาลมาตาเถรี เมื่อนางบวชแล้วกลับ ได้สัทธินทรีย์มีประมาณถึง นางไป
ฟังธรรม กำลังขีนมองดูพระสิริสมบัติของพระทศพลอยู่นั่นเอง พระศาสดาทรงทราบว่าเป็นผู้
ดำรงมั่นในลักษณะแห่งศรัทธาแล้ว ทรงแสดงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส ทรงทำให้เป็นที่
สบายทีเดียว พระเถรีเมื่อนั้นกระทำศรัทธาลักษณะให้เป็นที่ระ ใต้บรรลุเป็นพระอรหันต์ เมื่อ
พระพุทธเจ้าประทับนั่งในพระเชตวันมหาวิหาร ทรงสถาปนาภิกษุณีทั้งหลายในตำแหน่งต่าง ๆ
ตามลำดับ จึงทรงสถาปนาพระกิสาโคตมีในตำแหน่งเป็นเลิศกว่าภิกษุณีสาวิกา ผู้พ้นจากกิเลสได้
ด้วยศรัทธา^{๕๔}

๑๓) พระอุบลวรรณาเถรี ท่านเป็นผู้มีความข้าของชำนานูในการแสดงฤทธิ์ต่าง ๆ
ต่อมา ในวันที่พระพุทธเจ้าทรงทำยมกปาฏิหาริย์ ท่านก็บังนึกสึหนาทว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญข้า
พระองค์จักทำปาฏิหาริย์ถวาย พระพุทธเจ้าทรงทำเหตุอันนี้ให้เป็นอัตถูปัตติ เหตุเกิดเรื่อง เมื่อ
พระองค์ประทับนั่ง ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงสถาปนาภิกษุณีทั้งหลายในตำแหน่งต่าง ๆ จึงทรง
สถาปนาพระอุบลวรรณาเถรีไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกา ผู้มีฤทธิ์^{๕๕}
เป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย

๓.๕.๓ ภรรยาที่เป็นอุบาสิกาที่ได้รับยกย่อง

จากการศึกษาแล้วพบว่าภรรยาที่เป็นอุบาสิกาผู้ที่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และ
ช่วยกิจของพระศาสนาด้วยวิธีการต่าง ๆ จนทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้ และมีลักษณะ

^{๕๓} อัง.เอก. - ทูก. ๓๓/๑๕๐/๔๕.

^{๕๔} อัง.เอก. - ทูก. ๓๓/๑๕๐/๕๕.

^{๕๕} อัง.เอก. - ทูก. ๓๓/๑๕๐/๒๓.

เด่น หรือดีเลิศต่างกัน จึงทำให้เป็นสาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ หรือได้รับยกย่องว่าเป็นเลิศ มีดังต่อไปนี้

๑) นางสุชาดาธิดาของเสนานীগูณุมพี เมื่อพระพุทธเจ้าเสวยภัตตาหารเสร็จแล้วทรงแสดงธรรมโปรดนางสุชาดา เมื่อแสดงธรรมจบ นางสุชาดาและภริยาเฝ้าของพระยสะก็ดำรงอยู่ในพระโสคาปัตติผล นางสุชาดากับหญิงสะเก้ ก็ดำรงอยู่ในเวทาจิกสระณะ คือถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ภายหลังต่อมา พระพุทธเจ้าเมื่อทรงสถาปนาเหล่าอุบาสิกาไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ ตามลำดับ จึงทรงสถาปนานางสุชาดาอุบาสิกาไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้ถึงสระณะก่อน^{๕๖}

๒) นางวิสาขามิคารมารดา นางมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนามากสร้างวัดบุพพารามถวายพระพุทธเจ้า และในเรือนของนางจะเตรียมอาหารไว้ถวายพระสงฆ์ เวลาไปยังวิหารก็จะถือเภสัช ยา และน้ำอัฐบาน ไปถวายพระภิกษุสงฆ์ พึงธรรมของพระพุทธเจ้า ต่อมาภายหลังพระพุทธเจ้าทรงสถาปนาเหล่าอุบาสิกาไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ ตามลำดับ จึงทรงสถาปนานางวิสาขามิคารมารดาไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้ถวายทาน

๓) พระนางสามาวดี พระนางสามารถแผ่เมตตาห้ามลูกธนูที่พระราชาทรงกริ้วตนได้ มหาชนก็กล่าวคุณของนาง เรื่องที่เกิดขึ้นอย่างนี้ ต่อมาพระพุทธเจ้าประทับนั่ง ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงทำเหตุอันแลให้เป็นที่อติอุปลิตเหตุเกิดเรื่องแล้วทรงสถาปนาพระนางไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้มีปกตอยู่ด้วยเมตตา^{๕๗}

๔) นางอุตตรนันทมารดา นางดำรงอยู่ใน โสคาปัตติผล นางได้นิมนต์พระพุทธเจ้าถวายมหาทานในวันรุ่งขึ้น ภายหลัง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร เมื่อทรงสถาปนาพวกอุบาสิกาไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ จึงทรงสถาปนานางอุตตรนันทมารดาไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของผู้ยินดีในฉาน^{๕๘}

๕) นางสุปวาสา โกลิยธิดา พระนางได้ถวายโภชนะอันประณีตมีรสเลิศต่าง ๆ แก่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระพุทธองค์แสดงธรรมแก่พระนางว่า “ดูก่อนสุปวาสา อริยสาวิกาสู้ถวายโภชนะชื่อว่าให้ฐานะทั้ง ๕ แก่พวกปฏิบัติหาก คือให้อายุ ให้วรรณะ ให้สุข ให้ผละ ให้ปฏิภาณ ก็แลผู้ให้อายุ ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งอายุ ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ฯลฯ ผู้ให้ปฏิภาณ ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งปฏิภาณทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์” เรื่องนี้เกิดขึ้นอย่างนี้

^{๕๖} อ.จ.เอก. - พุท. ๓๓/๑๕๐/๘๖.

^{๕๗} อ.จ.เอก. - พุท. ๓๓/๑๕๐/๑๓๐.

^{๕๘} อ.จ.เอก. - พุท. ๓๓/๑๕๐/๑๓๘.

ต่อมาภายหลังพระพุทธเจ้าประทับนั่ง ณ พระเชตะวันมหาวิหาร เมื่อทรงสถาปนาพวกอุบาสิกาวัวในตำแหน่งต่าง ๆ จึงทรงสถาปนาพระนางสุปป์วาสา โกลิยธิดาไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้ถวายรสอันประณีต^{๕๕}

๖) นางสุปป์ยาอุบาสิกา นางเอาใจใส่พระภิกษุผู้เป็นไข้เป็นอย่างดี หลังจากฟังธรรมเสร็จแล้วนางจะเดินถามพระภิกษุผู้เป็นไข้ ถ้าพระภิกษุต้องการอะไรนางก็จะพยายามหามาถวายให้ได้ดังที่นางหาเนื้อมาปรุงอาหารไม่ได้ นางถึงกับเอาเนื้อขาของตนเองทำอาหารถวายพระภิกษุผู้เป็นไข้ เพราะเรื่องนี้เอง พระพุทธเจ้าจึงทรงสถาปนานางสุปป์ยาอุบาสิกาวัวในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้เป็นศิลาอนุปฏิญาณ^{๕๖}

๗) นางกาดิยานี นางมีความเลื่อมใสในคำสอนแม้แต่โจรมาลักทรัพย์ในเรือน นางก็ไม่สนใจเพราะนางต้องการฟังธรรม ปลอຍให้โจรลักทรัพย์ ต่อมาโจรเกิดความสำนึกจึงขอโทษนางแล้วให้นางพาไปบวชในสำนักพระเถระผู้เป็นบุตรของนาง จนได้บรรลุพระอรหันต์ เรื่องเกิดขึ้นอย่างนี้ ต่อมาภายหลังพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตะวันมหาวิหาร เมื่อทรงสถาปนาพวกอุบาสิกาวัวในตำแหน่งต่าง ๆ จึงทรงสถาปนานางไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้เลื่อมใสอย่างแน่นแฟ้น^{๕๗}

๘) นางนกุลมารดาชพคานี พระพุทธเจ้าทรงสถาปนานางไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้คุ้นเคย

๙) นางกาฬิอุบาสิกาชาวกรุงมริกา เมื่อพระพุทธเจ้าประทับนั่งท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ณ พระเชตะวันมหาวิหาร ทรงสถาปนาเหล่าอุบาสิกาวัวในตำแหน่งต่าง ๆ จึงทรงสถาปนาอุบาสิกาวัวนี้ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้เลื่อมใสได้ยินได้ฟังตาม^{๕๘}

^{๕๕} อจ.เอก. - พุท. ๓๓/๑๕๐/๑๓๕.

^{๕๖} อจ.เอก. - พุท. ๓๓/๑๕๐/๑๔๑.

^{๕๗} อจ.เอก. - พุท. ๓๓/๑๕๐/๑๔๔.

^{๕๘} อจ.เอก. - พุท. ๓๓/๑๕๐/๑๔๕.

๓.๑๐ บทบาทหน้าที่ของภรรยาที่มีต่อพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

คำว่า บทบาท ตามความหมายของพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ว่า การทำทำตามบท, โดยปริยายหมายความว่า การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู^{๑๑๑} คำว่า หน้าที่ หมายถึง กิจที่จะต้องทำ,วงแห่งกิจการ^{๑๑๒} ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึง บทบาทและหน้าที่ของภรรยาที่มีต่อพระพุทธศาสนา มีการอุปถัมภ์ด้วยปัจจัยสี่แก่พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ คำว่า “อุปถัมภ์” หมายถึง การถวายในด้านปัจจัย ๔ คือ จีวร อาหารบิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชที่จำเป็นต่อการดำรงชีพซึ่งเป็นอีกบทบาทหนึ่งของภรรยาในพระพุทธศาสนาที่จะต้องดูแลภิกษุสงฆ์ในเรื่องปัจจัย ๔ ทั้งนี้เพื่อให้การประพฤติพรหมจรรย์ของพระภิกษุสงฆ์เป็นไปได้อย่างสะดวก และเพื่อจะได้ปฏิบัติกิจของพระศาสนาต่อไป^{๑๑๓} และมีการส่งเสริมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรงและทางอ้อม ทางตรงคือเมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วนำไปแสดงให้ผู้อื่นฟังต่อ เช่น นางชุชชุตตรา ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วนำไปแสดงให้พระนางสามาวดีฟังต่อ ทางอ้อมคือส่งเสริมสนับสนุนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระภิกษุสงฆ์ พระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมก็คือผู้ที่เดินทางท่องเที่ยวไปเพื่อปลดเปลื้องประชาชนให้เป็นอิสระจากพันธนาการของกิเลส^{๑๑๔}

๓.๑๐.๑ บทบาทหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การส่งเสริมพระพุทธศาสนาเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง ซึ่งเป็นส่วนที่อุบาสกอุบาสิกาพร้อมทั้งบริษัทอื่น ๆ ช่วยกันเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้ประจักษ์ และหลักธรรมที่เป็นจริงไม่มีกาล ไม่เลือกชั้นวรรณะ บุคคลทุกจำพวกสามารถเข้าถึงธรรมของพระพุทธเจ้าโดยปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์ และช่วยกันเผยแผ่ให้กระจายในฝูงชน เพราะพระองค์ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ให้รู้

^{๑๑๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๖๐๒.

^{๑๑๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖๖.

^{๑๑๓}ทัศนีย์ ฉ่ำพิรุณ, “บทบาทและหน้าที่ของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัววัดตามแนวพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีแม่บ้านทหารอากาศ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๔, หน้า ๓๔.

^{๑๑๔}พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, ดร. พุทธวิธี, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๕๐.

ตาม ทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อม ทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง^{๑๑๗} การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงเป็นหน้าที่ ของบริษัท ๔ ในที่นี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวเฉพาะผู้ที่เป็นผู้หญิง หรือ ที่เป็นภริยาบ้าง หรือเป็นอดีตภริยา บ้าง

๑) นางวิสาขา ผู้ยอดเยี่ยมกว่าอริยสาวิกาของพระพุทธเจ้าในการถวายทาน (ทายิกาน์ อคฺคั) นางได้เป็นกำลังในเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะนางได้สำเร็จเป็นพระโศดาบัน ตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ ได้กลับใจพ้อสามีที่นับถือพวกนิครนถ์ คือ ศาสนาเซน ให้หันมานับถือ พระพุทธศาสนา

๒) นางขุชชุตตรา ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วบรรลุประโยชน์พระโศดาบัน แล้วนำ พระธรรมนั้นมาแสดงให้พระนางสามาวดีพร้อมด้วยสตรี ๕๐๐ คน ฟังจนทำให้นางสามาวดีและ บริวารบรรลุประโยชน์พระโศดาบัน

๓) พระนางเขมา เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระเขมาเถรีใช้ ปัญญาอันแตกฉานของพระองค์เป็นเครื่องมือในการให้คำปรึกษาแก่ภิกษุณีอื่น ๆ และประกาศ พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายกว้างขวางไป เกียรติศัพท์ความเป็นผู้มีความสามารถถ่ายทอดธรรมแก่ ประชาชนได้ระบือไปไกล วันหนึ่งพระเขมาเถรีพักอยู่ที่โคธณะวัดถุ อยู่ระหว่างเมืองสาวัตถีกับ เมืองสาเกต พระเจ้าปเสนทิโกศล ตรัสถามปัญหาธรรมหลายข้อ อาทิ พระพุทธเจ้า หรือ พระอรหันต์ทั้งหลาย ภายหลังจากปรินิพพานแล้ว จะยังคงดำรงอยู่หรือไม่ ได้รับการวิเศษอย่าง แจ่มแจ้งจากพระเขมาเถรี เป็นที่พอพระทัยของพระเจ้าปเสนทิโกศล^{๑๑๘} จะเห็นได้ว่าพระเขมา มี ความรู้เป็นผู้มีปัญญามากสามารถวิเศษนาได้อย่างถูกต้อง

๔) พระปฎาจาราเถรี มีเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นกับพระเถรีจึงเป็นประโยชน์ใน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ พระเถรีเป็นผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับการผจญกับความทุกข์โศกของ ชีวิต เมื่อผ่านพ้นไป ก็ได้นำเอาประสบการณ์นั้นมาสอนภิกษุณี และสตรีทั้งหลายได้เป็นอย่างดี จึงมักปรากฏว่ามีเหล่าสตรีผู้มีปัญหาชีวิตมาขอคำแนะนำจากพระเถรีเป็นจำนวนมาก^{๑๑๙} นับว่าเป็น ตัวอย่างแก่ผู้ประสบความทุกข์เช่นเดียวกับพระเถรี และเป็นกำลังสำคัญต่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา

^{๑๑๗} ที.ที. ๑๒/๑๗๕/๒.

^{๑๑๘} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธสาวก พุทธสาวิกา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, อ่างแล้ว, หน้า ๕๕.

^{๑๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕.

๕) พระคุณทลเกสีเถรี ภายหลังบรรลุป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภทา ได้ทำหน้าทีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นต่าง ๆ คือ แคว้นอังคะ มคธ กาสี และโกศล แสดงให้เห็นถึงฉันทะอันแรงกล้าในการช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระพุทธศาสนา เมื่อพระเถรีนิพพานแล้ว ก็ยังเหลือไว้แต่คุณงามความดีไว้เป็นอนุสรณ์ในพระพุทธศาสนา^{๑๑๑}

๓.๑๐.๒ ภรรยาที่เป็นอุบาสิกาตัวอย่าง

๑) นางสุชาดา ธิดาของเสนานীগุณุมพี เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้ถึงสรณะก่อน เนื้อความโดยย่อ นางสุชาดาธิดาของเสนานীগุณุมพี ซึ่งเป็นภริยาของเศรษฐี ได้ถวายข้าวมธุปายาสแด่พระมหาบุรุษในคราวที่บำเพ็ญเพียรได้ตั้งพระศริมหาโพธิ์ จนพระมหาบุรุษได้บรรลุป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า และนางได้ฟังธรรมอนุบุพพิภทาในครั้งที่ออกตามหาสกุลบุตร ซึ่งเป็นบุตรชายของนาง จนทำให้นางและเศรษฐีภักตุดีดำรงอยู่ในพระโสดาปัตตผล ส่วนยสกุลบุตรบรรลุป็นพระอรหันต์ นางสุชาดากับหญิงสะไก้ก็ดำรงอยู่ในเดวาจิกสรณะ คือ ถึงพระพุทธเจ้าพระธรรม และพระสงฆ์ครบ ๓ เป็นสรณะ ภายหลังต่อมา พระศาสดาเมื่อทรงสถาปนาเหล่าอุบาสิกาไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ ตามลำดับ จึงทรงสถาปนาอุบาสิกาผู้นี้ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าพวกอุบาสิกา ผู้ถึงสรณะ^{๑๑๑} ด้วยบทว่า ปฐมึ สรณึ กจฺจนฺตินี.

๑.๑) นางสุชาดาธิดาของเสนานীগุณุมพี มีจริยาวัตรที่น่าเอาเป็นแบบอย่าง ดังนี้

- (๑) เป็นผู้ที่ได้ถวายภัตตอาหารมือแรกแด่พระมหาโพธิ์สัตว์
- (๒) เป็นอุบาสิกาคนแรกที่ได้ฟังอนุบุพพิภทา
- (๓) เป็นอุบาสิกาคนแรกที่ได้ถึงพระรัตนตรัยครบ ๓ ประการ
- (๔) ได้บรรลุปะโสดาบัน

๒) นางวิสาขามิคารมารดา เลิศว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้ถวายทานเนื้อความโดยย่อของนางวิสาขา นางเป็นธิดาของธัญชัยเศรษฐี เธอบรรลุปะโสดาปัตตผลตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ เมื่ออายุเข้าวัยพอออกเรือน ธัญชัยเศรษฐีก็ให้โอวาทแก่ธิดาของตนว่า “ลูกเอ๋ย ธรรมคาวาสตรีผู้จะอยู่ในสกุลบิดาของสามี ให้โอวาท ๑๐ ข้อ คือ

- (๑) ไฟในก็ไม่พืงนำออก
- (๒) ไฟนอกก็ไม่พืงนำเข้า
- (๓) พืงให้แก่ผู้ที่ให้
- (๔) ไม่พืงให้แก่ผู้ที่ไม่ให้

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐.

^{๑๑๑} อจ.เอก. ๓๓/๑๕๐/๘๖.

- (๕) ฟังให้ทั้งแก่ผู้ที่ให้ ทั้งแก่ผู้ที่ไม่ให้
- (๖) ฟังนั่งเป็นสุข
- (๗) ฟังบริโภคเป็นสุข
- (๘) ฟังนอนเป็นสุข
- (๙) ฟังบำเรอไฟ
- (๑๐) ฟังนอบน้อมเทวดาภายใน

เมื่อนางวิสาขาไปอยู่ในบ้านของสามี แล้วยังทำให้พ่อของสามีหันมาเลื่อมใสพระพุทธศาสนาได้ ทั้งที่เคมีนั้นบิดาของสามีนับถือนักบวชชีเปลือย จนในที่สุดนางเป็นที่ยอมรับของเศรษฐี ถึงขนาดสถาปนานางวิสาขาไว้ในตำแหน่งมารดาของคนว่า “แม่หนู จงเป็นมารดาของเราตั้งแต่วันนี้ไป ตั้งแต่นั้นมา นางวิสาขาจึงมีชื่อว่า ‘มิการมารดา’” ในนิเวศน์ของนางวิสาขา เวลาเช้าเต็มไปด้วยนักแสวงบุญ นางจัดทานไว้พร้อมสรรพเหมือนในเรือนของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขาทำอามิสสงเคราะห์แก่พระภิกษุสงฆ์ ภายหลังอาหารก็ให้บ่าวไพร่ถือเกสัช ยา และน้ำอัฐบานไปยังวิหารถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้วก็กลับมา ภายหลังต่อมา พระศาสดาเมื่อทรงสถาปนาเหล่าอุบาสิกาไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ ตามลำดับ จึงทรงสถาปนานางวิสาขามิการมารดา ไว้ในตำแหน่งเอกทัศคคะเป็นเลิศกว่าพวกอุบาสิกาผู้ถวายทาน^{๑๒}

๒.๑) นางวิสาขามีจริยาวัตรที่น่าเอาเป็นแบบอย่าง ดังนี้

ก) ทำหน้าที่อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ เช่น จัดภัตตาหาร ของเคี้ยวของจั้นไปถวายพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์เป็นประจำ และทูลขอพร ๘ ประการ จากพระพุทธเจ้า ดังนี้ คือ

(๑) ขอลถวายผ้าอาบน้ำฝนตลอดชีวิต เพราะไม่อยากจะให้พระสงฆ์เปลือยกายสร่งน้ำ ไม่เหมาะสม

(๒) ขอลถวายอาคันตุกัตลอดชีวิต เพราะพระอาคันตุกะไม่ชำนาญเส้นทางในการโจจรอบภิณฑบาท

(๓) ขอลถวายภัตสำหรับพระที่เตรียมตัวจะเดินทางไกล

(๔) ขอลถวายภัตเพื่อภิกษุที่อาพาธตลอดชีวิต

(๕) ขอลถวายยาเพื่อภิกษุที่อาพาธตลอดชีวิต

(๖) ขอลถวายภัตเพื่อภิกษุที่ทำหน้าที่อุปัฏฐากภิกษุที่อาพาธตลอดชีวิต

^{๑๒} อกฺ.เอก. ๓๓/๑๕๐/ ๑๐๑.

(๗) ขอลวดยาอายุแก่พระสงฆ์ตลอดชีวิต เพราะว่ายาอายุเป็นสิ่งที่มิ
ประโยชน์ต่อร่างกายมาก

(๘) ขอลวดยาอาบน้ำสำหรับภิกษุณีตลอดชีวิต เพราะว่าภิกษุณีทั้งหลาย
เปลือยกายอาบน้ำจืดทำเดียวกับพวกหญิงแพศยา ถูกหญิงเหล่านั้นเหยียดหน้าว่า พวกเธอยังสาวมา
ประพฤติพรหมจรรย์ไม่เห็นได้ประโยชน์อะไร

ข) ทำหน้าที่ในการขอพุทธานุญาตในเรื่องต่าง ๆ

(๑) ขอพุทธานุญาตถวายผ้าเช็ดปาก

(๒) ขอพุทธานุญาตถวายหมอน้ำและไม้กวาด

(๓) ขอพุทธานุญาตถวายพัด โบกและพัดใบตาล

(๔) ขอพุทธานุญาตสร้างปราสาทถวายพระสงฆ์

ค) ทำหน้าที่ในการสร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา

(๑) สร้างวัดบุพพาราม

(๒) ร่วมปลูกต้นโพธิ์

นางวิสาขามหาอุบาสิกา นับได้ว่าเป็นแบบอย่างในการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติ เป็น
อุบาสิกาผู้มีศรัทธา มีศีล มีจริยวัตรอันงดงาม และมีปัญญา รู้เหตุผลอันถ่องแท้ เป็นทั้งสตรีผู้เป็น
แบบอย่าง ซึ่งเพียงพร้อมด้วยคุณธรรมต่าง ๆ เช่น อุบาสิกาธรรม ๗ ประการ คือ

(๑) ไม่ขาดเชื่อมเยื่อพระสงฆ์

(๒) ไม่ละเลยการฟังธรรม

(๓) อบรมศึกษาตนให้ก้าวหน้าในการรักษาศีลอย่างเคร่งครัด

(๔) ศรัทธาเลื่อมใสในพระสงฆ์ทั้งบวชใหม่และเก่า

(๕) ฟังธรรมด้วยความเคารพ

(๖) ไม่แสวงหาบุญนอกศาสนา

(๗) เอาใจใส่ทะนุบำรุงและช่วยกิจการงานพระพุทธศาสนา

๓) นางสามาวดี เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้มีปรกติอยู่ด้วยเมตตา

นางสามาวดี เป็นพระมเหสีองค์หนึ่งของพระเจ้าอุเทนกษัตริย์หนุ่มแห่งโกสัม
พินี นางสามาวดีเป็นที่โปรดปรานของพระราชสวามี นางสามาวดีนั้นมีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า
อยู่มาวันหนึ่ง นางสามาวดี ได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ยังไม่เห็นพระองค์ คือ สาวใช้หลัง
ค่อม นามว่า ขุชชุตตรา ได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์มาแล้วให้ฟัง สามาวดีได้ขอให้นางแสดงธรรม
ที่ได้ฟังมาจากพระพุทธองค์ให้ฟังอีกทีหนึ่ง นางได้บรรลุโศคาปัตติผลตั้งแต่นั้นมา นางพร้อมกับ
สตรีในวังได้ขอให้นางขุชชุตตราไปฟังธรรม แล้วมาแสดงให้พวกนางฟังทุกวัน ผลจากการทำเช่นนี้

ทำให้นางบุษชุดตรากลายเป็นพหูสูต^{๑๑๑} (ผู้คงแก่เรียน) เมื่อนางสามาวดีพร้อมกับสตรีบริวารอยากเห็นพระพุทธเจ้า นางบุษชุดตราจึงแนะนำให้เจาะช่องเล็ก ๆ ที่ฝาห้อง เวลาพระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จผ่านมาก็ให้แลดูและบูชาด้วยดอกไม้ และของหอม พวกนางทำอย่างนี้จนเกิดเป็นเรื่องใหญ่ เพราะนางมาคันทิยาไม่ชอบพระทัย จึงใส่ความพวกนางสามาวดีทำให้พระเจ้าอุเทนทรงกริ้ว แต่นางสามาวดีก็ยังยึดมั่นในพระรัตนตรัย มีพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ถึงแม้จะเกิดอะไรขึ้นกับตัวนางก็ตาม

พระนางสามาวดีมีจริยาวัตรที่น่าเอาเป็นแบบอย่าง ดังนี้

(๑) มีความเมตตา

(๒) เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที

(๓) เป็นผู้ใฝ่ธรรม

(๔) เป็นผู้ไม่ประมาท

(๕) เป็นผู้มีศีล พระนางจะสมาทานศีล ๘ เป็นประจำ

๔) นางอุตตรนั้นทมารดา เลิศว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของผู้ยินดีในฉาน นางอุตตราเป็นบุตรของปุลณะเศรษฐี และเป็นภริยาของบุตรชายของสุมนะเศรษฐี นางอุตตราอยู่ในตระกูลสามีซึ่งไม่นับถือพระพุทธศาสนา แต่นางนับถือพระพุทธศาสนาไม่มีโอกาสได้ทำบุญ บิณฑบาตของนางจึงออกอุบายให้จ้างคนงานหนึ่งมารับใช้สามี วันละหนึ่งพันกหาปณะ นางคนงานนั้นคือนางสิริมาผู้เลอโฉม นางอุตตราจึงได้มีโอกาสนำบุญ เข้าครัวเองเพื่อเตรียมภัตตาหารถวายพระพุทธเจ้า นางสิริมาเห็นสามีของอุตตราอึ้งและหัวเราะเมื่อเห็นนางอุตตราในครัว นางสิริมาโกรธประคุดคังสามีของตนเอง นางสิริมาจึงเข้าไปในครัวเอาน้ำใส่กำลังเดือดคราดที่ตัวนางอุตตรา แต่นางก็แค่เมตตาให้นางสิริมา “สิริมาเธอมีบุญคุณแก่เราไม่น้อย ถ้าไม่ได้นางมาทำหน้าที่แทน เราก็คงไม่มีโอกาสได้ถวายทานแก่พระสงฆ์ และได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์ ถ้าเรามีความโกรธแม้แต่น้อย ขอให้เนยใสก่อนนี้จงลวกเรา แต่ถ้าเราไม่มีความโกรธต่อนางก็ขออย่าได้ลวกเราเลย”^{๑๑๒} ด้วยอำนาจเมตตา ด้วยอำนาจน้ำใจอันประเสริฐของนางอุตตรา ปรากฏว่าเนยใสเดือดพล่านที่ราดลงบนร่างของนาง กลับเย็นคุดคังน้ำฝนอันเย็นน้ำ เพราะนางอุตตราเป็นอริยบุคคลคือได้บรรลุโสดาบัน นางจึงไม่ถือโทษโกรธใคร พระพุทธเจ้าจึงตรัสพระคาถาสอนนางทั้งสองว่า

“พึงเอาชนะคน โกรธด้วยความไม่โกรธ

พึงเอาชนะคน ไม่ดี ด้วยความดี

^{๑๑๑} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธสาวก พุทธสาวิกา, อ้างแล้ว, หน้า ๔๐๗.

^{๑๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑๕.

ฟังเอาชนะคนตระหนี่ ด้วยการให้

ฟังเอาชนะคนพูดพล่อย ๆ ด้วยการพูดความจริง^{๑๑๔}

เมื่อจบพระคาถา ก็ดำรงอยู่ใน โสคาปัตติผล นิมนต์พระทศพลถวายมหาทานในวันรุ่งขึ้น เรื่องนี้เกิดขึ้นอย่างนี้ ภายหลังพระศาสดาประทับอยู่ ณ พระเชตวันวิหารเมื่อทรงสถาปนาพวกอุบาสิกาวไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ จึงสถาปนานางอุตตรา นันทมารดา ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าพวกอุบาสิกา ผู้เข้ามาน

นางอุตตรา นันทมารดา มีบทบาทที่สำคัญและจริยาวัตรที่เป็นแบบอย่าง

(๑) นางทำให้ตระกูลของสามีที่เป็นมิจฉาทิฐี หันมานับถือพระพุทธศาสนา

(๒) นางเป็นคนใจบุญทำอาหารถวายพระภิกษุสงฆ์เป็นประจำ

(๓) มีความเมตตาอารีแม้กระทั่งต่อผู้ที่จะทำร้ายนาง

(๔) ไม่โกรธแม้คนอื่นจะประทุษร้าย

(๕) เคารพในคุณธรรม

(๖) นางไม่เป็นคนจีหึงสามี

๕) นางสุปปวาสา โกลิยธิดา เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้ถวายรสอันประณีต นางสุปปวาสาเกิดในสกุลกษัตริย์พระนคร โกลิยะ พระประยูรญาติจึงขนานพระนามพระนางว่า สุปปวาสา เมื่อทรงเจริญแล้ว อภิเษกกับศากยกุมารพระองค์หนึ่ง ด้วยการเข้าเฝ้าครั้งแรกเท่านั้น สดับธรรมกถาของพระศาสดา ก็ดำรงอยู่ใน โสคาปัตติผลต่อมา พระนางประสูติพระโอรสพระนามว่า สีวลี วันหนึ่งพระนางถวายโภชนะอันประณีตมีรสเลิศต่าง ๆ แก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระศาสดาเสวยเสร็จแล้ว เมื่อทรงกระทำอนุโมทนา ทรงแสดงธรรมนี้แก่พระนางสุปปวาสาว่า คุณก่อนสุปปวาสา อริยสาวิกาผู้ถวาย โภชนะ ชื่อว่าให้ฐานะทั้ง ๕ แก่พวกปฏิบัติหก คือ ให้อายุ ให้อายุยืน ให้อายุให้สุข ให้อายุให้พละ ให้อายุให้ปัญญา ก็แลผู้ให้อายุ ย่อมเป็นผู้มีส่วนแห่งอายุ ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ต่อมาภายหลังพระศาสดาประทับนั่ง พระเชตวันวิหาร เมื่อทรงสถาปนาพวกอุบาสิกาวไว้ในตำแหน่งต่าง ๆ จึงทรงสถาปนาพระนางสุปปวาสา โกลิยธิดา ไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นเลิศกว่าอุบาสิกาสาวิกา ผู้ถวายของมีรสประณีต^{๑๑๖}

นางสุปปวาสา โกลิยธิดามีบทบาทที่สำคัญ และจริยาวัตรที่เป็นแบบอย่าง

การถวายทานต้องครบองค์ประกอบถึง ได้อานิสงส์มาก องค์ประกอบที่ดีของท่าน

คือ

^{๑๑๔} อจ.เอก. ๓๓/๑๕๐/๑๓๗.

^{๑๑๖} อจ.เอก. ๓๓/๑๕๐/๑๓๘.

(๑) ของที่ให้ทานจะต้องได้มาอย่างสุจริต ได้จากหยาดเหงื่อแรงกายอันสุจริตของเรา มิใช่ของลักขโมย หรือเบียดเบียนคนอื่นได้มา

(๒) เจตนาจะต้องบริสุทธิ์ คือก่อนจะให้ก็มิมีจิตเลื่อมใส กำล้างให้ก็ให้ด้วยความเลื่อมใส ให้ไปแล้วก็มีจิตยินดี ไม่เสียดายภายหลัง

(๓) ปฏิภาณ (ผู้รับทาน) ก็เป็นผู้ควรที่จะให้ เช่น มีศีลบริสุทธิ์ หรือ มีคุณธรรมสูง ให้แก่คนชั่ว ให้แก่ลัทธิชั้ย่อมได้อานิสงส์น้อยเป็นธรรมดา^{๑๑๑}

นอกจากนี้ในสัปบุรุษทาน (การให้ของสัตบุรุษ) ๑๐ ทาน จะเน้นว่าต้องให้

(๑) ของสะอาด

(๒) ให้ของประณีต

(๓) ให้เหมาะแก่กาล

(๔) ให้ของสมควร

(๕) ของที่ควรที่ผู้รับจะใช้ได้

(๖) พิจารณาเลือกให้

(๗) ให้ด้วยวิจรรณญาณ

(๘) ให้เนืองนิตย์

(๙) ขณะให้มีจิตผ่องใส

(๑๐) ให้แล้วเมื่อกบฏใจ

๖) นางสุปปิยาอุบาสิกา เลิศกว่าพวกอุบาสิกาของเราผู้เป็นศิลาปฏิบัติ นางสุปปิยาอุบาสิกาเป็นคนสนิทของนางวิสาขา มักติดตามนางวิสาขา ไปวัดฟังธรรมเป็นประจำ เมื่อเสร็จจากการฟังธรรมแล้ว ก็จะตรวจตราดูตามกุฎิที่พักของสงฆ์ เพื่อดูว่าพระคุณเจ้ารูปใดขาดปัจจัยสี่ ก็จะจัดหาถวาย วันหนึ่งนางสุปปิยาพบภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้ สอบถามทราบภิกษุรูปนั้นป่วยด้วยโรคเป็นประจำ และหายได้ด้วยกรณินอาหารปรุงด้วยเนื้อ นางจึงให้สาวใช้ไปซื้อเนื้อตามตลาด แต่วันนั้นเนื้อตามตลาดไม่มี นางสุปปิยารู้สึกร้อนใจที่หาเนื้อปรุงอาหารตามสัญญาไม่ได้ นางจึงว่ามีดแล้วเข้าครัว เนื้อเนื้อที่ขาของตนเอง สั่งให้สาวใช้ปรุงอาหาร แล้วนำไปถวายภิกษุผู้เป็นไข้ พร้อมกราบเรียนท่านว่านางไม่สบาย จึงสั่งให้นางมาถวายแทน เมื่อพระภิกษุฉันเนื้อขานางสุปปิยาแล้วอาการไข้หายไป แต่นางนอนป่วยไข้ เมื่อสามีกลับมาเห็นภริยานอนจมอยู่ จึงเข้าไปซักถามได้ทราบเรื่องทั้งหมดแล้ว แทนที่จะตำหนิภรรยา กลับปีติปราโมทย์ชื่นชมในความใญ่บุญใจกุศลของภริยา สามีของนางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลเรื่องราวให้ทราบ พร้อมอาราธนาพระพุทธองค์

^{๑๑๑} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธสาวก พุทธสาวิกา, อ่างแล้ว, หน้า ๓๘๕.

เสด็จไปเสวยภัตตาหารที่บ้านคนพร้อมภิกษุสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงรับด้วยคุณิภาพ รุ่งเช้าขึ้น
พระองค์พร้อมภิกษุสงฆ์ เสด็จไป

นางสุปปียาอุบาสิกา มีบทบาทที่สำคัญและจริยาวัตรที่เป็นแบบอย่าง

(๑) นางได้บรรลุนิเวศน์

(๒) อุปัฏฐากภิกษุผู้เป็นไข้

(๓) เป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท^{๑๑๔} ห้ามภิกษุฉันเนื้อมนุษย์

ในมังสะ ๑๐ อย่าง

(๔) เป็นผู้มีศรัทธาแรงกล้าในพระรัตนตรัย

(๕) เป็นผู้ดูแลความเป็นอยู่ของพระสงฆ์เป็นอย่างดี มีฉันทะพิเศษในการ

พยาบาลภิกษุไข้^{๑๑๕}

๗) พระนางมัลลิกา เป็นธิดาของช่างทำดอกไม้ผู้ยากจน แต่ภายหลังได้รับการ
อภิเษกเป็นพระมเหสีเอกของพระเจ้าปเสนทิโกศล ผู้ครองเมืองสาวัตถี แคว้นโกศล

พระนางมัลลิกา มีบทบาทในทางพระพุทธศาสนา และจริยาวัตรที่เป็น
แบบอย่าง

(๑) เป็นเจ้าของความคิดในการจัด “อสทิสถาน” ทำให้พระเจ้าปเสนทิโกศล
ทรงชนะประชาชนในการถวายทานอสทิสถาน มีวิธีจัดตั้งนี้ คือ พระนางมัลลิกาเทวีสั่งให้สร้าง
มณฑปสำหรับภิกษุนั่งเป็นวงล้อม โดยใช้ไม้อย่างดีในการสร้างนิมนต์ภิกษุ ๕๐๐ รูป นั่งภายในวง
ล้อม จัดห่าง ๕๐๐ เชือกยื่นถือเสวตฉัตร เชือกฉัตร กางกั้นภิกษุ ๕๐๐ รูป ตรงกลางมณฑปมีเรือ
ทองคำ ๘ - ๑๐ ต้า ระหว่างที่นั่งของภิกษุแต่ละรูปมีเจ้าหญิงนั่งบดของหอมอยู่ในขณะที่เจ้าหญิง
องค์อื่นยืนถวายงานพัดแก่ภิกษุ เจ้าหญิงอีกกลุ่มหนึ่งเอาของหอมที่บดแล้วคลุกดอกบัวเขียวถวายแก่
ภิกษุ นอกจากนั้นยังจัดวัสดุที่ประณีตอีกมาก อสทิสถาน ใช้เงินถึง ๑๔ โกฎิ ของพิเศษที่จัดถวาย
พระพุทธเจ้าคือ เสวตฉัตร บัลลังก์ เริงบาตร ตั้งสำหรับเซ็ดเท้า ซึ่งล้วนแต่สูงค่า

(๒) เป็นผู้ช่วยชีวิตสัตว์และมนุษย์ ในคราวที่พระเจ้าปเสนทิโกศล สั่งจับขัง
ไว้ เพื่อนำมาขายญ ทำให้คนทั้งหลายซาบซึ้งในความสามารถของพระนาง

(๓) เป็นมเหสีที่ดีและฉลาด ช่วยปกป้องเกียรติภูมิของพระสวามีได้ดีเยี่ยม

๘) นางอัมพาลีฉลิกา เป็นชาวเมืองเวสาลี ไม่ปรากฏบิดามารดา ตามเนื้อเรื่อง
ว่ามีคนเฝ้าพระราชอุทยานได้พบเธอตั้งแต่เกิดที่ โคนต้นไม้ม่วง จึงนำไปเลี้ยงไว้ เมื่อเธอโตขึ้นมี

^{๑๑๔} อัง.เอก.-ทุก. ๓๓/๑๕๐/๑๔๑.

^{๑๑๕} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, พุทธสาวก พุทธสาวิกา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, อ่างแล้ว, หน้า ๔๒๖.

ความสวยงามมาก เป็นที่หมายปองของเจ้าชายหนุ่มทั้งหลาย นางจึงได้รับตำแหน่งเป็นหญิงบำเรอ
ประจำราชสำนัก

นางอัมพปาลีศณิกามีบทบาทในทางพระพุทธศาสนาและจริยาวัตรที่เป็น
แบบอย่าง

(๑) นางตั้งใจที่จะถวายภัตตาหารแก่พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ แสดง
ให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าไม่เลือกรับนิมนต์ รับนิมนต์ของคนทุกชั้นวรรณะ

(๒) เป็นหญิงที่มีความงาม และมีความสุภาพอ่อนน้อม

(๓) เป็นผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสในพระบรมศาสดา และได้สร้างวัดไว้ภายใน
สวนของนางเองให้ชื่อว่า อัมพปาลีวัน

(๔) นางได้บวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาและได้บรรลุพระอรหันต์

(๕) มีความชำนาญในฤทธิในทิพ โสตราวุธและในเจโตปริยญาณ
รู้ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ และทิพยจักขุอันหมดจดพิเศษมีอาสวะทั้งปวงสิ้นไปแล้ว หมกภพหมด
ชาติแล้ว บรรลุวิชา ๓ ปฏิสัมภิกา ๔ วิโมกข์ ๘ และอภิญญา ๖ ในขณะที่นางได้บรรลุนั้นยังมี
ประชาชนหลายโกฏิได้บรรลุอรหันต์ด้วย

๓.๑๐.๓ สตรีในนิบาตชาดกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

สตรีในนิบาตชาดกมีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งได้เค้าเรื่องมาจากนิบาตชาดก แล้วมา
แต่งเป็นวรรณคดี ซึ่งเป็นเรื่องที่คุ้นเคยคืออยู่แล้ว ทั้งมีอิทธิพลต่อสังคมไทย มี ๕ คน คือ

๑) พระนางกากวดี (นางกาทิ)

๒) พระนางกัณหา

๓) พระนางสีดา

๔) พระนางมัทรี

๕) ภรรยาของจุลธรรนุคคหบัณฑิต

ผู้หญิงแต่ละคนมีประวัติ และมีอิทธิพลต่อแนวคิดไทย ดังนี้

๑) พระนางกากวดี (นางกาทิ)

พระนางกากวดี เป็นบ่อเกิดวรรณคดีไทย เรื่องบทมโหรี เรื่องกาทิ หรือกาทิก้า
กลอน ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เรื่องกาทิก้ากลอนเป็นวรรณคดีสำหรับอ่าน และเป็นบทสำหรับ
ขับร้อง จึงเป็นเรื่องที่รู้จักกันแพร่หลาย แสดงถึงวัฒนธรรมของไทยตลอดจนค่านิยมทางสังคมที่
พอใจให้ผู้หญิงเป็นผู้มีจิตใจมั่นคงและจงรักภักดีต่อสามีของตนแต่ผู้เดียว

คำว่า “นางกาทิ” จึงเป็นสัญลักษณ์ของผู้หญิงที่ไม่ซื่อตรงต่อสามี ใจง่าย และมากชู้
หลายผัว พระนางกากวดี บางแห่งเรียกชื่อพระนางว่ากาลันติ เป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าพรหมทัต

(พระโพธิสัตว์) แห่งเมืองพาราณสี ถูกพระยาครุฑ นามว่า เวนไตย ซึ่งแปลงกายเป็นมนุษย์มาเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัต ลักพาไปยังสิมพลีวิมาน อยู่กลางมหาสมุทร ตกเป็นภรรยาของพระยาครุฑนั้น ครั้นทำเวนไตยออกจากสิมพลีวิมานแปลงร่างมาเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัตอีก ขากลับคนธรรพ์ชื่อนักกุเวร ซึ่งพระเจ้าพรหมทัต ได้สั่งให้ไปสืบหาพระนางกาวดีนั้น ได้แปลงเป็นไร แอบอาศัยอยู่ที่ขณพระยาครุฑไปยังสิมพลีวิมาน เมื่อพระยาครุฑไม่อยู่ นักกุเวรลอบกระทำชู้กับพระนางกาวดี การประพฤตินาจารของพระนางนั้นเป็นไปด้วยความจำใจ โดยที่ไม่มีเจตนา แต่ทำไปเพราะสถานการณ์บังคับนั่นเอง

เมื่อพิจารณาในบริบทของสังคมในยุคของพระนางเอง จะเห็นว่าผู้หญิงไม่อาจมีวิถีชีวิตที่เป็นอิสระได้ ตอนเป็นเด็กก็อยู่ภายใต้การปกครองของบิดา เจริญวัย แต่งงานแล้วก็อยู่ภายใต้การควบคุมของสามี ตอนแก่ก็อยู่ภายใต้การดูแลของบุตรชาย

ต่อมา ขณะที่พระยาครุฑเล่นสกากับพระเจ้าพรหมทัต คนธรรพ์จึงคิดพิณขับเพลง ซึ่งมีเนื้อหาแสดงว่า ตนเองรู้ความจริง เรื่องพระยาครุฑลักพาพระนางกาวดีไป

ตอนจบของเรื่องในกาภาคิชาดก พระยาครุฑได้นำพระนางกาวดีไปถวายคืนพระราชา แล้วไม่ได้ไปเล่นสกากอีกเลย

๒) พระนางกัณหา

ตามมหากาพย์มหาภารตะ เรียกพระนางกัณหาว่า เทราปที เป็นธิดาของพระเจ้าทูลุบทแห่งปัญจาลนคร แต่ในวรรณคดีบาลี พระนางกัณหา ซึ่งตรงกับภาษาสันสกฤตว่า กฤษณา แปลว่า ฝักถั่ว จึงเข้าใจว่า นางกัณหาคือนางเทราปทีนั่นเอง พระบิดาของพระนางกัณหา คือพระเจ้าโกศล กับพระเจ้ากาสิ พระนางกัณหาเมื่อเจริญวัยจึงทูลขอพรจากพระเจ้ากาสิ (พระบิดาเลี้ยง) ตามที่ได้ประทานตั้งแต่วัยเยาว์ว่า “ขอเลือกพระสวามีได้ตามชอบใจ” ต่อมาจึงได้ทรงเลือกพระโอรส ๕ พระองค์ของพระเจ้าปันฑูราชมาเป็นพระสวามี ได้แก่ พระอัชชุนะ พระนกุล พระกิมเสน พระยชิษฐิต และพระสหเทพ พระนางก็ยังไปทรงมีจิตปฏิบัติพิทักษ์กับคนรับใช้ ซึ่งเป็นเปลี้ยค่อมอีก เมื่อพระสวามีพี่น้องทั้ง ๕ พระองค์ทรงทราบพฤติกรรมอันน่ารังเกียจของพระนางเช่นนี้ จึงเข้าไปอยู่ป่าหิมพานต์ถือผนวชเป็นฤาษี

มีข้อแตกต่างระหว่างเรื่องของเทราปทีหรือกัณหาใน เรื่องกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ มหาภารตะและกฤษณาชาดก กล่าวคือ

ในเรื่องกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ นางกฤษณาสอนนางจिरประภา ผู้เป็นน้อง ถึงข้อประพฤติปฏิบัติที่ภรรยาที่ดีพึงกระทำต่อสามี คือต้องคอยปรนนิบัติรับใช้ และรู้บุญคุณสามีในฐานะที่เป็นผู้คุ้มครองตน และยังสอนถึงคติเตือนใจหลายตอน เช่น

“พฤษภกาสร	อิกกฤษชอันปลดปลง
โทพนต์เส่งคง	สำคัญหมายในกายมี
นรชาติวางวาย	มลายสิ้นทั้งอินทรีย์
สถิตทั่วแต่ชั่วดี	ประดับไว้ในโลกา
ความดีก็ปรากฏ	กิตติยศฤาชา
ความชั่วก็นิทา	ทวยศยินขจร”

แต่ในมหาภารตะ เป็นเรื่องสนทนาระหว่างนางเทราปที กับนางสัตยภามา ชายาคณโพรคของพระกฤษณะ ในบทสนทนาดังกล่าวนางสัตยภามา เป็นผู้ถาม และมีได้ถามแต่เพียงเรื่องภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามีอย่างไรเพียงเรื่องเดียว แต่ยังคงครอบคลุม ไปถึงเรื่องที่หญิงพึงปฏิบัติตนต่อสังคมและเรื่องอื่น ๆ แต่ในกฤณชาดกไม่ปรากฏว่า พระนางกัณหาณีน้องสาวแต่อย่างใด

๓) พระนางสีดา

พระนางสีดา เป็นพระธิดาของท้าวทศรถ และเป็นพระกนิษฐภคินีของพระราม บัณฑิต และพระลักษมณ์ พระนางสีดา น่าจะเป็นคนเดียวกันกับพระนางสีดาในเรื่องรามเกียรติ์ แต่ในรามเกียรติ์ พระนางสีดาเป็นพระธิดาของท้าวทศกัณฐ์ กับนางมณโฑ พระนางสีดาต่อมาเป็นมเหสีของพระรามบัณฑิต ได้ทรงสละทุกอย่างเพื่อพระรามบัณฑิตผู้เป็นพระสามี

๔) พระนางมัทรี

เป็นพระธิดาของพระมาตุละ แห่งแคว้นมัททะ ได้อภิเษกกับพระเวสสันดร เมื่อพระเวสสันดรทรงมีพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา มีโอรสชื่อพระชาติและมีธิดาชื่อพระกัณหาชينا พระนางเป็นพระมารดาที่รักหวงลูก แม้พระเจ้าสฤษดิ์พระสสุระขอให้เอาพระนัดดาทั้ง ๒ ไว้ในวังมิให้นำไปกับพระนางที่ในป่า แต่พระนางไม่ยอมให้ลูกทั้ง ๒ อยู่ในวัง แม้จะทุกข์ยากลำบากเพียงใด พระนางก็ยอมนำเอาพระชาติและพระกัณหาชيناไปกับพระองค์

เมื่อพระนางเสด็จเข้าป่าแสวงหาผลาผลเอามาถวายพระเวสสันดร และลูกทั้ง ๒ พระนางถูกราชสีห์ เสือ โคร่ง เสือเหลือง ขวางทางมิให้พระนางเสด็จกลับถึงอาศรมในเวลาเย็น หลังจากที่ชูชกนำเอา ๒ กุมารกุมารีไปพื้นอาศรมแล้ว พระนางทรงคร่ำครวญถึงลูกน้อยทั้ง ๒ ว่าคงหิวกระหายจะคิมนม เมื่อพระนางเสด็จกลับไปถึงอาศรม ไม่เห็นลูกทั้ง ๒ ทรงกรรแสงให้ ทรงค้นหาทุกแห่งใกล้อาศรมทูลถามพระเวสสันดรก็มีได้รับคำบอกเล่าแต่ประการใด กลับได้คำประณามว่า พระนางไปประเวทหลงกับผู้ชายในป่าถึงกลับอาศรมผิดเวลา ซึ่งคำเหล่านี้ ผู้หญิงที่มีคุณสมบัติของลูกผู้หญิงไม่ปรารถนาจะได้ยินได้ฟัง พระนางทรงคร่ำครวญพลาถเสด็จเลาะเลี้ยวเที่ยวหาจนสลบวิสติญาณ ด้วยทรงเป็นห่วงพระลูกน้อยทั้ง ๒ สุดท้ายกษัตริย์ทั้ง ๖ คือพระเจ้าสฤษดิ์

ชัย พระนางสุสติ พระเวสสันดร พระนางมัทรี พระชาติ และพระกัณหาชีนา ได้เสด็จกลับคืนสู่ แคว้นสีพี

๕) ภรรยาของจุลธนูคหบัณฑิต

พราหมณ์มาณพ ชาวเมืองพาราณสี ผู้สำเร็จวิชายิงธนู (ธนูกรรม) จากเมืองดัก กศิลา จึงได้ชื่อว่าจุลธนูคหบัณฑิต อาจารย์ได้ยกธนูให้กับชายหนุ่มนั้น เขามีลูกศรติดตัว ๕๐ ลูก พานางเดินทางกลับบ้าน ชาวบ้านในระหว่างทางที่เขาเดินไปนั้น ไม่เป็นอันทำงาน เพราะกลัวช้าง ตกมันเชือกหนึ่ง จุลธนูคหบัณฑิต ยิงช้างล้มตายด้วยลูกศรเพียงลูกเดียว แล้วพากรรยาเดินทางเข้า ดงพบพวกโจร ๕๐ คน ยิงพวกโจรตายไป ๔๘ คนด้วยลูกศร ๔๘ ลูกต่อสู้กับหัวหน้าโจรด้วยมือ เปล่า เมื่อจุลธนูคหบัณฑิตร่อมร่างโจร ได้ ก็เรียกให้ภรรยาส่งดาบให้ แต่นางมีจิตปฏิบัติหวั่นต่อ หัวหน้าโจรจึงวางตัวดาบที่มือหัวหน้าโจร วางฝักดาบที่มือของสามีตน หัวหน้าโจรจึงได้ตัดศีรษะ สามีของนาง เอานางมาเป็นภรรยา พวกมันเดินทางไปถึงแม่น้ำสายหนึ่ง นางเปลื้องเครื่องประดับมีค่า ให้โจรนำข้ามแม่น้ำไปก่อนแล้วให้กลับมารับนางที่หลัง ครั้นเขาข้ามแม่น้ำไปแล้วก็กลับมาพูดกับ นางว่า “เราจะหนีเข้าไปยังที่ที่เจ้าไม่สามารถจะติดตามเราไปได้ เพราะกลัวเจ้ามาก เจ้ารักเราผู้ที่พบ กันเพียงครู่เดียว ให้เราฆ่าสามีผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์กันมานาน เจ้าพบชายอื่นอาจจะให้เขาฆ่าเราอย่าง ที่ เจ้าเคยให้เรฆ่าสามีของเจ้ามาแล้ว”^{๑๒๐}

จากนิบาตชาดก จะเห็นว่าภรรยา ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแจกแจงไว้ นั้น มี อยู่จริง แม้ในยุคปัจจุบันก็เช่นกัน และยังปรากฏชัดเมื่อสังคมเดินเข้าสู่ระบบทุนนิยม และจมปลักใน วัตถุนิยม การสมคบคิดกับชายชู้เพื่อหวังริบทรัพย์สินของสามี ด้วยการลงมือกระทำการอันขาด ศีลธรรม จริยธรรมเพื่อหวังผลตอบแทน โดยไม่สนใจว่า ตนเองเป็นภรรยา ที่ลงมือทำร้ายสามีของ ตน นับว่าเป็นภรรยาที่ชั่วร้ายตามพระศนะของพระพุทธศาสนา และในยุคสังคมปัจจุบัน ก็มีภรรยา อีกมากที่ขวนขวายในหน้าที่ของภรรยา อย่างน่าอึ้งงงเช่นกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขทั้งที่ไม่รู้ว่าจะพบ ความสุขในวันข้างหน้าหรือไม่ แต่ก็ยังยึดมั่นในหน้าที่ภรรยา ทำหน้าที่ภรรยาของตนเองให้สมบูรณ์ ที่สุด ไม่ขาดคดพร่อง เป็นแม่ศรีเรือนทุกขณะ

สรุปจากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก พบมีการจำแนกประเภท ของภรรยา และสตรีที่จะนำมาเพื่อเลือกเป็นภรรยา และคุณสมบัติต่าง ๆ ของผู้ที่เป็นภรรยาที่ดั่งทำ หน้าที่ต่อกันกับสามีเพื่อให้สถาบันครอบครัวอยู่เป็นสุข

^{๑๒๐}ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มานพ นักการเรือน, พระพุทธศาสนากับสตรีศึกษา, อ่างแล้ว, หน้า ๑๘๘-๑๘๙.

ภรรยาที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มีทั้งที่เป็นภรรยาในฐานะตำแหน่ง มเหสี มีทั้งที่เป็นภรรยาทั่วไป และท่านเหล่านั้นได้ทำหน้าที่สนองงานในพระพุทธศาสนาต่างกัน บางท่านออกบวชเป็นพระภิกษุณี เช่น พระนางมหาประชาบดีโคตมี ซึ่งถือว่าเป็นปฐมภิกษุณี และได้ทำประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก และสถานภาพของหญิงที่มาบวชเป็นพระภิกษุณีมีความต่างกัน ภรรยาที่เป็นอุบาสิกา จากการศึกษาพบว่า อุบาสิกาที่เป็นอุบาสิกาตัวอย่าง และได้รับตำแหน่งเอตทัคคะจากพระพุทธเจ้าในฐานะที่ทำความดีในพระพุทธศาสนา ได้อุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์ด้านปัจจัยสี่ ดังเช่นนางวิสาขา มหาอุบาสิกา ได้ทำลายทิวาภิคาของสามีให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา และสร้างวัดถวายพระพุทธเจ้า ชื่อว่า วัดบุพพาราม และยังได้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาประดิษฐานในชมพูทวีปได้อย่างมั่นคง เป็นแบบอย่างที่ดีสง่างาม และล้ำค่าต่ออนุชน นับว่าเป็นต้นแบบของผู้หญิงทั้งหลาย ในความหมายของคำว่า แม่ศรีเรือน หรือศรีภรรยา หรือเมียแก้ว นั่นเอง

บทที่ ๔

วิเคราะห์คุณค่าของภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

ในบทนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์คุณค่าของภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตของปัจเจกชน ต่อชุมชน สังคมเป็นส่วนรวม ซึ่งจะเห็นได้ว่าคุณธรรมหรือหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นมีมากมาย จึงถือได้ว่าความงดงามของพระพุทธศาสนาอยู่ตรงที่มีความหลากหลาย ของธรรมเหมือนกับสวนไม้ดอกนานาพรรณ มีดอกไม้หลากสีสันทให้คนเลือกเก็บได้ตามต้องการ ธรรมมีจำนวนมากหลายประเภท พร้อมทั้งจะให้แต่ละคนเลือกนำไปปฏิบัติได้ตามความต้องการ ใครอยากไปนิพพานก็มีโลกุตระธรรมสำหรับคนที่ต้องการพ้นโลก ส่วนใครที่อยากประสบความสำเร็จในโลกนี้ก็มีโลกียธรรมให้นำไปปฏิบัติเพื่อชีวิตที่ดีกว่าในปัจจุบัน สำหรับสามีภรรยาที่ต้องการความสำเร็จ ในชีวิตการแต่งงานก็มีธรรมสำหรับคนครองเรือนให้เลือกปฏิบัติ

ดังนั้นผู้วิจัยจะวิเคราะห์คุณค่าของภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มีรายละเอียดดังนี้

- ๑) คุณค่าต่อครอบครัว
- ๒) คุณค่าต่อสังคม
- ๓) คุณค่าต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
- ๔) คุณค่าต่อตนเอง

๔.๑ คุณค่าต่อครอบครัว

คำว่า “ครอบครัว” หมายถึง สถาบันพื้นฐานของสังคมที่ประกอบด้วยสามีภรรยาและหมายความรวมถึงลูกด้วย^๑ ที่อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข ครอบครัวที่ดีต้องมีผู้นำครอบครัวดี เป็นพ่อบ้านพ่อเรือน ครอบครัวจึงเป็นจุดเริ่มต้นของคู่ครองที่จะร่วมกันสร้างฐานะให้อยู่ในสังคมได้ คนในครอบครัวจึงมีความรัก ความผูกพัน ในที่นี้จะกล่าวถึงคุณค่าของภริยาด้านครอบครัว ใน

---

^๑พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ลีขิตธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๑๖.

^๒ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๐.

ครอบครัวหนึ่งนั้น ภรรยาจะมีฐานะอยู่หลายสถานะด้วยกัน เป็นภรรยาในฐานะเมียของสามี เป็นสะใภ้ในปู่ ย่า เป็นมารดาในฐานะแม่ของลูก มีคำที่กล่าวถึงภรรยาในฐานะแม่ของลูก หรือมารดา คุณค่าของภรรยาที่มีต่อสังคมครอบครัว ครอบครัวที่มีจริยธรรม ได้รับประโยชน์การสงเคราะห์ที่ภรรยา จะทำให้ชีวิตครอบครัวมีสถานะ ดังนี้

- (๑) ทำให้ครอบครัวมั่นคงไม่แตกแยก
- (๒) ทำให้ครอบครัวมีความอบอุ่นสงบสุข
- (๓) ทำให้ไม่เป็นปัญหาทางสังคม โดยเฉพาะลดการหย่าร้าง เด็กจรจัด
- (๔) ทำให้เป็นครอบครัวตัวอย่างของสังคม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตร
- (๕) ทำให้สมาชิกในครอบครัวสุขภาพจิตดี สังคมจะเป็นสังคมที่ดี

เพราะฉะนั้น การดำเนินชีวิตประจำวันที่จะให้เกิดความสุขอย่างแท้จริงนั้น บุคคลในสมาชิกครอบครัวจะต้องดำเนินไปในทางที่เป็นแบบอย่างที่ดี การดำเนินชีวิตของบุคคลรอบข้าง ก็มีผลกระทบต่อทางชีวิตครอบครัวมากบ้างน้อยบ้าง ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนหรือขัดขวาง ผู้นำครอบครัวต้องมีการกำหนดการวางแผนชีวิตครอบครัวให้เกี่ยวเนื่องไปถึงสมาชิก ในครอบครัวด้วย นั่นก็คือต้องมีแผนปฏิบัติให้สมาชิกในครอบครัวเป็นกัลยาณมิตร เป็นเพื่อนร่วมชีวิต ร่วมงานที่ดี ผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัว จะต้องเป็นผู้นำของสมาชิกในบ้านให้ปฏิบัติตาม เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เมื่อหัวหน้าครอบครัวได้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ก็จะเป็นพื้นฐานให้เป็นราษฎรที่ดีของหมู่บ้าน รวมไปถึงเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติได้ไม่ยาก และสามารถนำครอบครัวไปสู่ความเจริญและสงบสุขได้ในที่สุด” เมื่อสมาชิกในครอบครัว ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนคือสามีปฏิบัติหน้าที่ต่อภรรยา และบุตร ภรรยาปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อสามีและบุตร พร้อมกันนั้น บุตรก็ได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นการตอบแทนด้วยความกตัญญูกตเวทิต่อบิดามารดาเช่นกัน ถือว่าแต่ละคนได้ทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง โดยเฉพาะสามีหรือบิดา เมื่อ ได้ทำการสงเคราะห์บุตรและภรรยาตามหลักการสงเคราะห์แล้ว ย่อมได้ชื่อว่าประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง โดยแท้ เมื่อได้ทำประโยชน์แก่ตนเองก็จะเป็นพื้นฐานของคุณค่าหรือประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ครอบครัวรวมไปถึงสังคมด้วย คุณค่าที่เกิดขึ้นกับครอบครัว ในการเลี้ยงดูบุตรและภรรยาที่ต่อครอบครัวและสังคม ไว้ ดังนี้

“พระมหาสุชาติ นาคโร (บวชขุนทด), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตร และภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๐.

“สมภพ ชีวรัฐพัฒน์, มงคลกับคุณภาพชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : นานาสีพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

ประโยชน์ของการสงเคราะห์บุตร คือ

- (๑) ทำให้ได้รับความสุขใจ และความสบายใจในเมื่อบุตรเป็นคนดี มีงานทำ
- (๒) ทำให้ได้ฝากผีฝากไข้ ช่วยบำรุงเลี้ยงดูในยามเจ็บป่วย และวัยชรา
- (๓) ทำให้ครอบครัวมีความสุขร่มเย็น
- (๔) ทำให้เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม
- (๕) ทำให้สังคมมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ
- (๖) ทำให้ประเทศชาติมีความมั่นคง และเจริญก้าวหน้า

การที่ผู้นำครอบครัวได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนถูกต้อง เป็นผู้นำที่ดี ถึงความเจริญของงานในชีวิตด้วยสติปัญญาพร้อมด้วยคุณธรรมต่าง ๆ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ รวมไปถึงในแง่ทางด้านเศรษฐกิจและจริยธรรม ที่เกิดขึ้นกับตนเอง ถือว่าได้ทำประโยชน์ให้กับตนเองพร้อมทั้งครอบครัว ประโยชน์ทางศาสนาเรียกว่า อุตตตณะ คือประโยชน์ตนการเป็นผู้นำครอบครัวจะต้องเป็นผู้ที่สามารถนำชีวิต และครอบครัวไปสู่ความเจริญและความสงบสุข เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และครอบครัวได้นั้น ผู้นำครอบครัวจะต้องปฏิบัติตามหลัก ดังนี้ คือ

- (๑) จะต้องไม่คบชู้ หมกมุ่นอยู่ในทางเพศ
- (๒) จะต้องไม่ใจแคบบริโภคนิยมเลศเลอสรผู้เดียว
- (๓) จะต้องไม่พรวดเวลาถดถอยที่เลื่อนลอยไร้สาระ
- (๔) จะต้องประพฤติดี มีวินัย ตั้งตนอยู่ในศีล ๕
- (๕) จะต้องปฏิบัติกิจหน้าที่อย่างสม่ำเสมอโดยสมบูรณ์
- (๖) จะต้องไม่ประมาท ระวังหรือร้อนทุกเวลา
- (๗) จะต้องมีการวินิจฉัย การโดยใช้ปัญญา
- (๘) จะต้องสุภาพ ไม่กระด้าง ยินดีรับฟังผู้อื่น
- (๙) จะต้องสง่างาม รักความประณีตสะอาดเรียบร้อย
- (๑๐) จะต้องพูดจาไพเราะ ทั้งใจกายก็อ่อนโยน ไม่หยาบคาย
- (๑๑) จะต้องมีความใจเอื้อเพื่อสงเคราะห์มิตรสหาย
- (๑๒) จะต้องเสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือคนทั่วไป
- (๑๓) จะต้องรู้จักจัดการงานให้เรียบร้อย และได้ผลดี
- (๑๔) จะต้องบำรุงพระสงฆ์ทรงความรู้ ผู้ทรงศีลทรงธรรม
- (๑๕) จะต้องสนใจศึกษาธรรมะ รักความสุจริต
- (๑๖) จะต้องอ่านมาก ฟังมาก รู้วิชาของตนเชี่ยวชาญ

(๑๗) จะต้องขอบสอบถาม ค้นคว้า ใฝ่หาความรู้ยิ่งขึ้นไป

หลักธรรมที่ยึดถือปฏิบัติของหญิงสาวที่จะแต่งงาน และจำเป็นต้องไปอยู่ที่สกุลของสามี เป็นหญิงสะใภ้ของบิดามารดาของสามี และถ้าหญิงสาวปฏิบัติได้ ความสุขสบายก็จะเกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว หญิงสาวคนอื่น ๆ ที่จะแต่งงานควรศึกษาไว้ เพราะหลักปฏิบัตินี้มีบิดาของนางวิชาษาได้สอนนางไว้ใน การไปอยู่เรือนของสามี มีอยู่ ๑๐ ประการ คือ

๑) ไฟภายในอย่าฟุ้งนำออก (อนฺ โตอคฺคิ พหิ น นีหริตฺพุโป)

หญิงสะใภ้ไปอยู่ตระกูลสามี และเมื่อ ได้เห็นโทษสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบิดามารดาของสามี และของสามีของตน อย่าฟุ้งนำไปบอกเล่าแก่คนอื่นผู้อยู่ภายนอกเรือน

๒) ไฟภายนอกอย่าฟุ้งนำเข้า (พหิอคฺคิ อนฺ โต น ปเวเสตฺพุโป)

หญิงสะใภ้เมื่อ ได้ยิน ได้ฟังถ้อยคำของคนบ้านใกล้เรือนเคียงกล่าวคำหมิ่นนิทาบิดามารดาของสามี และของสามีของตนเองแล้ว อย่าฟุ้งนำคำของคนเหล่านั้นมาบอกเล่าให้บิดามารดาของสามี และสามีของตนทราบ

๓) ฟุ้งให้แก่บุคคลที่ควรให้ (ททนฺตฺสฺเสว ทาทฺพุพฺ)

ชนเหล่าใด อยู่ใกล้หรือห่างไกลกันมายืมสิ่งของเครื่องใช้ ครั้นเสร็จแล้วนำส่งคืน แม้ภายหลังมาขยืมอีก หญิงสะใภ้ก็ฟุ้งให้ยืมอีก

๔) อย่าฟุ้งให้แก่ผู้ที่ไม่ควรให้ (อททนฺตฺสฺส น ทาทฺพุพฺ)

คนเหล่านั้นจะอยู่ใกล้กันหรืออยู่ไกลก็ตาม ยืมสิ่งของ ไปแล้วไม่นำมาคืนให้ หญิงสะใภ้ก็อย่าฟุ้งให้แก่ชนเหล่านั้นอีก

๕) ฟุ้งให้แก่บุคคลที่ให้และไม่ให้ (ททนฺตฺสฺสาปี อททนฺตฺสฺสาปี ทาทฺพุพฺ)

ญาติมิตรทั้งฝ่ายสามี หรือฝ่ายตนเอง เป็นคนยากจนมาขยืมสิ่งของเครื่องใช้ไป แล้วเมื่อเสร็จธุระแล้ว เขาจะส่งคืนหรือไม่ส่งคืนก็ตาม แม้ภายหลังมาขยืมอีก หญิงสะใภ้ก็ฟุ้งให้อีก

๖) ฟุ้งนั่งให้เป็นสุข (สุขํ นิสีทิตฺพุพฺ)

หญิงสะใภ้พึงกำหนดสถานที่ควรนั่ง และไม่ควรนั่ง เช่น ไม่ควรนั่งริมประตูเข้าบ้าน ไม่นั่งชันหิวเข่า หรือ ไม่ควรนั่งในที่สูงกว่าสามี และบิดามารดาของตน และควรนั่งให้เรียบร้อย อาทิ นั่งพับเพียบ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ถือว่านั่งไม่มีความสุข ต่อเมื่อหญิงสะใภ้ นั่งในที่ที่ตนควรนั่ง และนั่งอย่างเรียบร้อยแล้วจึงถือว่านั่งเป็นสุข

๗) ฟุ้งบริโภคให้เป็นสุข (สุขํ ภูยฺชิตฺพุพฺ)

หญิงสะใภ้ไม่ควรบริโภคก่อนบิดาสามี มารดาสามี หรือสามีของตน พึงคอยดูแลและเพิ่มเติมสิ่งที่บกพร่องหรือยังไม่ได้ เมื่อท่านบริโภคแล้ว ตนจึงบริโภคภายหลัง เมื่อเป็นเช่นนี้ความสุขในการบริโภคจึงจะเกิดขึ้นได้

๘) ฟุ้งนอนให้เป็นสุข (สุขํ นิปชฺชิตพฺพํ)

หญิงสะใภ้ ยามจะหลับจะนอน อย่าฟุ้งนอนก่อนบิดามารดาของสามีและสามีของตน ฟุ้งทำวัตรปฏิบัติปรนนิบัติบิดามารดาของสามี และสามีให้เสร็จเสียก่อน ตนจึงนอนที่หลัง เมื่อปฏิบัติได้อย่างนี้จึงจะได้รับความสุขในการนอนหลับ

๙) ฟุ้งบำเรอ (บุชา)ไฟ (อคุติ ปริจฺจิตพฺพโ)

หญิงสะใภ้ฟุ้งบำรุงบำเรอบิดามารดาของสามี ให้มีความยำเกรงในบิดามารดาของสามี ยกท่านเหล่านั้นไว้เหมือนกองไฟที่บำเรอบูชา

๑๐) ฟุ้งนอบน้อมเทวดาทั้งหลาย (อนุ โโตเทวดา นมสฺสิตพฺพํ)

หญิงสะใภ้ฟุ้งทำการนอบน้อมบิดามารดาของสามีของตน มีความเคารพและตั้งท่านเหล่านั้นไว้เหมือนหมู่เทวดา ที่ชนทั้งหลายพากันกราบไหว้บูชา ดังพุทธภาษิตที่ว่า “สุสุสุสา เสฏฐา ภริยานํ บรรดาภรรยาทั้งหลาย ภรรยาผู้เชื่อฟุ้งเป็นผู้ประเสริฐที่สุด”^๕

แนวทางการดำเนินชีวิตทำให้ครอบครัวประสบความสำเร็จ มีความสุข มีฐานะที่เป็นหลักฐานแน่นอนมั่นคง คือ การปฏิบัติตนอยู่ในประ โยชน์ เป็นการปฏิบัติตนที่นำไปสู่การครองเรือนอย่างมีคุณค่า และมีประสิทธิภาพ ประ โยชน์ที่ได้รับจากการประพฤติปฏิบัติในปัจจุบันที่สำคัญ คือ

(๑) ความมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง สว่างงาม ไร้โรคตลอดจนมีอายุยืนยาว

(๒) ความมีทรัพย์สินเงินทอง อย่างน้อยมีอาชีพการงานพึ่งตนได้ในทางเศรษฐกิจ

(๓) การมีครอบครัวที่มั่นคงผาสุก ตลอดจนวงศ์ตระกูลเป็นที่นับถือ

(๔) ความเป็นที่ยอมรับในสังคม มีสถานภาพดี มีชื่อเสียงเกียรติคุณ พรั่งพร้อมด้วยยศ ไม่ว่า จะเป็นเกียรติยศ บริวารยศ หรืออิสริยยศ

เมื่อผู้นำครอบครัวได้ปฏิบัติตามหลักคำสอนดังกล่าว ย่อมทำให้ครอบครัวมีความเข้มแข็ง และมั่นคง อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ฉะนั้นแล้วทั้งสามีภรรยาต้องมีคุณธรรมที่ปฏิบัติต่อกัน คู่ครองจึงอยู่ได้ และดำเนินชีวิตได้อย่างสมบูรณ์

เมื่อวิเคราะห์คุณค่าของภรรยาในด้านดีแล้วก็จะเห็นได้ว่า ความดีของภรรยาในพระ สุตตันตปิฎกที่ปรากฏตามที่ได้วิเคราะห์มา แต่ก็ต้องมองในสองด้านเพื่อให้คู่ครองได้เผื่อใจไว้ปลง เมื่อเกิดอารมณ์ที่ไม่พึงปรารถนา จะยกในด้านที่ไม่ดีที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎกมาเป็นแนวคิด เป็นสาเหตุให้คู่ครองหย่าร้างกัน เพราะมาจาก สาเหตุที่ภรรยาดูหมิ่นสามีของตนด้วยฐานะ ^๖ ประการ คือ

^๕ ส.ส. ๑๕/๓๐/๑๑.

^๖ บุ.ชา. ๖๒/๓๑๔/๕๗๕.

- (๑) ดูหมิ่นเพราะความจน
- (๒) เพราะความเจ็บกระเสาะกระแสะ
- (๓) เพราะความชรา
- (๔) เพราะเป็นนักเลงสุรา
- (๕) เพราะโง่เขลา
- (๖) เพราะมัวเมา
- (๗) เพราะหมุนตามการทำงานไม่ทัน
- (๘) เพราะทำให้ทรัพย์เกิดขึ้นไม่ได้

จะเห็นได้ว่า ความบกพร่องของสามีทั้ง ๘ ประการ นี้ เป็นสาเหตุให้ภรรยาดูหมิ่น ไม่ให้ความเคารพ จนเป็นสาเหตุแห่งการทะเลาะเกิดปากเสียงขึ้นในครอบครัว สาเหตุทั้ง ๘ นี้ อาจเกิดขึ้นเพราะสามีประพฤติเองบ้าง หรือ เป็นเพราะสภาพแวดล้อม หรือ เป็นเพราะความเปลี่ยนแปลงของสังขารที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน เช่น ความจนอาจเป็นเพราะหน้าที่การงานไม่ดี หรือ การศึกษา หรือ ความเกียจคร้าน ของสามี ประเด็นต่อมา ความเจ็บป่วยเป็นเพราะร่างกายเกิด โรคเอง หรือ เป็นเพราะความมั่งง่าย ได้รับเชื้อโรครมา ความชรานั้น เป็นเพราะสังขารที่ไม่เที่ยงมีการเปลี่ยนแปลง เป็นนักเลงสุรา สิ่งเหล่านี้อาจทำให้ภรรยาบางคนรับไม่ได้ ถึงขนาดดุด่าเหยียดหยามกัน

และยังผู้หญิงที่เป็นภรรยาเป็นคนประทุษร้าย หรือ ให้อภัยสามี ด้วยกิริยาต่าง ๆ เพื่อให้สามีรู้ว่าตนเองไม่สนใจด้วยฐานะ ๒๕ อย่าง^๑ คือ

- (๑) ย่อมพรรณนาการ ไปเร่เมคินของสามี
- (๒) ย่อมไม่แสดงความยินดีต่อสามีที่กลับมาถึง
- (๓) ย่อมกล่าวโทษสามี
- (๔) ย่อมไม่กล่าวคุณงามความดีแห่งสามี
- (๕) ย่อมประพฤติสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่สามี
- (๖) ย่อมไม่ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสามี
- (๗) ย่อมกระทำกิจที่ไม่สมควรแก่สามี
- (๘) ย่อมไม่ทำกิจที่สมควรแก่สามี
- (๙) ย่อมคลุมหัวนอนเบื่อนหน้าหนี
- (๑๐) ย่อมนอนพลิกกลับไปกลับมา
- (๑๑) ย่อมนอนถอนใจยาวทำวุ่นวาย

^๑พ.ชา. ๖๒/๓๑๔/๕๗๗.

- (๑๒) ย่อมทำระทมทุกข์
 (๑๓) ย่อมไปถ่ายอุจจาระปัสสาวะบ่อย ๆ
 (๑๔) ย่อมประพฤติดรกันข้าม
 (๑๕) ย่อมเงี้ยวหึง เพราะได้ยืมคนอื่นพูด
 (๑๖) ย่อมล้างผลาญทรัพย์สมบัติ
 (๑๗) ย่อมทำทอดสนิทชิดชมกับชายผู้กุ่มเคย
 (๑๘) ย่อมออกนอกบ้านเสมอ
 (๑๙) ย่อมประพฤติดิฉินจากความดี
 (๒๐) ย่อมประพฤตินอกใจ ไม่เคารพในสามีและคิดประทุษร้าย
 (๒๑) ย่อมขึ้นที่ประตูเนื่อง ๆ
 (๒๒) ย่อมทำให้ชายอื่นเห็นรักเร็ว
 (๒๓) ย่อมทำให้ชายอื่นเห็นนม
 (๒๔) ย่อมไปเฟื่องมองดูทิศต่าง ๆ

เมื่อพิจารณาแล้วการประทุษร้าย ๒๕ ประการ นี้ ถ้าเป็นภรรยาถือว่าไม่ควรคบหา ถ้าใคร
 ได้ภรรยาประเภทนี้ไปก็จะทำให้การครองคู่สมรสนั้นเกิดความฉิบหาย ความรักไม่หวานชื่น ชีวิตคู่
 หดหู่ถึงขนาดต้องหย่าร้าง เป็นพ่อหม้าย แม่หม้ายกันไปข้างหนึ่ง

สิ่งที่ทำให้ภรรยาต้องมีมลทิน เนื่องจากความเป็นผู้ประพฤตินอกใจสามี ในเรื่องนี้แม้แต่
 สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังตรัสว่าเป็นมลทิน ดังที่ได้ตรัสกถาพยากรณ์พระกาลว่า

มลิตถิยา ทูจจริตี มจฺเจรี ทท โค มลฺ
 มลา เว ปาปกา ธมฺมา อสุมี โลก ปรมฺหิ จ
 ตโต มาลา มลตรี อวิชฺชา ปรมํ มลฺ
 เอตํ มลํ ปหนฺตฺวาน นิรมฺลา โทถ ภิกฺขโว.

“ความประพฤติชั่ว เป็นมลทินของสตรี, ความตระหนี่ เป็นมลทินของผู้ให้, ธรรมอันลามก
 ทั้งหมด เป็นมลทินแล ทั้งในโลกนี้ ทั้งในโลกหน้า, เราจะบอกมลทินอันยิ่งกว่ามลทินนั้น, อวิชชา
 เป็นมลทินอย่างยิ่ง ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย ละมลทินนั้นได้แล้ว ย่อมเป็นผู้หมดมลทิน”^๔

ในพระสูตรคณปิฎกยังมีหลักในการพิจารณาผู้หญิงที่จะเลือกเป็นคู่ครอง เพื่อให้ฝ่ายชายได้
 นำไปเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาว่า หญิงประเภทใดควรเลือก ประเภทไม่ควรเลือก ผู้ชายพึงคบด้วย
 ความระวังเป็นนิตย์ เพราะผู้หญิงที่ประกอบด้วยสิ่งทั้ง ๕ นี้ มีความแน่นอนที่รู้ได้ยากแท้

^๔ พ.ธ. ๔๓/๑๘๖/๒๗.

- (๑) หญิงที่งามเกินไป
- (๒) หญิงที่คนหนุ่มมารักใคร่
- (๓) หญิงที่เหมือนมือขวา
- (๔) หญิงที่เป็นภรรยาคนอื่น
- (๕) หญิงที่คบหาด้วยเพราะเหตุแห่งทรัพย์^๕

หญิงจำพวกนี้ ไม่ควรคบ จะเห็นได้ว่า สามเหตุที่ให้ระมัดระวังในการคบหรือ เลือกผู้หญิง มาเป็นภรรยา ในผู้หญิงทั้ง ๕ นี้ไม่ควรคบหรือ เลือก เพราะว่า ประเภทที่ ๑ หญิงที่งามเกินไป อาจจะมีชายทั้งหลายหมายปองจะทำให้เกิดการแย่งชิง และทะเลาะวิวาทกัน เพราะแย่งผู้หญิงก็ เป็นได้ ประเภทที่ ๒ หญิงที่คนหนุ่มมารักใคร่ แสดงว่าไม่ธรรมดาต้องเป็นคนที่มึนปร่างามหาเสน่ห์ ประเภทนี้ก็อันตราย ประเภทที่ ๓ หญิงที่เหมือนมือขวา หญิงประเภทนี้โดยส่วนมากมักเป็นหญิง ฟ้อนรำ มีดอกไม้ในมือ ประเภทเดินกินรำกิน ประเภทที่ ๔ หญิงที่เป็นภรรยาคนอื่น ประเภทนี้ถือว่า มีเจ้าของเรียบร้อยแล้วควรละไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยว ประเภทสุดท้าย หญิงที่คบหาด้วยเพราะเหตุแห่ง ทรัพย์ ประเภทนี้จะทำให้ตระกูลเกิดความฉิบหาย อาจเสียทรัพย์สิ้นเพราะกิเลสตัณหา

เมื่อพิจารณาแล้วในหญิง ๕ ประเภทไม่ควรคบ เพื่อนำมาเป็นคูครองใช้ชีวิตร่วมกันฉันสามี ภรรยา ผู้หญิงบางประเภทอาจไม่ดีแต่ก็ได้มาเป็นคูครองอาจเป็นเพราะกรรมเก่า หรือ คูครองแต่ชาติ ปางก่อน สมจริงดังคำที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ว่า^๖ “ความรักนั้น ย่อมเกิดเพราะเหตุ ๒ อย่าง คือ เพราะการอยู่ร่วมกันในภพก่อน ๑ เพราะการเกื้อกูลกันในปัจจุบัน ๑ เหมือนดอกบัว เมื่อเกิดใน น้ำย่อมเกิดได้เพราะอาศัยเหตุ ๒ ประการ คือ น้ำและตม ฉะนั้น”

สรุปประเด็นคุณค่าของภรรยาค้นครอบครัว จากที่ได้ศึกษามาข้างนี้พอสรุปใจความ สำคัญได้ว่า คุณค่าของภรรยาที่มีต่อครอบครัว ภรรยาต้องปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาให้สมบูรณ์ รู้จัก เอาใจใส่สามี รวมทั้งการสงเคราะห์ญาติพี่น้องฝ่ายสามี ดูแลบุตรและอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี ไม่นอกใจสามี ไม่ประพฤติกุหนึ่มเหยียดหยามสามีในฐานะต่าง ๆ ไม่ประทุษร้ายสามีในทุกเรื่อง แล้ว ยังต้องยึดหลักปฏิบัติ ๑๐ ประการของนางวิสาขา ใช้เป็นหลักในการปฏิบัติเมื่อไปเป็นสะใภ้ของ ท่านเศรษฐี แล้วนางวิสาขาที่ปฏิบัติตามหลักนั้น จะเห็นได้ว่าหลักปฏิบัติของภรรยาที่ถ้าปฏิบัติ ถูกต้อง ครอบครัวก็จะมีความสุข และทำให้คูครองอยู่กันตราบเท่าชรา

^๕พ.ช.า. ๖๒/๓๑๔/๕๕๗.

^๖วิ.มหา. ๑/๕/๘๑.

๔.๒ คุณค่าต่อสังคม

คุณค่าด้านสังคมนั้น การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันในคนหมู่มากย่อมต้องอาศัยซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดความสุขในหมู่คณะ และครอบครัวจำเป็นอย่างยิ่งที่มนุษย์ทุกคนจะต้องมีระเบียบ มีกฎเกณฑ์ในการประพฤติปฏิบัติร่วมกันของหมู่คณะเพื่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์อันนำมาซึ่งสันติสุข เพราะคำว่า คุณค่าสังคม มีความหมายกว้างออกไป เริ่มต้นตั้งแต่สังคมเล็ก ๆ คือ ครอบครัว ประกอบด้วยพ่อ แม่ พี่ น้อง ลูก ๆ หลาน ๆ ที่อยู่ร่วมกัน กว้างออกมาอีก คือสังคมหมู่บ้าน ก็มีหลายครอบครัวรวมกันเป็นหมู่บ้าน กว้างออกมาอีกเป็นตำบล จังหวัด ประเทศ ในเมื่อมนุษย์เราอยู่ร่วมกันเป็นสังคมใหญ่เปรียบเหมือนอยู่บ้านหลังใหญ่หนึ่งหลัง และมีผู้นำ ผู้ตาม และสมาชิกในสังคมนั้น ๆ ในที่นี้จะได้กล่าวถึงคุณค่าของสังคมโดยนำหลักของทิส ๖ มาเป็นบรรทัดฐานในการพิจารณา ของคำว่า ภรรยา ที่มีหน้าที่ หรือคุณค่าต่อสังคมตามแนวการปฏิบัติตามหลักของทิส ๖ ในทางพระพุทธศาสนา เพราะคำว่า ทิส หมายถึง ด้าน, ข้าง, ทาง, แดบ^{๑๑} เมื่อพิจารณาในด้านคุณค่าของสังคมแล้วก็จะสามารถรวมทั้งสังคมได้ เพราะว่าทั้ง ๖ ทิส นี้กินเนื้อความกว้างของคนทุกสังคม ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใดก็ตาม ถ้านำหลักทิส ๖ มาจับแล้วครอบคลุม

คุณค่าด้านสังคมในทางพระพุทธศาสนาที่ถือกันว่ามีคุณสมบรูณ์ที่สุดต้องนำเรื่อง ทิส ๖ มาแสดงไว้ เพราะสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้บุคคลปฏิบัติต่อกัน อนุเคราะห์ สงเคราะห์เกื้อกูลกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้ครบถ้วน ครบทิส คือความสัมพันธ์ของคนในสังคม ได้แก่ การปฏิบัติระหว่างบิดามารดากับบุตร ครูอาจารย์กับลูกศิษย์ สามีกับภรรยา มิตรสหาย กับมิตรสหาย นายจ้างกับลูกจ้าง สมณะพราหมณ์หรือนักบวชกับประชาชน การปฏิบัติตนในการช่วยเหลือสงเคราะห์ตามหลักทิส ๖ ถือเป็นหน้าที่ เป็นกิจที่ควรทำโดยเฉพาะอย่างยิ่งการอยู่ร่วมกันในสังคม หากไม่อาศัยซึ่งกันและกันหรือคิดว่ามิใช่หน้าที่ ไม่ต้องการพึ่งใคร และไม่ต้องการให้ใครมาพึ่ง ย่อมจะนำมาซึ่งความล่มสลายในสังคม ไม่มีบุคคลใดที่จะอยู่คนเดียวในโลกได้โดยไม่พึ่งสิ่งอื่นสิ่งใด เพราะมนุษย์เกิดมาก็ต้องมีบิดามารดาเป็นผู้ให้กำเนิด อีกทั้งต้องมีมิตร มีคนรู้จัก ซึ่งก็ถือว่าบุคคลซึ่งอยู่ในสังคมต่างก็มีสภาพเช่นเดียวกันทั้งสิ้น^{๑๒}

เมื่อผู้วิจัย ได้ศึกษาค้นคว้าในคัมภีร์พระสูตรต้นตอปฏิถกแล้วพบว่า คุณค่าของการนำทิส ๖ มาใช้ในสังคมนั้น มีคุณค่าอย่างมหาศาล จะเห็นได้ว่าการที่พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงเรื่องทิส ๖ แก่

^{๑๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓๒.

^{๑๒}พระมหาสุชาติ นาคโร (บวชชุนทด), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, อ่างแล้ว, หน้า ๖๗.

สิ่งศาลกบฏครุฑหีบคั้นนั้น เป็นการแสดงในเชิงประจักษ์สามารถมองเห็นสิ่งที่ตนเองกระทำต่อทิศทั้ง ๖ ได้ ไม่ได้หลงงมงายหันหน้าไปหาทิศต่าง ๆ แล้วไหว้ทุกวัน เพราะไม่เกิดประโยชน์อันใด เพราะทุกวันสิ่งศาลกบฏครุฑหีบคั้นประคองอัญชลีนอนน้อมทิศทั้งหลาย คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา ทิศเบื้องหลัง ทิศเบื้องซ้าย ทิศเบื้องล่าง และทิศเบื้องบน^{๑๑} พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงแสดงทิศ ๖ ตามแนวทางพระพุทธศาสนาให้สิ่งศาลกบฏครุฑหีบคั้นฟังว่า “ดูก่อนกบฏคินุตร ก็อรียสาวกเป็นผู้ปกปิดทิศทั้ง ๖ อย่างไร ท่านฟังทราบทิศ ๖ เหล่านี้ คือ ฟังทราบมารดาบิดาว่า เป็นทิศเบื้องหน้า, อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา, บุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง, มิตรและอำมาตย์เป็นทิศเบื้องซ้าย, ทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้องต่ำ, สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน”^{๑๒} เพื่อให้มนุษย์ทุกคนน้อมนำมาปฏิบัติต่อกันในฐานะต่าง ๆ อันเป็นอุดมคติแห่งการใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบัน และอนาคตของมนุษย์ทุกคน

การครองคู่เป็นสามีภรรยา ก็เช่นเดียวกัน เพราะสามีภรรยา คือทิศเบื้องหลัง เมื่อมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันแล้ว หลักธรรมที่ควรปฏิบัติร่วมกันอีกประการที่ขาดเสียไม่ได้ ถ้าขาดเสียแล้ว การครองเรือนจะสมบูรณ์ไม่ได้เลย คือหลักมนุษยสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยากับผู้คนในสังคมที่อยู่ร่วมกัน เริ่มต้นแต่บิดามารดา บุตรธิดา ญาติมิตร เพื่อนร่วมงาน พระภิกษุสงฆ์ และคนรับใช้ เมื่อแต่ละคนมีความเกี่ยวข้องกันก็ย่อมจะมีความต้องการความร่วมมือกัน การประสานประโยชน์กัน โดยถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน

ผู้วิจัยจะได้นำหลักทิศ ๖ ในทางพระพุทธศาสนา ในหัวข้อ ทิศเบื้องหลัง (ปัจฉิมทิศ) ได้แก่ ภรรยา สามี มาวิเคราะห์ถึงคุณค่าในด้านสังคม ที่ผู้เป็นสามีภรรยาจะได้ปฏิบัติต่อทิศของตนได้อย่างเหมาะสมกับเหตุผล และสถานะของตนตามหน้าที่ของผู้เป็นสามีภรรยา ดังนี้ คือ

ปัจฉิมทิศ (ทิศเบื้องหลัง) ได้แก่ ภรรยา หรือคู่ครองของสามี เป็นบุคคลผู้มาทีหลังก็คือสามีภรรยา ซึ่งบุคคลดังกล่าวจะติดตามเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง เป็นที่พึ่งข้างหลัง คือมีหน้าที่ที่ช่วยให้ก้าวไปข้างหน้า เช่น ภรรยาเป็นกำลังใจให้สามีในการทำงาน ที่สามีจะต้องดูแลเอาใจใส่ให้ความรักใคร่แก่ภรรยาของตน สามีพึงปฏิบัติต่อภรรยาด้วยหลัก ๕ ประการ ดังนี้

- (๑) ยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา
- (๒) ไม่ดูหมิ่น
- (๓) ไม่ประพฤตินอกใจ
- (๔) มอบความเป็นใหญ่ให้

^{๑๑}ที.ปา. ๑๖/๑๗๒/๗๗.

^{๑๒}ที.ปา. ๑๖/๑๕๘/๘๗.

(๕) ให้เครื่องแต่งตัว หรือ เครื่องประดับ

ภรรยาได้รับอนุเคราะห์อย่างนี้แล้วพึงปฏิบัติต่อสามีด้วยหลัก ๕ อย่าง ดังนี้

- (๑) จัดการงานดี
- (๒) สงเคราะห์คนข้างเคียงของสามีดี
- (๓) ไม่ประพฤติผิดนอกใจ
- (๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่สามีหามาได้ไว้
- (๕) ขยัน ไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง^{๕๔}

เมื่อพิจารณาหน้าที่ของภรรยาแล้ว จะเห็นได้ว่าภรรยาไม่ได้เป็นผู้ได้หรือตามสามีเท่านั้น แต่ภร่ายังแบ่งเบาภาระหนักของสามีด้วย และต้องดูแลงานทุกอย่างในบ้านให้เรียบร้อย คือหมายความว่า ถ้าเป็นงานในบ้านแล้วภรรยาเป็นใหญ่กว่า และมีอำนาจเต็มในการจัดการ ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นถึงหน้าที่และสิทธิในด้านนี้อย่างชัดเจน ดังนั้นภรรยาจึงไม่ใช่ผู้ตามเท่านั้น แต่เป็นผู้ช่วยเหลืออยู่ในฐานะเป็นมิตรสนิทของสามี^{๕๕}

คุณค่าของภรรยาในด้านสังคม ในทิศเบื้องหลังนี้เมื่อสามีได้มีภรรยาเป็นของตนเองแล้ว ก็จะลดการสำส่อนไปในที่ต่าง ๆ เพราะโดยทั่วไปครอบครัวในสมัยพุทธกาลเป็นแบบสามีเดียว ภรรยาเดียว (Monogamy) แต่ชายที่มีภรรยาหลายคน (Polygamy) ก็มีปรากฏอยู่โดยไม่ได้รับการตำหนิ ประณาม เพราะทรรศนะของคนในสมัยนั้นไม่ได้กำหนดไว้อย่างแน่นอนชัดเจน แต่ขึ้นอยู่กับฐานะ สภาพบุคคล และปัจจัย สำหรับกษัตริย์ผู้ที่มีฐานะ มียศถาบรรดาศักดิ์ก็มักจะมีภรรยาหลายคน โดยเป็นที่รู้และยอมรับกันทั่วไป เพราะบุคคลเหล่านี้อยู่ในฐานะที่จะเลี้ยงดูภรรยาเหล่านั้นได้ เช่น พระเจ้าอุเทน มีมเหสี ๓ องค์ คือ พระนางสามาวดี พระนางมาคันทिया และพระนางवासुหัตถดา และมีบางกรณีที่มีภรรยาเป็นร้อย เช่น พระเจ้าอชาตศัตรู มีสนม ๕๐๐ คน แต่โดยทั่วไปแล้วสามีจะมีภรรยาเพียงคนเดียว อย่างไรก็ตาม ก็มีปรากฏว่าในระดับฐานะธรรมดา ก็อาจมีภรรยาหลายคน สิ่งหนึ่งที่ทำให้ชายนิยมการมีภรรยามาก คือค่านิยมฐานะที่มั่งคั่งจึงสามารถเลี้ยงดูสตรีได้หลายคน ในสภาพเช่นนี้สตรีไว้ศักดิ์ศรีเพราะอยู่เพื่อเป็นสมบัติในปกครองของคนอื่น และเป็นสิ่งประดับบารมีของบุรุษเท่านั้น

^{๕๔}ที่.ปา. ๑๖/๒๐๑/๘๕.

^{๕๕}สโรชา คุณาธิปพงษ์, “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีตันสนีย์ เสถียรสุด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑, หน้า ๖๑.

พระพุทธเจ้าทรงสรุปลงว่า ทิศต่าง ๆ เหล่านี้ เมื่อบุคคลปฏิบัติชอบแล้ว ย่อมเป็นทิศที่เกษมปลอดภัย พระองค์ทรงแสดงหลักธรรมสำหรับคน ๖ ภู ๑๒ พวก ที่จะต้องปฏิบัติชอบต่อกันในสังคม ถ้าคนเหล่านี้ปฏิบัติชอบต่อกันตามหลักที่ทรงแสดงไว้ เชื่อได้ว่า สังคมจะสงบสุข มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างแน่นอนเพราะว่าทุกคนในสังคมต่างทำหน้าที่ของตนสมบูรณ์ นั่นเอง^{๑๑}

สรุปได้ว่า คุณค่าด้านสังคม ตามหลักทศ ๖ โดยอย่างยิ่งในทิศเบื้องหลัง สามิภรรยา^{๑๒} นั้น เมื่อเป็นการช่วยเหลือกัน ควรทำด้วยความเมตตา พอเหมาะพอดี ถ้อยทีถ้อยอาศัย เป็นกำลังใจ เป็นกำลังกาย เป็นที่ปรึกษา เพราะสามิภรรยาที่ดีต่อกัน ต่างคนต่างทำหน้าที่แก่กันและกัน เพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดความสุขขึ้นในครอบครัว เป็นการเพิ่มกำลังให้กันและกัน เปรียบเสมือนยาอายุวัฒนะที่สามิภรรยา พึงเติมให้กันอย่าให้ขาดอย่าให้พร่อง เพื่อชีวิตคู่ครองที่ยั่งยืน และสมบูรณ์ตามเจตคติของตนสนองผลที่ปรารถนาได้

๔.๓ คุณค่าต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่าในบรรดาเหล่าภรรยาทั้งหลายที่มีคุณค่าต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ บางคนได้อุปถัมภ์โดยการสร้างวัดถวาย บางคนอุปถัมภ์โดยการถวายภัตตาหารอันเลิศ จะเห็นได้ว่าในสมัยพุทธกาลมาผู้หญิงจำนวนมากได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา แม้ในปัจจุบันนี้ ก็ยังเห็นผู้หญิงทำบุญมากกว่าผู้ชาย ไม่ว่าจะไปทำบุญที่วัด หรือทำบุญตักบาตรในตอนเช้า

๔.๓.๑ ด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาลเป็นรายบุคคล ดังนี้

๑) นางวิสาขา มหาอุบาสิกา เป็นชื่อของมหาอุบาสิกาสำคัญในครั้งพุทธกาล เป็นธิดาของชนัญชัยเศรษฐี และนางสุนนิกาเกิดที่เมืองภัททิยะในแคว้นอังคะ ได้บรรลุนิศาบันตั้งแต่อายุ ๑ ขวบ ต่อมาได้ย้ายตามบิดามาอยู่เมืองสาเกต ในแคว้น โกศล แล้วได้สมรสกับปุณณวัณน์ บุตรชายมิกการเศรษฐีแห่งเมืองสาวัตถิ และย้ายไปอยู่ในตระกูลฝ่ายสามี ในเมื่อนางไปอยู่ในตระกูลของสามี ซึ่งนับถือพวกชีเปลือย หรือนักบวชศาสนาอื่น ตรงข้ามกับนางที่นับถือพระพุทธศาสนา นางสามารถกลับใจมิกการเศรษฐี บิดาของสามี ซึ่งนับถือนิกเรนต์ ให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา มิกการเศรษฐีนับถือนางมาก และเรียกนางวิสาขาเป็นแม่ นางวิสาขาจึงได้ชื่อใหม่อีกอย่างหนึ่งว่า มิกการ

^{๑๑}พระมหาวิจิตร คมภิโร (ศิริรัตน์), “อุคมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘, หน้า ๔๓.

- (๑) เนื้อข้าง
- (๒) เนื้อม้า
- (๓) เนื้อเสื่อโคร่ง
- (๔) เนื้อเสื่อดาว
- (๕) เนื้องู
- (๖) เนื้อราชสีห์
- (๗) เนื้อหมี
- (๘) เนื้อสุนัขบ้าน
- (๙) เนื้อสุนัขป่า
- (๑๐) เนื้อมนุษย์^{๒๐}

นางสุปปียาอุบาสิกาที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่าง เธอเป็นต้นเหตุให้พระพุทธเจ้าได้บัญญัติมิให้พระภิกษุฉันมังสะ ๑๐ อย่าง

๕) นางสามาวดี พระนางสามาวดีเป็นผู้ที่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา เมื่อพระเจ้าอุเทนเสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ทูลอัญเชิญเสด็จ ไปเสวยภัตตาหารในพระราชวัง เมื่อพระพุทธองค์และพระสงฆ์เสร็จจากภัตตกิจแล้ว พระเจ้าอุเทนตรัสกับสามาวดีว่า “เธอจะขอพรอะไร เราจะให้” พระนางตอบว่า “หม่อมฉันไม่ต้องการพรอย่างอื่น อยากได้อย่างที่พระองค์ทรงทำอยู่ ณ บัดนี้ตลอดกาลเป็นนิตย์” หมายความว่า ขอให้ได้ถวายภัตตาหารแก่พระพุทธเจ้า และภิกษุสงฆ์เป็นประจำทุกวัน พระเจ้าอุเทนจึงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นางสามาวดีได้ถวายภัตตาหารแก่พระพุทธเจ้า และภิกษุสงฆ์เป็นประจำในพระราชวัง พระนางสามาวดีสามารถทำให้พระเจ้าอุเทนนับถือพระพุทธศาสนา และพระองค์ทรงปฏิญาณเป็นพุทธมามกะ นับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง และพระนางสามาวดีพร้อมด้วยบริวารถวายผ้ากัมพลเนื้อดีจำนวน ๕๐๐ ผืน แต่พระอานนท์พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์^{๒๑} ถือว่าพระนางสามาวดีเป็นผู้ที่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา และทำนุบำรุงพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างดี และคุณความดีของพระนางสามาวดี เกี่ยวกับความมีเมตตาจิต มหาชนได้พากันสรรเสริญว่า พระนางสามาวดีทรงกั้นลูกสรของพระราชากำลังกริ้วได้ด้วย การแผ่พระเมตตา ต่อมาภายหลังพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่พระเชตะวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถีได้ยกเรื่องมีพระเมตตาของพระนางเป็นต้นเหตุ แล้วทรงประทานตำแหน่งเอตทัคคะผู้ช่วยด้วยเมตตา

^{๒๐} เสฐียรพงษ์ วรณปก, พุทธสาวก พุทธสาวิกา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๔๒๕.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๕ - ๔๑๐.

สรุปได้ว่า เมื่อศึกษาในเรื่องนี้แล้ว ผู้เจริญเมตตาธรรมอยู่เสมอ จนจิตมั่นคงอยู่ในเมตตา มีเมตตาเป็นธรรมชาติประจำใจ จะได้รับอานิสงส์ คือผลดี ๑๑ ประการ ตามที่มีกล่าวไว้ในพระบาลี คัมภีร์อังคุตตรนิกาย เอกาทสนิบาต ในเมตตาสูตรความว่า

- (๑) กลับเป็นสุข
- (๒) ตื่นเป็นสุข
- (๓) ไม่ฝันร้าย
- (๔) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
- (๕) เป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย
- (๖) เทวดาย่อมคุ้มครองรักษา
- (๗) ไม่ต้องภัยจากไฟ ยาพิษ หรือสาตราอาวุธ
- (๘) จิตเป็นสมาธิเร็ว
- (๙) สีหน้าผ่องใส
- (๑๐) เมื่อจะตายใจก็สงบ ไม่หลงไหลขาดสติ
- (๑๑) ถ้ายังไม่ได้บรรลุคุณพิเศษที่สูงกว่า ย่อมเข้าถึงพรหมโลก (คือไปเกิดในพรหมโลก)^{๒๓}

๔.๓.๒ ด้านการสร้างวัด

จากการศึกษาค้นคว้าในเรื่องบทบาทหน้าที่ในการสร้างวัด ถือว่าเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอีกวิธีหนึ่ง เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ที่มีที่อยู่อาศัยในการปฏิบัติสมณกิจ ได้สร้างถาวรวัตถุไว้ในพระพุทธศาสนา และมีภริยาหลายท่านที่ได้สร้างวัด เช่น นางวิสาขา มหาอุบาสิกา เป็นต้น ดังได้นำมากล่าวต่อไปนี้

๑) นางวิสาขา จัดจำหน่ายเครื่องประดับมहाลดาประสาธน์ นำทรัพย์ ๕ โกฏิมาสร้างพระคันธกุฎีเป็นที่ประทับอยู่สำหรับพระตถาคตในวิหารชื่อว่า บุพพาราม อันประดับด้วยห้อง ๑,๐๐๐ ห้อง^{๒๔} นางได้สร้างวัดบุพพารามขึ้น ในกรุงสวดีถิถวายพระพุทธเจ้า นอกจากการเป็นผู้สนับสนุนคณะสงฆ์แล้ว นางยังมีส่วนช่วยเหลือสงฆ์พิจารณาคดีความที่มีความเกี่ยวข้องกับฆราวาสวิสัย นางวิสาขาเป็นมหาอุบาสิกาที่มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนามาตั้งแต่เยาว์วัย ครั้นออกเรือนแล้วก็ประสบความสำเร็จในการทำให้ครอบครัวละทิฐิมานะหันมานับถือพระพุทธศาสนา

^{๒๓} จาเนียร ทรงฤกษ์, ชีวประวัติพุทธอุบาสิกา ในสมัยพุทธกาล, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๗๘.

^{๒๔} อัง.เอก. ๓๓/๑๕๐/๑๐๑.

๒) พระนางโรหิตีซึ่งมีศักดิ์เป็นพระน้องนางของพระอนุรุทธเถระ พระนางได้ขายเครื่องอสังการของพระนางเองแล้วนำมาสร้างศาลาโรงฉันเป็น ๒ ชั้น เมื่อทำเสร็จแล้วพระนางได้กวาดในชั้นล่างอยู่เป็นประจำ เนื่องจากพระนางโรหิตีทรงเป็นโรคผิวหนัง พระอนุรุทธเถระจึงให้พระน้องนางได้มีโอกาสสร้างศาลาโรงฉัน แล้วทำความสะอาดอยู่เป็นประจำจนทำให้โรคผิวหนังของพระนางหายไป

๓) นางจุฬสุภัททาได้นำตระกูลสามิของตนที่นับถือพวกชีเปลือยให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา นางได้จัดถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นพระประมุข เมื่อเสร็จแล้วนางได้กราบทูลให้พระพุทธเจ้าแสดงธรรม โปรดตระกูลของสามินาง เมื่อพระพุทธเจ้าแสดงพระธรรมเทศนาจบลง กภาพกเศรษฐีก็ได้สำเร็จอริยผลเป็นพระโสดาบัน และได้ถวายอุทยานของตนแก่พระพุทธเจ้า ยังได้สร้างวิหารในอุทยานนั้น เมื่อก่อสร้างวิหารเสร็จแล้ว กภาพกเศรษฐีจึงหลั่งน้ำกระทำให้เป็นพรหมไทย อุทิศถวาย และวิหารนั้นจึงมีชื่อว่า “กภาพการาม” ตามชื่อของกภาพกเศรษฐีผู้สร้างไว้ในพระพุทธศาสนา^{๒๕}

๔) นางอัมพาลีคณิกา เป็นชาวเมืองเวสาลี ไม่ปรากฏบิดามารดา ตามเนื้อเรื่องว่ามีคนเฝ้าพระราชอุทยานได้พบเธอตั้งแต่เกิดที่โคนต้นมะม่วง จึงนำไปเลี้ยงไว้ เมื่อเธอโตขึ้นมีความสวยงามมาก เป็นที่หมายปองของเจ้าชายหนุ่มทั้งหลาย นางจึงได้รับตำแหน่งเป็นหญิงบำเรอประจำราชสำนัก เมื่อนางได้พบพระพุทธเจ้าและได้ฟังพระธรรมเทศนาทำให้นางมีความเข้าใจในธรรม นางจึงทูลอาราธนานิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์รับภัตตาหาร เมื่อนางได้ถวายภัตตาหารเสร็จแล้วได้ถวายสวนของนาง คือ สวนอัมพวันให้เป็นสังฆารามเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า และภิกษุสงฆ์ ชื่อว่า อัมพาลีวัน

๔.๔ คุณค่าต่อตนเอง

คำว่า คุณค่าต่อตนเอง เป็นคุณค่าที่เกิดกับตัวเองในที่นี้หมายถึงตัวผู้มีฐานะเป็นภรรยาเอง เพราะว่าในหลักพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับตัวเองมาก ดังพุทธภาษิตที่ว่า อตฺตาหิ อตฺตโน นาโถ ซึ่งแปลว่า ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน อตฺตนา โจทยตฺตนา แปลว่า จงเตือนตนด้วยตนเอง พุทธภาษิตเหล่านี้สอนให้คนเราเห็นคุณค่าในตนเอง ถือว่าการมองที่ตัวเราก่อนที่มองไปที่ผู้อื่นเป็นสิ่งที่ดีและมีคุณค่าในทางปฏิบัติต่อบุคคลอื่นต่อไป

คุณค่าที่เกิดขึ้นกับตนเองในขั้นต้นนี้ เป็นประโยชน์กับชีวิตประจำวัน ที่บุคคลผู้ครองเรือนหรือคู่สามีภรรยามีความมุ่งหวังในโลกนี้ คือ ต้องการมีทรัพย์ ยศ เกียรติ ไมตรี ชีวิตคู่ครองที่เป็นสุข

^{๒๕} จำเนียร ทรงฤกษ์, ชีวิตประวัติพุทธอุบาสิกา ในสมัยพุทธกาล, อ่างแล้ว, หน้า ๑๒๒.

เป็นต้น ซึ่งเกิดขึ้นด้วยกำลังสติปัญญา และความเพียรของคน โดยทางชอบธรรม เมื่อตำแหน่งหน้าที่ การงานต่าง ๆ เกิดขึ้น จะต้องรู้จักปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขโดยชอบ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ประโยชน์ในปัจจุบันนี้ เป็นเป้าหมายขั้นต้นของชีวิตที่ทุกคนจะต้อง ตั้งเป้าหมายไว้สำหรับการสร้างฐานะของตนเองให้ประสบความสำเร็จ โดยที่ปราศจากความไม่เป็น ธรรม คือ จะต้องไม่ประพฤติสิ่งที่ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรมสำหรับคู่สามีภรรยาแล้ว จะต้องสร้าง ฐานะทางครอบครัวให้เป็นสุข โดยการตั้งตัวได้อย่างมั่นคงมีทรัพย์สินใช้จ่ายไม่ขาดสน รู้จักทำมาหา เลี้ยงชีพที่เป็นหลักฐาน คือการรู้จักหา รู้จักใช้ทรัพย์สินให้เกิดประโยชน์ในทางที่ถูกต้อง ผู้ปฏิบัติตาม หลัก ๔ ประการนี้อย่างเคร่งครัด ย่อมได้รับประโยชน์ในปัจจุบันอย่างแน่นอน โดยเป็นผู้มีฐานะ มั่นคง^{๒๖}

ภรรยาต้องมีหลักการในการดำเนินชีวิตเพื่อบรรลุถึงจุดหมายในชีวิต หรือให้เห็นคุณค่าที่ เป็นจุดหมายของชีวิตในปัจจุบัน จะต้องปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ดังนี้

๑) อุฏฐานสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร คือ มีความขยันหมั่นเพียรอย่างเต็มที่ ในการทำงานหาทรัพย์สิน ในการปฏิบัติหน้าที่การงาน และการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่เกียจคร้านใน การทำงาน ฝึกฝนให้เกิดความชำนาญและรู้จริงอย่างแจ่มแจ้ง รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาสอดส่อง รู้จัก วิธีการและจัดการให้ได้ผลดี

๒) อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รักษาทรัพย์สินที่หามาได้ด้วยความ ขยันหมั่นเพียรนั้น ไว้เป็นอย่างดี ไม่ใช่จ่ายจนหมดสิ้น มีเก็บไว้ตามสมควร มีความมัธยัสถ์อดออม

๓) กัลยาณมิตรตตา ความเป็นผู้มีมิตรดี คือ รู้จักคบเพื่อนที่ดี กล่าวคือคบหาแต่มิตรแท้ มี ศีลธรรม คอยช่วยเหลือเกื้อกูลและแนะนำในทางที่ดี ไม่คบหามิตรเทียม เพราะมิตรเทียม ชักจูงให้ ใช้จ่ายทรัพย์สินไปในทางอบายมุข การคบหากับมิตรถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ

๔) สมชีวิตา ความเป็นอยู่เหมาะสม คือ เลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์สินที่หามา ได้ คือ รู้จักกำหนดรายรับและรายจ่ายให้เหมาะสมกับฐานะของตนเอง และเหมาะสมกับรายรับที่หาได้มา

หลักปฏิบัติทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นหลักที่ให้คู่สามีภรรยายึดถือในการปฏิบัติตนเพื่อ ประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการปฏิบัติตาม มีเงินใช้ตลอดไปถือได้ว่ารู้จักกิน รู้จักใช้ รู้จักเก็บ รู้จักการ คบเพื่อน แค่นี้ก็ทำให้ได้รับประโยชน์อย่างมาก

^{๒๖}พระมหาสุชาติ นาคโร (บวชชุนทด), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตร และภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๑๒๓.

ยังมีหลักที่แสดงถึงความสำคัญของคู่สามีภรรยา หรือเรียกว่าสามีเห็นคุณค่าในตัวภรรยา ต้องได้รับการเอาใจใส่ เพราะภรรยาอาจมีความทุกข์จำเพาะตัวอีกส่วนหนึ่งต่างจากผู้ชายซึ่งสามีพึงเข้าใจ และพึงปฏิบัติด้วยความเอาใจใส่ เห็นอกเห็นใจ คือ

- ๑) ผู้หญิงต้องจากหมู่ญาติมาอยู่กับตระกูลของสามีทั้งที่ยังเป็นสาว สามีควรให้ความอบอุ่นใจ
- ๒) ผู้หญิงมีระดู ซึ่งบางครั้งก่อให้เกิดความแปรปรวนทั้งใจกาย ฝ่ายชายควรเข้าใจ
- ๓) ผู้หญิงมีครรภ์ ซึ่งยามนั้นต้องการความเอาใจใส่บำรุงกายใจเป็นพิเศษ
- ๔) ผู้หญิงคลอดบุตร ซึ่งเป็นคราวเจ็บปวดทุกข์แสนสาหัส และเสี่ยงชีวิตมาก สามีควรใส่ใจเหมือนเป็นทุกข์ของตน
- ๕) ผู้หญิงต้องคอยปรนเปรอเอาใจฝ่ายชาย ฝ่ายชายไม่ควรเอาแต่ใจตัว พึงซาบซึ้งในความเอื้อเฟื้อและมีน้ำใจตอบแทน^{๒๓}

เมื่อพบว่าสามีต้องให้ความสำคัญแก่ภรรยาอย่างมาก และให้เกียรติภรรยาในฐานะคู่ครองของตน เพราะภรรยาตั้งอยู่ได้หลายสถานะ เช่น เป็นคู่ครองเรียกว่า ภรรยา เป็นคู่คิด เป็นเหมือนเพื่อน เป็นผู้เลี้ยงดูบุตร ภรรยาก็เป็นมารดา เพราะมีคุณลักษณะที่พิเศษ พบว่าในพระสุตตันตปิฎกคือ คำว่า “มารดา” นี้ยังมีชื่อเรียกอีก ๔ ชื่อ คือ

- ๑) มารดาชื่อว่า สุหทา เพราะเป็นคนใจดี
- ๒) มารดาชื่อว่า ชนขันติ หรือ ชนคติ เพราะเป็นผู้ให้กำเนิดของบุตร
- ๓) มารดาชื่อว่า โดเสนติ เพราะเป็นผู้ปลอบประโลมบุตรให้รำเริง
- ๔) มารดาชื่อว่า ไปเสนติ เพราะเป็นผู้เลี้ยงดูบุตร^{๒๔}

คุณค่าในสตรีผู้เป็นภรรยาที่ดีและที่ได้ชื่อว่าสามารถบังคับ หรือควบคุมสามีได้นั้น ต้องประกอบด้วยกำลัง ๕ อย่าง ดังนี้

- ๑) กำลังคือรูปสวย (รูปพลั)
- ๒) กำลังคือโภคทรัพย์ (โภคพลั)
- ๓) กำลังคือญาติ (ญาติพลั)

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *ชีวิตคู่ในอุดมคติทางพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๒๖, (กรุงเทพมหานคร : พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔), หน้า ๔๑.

^{๒๔} พุ.ชา. ๖๒/๑๖๒/๒๘๒.

๔) กำลั้งคือบุตร (ปุตุคพลั)

๕) กำลั้งคือศีล ได้แก่มีมารยาทดีงาม (ศีลพลั)^{๒๕}

กำลั้งทั้ง ๕ อย่างนี้ เป็นกำลั้งของภรรยาที่สามารถทำให้สามีเกรงใจภรรยาได้ กำลั้ง ๕ อย่างนี้ของภรรยา เพราะว่า ทั้ง ๕ ข้อนั้นจะเป็นเครื่องคอยปราม คอยกระตุ้นเตือนสามีให้มีความคิด มีความรอบคอบใช้ปัญญาในการครองเรือนว่าตนมีภรรยาดีขนาดนี้แล้ว มีลูกแล้ว จะพูด จะทำอะไร เพื่อภริยา และลูกที่อยู่บ้านให้ได้รับความสุขกาย สบายใจมากกว่า

ดังนั้น บรูษพึงพิจารณาสตรีที่จะนำมาเป็นภรรยาของคน ด้วยความปรารถนา ทั้งที่แต่งงาน ทั้งภายนอก ภายใน นี้เรียกว่า “วิธีชีวิตสตรีผู้เป็นนางแก้ว” คือ

๑) ปุพพทายินี คือเมื่อสามีมา จะลุกตอนรับจับปล้น (ตื่นก่อน)

๒) ปจฺจมานิปาตินี คือเมื่อสามีนั่ง (หรือนอน) ก็จะคอยพัดวี (นอนที่หลัง)

๓) กิงฺการปฏิสาวิณี คือจะทำการใด จะพาที่ขออนุญาตก่อนเสมอ (คอยฟังรับใช้)

๔) มโนปจารินี คือประพฤดิให้สามีพอใจ (ทำให้พอใจ)

๕) ปิยวาทีนี คือกล่าวคำไพเราะหวานน่ารัก (คำปลื้มตื้นใจ)

๖) โน อติจารี คือไม่ปันใจจากสามี (ไม่นอกใจสามี)

นางแก้วมีคุณสมบัติดังนี้ ชายทั้งหลายจึงต่างปรารถนา มุ่งมั่นมุมานะแสวงหาไว้เป็นคู่ชีวิตตน^{๒๖}

เมื่อศึกษาถึงคุณค่าในตนเองของภรรยาแล้วพบว่าภรรยานี้มีคุณค่าอยู่ในตัวอย่างมากมาย เช่น เป็นผู้ฉลาดในการดำรงชีพในปัจจุบันได้อย่างมีความสุข เพราะอาศัยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะประโยชน์ เป็นแนวในการปฏิบัติ และยังมีคุณค่าในตัวคือมีพลัง เช่น ความสวยเป็นพลัง ความสาวเป็นพลัง มีเสียงเป็นพลัง เป็นต้น

สรุปได้ว่า คุณค่าของภรรยาต่อครอบครัว ภรรยาที่ดีต้องรู้หน้าที่ในการปฏิบัติต่อครอบครัว ในครอบครัวประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ต้องรู้จักให้ความรักความอบอุ่นแก่คนทุกฝ่าย ไม่ว่าจะแต่ภรรยาฝ่ายเดียวส่วนสามีก็ต้องไม่นอกใจภรรยา และเป็นผู้นำครอบครัวในทางที่ดีทางที่เจริญ ภรรยาก็ต้องยึดหลักธรรมในการปฏิบัติให้เกิดความเข้าใจกัน เช่น ปฏิบัติสำหรับผู้หญิงไปอยู่บ้านสามี ๑๐ ประการ ส่วนสามีก็ต้องเข้าใจภรรยาในสภาวะอารมณ์แปรปรวน คุณค่าด้านสังคม(ตามหลักทศ ๖) ในทางพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเรื่องทศ ๖ เหมือนได้สอนคนในสังคมทุกคนให้ปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน เช่นพ่อแม่มีหน้าที่ปฏิบัติต่อบุตรธิดา ส่วนบุตรธิดาก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ตอบแทน

^{๒๕} ส.สพ. ๑๘/ ๔๘๔/ ๓๐๔.

^{๒๖} พลตรีเฉลิมชัย เสียงใหญ่, ธรรมโมวาท ชุดที่ ๑, ม.ป.ท., หน้า ๕๕-๑๐๐.

บิดามารดา ครูอาจารย์มีหน้าที่สั่งสอนลูกศิษย์ ลูกศิษย์มีหน้าที่ปฏิบัติต่อครูอาจารย์ สามีนำหน้าที่ของสามีต่อภรรยาของตนอย่างดี ส่วนภรรยาก็มีหน้าที่ที่ต้องดูแลสามีอย่างดีเช่นกัน มิตรสหายมีหน้าที่ต่อกันในการปฏิบัติต่อมิตรสหายให้ได้รับความเป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน นายจ้างมีหน้าที่ดูแลลูกจ้างในฐานะความเป็นอยู่การงานต่าง ๆ รวมทั้งค่าจ้างต่าง ๆ ส่วนลูกจ้างก็ต้องทำหน้าที่ของลูกจ้างให้สมบูรณ์ไม่เอาเปรียบนายจ้าง พุทธศาสนิกชนปฏิบัติต่อพระสงฆ์ในฐานะทิศเบื้องสูงด้วยความเคารพต่อท่าน ส่วนพระสงฆ์ก็ต้องปฏิบัติต่อพุทธศาสนิกชนเหมือนกัน จะเห็นได้ว่าหลักทศนี้ครบคลุมคนทั้งสังคมให้รู้จักหน้าที่ปฏิบัติต่อกัน จึงทำให้โลกนี้มีความเป็นอยู่ที่ดี คุณค่าของภรรยาต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ภรรยาที่เป็นอุบาสิกามีจำนวนมากด้วยกันที่ยกตัวอย่างมาเช่น นางวิสาขามหาอุบาสิกา นางได้อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ แต่พระภิกษุหนุ่มสามเณรน้อยโดยตลอด และยังได้สร้างวัดบุพพารามไว้ในพระพุทธศาสนาด้วย และยังอุบาสิกาคณอื่นที่ทำหน้าที่ในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ ผู้ที่ทำนุบำรุงด้วยปัจจัย ๔ และประเภทได้ถวายที่ดิน หรือสร้างวัด คุณค่าต่อตนเองนั้น แสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่อยู่ในตัวบุคคล ดังภาษิตที่ว่า อตุตาหิ อตุตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน ในที่นี้ได้ยกหลักปฏิบัติที่ให้ความสำคัญกับตัวเองมากคือ หลักทศฐัมมิกัตถะประโยชน์ เพราะเห็นผลได้ในปัจจุบัน ถ้าเห็นคุณค่าของตนแล้วนำหลักธรรมนี้มาปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่องศึกษาเชิงวิเคราะห์ภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกเป็นการศึกษาวิเคราะห์ภรรยาประเภทต่างๆที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกแล้วสามารถนำมาพิจารณาหลักเกณฑ์ในการเลือกคู่ครองหรือภรรยาให้เหมาะกับผู้ที่ต้องการเลือกคู่ครองและศึกษาถึงคุณธรรมที่ปฏิบัติต่อกันระหว่างคู่ครองคือสามีภรรยาเพราะโดยทั่วไปในปัจจุบันนี้การเลือกคู่สามีภรรยาของหนุ่มสาวอาจใช้ระยะเวลาในการหาคู่ครองสั้นและตัดสินใจรวดเร็วสิ่งที่ตามมาคือความผิดหวังและปัญหาหย่าร้างผู้หญิงเป็นแม่หม้ายมากขึ้นผู้ชายมองผู้หญิงเป็นของเล่นพอได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์ภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกแล้วนั้นทำให้มองเห็นคุณค่าของภรรยาหรือภรรยา มองเห็นคุณค่าของสามีต่างคนต่างให้เกิดดีซึ่งกันและกันและงานวิจัยเรื่องนี้สามารถแก้ไขปัญหาของสังคมได้ในการใช้เลือกประเภทภรรยาการใช้ชีวิตคู่ของสามีภรรยาจากการศึกษามาทั้งหมดนี้พอที่จะสรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยา

ภรรยา หมายถึง หญิงที่อยู่กินกับชาย หรือที่จดทะเบียนสมรสถูกต้องตามกฎหมาย หรือมิได้จดทะเบียน ก็มีฐานะเป็นภรรยา และต้องทำตามจารีตประเพณีของแต่ละท้องถิ่นเพื่อให้คนในสังคมนั้น ๆ ขอมรับ หรือรับรู้ว่าภรรยาหญิงที่เป็นคู่ครองของชายซึ่งเป็นบุคคลทั่วไป และมักพบการใช้คำว่าภรรยา กับหญิงที่เป็นคู่ครองของชายซึ่งเป็นบุคคลระดับสูงหรือบุคคลสำคัญ โดยทั่วไปนิยมเรียกกันว่าเมีย

แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาต่าง ๆ แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาคริสต์ พระเจ้าทรงให้ศาสนิกชนของพระองค์รักครอบครัวเป็นคนรักเดียวใจเดียว ซื่อสัตย์ต่อคู่สมรส การแต่งงานในศาสนาคริสต์นั้น นับว่าเป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์ยิ่ง เป็นวันที่พระเจ้าทรงประทานพรให้คู่บ่าวสาว เพื่อ ๑) การเป็นหนึ่งเดียวกัน ๒) การหย่าร้างกันไม่ได้ และ ๓) การแต่งงานมีเป้าหมายเพื่อช่วยกันและกันใช้ชีวิตที่สมบูรณ์ เพื่อรองรับ “บุตร” ที่พระเจ้าทรงประทานมาให้ และสามีต้องให้เกิดภริยา ยกย่องภรรยาของตนตลอดไป แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาพราหมณ์ คือในศาสนาพราหมณ์มีการแบ่งชนชั้นวรรณะอย่างชัดเจน และการแต่งงานมีคู่ครองจึงเป็นไปตามวรรณะของตน จะมีแนวคิดเป็นประเภทใหญ่ ๆ ๒ ประเภท คือ ๑) การแต่งงานที่ดี คือสามีอยู่ใน

วรรณะที่สูงกว่าภรรยา ๒) การแต่งงานที่เลว คือ ภรรยาอยู่ในวรรณะที่สูงกว่าสามี แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในศาสนาอิสลาม ท่านศาสดากำหนดให้ศาสนิกของพระองค์มีภรรยาคนเดียว ประเภทรักเดียวใจเดียว ชื่อสัตย์ต่อครอบครัว แต่ที่แต่งได้ ๔ คน นั้น เพราะมีเหตุจำเป็น เนื่องจากท่านรอซูลมีเมตตาแก่หญิงหม้ายและลูก ๆ และแต่งงานกับลูกสาวเพื่อนสนิท เพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนไว้ และแต่งงานกับคนที่ ๔ เพราะเชื่อมสัมพันธ์ทางการเมือง

แนวคิดเกี่ยวกับภรรยาในทางสังคมวิทยา ในด้านสังคมวิทยา คือการการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ที่มีกฎมีเกณฑ์ของสังคมที่ต้องปฏิบัติร่วมกัน และทุกคนต้องเคารพตามกฎกติกาของสังคมจึงทำให้เกิดเป็นจารีต และประเพณีเกิดขึ้นในสังคม เป็นแนวปฏิบัติที่ทำให้เกิดคุณค่าทางด้านจิตใจ มีนักปราชญ์ทั้งหลายที่ให้ความจำกัดความว่า ภรรยาเป็นไปเพื่อประโยชน์ในทางบ้านเรือน เป็นคู่ทุกข์คู่ยาก คู่ทำมาหากิน อย่างนี้ก็นับว่าเป็นความหมายที่ดี แต่เดี๋ยวนี้ต่ำลงมาถึงขนาดว่า เป็นเครื่องหลงไหล เป็นสิ่งสำหรับความหลงไหล เป็นสิ่งสำหรับความ โอ้อวด

๕.๑.๒ ภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

ความหมายของ ภรรยา คือหญิงที่เป็นคู่ครองของผู้ชายหรือสามี และมีคำที่เกี่ยวข้องกับคำว่าภรรยา เช่น เมีย ทาระ ชายา ปริจาริกา เป็นต้น รวมไปถึงภรรยา แต่อาจมีความหมายทางจิตใจต่างกัน อย่างคำว่า ทาระ ชายา เมีย แปลว่า เมียหรือภรรยา ส่วนคำว่า ปริจาริกา แปลว่าผู้รับใช้ จะเห็นได้ว่าทุกคำอาจมีลักษณะใช้ในฐานต่างกันเท่านั้น

ความเป็นมาของภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ตำแหน่งภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกอยู่ในวรรณะทั้ง ๔ เป็นมเหสีก็มี เป็นภรรยาของเศรษฐีก็มี เป็นเมียคนยากจนก็มี และภรรยาเหล่านั้น ได้ออกบวชในพระพุทธศาสนา โดยมีพระนางปชาบดีโคตมี เป็นต้น และภรรยาเหล่านั้น ได้โอกาสเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เนื่องจากพระพุทธเจ้าให้โอกาสภรรยาทุกคนชั้นที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา และได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระองค์ แล้วได้บรรลุเป็นพระอรหันต์มีทุกวรรณะ สูงสุดตั้งแต่กษัตริย์ เช่น พระนางปชาบดีโคตมี คนชั้นที่ต่ำ เช่น พระปุลณณาเถรี ซึ่งเป็นคนยากจนไม่มีแม้กระทั่งข้าวจะกิน ยังได้มีโอกาสถวายข้าวแบ่งจีแด่พระพุทธองค์ และได้ฟังธรรมแล้วได้บรรลุพระโสดาบัน นับว่าท่านที่นางถวายแด่พระพุทธองค์ ได้บันดาลผลในปัจจุบันทันตาเห็น

คุณธรรมและจริยธรรมของภรรยา คำว่า ธรรม หมายถึง สภาพที่ทรงไว้ซึ่งความดี ความถูกต้อง ส่วนคุณธรรม คือ คุณสมบัติที่ดีภายในจิตใจ ที่สามีภรรยาต้องมีไว้ในจิตใจ ส่วนคำว่า จริยธรรม คือ หลักความประพฤติที่ดีงาม ในหลักทางพระพุทธศาสนาได้แสดงเกี่ยวกับความรักมี ๒ ประเภท คือ ๑) เปมะ ได้แก่ ความรักใคร่หรือความรักแบบ โรแมนติก ซึ่งเกิดจากสาเหตุ ๒ ประการ คือ ๑) นุพเพสันนิวาส หญิงชายเคยอยู่ร่วมกันมาแต่ชาติปางก่อน (๒) การดูแลช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ในชาติปัจจุบัน ๒) เมตตา ได้แก่ ความปรารถนาดีหรือความหวังดี หลักธรรมสำหรับภรรยาสามี ต้องยึดถือปฏิบัติต่อกันในครอบครัวพ่อ แม่ ลูก ได้แก่ ๑) พรหมวิหารธรรม ๔ ๒) ขรวาสาธรรม ๔ ๓) สังคหัตถ์ ๔ ๔) สมชีวะธรรม ๕) สุขของคฤหัสถ์ ๖) อคติ ๔ ๗) เบญจศีลและเบญจธรรม ๘) กุลจิริฎฐิติธรรม ๔

การบรรลุดุธรรมและได้รับเอตทัคคะของภรรยาในพระสูตรต้นตปิฎก เมื่อพระนางมหาปชาบดีโคตรมีออกบวชแล้วเรียนเอากรรมฐานไม่นานก็บรรลุเป็นพระอรหันต์ ได้รับยกย่องว่าเป็นเลิศผู้เป็นรัตตัญญู พระเขมาไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าภิกษุณีสาวิกาทั้งหลาย ในทางมีปัญญามาก อัครสาวิกาเบื้องขวา พระปฎาจาราเถรีได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าได้บรรลุโสดาบัน และปฏิบัติธรรมอยู่ไม่นานก็บรรลุพระอรหันต์ ตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าภิกษุณีสาวิกาทั้งหลาย ในทางทรงวินัย พระธัมมทินนาเถรีได้เจริญวิปัสสนาไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหันต์ ตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาในทางเป็นธรรมกถึกพระนันทาเถรีไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกา ผู้ยินดีในฉาน เป็นต้น และยังมีภรรยาที่เป็นอุบาสิกาทั้งหลายมีนางวิสาขาเป็นต้น ได้ยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาค้านถวายทาน เป็นต้น

บทบาทหน้าที่ของภรรยาที่มีต่อพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล ภรรยาในสมัยพุทธกาลได้เข้ามามีบทบาทในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาโดยการถวายปัจจัย ๔ คือ จีวร อาหาร ภัณฑบาต เสนาสนะ และยารักษาโรค และยังมีหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย เช่น นางวิสาขาสามารถทำให้พ่อสามีที่นับถือศาสนาเซน หันมานับถือพุทธศาสนา นางชุชชุตตราได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า แล้วมาแสดงให้นางสามาวดีและบริวารฟังต่อจนได้บรรลุโสดาบัน พระปฎาจารา ได้ใช้ประสบการณ์ชีวิตในเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ดังนั้น จากการค้นคว้าภรรยาในคัมภีร์พระสูตรต้นตปิฎก พบว่าภรรยาที่ปรากฏในคัมภีร์พระสูตรต้นตปิฎก มีทั้งที่เป็นภรรยาในฐานะตำแหน่ง มเหสี มีทั้งที่เป็นภรรยาทั่วไป และภริยาเหล่านั้นได้ทำหน้าที่ในพระพุทธศาสนาต่างกัน บางท่านออกบวชเป็นพระภิกษุณี เช่น พระนางประชาบดีโคตรมี ซึ่งถือว่าเป็นปฐมภิกษุณี และได้ทำประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก และสถานภาพของหญิงที่มาบวชเป็นพระภิกษุณีมีความต่างกัน ภรรยาที่เป็นอุบาสิกา จากการศึกษาพบว่า อุบาสิกาที่เป็นอุบาสิกาตัวอย่าง และได้รับตำแหน่งเอตทัคคะจากพระพุทธเจ้าในฐานะที่ทำความดีในพระพุทธศาสนา ได้อุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์ด้านปัจจัยสี่ ดังเช่นนางวิสาขามหาอุบาสิกาได้ทำลายทิวาภิคาของสามีให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา และสร้างวัดถวายพระพุทธเจ้า ชื่อว่า วัดบุพพาราม และยังได้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา

และพระพุทธศาสนาได้ให้แนวคิดไว้ว่า หญิงที่บุรุษควรนำมาเป็นภรรยา คือหญิง ๒๐ จำพวก พระโบราณจารย์ทั้งหลาย มีอาจารย์ผู้รจนาศาฎีกา วิมตติวินทนี เป็นต้น กล่าวไว้ว่า เป็นอภินิยวัตถุสำหรับชาย คือชายไม่ควรประพฤติกล่วงเกินในหญิง ๒๐ จำพวกนี้ ถ้าประพฤติกล่วงเกิน เป็นกามเมสุมิจฉาจาร ส่วนหญิงท่านมิได้กำหนด อภินิยวัตถุไว้ การเป็นกามเมสุมิจฉาจาร สำหรับหญิง ท่านถือเอาหญิง ๒๐ จำพวกนี้เป็นเกณฑ์ คือ หญิง ๘ จำพวกข้างต้น ตั้งแต่ ๑ ถึง ๘ เป็นหญิงที่อยู่ในความปกครองของผู้อื่นทั้งเป็นหญิงสาวยังไม่สามีสืบ แม้ประพฤติกล่วงเกินกับชายอื่น ก็ไม่เป็นกามเมสุมิจฉาจาร เพราะไม่ได้ล่วงเกินกรรมสิทธิ์ของใคร ถึงแม้จะมีผู้ปกครอง ๆ ท่านก็ไม่มีกรรมสิทธิ์ ส่วนหญิงอีก ๑๒ จำพวกข้างปลาย คือ ตั้งแต่ ๙ ถึง ๒๐ ถ้าประพฤติกล่วงเกินกับชายอื่น ย่อมเป็นกามเมสุมิจฉาจาร โดยแท้ เพราะล่วงเกินกรรมสิทธิ์ของสามีของตนเชื่อว่าเป็นการขโมยไปให้ชายอื่น พฤติกรรมที่ภรรยาทำไปแล้ว สามีต้องระวางอยู่เสมอ เป็นพฤติกรรมที่ตนเป็นภรรยาที่ได้แต่งงานมีเจ้าของเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ไม่ควรทำเป็นพฤติกรรมของผู้หญิงยอมขวนขวายด้วยเหตุ ๔๐ ประการ

ประเภทของภรรยาตามแนวคิดของพระพุทธศาสนา ได้แสดงประเภทของภรรยาไว้ ๗ จำพวก คือ ๑) ภรรยาเสมอด้วยเพชรฆาต ๒) ภรรยาเสมอด้วยโจร ๓) ภรรยาเสมอด้วยนาย ๔) ภรรยาเสมอด้วยแม่ ๕) ภรรยาเสมอด้วยน้องสาว ๖) ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน ๗) ภรรยาเสมอด้วยคนรับใช้พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสสรุปไว้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ภรรยาเสมอด้วยเพชรฆาต ภรรยาเสมอด้วยโจร และภรรยาเสมอด้วยนาย ภรรยาทั้ง ๓ จำพวกนั้นล้วนแต่เป็นคนทุจริต หยาบช้ำ ไม่เอื้อเฟื้อ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงนรก ส่วนภรรยาที่เรียกว่า ภรรยาเสมอด้วยมารดา ภรรยาเสมอด้วยพี่สาวน้องสาว ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน และภรรยาเสมอด้วยทาสี ภริยาทั้ง ๔ จำพวกนี้ เพราะตั้งอยู่ในศีล ถนอมรักไว้ยั่งยืน เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงสุคติ

หน้าที่ของภรรยาโดยทั่วไป มีหน้าที่หลัก ๆ ดังนี้ คือ ๑) รู้จักการจัดการ ๒) ความสัมพันธ์กับครอบครัวและญาติของสามี ๓) ชื่อสัตย์ไม่นอกใจสามี ๔) มัธยัสถ์ ๕) ขยันทำงาน ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านที่ดี เรียกว่า แม่ศรีเรือน

คุณสมบัติของภรรยา สามีภรรยาที่เป็นคู่สร้างคู่สมกันมา จะมีลักษณะพิเศษอยู่ ๔ คู่ด้วยกัน คือ คู่ที่ ๑ ชายภุมิณีแต่งงานกับหญิงปีศาจ เรียกว่า คู่ล้างคู่ผลาญ คู่ที่ ๒ ชายภุมิณีแต่งงานกับหญิงเทพธิดา เรียกว่า คู่เวรคู่กรรม คู่ที่ ๓ ชายเทพบุตรแต่งงานกับหญิงปีศาจ คู่บุญคู่บาป และคู่ที่ ๔ ชายเทพบุตรแต่งงานกับหญิงเทพธิดา เรียกว่า คู่สร้างคู่สมสรุปแล้วคู่ที่ควรเลือกก็คือคู่สร้างคู่สม ต้องมีคุณสมบัติติดตัวไว้ปฏิบัติ คือ เรือน ๓ น้ำ ๔ เป็นสมบัติของแม่ศรีเรือนที่ปฏิบัติต่อสามี

ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับภรรยา โดยทั่วไปนั้น ไม่ว่าจะเป็นศาสนาต่าง ๆ นิยมให้มีภรรยาคนเดียว เพื่อสร้างความมั่นคงในสถาบันครอบครัว และประเภทต่าง ๆ ผู้หญิงที่จะมาเป็น

ภรรยาหลักทางพระพุทธศาสนาได้แสดงไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้บุรุษที่หาคู่ครองไว้เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา และเป็นประโยชน์ต่อผู้หญิงที่จะเป็นภรรยาจะได้รู้ตัวว่าตัวเองอยู่ในประเภทใด และควรที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เป็นภรรยาที่ดีได้

๕.๑.๓ วิเคราะห์คุณค่าของภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก

๑) คุณค่าต่อครอบครัว

ครอบครัวที่มีจริยธรรม ได้รับประโยชน์การสงเคราะห์ภรรยา จะทำให้ชีวิตครอบครัวมีสถานะ ดังนี้ ๑) ครอบครัวมั่นคง ๒) ครอบครัวมีความอบอุ่นสงบสุข ๓) ไม่เป็นปัญหาทางสังคม ๔) ทำให้เป็นครอบครัวอย่างของสังคม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตร ๕) ทำให้สมาชิกในครอบครัวสุขภาพจิตดี สังคมจะเป็นสังคมที่ดี การที่ผู้นำครอบครัวได้ปฏิบัติหน้าที่ของตนถูกต้อง เป็นผู้นำที่ดี ถึงความเจริญอกงามในชีวิตด้วยสติปัญญาพร้อมด้วยคุณธรรมต่าง ๆ ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ รวมไปถึงในแง่ทางด้านเศรษฐกิจและจริยธรรม ที่เกิดขึ้นกับตนเอง ถือว่าได้ทำประโยชน์ให้กับตนเองพร้อมทั้งครอบครัว ประโยชน์ทางศาสนาเรียกว่า อุตัตถะ คือประโยชน์ต่อการเป็นผู้นำครอบครัวจะต้องเป็นผู้ที่สามารถนำชีวิต และครอบครัวไปสู่ความเจริญและความสงบสุข เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง และครอบครัวได้นั้น ผู้นำครอบครัวจะต้องปฏิบัติตามหลักและภรรยาต้องปฏิบัติตามหลักปฏิบัติของนางวิสาขา ๑๐ ประการ เมื่อไปอยู่เรือนสามี และสามีก็ไม่ทำให้ภรรยาต้องดูหมิ่นตนด้วยฐานะทั้ง ๘ ประการ ภรรยาต้องไม่เป็นคนประทุษร้าย หรือให้ร้ายสามี ด้วยกิริยาต่าง ๆ เพื่อให้สามีรู้ว่าตนเองไม่สนใจด้วยฐานะ ๒๕ อย่าง

สรุปได้ว่า ประเด็นคุณค่าของภรรยาด้านครอบครัว จากที่ได้ศึกษามาข้างนี้พอสรุปใจความสำคัญได้ว่า คุณค่าของภรรยาที่มีต่อครอบครัว ภรรยาต้องปฏิบัติหน้าที่ของภรรยาให้สมบูรณ์ รู้จักเอาใจใส่สามี รวมทั้งการสงเคราะห์ญาติพี่น้องฝ่ายสามี ดูแลบุตรและอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี ไม่นอกใจสามี ไม่ประพฤติกุหนึ่มเหยียดหยามสามีในฐานะต่าง ๆ ไม่ประทุษร้ายสามีในทุกเรื่อง แล้วยังต้องยึดหลักปฏิบัติ ๑๐ ประการของนางวิสาขา ใช้เป็นหลักในการปฏิบัติเมื่อไปเป็นสะใภ้ของท่านเศรษฐี แล้วยังนางวิสาขาก็ปฏิบัติตามหลักนั้น จะเห็นได้ว่าหลักปฏิบัติของภรรยาที่ดีปฏิบัติถูกต้อง ครอบครัวก็มีความสุข และทำให้คู่ครองอยู่กันตราบนานเท่านาน

๒) คุณค่าต่อสังคม

คุณค่าด้านสังคมในทางพระพุทธศาสนาที่ถือกันว่ามีความสมบูรณ์ที่สุดต้องนำเรื่องทศมาสมาแสดงไว้เพราะสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้บุคคลปฏิบัติต่อกันอนุเคราะห์สงเคราะห์เกื้อกูลกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ครบถ้วนครบทิศคือความสัมพันธ์ของคนในสังคมได้แก่การปฏิบัติระหว่างบิดามารดากับบุตรครูอาจารย์กับลูกศิษย์สามีกับภรรยามิตรสหาย

กับมิตรสหายนายจ้างกับลูกจ้างสมณะพราหมณ์หรือนักบวชกับประชาชนการปฏิบัติคนในการช่วยเหลือสงเคราะห์ตามหลักทศมี ดังนี้

- (๑) ทิศเบื้องหน้า (ปรัถิมทิศ) คือ ทิศตะวันออก ได้แก่ มารดาบิดา
- (๒) ทิศเบื้องขวา (ทักษิณทิศ) คือ ทิศใต้ ได้แก่ ครู อาจารย์
- (๓) ทิศเบื้องหลัง (ปัจฉิมทิศ) คือ ทิศตะวันตก ได้แก่ ภริยา หรือคู่ครองของสามี
- (๔) ทิศเบื้องซ้าย (อุดรทิศ) คือ ทิศเหนือ ได้แก่ มิตรสหาย
- (๕) ทิศเบื้องต่ำ (เหนือภูมิทิศ) คือ ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ป่าวไพร่ คนรับใช้
- (๖) ทิศเบื้องบน (อุปริมทิศ) ได้แก่ สมณพราหมณ์ หรือนักบวช

สรุปได้ว่า คุณค่าด้านสังคม เมื่อการช่วยเหลือกันระหว่างทิศต่าง ๆ ควรทำด้วยความเมตตา พอเหมาะพอดี ฉะนั้นเกิดมาครั้งหนึ่ง ก็ให้ได้ครบทุกทิศ คือ เป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่ พ่อแม่ก็เป็นผู้นำที่ดีเป็นตัวอย่างที่ดี เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ ครูอาจารย์เป็นแบบอย่างเป็นแม่พิมพ์ที่ดีให้แก่ศิษย์ เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน เป็นสามีภรรยาที่ดีต่อกันต่างคนต่างทำหน้าที่แก่กันและกันเพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดความสุขขึ้นในครอบครัว เป็นนายจ้างและลูกจ้างที่ดีต่อกันให้ความเอาใจใส่ในหน้าที่การงานของตนให้บรรลุเป้าหมายให้จงได้ และสุดท้ายเป็นศาสนิกที่ดีของศาสนาที่ตนนับถือ เราชาวพุทธศาสนาหมั่นดูแลเอาใจใส่อุปัฏฐากบำรุงพระเจ้าพระสงฆ์ ให้ความสะดวกสบายในการปฏิบัติศาสนกิจของท่าน เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา

๓) คุณค่าต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

นางวิสาขาเป็นผู้อุปถัมภ์พระภิกษุสามเณรด้วยปัจจัย ๔ เป็นประจำ แล้วนางยังจำหน่ายเครื่องประดับที่มีราคาแพงเพื่อนำเงินมาสร้างวัดบุพพาราม นางสุชาดาได้มีโอกาสเริ่มต้นถวายภัตตาหารครั้งแรกก่อนพระมหานุรุชจะได้ตรัสรู้ถือว่าเป็นทานอันเลิศ และได้เข้ารัตนตรัยเป็นอุบาสิกาคนแรก นางสุปวาสาโกติยธิดา เป็นผู้ถวายอันประณีตรสเลิศต่าง ๆ แต่พระภิกษุสงฆ์ นางสุปเปียอุบาสิกา มีศรัทธาแรงกล้ามากได้ถวายเนื้อข่าอ่อนทำเป็นอาหารถวายภิกษุผู้เป็น ไซ้ ทำให้พระพุทธเจ้าต้องบัญญัติห้ามภิกษุฉันมังสะ ๑๐ อย่าง พระนางสามาวดีมีความศรัทธาได้ถวายภัตตาหารแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์อยู่เป็นประจำ และพระนางมีเมตตาจิตสูง นางจุฬสุภัททา และท่านเศรษฐี ได้ถวายอุทยานเพื่อสร้างวิหาร จึงได้ชื่อว่า “กาฬการาม” นางอัมพาลีหญิงงามเมืองได้ถวายสวนมะม่วงเพื่อสร้างวัด ได้ชื่อวัดว่า อัมพาลีวัน

และในยุคปัจจุบันนี้ สตรีที่มีฐานะพร้อมทั้งอุบาสิกา ภรรยา ย่า ยาย จะยังเป็นผู้ทำนุบำรุงให้ความอุปถัมภ์แก่พระภิกษุสามเณรอย่างไม่ได้ขาดตก ตลอดทั้งให้การอุปถัมภ์บำรุงทั้งในส่วนศาสนสถาน และศาสนวัตถุด้วย นับว่าเป็นงานที่น่ายกย่องอย่างยิ่ง

๔) คุณค่าต่อตนเอง

ภรรยาต้องมีหลักการในการดำเนินชีวิตเพื่อบรรลุถึงจุดหมายในชีวิต หรือให้เห็นคุณค่าที่เป็นจุดหมายของชีวิตในปัจจุบัน จะต้องปฏิบัติตามหลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ ดังนี้ ๑) อุฏฐานสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร ๒) อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการรักษา ๓) กัลยาณมิตตตา ความเป็นผู้มีมิตรดี ๔) สมชีวิตา ความเป็นอยู่เหมาะสม

ดังนั้น สรุปได้ว่า คุณค่าของภรรยาต่อครอบครัว ภรรยาที่ดีต้องรู้หน้าที่ในการปฏิบัติต่อครอบครัวในครอบครัวประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ต้องรู้จักให้ความรักความอบอุ่นแก่คนทุกฝ่าย ไม่ว่าแต่ภรรยาฝ่ายเดียวส่วนสามีก็ต้องไม่นอกใจภรรยา และเป็นผู้นำครอบครัวในทางที่ดีทางที่เจริญ ภรรยาที่ดีต้องยึดหลักธรรมในการปฏิบัติให้เกิดความเข้าใจกัน เช่น ปฏิบัติสำหรับผู้หญิงไปอยู่บ้านสามี ๑๐ ประการ ส่วนสามีก็ต้องเข้าใจภรรยาในสภาวะอารมณ์แปรปรวน คุณค่าต่อสังคมในทางพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเรื่องทิศ ๖ เหมือนได้สอนคนในสังคมทุกคนให้ปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน เช่นพ่อแม่มีหน้าที่ปฏิบัติต่อบุตรธิดา ส่วนบุตรธิดาก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ตอบแทนบิดามารดา ครูอาจารย์มีหน้าที่สั่งสอนลูกศิษย์ ลูกศิษย์มีหน้าที่ปฏิบัติต่อครูอาจารย์ สามีทำหน้าที่ของสามีต่อภรรยาของตนอย่างดี ส่วนภรรยาก็มีหน้าที่ที่ต้องดูแลสามีอย่างดีเช่นกัน มิตรสหายมีหน้าที่ต่อกันในการปฏิบัติต่อมิตรสหายให้ได้รับความเป็นเพื่อนที่ดีต่อกัน นายจ้างมีหน้าที่ดูแลลูกจ้างในฐานะความเป็นอยู่การงานต่าง ๆ รวมทั้งค่าจ้างต่าง ๆ ส่วนลูกจ้างก็ต้องทำหน้าที่ของลูกจ้างให้สมบูรณ์ไม่เอาเปรียบนายจ้าง พุทธศาสนิกชนปฏิบัติต่อพระสงฆ์ในฐานะทิศเบื้องสูงด้วยความเคารพต่อท่าน ส่วนพระสงฆ์ก็ต้องปฏิบัติต่อพุทธศาสนิกชนเหมือนกัน จะเห็นได้ว่าหลักทศนี้ครบคลุมคนทั้งสังคมให้รู้จักหน้าที่ปฏิบัติต่อกัน จึงทำให้โลกนี้มีความเป็นอยู่ที่ดี คุณค่าของภรรยาต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ภรรยาที่เป็นอุบาสิกามีจำนวนมากด้วยกันที่ยกตัวอย่างมาเช่น นางวิสาขา มหาอุบาสิกา นางได้อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔ แต่พระภิกษุหนุ่มสามเณรน้อยโดยตลอด และยังได้สร้างวัดบุพพารามไว้ในพระพุทธศาสนาด้วย และยังอุบาสิกาคนอื่นที่ทำหน้าที่ในพระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ ผู้ที่ทำนุบำรุงด้วยปัจจัย ๔ และประเภทได้ถวายที่ดิน หรือสร้างวัด คุณค่าต่อตนเองนั้น แสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่อยู่ในตัวบุคคล ดังภาษิตที่ว่า อดตาหิตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน ในที่นี้ได้ยกหลักปฏิบัติที่ให้ความสำคัญกับตัวเองมากคือ หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ เพราะเห็นผลได้ในปัจจุบัน ถ้าเห็นคุณค่าของตนแล้วนำหลักธรรมนี้มาปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) คณะสงฆ์ควรนำเรื่องการวิเคราะห์ภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก และหน้าที่ของภรรยา คุณธรรมสำหรับภรรยา มาศึกษาเพื่อนำไปเป็นแนวทาง หรือเป็นหลักการในการเผยแผ่ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด ในการสร้างเสริมจริยธรรมต่อไป

๒) หน่วยงานของรัฐหรือบริษัทห้างร้าน ควรจะมีนโยบายแก่หน่วยงานของตน เพื่อที่จะนำเรื่องนี้ไปเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาบุคลากรในองค์กรเพื่อพัฒนาองค์กรให้รักเดียวใจเดียวตามแนวทางพระพุทธศาสนา

๓) สถาบันการศึกษาควรนำเรื่องวิเคราะห์ภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ไปปรับใช้ในสถานที่การศึกษา นำไปแก้ไขปัญหาด่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และนำไปพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์ภรรยาในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ตามที่ผู้ทำการวิจัยได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูล ทั้งเอกสารวิชาการต่าง ๆ และในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ทำให้ผู้วิจัยมองเห็นบทบาท และความสำคัญที่จะทำให้การศึกษาวิจัยหลายประเด็น โดยเฉพาะการศึกษาเรื่องภรรยาในพระพุทธศาสนากับศาสนาอื่น ๆ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะสำหรับผู้กระทำการวิจัยในครั้งต่อไป คือ

๑) การศึกษาเปรียบเทียบภรรยาในพระพุทธศาสนากับภรรยาในศาสนาอิสลาม

๒) การศึกษาวิเคราะห์ภรรยาในแง่มุมที่เป็นมารศาสนา

๓) การศึกษาวิเคราะห์บทบาทภรรยาในสังคมปัจจุบัน

หัวข้อที่ผู้วิจัยเสนอนี้ เป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับผู้สนใจในการค้นคว้าในขั้นที่ละเอียดยิ่งขึ้น ไปและประเด็นที่น่าเสนออาจจะมีผู้ที่ศึกษาค้นคว้าไว้บ้างแต่กระจัดกระจาย และหลากหลายซึ่งก็เป็นการแนะนำให้ผู้ศึกษาค้นคว้าต่อไปได้นำไปพิจารณาเพื่อจะสืบค้นต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือ

คณะกรรมการแผนกค้ำรา. พระธัมมปัทฏฐกถาแปล. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

งามพิศ สัตย์สงวน. สถาบันครอบครัวของกลุ่มชาติพันธุ์ในกรุงเทพมหานคร : กรณีศึกษาครอบครัวญวน. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

จรรยา สุทธิญาโณ, พระมหา ดร. พุทธวิถิ. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

จำเนียร ทรงฤกษ์. ชีวประวัติพุทธอุบาสิกา ในสมัยพุทธกาล. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, รองศาสตราจารย์ ดร. มาตสตรีในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสารมวลชน จำกัด, ๒๕๒๘.

ไชย ณ พล, ดร. จิตวิทยาแห่งความรัก การเลือกคู่และการอยู่คนเดียว. กรุงเทพมหานคร : TRUTH AUTHORIZATION INSTITUTE. ม.ป.ป.

เฉลิมชัย เสียงใหญ่, พลตรี. ธรรมโฆวาท ชุดที่ ๑, ม.ป.ป.

เดือน คำดี. ศาสนศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.

ทวี บุญเกิด, ๑พลฯ. การครองเรือน. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้ำของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. สตรีในคัมภีร์ตะวันออก. กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ปิ่น มุทุกันต์, พันเอก. มงคลชีวิต ภาค ๒. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ลีลิตธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). ชีวิตคู่ในอุดมคติทางพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒๖. กรุงเทพมหานคร : พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๔.

- ..... พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๑.
- ..... พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๒. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พระธรรมเทศนา ๕๗ กัณฑ์. กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดา, ๒๕๕๖.
- ..... อธิติธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ). ธรรมปริทรรศน์. กรุงเทพมหานคร : บริษัทศรีสมบัติ การพิมพ์, ๒๕๒๖.
- พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), รองศาสตราจารย์.ดร.จำลอง สารพัดนี้ก. พจนานุกรมบาลี-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖.
- พิชัย นิลทองคำ. ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๑-๖ และประมวลกฎหมายอาญา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : อจตยามิลเลนเนียม, ๒๕๔๓.
- พุทธทาสภิกขุ. สตรีในฐานะมารดาของโลก. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเมตตาธรรมรักษ์, ม.ป.พ.
- ..... โศลกธรรมท่านพุทธทาส. กรุงเทพมหานคร : สร้อยทอง, ๒๕๔๓.
- เพิ่มศักดิ์ เสรีรักษ์. การแต่งงานแบบคาทอลิก. นครปฐม : วิทยาลัยแสงธรรม, ๒๕๕๑.
- มานพ นักการเขียน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์. พระพุทธศาสนากับสตรีศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- เรืองอุไร กุศลาสัย, ศาสตราจารย์ พิเศษ. สตรีในวรรณคดีพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสง การพิมพ์, ๒๕๓๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- ลักษณะวัตต์ ปาละรัตน์. สตรีในมุมมองของพุทธปรัชญา. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- วรรณภา จารุสมบุรณ์. คู่แท้คู่ธรรม หลักการครองชีวิตคู่ตามวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร : อักษร สัมพันธ์ (๑๙๙๗) จำกัด., ๒๕๕๕.
- วีระ วัฒนนิรันตร์. ครองรัก ครองเรือน. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. ชีวิตและผลงาน ของสุนทรภู่. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๑๘.

สมพร สุทัศน์ีย์, ม.ร.ว. มนูญสัมพันธ์. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

สมภพ ชีวรัฐพัฒน์. มงคลกับคุณภาพชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : นานาสีพิมพ์, ๒๕๔๐.

สมภาร พรหมทา. สตรีในทัศนะของพระพุทธศาสนา. บทความใน ร่วมโพธิ์แก้ว. นนทบุรี : การพิมพ์, ๒๕๓๘.

สุขพัฒน์ อนนทจารย์, พระมหา ดร. ปรีศนาปรัชญาธรรม. กรุงเทพมหานคร : ลูก ศ.ธรรมภักดี, ๒๕๔๖.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ. อังกฤษ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๒๕๔๑.

สุเมธ เมธาวิทยกุล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์. สังกัปปิธีกรรม. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. พุทธสาวก พุทธสาวิกา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันสื่อธรรม, ๒๕๔๘.

อภินิทยิม อัญญาชัชวาลย์. การแพทย์ตามแนวทางท่านศาสตราจารย์หม่อม ชล. แปลโดย นายแพทย์ กษิณิษ ศรีสง่า. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษานโยบายเพื่อการพัฒนา ศศนพ., ๒๕๔๘.

Jamie Buckingham. พลังแห่งชีวิต. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ อาร์เธอร์ เฮส เดอมอส, ๒๐๐๔.

๒) บทความในหนังสือ และ WEB SITE

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). เรื่อง “อริยฐานจิต เริ่มชีวิตใหม่”. บทความบรรยาย ในเทศกาล ปีใหม่ ๒๕๕๓. ม.ป.พ.

สาธัญญ์ บุญเกียรติ, ดร. “ครอบครัวของพระเจ้า”. วารสารข่าวคริสตจักร. ๒๐๑๑.

<http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=569&menutype=1&articlegroup_id=21 (15/5/2556).

html<http://www.eduzones.com/knowledge-2-3-45322.html>, (10/7/56).

http://www.baanjomyut.com/library/thai_literature/lokaniti/04.html. (12/11/2556).

๓) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์

- กมล ดาวโร (มั่งคำมี), พระมหา. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของสตรีในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- ทัศนีย์ นำพิรุณ. “บทบาทและหน้าที่ของสตรีในฐานะผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีแม่บ้านทหารอากาศ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- วิจิตร กมภิโร (ศิริรัตน์), พระมหา. “อุดมคติชีวิตคู่สมรสในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- สุชาติ นาถโร (บวกขุนทด), พระมหา. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการสงเคราะห์บุตรและภรรยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- สังเวช ธรรมเนตติโก (เนตรนิมิต), พระมหา. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง ชีวิตภิกษุณีกับการบรรพจรหัตผล : เฉพาะที่ปรากฏในเถรีคาถา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- ศโรชา คุณาธิปพงษ์. “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสตรีตามที่สอนของแม่ชีสันสนีย์ เสถียรสุด”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- อาหมัด อัลฟารีดี. “สิทธิและหน้าที่ของภริยาตามกฎหมายอิสลาม : ศึกษากรณีการปฏิบัติในจังหวัดปัตตานี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๗.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-สกุล : พระปลัด ไตรวัชร จิตตปญฺโญ (กัณฐมัยฺพล)
- วัน เดือน ปี เกิด : วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๗
- สถานที่เกิด : ๒๕ หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านตะโก อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๐๐๐
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดเขาคินวนาราม ๑ หมู่ที่ ๑ ตำบลหนองขาม อำเภอศรีราชา
จังหวัดชลบุรี ๒๐๑๑๐
- การศึกษา
- พ.ศ. ๒๕๔๑ : ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะสังคมศาสตร์
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ตำแหน่งหน้าที่การงาน
- พ.ศ. ๒๕๕๑ : เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอศรีราชา
- พ.ศ. ๒๕๕๕ : เลขานุการเจ้าคณะอำเภอศรีราชา
- พ.ศ. ๒๕๕๖ : เป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดเขาคินวนาราม

